

Yondashuvlar va usullar Til o'rgatish

Yondashuvlar va Usullari

Til o'rgatish Ikkinchi nashr

Jek C. Richards

Janubi-Sharqiy Osiyo Ta'lim Vazirlari Tashkiloti
Mintaqaviy til markazi, Singapur va

Teodor S. Rodjers

Gavayi universiteti
Manoa

2016-yil, 22-yanvar, 20:45:51 GMT, IP 129.215.17.188 bo'yicha Cambridge Books Online'dan yuklab olingan.
<http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?bid=CB09780511667305>
Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016S
PRIVIS CAMBRITY

Kembrij, Nyu-York, Melburn, Madrid, Keyptaun, Singapur, Sgo Paulo Kembrij universiteti matbuoti

The Edinburgh Building, Cambridge

CB2 8RU, Buyuk Britaniya Birinchi bosma formatda chop etilgan

ISBN-13 978-0-521-80365-6 ISBN-13

978-0-521-00841 978-0-511-66730-5

© Cambridge University Press 2001

2001 Ushbu sarlavha bo'yicha

ma'lumot: www.cambridge.org/9780521803656

Ushbu

nashr mualliflik huquqiga ega. Qonunda nazarda tutilgan istisnolardan va
tegishli jamoaviy litsenziyalash shartnomalarini nazarda tutgan holda, Kembrij universiteti
nashriyotining yozma ruxsatisiz biron bir qismni takrorlash mumkin emas.

Kembrij universiteti nashriyoti ushbu nashrda eslatib o'tilgan tashqi yoki uchinchi
tomon internet veb-saytlari uchun URL manzillarining doimiyliigi yoki to'g'riligi uchun
javobgar emas va bunday veb-saytlardagi har qanday kontentning to'g'ri yoki
mos kelishiga kafolat bermaydi.

Amerika Qo'shma Shtatlarida Kembrij universiteti nashriyoti, Nyu-York www.cambridge.org qog'oz
muqovasi OcelISBN

tomonidan
nashr etilgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:45:51 GMT tomonidan
yuklab olingan. [http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?](http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?bid=CB09780511667305)
[bid=CB09780511667305](http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?bid=CB09780511667305) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016

V

Tarkib

Muqaddima vii

1-qism XX asr til o'yqitishdagi asosiy til yo'nalishlari 1

1 Til o'qitishning qisqacha tarixi 3

2 Til o'rgatishda yondashuv va metodlarning tabiati 18

3 Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish 36

4 Audiolingual usul 50

II qism Muqobil yondashuvlar va usullar 71

5 Jami jismoniy javob 73

6 Jim yo'l 81

7 Jamoat tilini o'rganish 90

- 8 Suggestopedia 100
- 9 Butun til 108
- 10 Ko'p aql 115
- 11 Neyrolingvistik dasturlash 125
- 12 Leksik yondashuv 132
- 13 Tilni kompetensiya asosida o'rgatish 141

III qism Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 151

14 Kommunikativ tilni o'rgatish 153

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:05 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?bid=CBO9780511667305> Cambridge Books

Online ©

Cambridge University Press, 2016 Con The Natural App

v7116 Tillarni hamkorlikda o'rganish 192 17 Kontentga asoslangan taylim

204 18 Tilni vazifaga asoslangan o'rgatish 223 19 Post-uslublar

davri 244 Muallif indeksi 257 Mavzu indeksi 261

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:05 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://ebooks.cambridge.org/ebook.jsf?bid=CBO9780511667305> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'oz muqovali ISBN: 9780521008433

Bob Muqaddima bet. vii-x DOI bobi: [http://](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001)

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001

Cambridge

University Press vii

Muqaddima

Bu birinchi nashrning qayta ko'rib chiqilgan va qayta tashkil etilgan versiyasi bo'lib, dastlab 1986 yilda nashr etilgan. Ushbu yangi nashrning mazmunining yarmidan ko'pi ushbu nashr uchun maxsus yozilgan. Birinchi nashri chop etilgandan beri u o'qitish usullari bo'yicha eng ko'p murojaat qilingan kitoblardan biriga aylandi. Biroq, o'shandan beri til o'qitishda juda ko'p narsa yuz berdi. Ushbu yangi nashrni rejalashtirishda biz bir qator muhim o'zgarishlarni amalga oshirdik.

Biz kitobni uchta asosiy qismga ajratdik: 1-qism XX

asr til o'qitishdagi asosiy tendentsiyalarga bag'ishlangan.

Ushbu bo'limdagi boblar birinchi nashrdagilar bilan deyarli bir xil, ammo yangilangan adabiyotlar ro'yxatini o'z ichiga oladi.

Ikkinchi bo'limda muqobil yondashuvlar va usullar haqida gap boradi.

Ushbu bo'limda so'nggi 30 yoki undan ko'proq yil davomida turli

vaqtlarda va turli joylarda qo'llab-quvvatlangan, lekin odatda keng qabul

qilinmagan yoki ba'zi hollarda sezilarli darajada kuzatilmagan yondashuvlar

va usullar tasvirlangan. Jami jismoniy javob, jimjit yo'l, jamoat tilini o'rganish va

Suggestopedia bo'yimlari birinchi nashrdagi boblarning qisqaroq

versiyalardir. Ushbu boblarga qo'shimcha va so'nggi havolalar

qo'shildi.

Ushbu usullar endi keng qo'llanilmaganligi sababli, qisqaroq davolash

maqsadga muvofiq bo'lib tuyuldi. Ushbu usullarni to'liqroq muhokama qilishni

talab qiladigan o'quvchilar birinchi nashrga murojaat qilishlari kerak. Butun til, ko'p

intellekt, neyrolingvistik dasturlash, leksik yondashuv va malakaga

asoslangan tilni o'rgatish bo'yicha yangi boblar II qismni to'ldiradi. Garchi bu

oxirgi yondashuvlar kommunikativ yondashuvlar bilan ba'zi xususiyatlarni o'rtoqlashsa ham

III qismda biz ularni II qismda muhokama qilingan boshqa yondashuvlar bilan guruhlash uchun etarlicha farqlangan deb hisoblaymiz. III qism hozirgi kommunikativ yondashuvlarga bag'ishlangan. U birinchi nashrdan ikkita bobni o'z ichiga oladi - Kommunikativ tilni o'rgatish va tabiiy yondashuv - va hamkorlikda tilni o'rganish, kontentga asoslangan ta'lim, vazifaga asoslangan tilni o'rgatish va post-uslublar davriga oid yangi boblar. "Kommunikativ tilni o'rgatish" bobining yakuniy bo'limlariga yangi material qo'shildi va ushbu bobga va "Tabiiy yondashuv" bo'limiga qo'shimcha havolalar kiritildi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:35 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqaddima viii Til o'qitish tarixi ikkinchi yoki chet tillarini o'qitishning yanada samarali usullarini izlash bilan tavsiflanadi. Yuz yildan ko'proq vaqt davomida o'qituvchilik kasbidagi munozaralar va munozaralar ko'pincha til o'quv dasturida grammatikaning o'rni, o'qitishda aniqlik va ravonlikni rivojlantirish, kursni loyihalashda dastur asoslarini tanlash, til o'rganishda lug'atning o'rni, samarali va retseptiv ko'nikmalarni o'rgatish, o'rganish nazariyalari, o'rganish va o'rganishda samarali qo'llash, o'rganish va o'rganishda samarali qo'llash kabi masalalarga qaratilgan. strategiyalar, to'rtta ko'nikmalarni o'rgatish texnikasi va materiallar va texnologiyaning roli. Til o'qitishda ushbu va boshqa muhim savollarga aniqlik kiritish uchun ko'p ishlar qilingan bo'lsa-da, o'qituvchilik kasbi doimiy ravishda ushbu va boshqa asosiy muammolarni hal qilishning yangi variantlarini va sinfda turli xil o'qitish strategiyalari va usullarining samaradorligini o'rganmoqda.

Har qanday mavzuni o'qitish odatda fanning o'z mohiyatini tahlil qilishga hamda ta'lim psixologiyasida tadqiqot va nazariyadan olingan o'qitish va o'qitish tamoyillarini qo'llashga asoslanadi.

Natija odatda o'qitish usuli yoki yondashuvi deb ataladi, bu orqali biz o'qitish va o'rganishning asosiy tamoyillari va ulardan kelib chiqadigan sinf amaliyotlari to'plamiga murojaat qilamiz. Til o'qitishda ham xuddi shunday va o'qitish metodikasi sohasi 1900-yillardan boshlab til o'qitishda juda faol bo'lib kelmoqda. Yigirmanchi asr davomida yangi yondashuvlar va usullar ko'paydi. Ba'zilar turli vaqtlarda keng qabul va mashhurlikka erishdilar, ammo keyinchalik yangi yoki jozibali g'oyalar va nazariyalarga asoslangan usullar bilan almashtirildi. Bunday turdagi misollar to'g'ridan-to'g'ri usul, audiolingualizm va vaziyatga asoslangan yondashuvni o'z ichiga oladi. Ba'zilar, masalan, "Kommunikativ til o'qitish" deyarli universal tarzda qabul qilindi va uslubiy pravoslavlik maqomiga erishdi. Shu bilan birga, asosiy yondashuvlarga muqobil usullar har doim til o'rgatishda ma'lum darajada qo'llab-quvvatlangan, lekin ko'pincha bu kengroq qabul yoki foydalanishga olib kelmagan. Ushbu turkumdagi usullarga 1970-yillardagi Silent Way, Counseling-Learning, Suggestopedia va Total Physical Response kabi usullar, shuningdek, Ko'p aql, Neyrolingvistik dasturlash va Leksik yondashuv kabi so'nggi muqobil usullar va yondashuvlar kiradi.

"Til o'rgatishda yondashuv va usullar" asarida XX asr boshidan hozirgi kungacha til o'rgatish usullarining asosiy va kichik yo'nalishlari to'g'risida har tomonlama va tushunarli ma'lumot berishga intiladi. Yondashuvlar va usullar o'rtasidagi o'xshashlik va farqlarni ta'kidlash uchun bir xil tavsifiy ramka butun davomida qo'llaniladi. Ushbu model 2-bobda keltirilgan va keyingi boblarda qo'llaniladi. Ularga ko'ra yondashuvlar va usullarni tavsiflaydi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:35 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqaddima

ix

til va til o'rganishning asosiy nazariyalari; o'quv maqsadlari; foydalaniladigan o'quv rejasi modeli; metod yoki yondashuv doirasida o'qituvchilar, o'quvchilar va materiallarning roli; va metod foydalanadigan sinfdagi tartib va uslublar. Agar usul yoki yondashuv ikkinchi yoki chet tilini o'qitishda ma'lum bir an'anaga keng va e'tirof etilgan aloqalarga ega bo'lsa, bu tarixiy asos har bir bobning birinchi qismida ko'rib chiqiladi. Boshqa hollarda, biz usul yoki yondashuv bilan umumiy til, psixologik yoki ta'lim an'analari o'rtasida aloqa o'rnatishga harakat qildik.

Har bir bobda bizning maqsadimiz muayyan yondashuv yoki usulning ob'ektiv va keng qamrovli rasmini taqdim etish edi. Biz shaxsiy baholashdan qochdik, bu usul o'zi uchun gapirishga va o'quvchilarga o'z baholarini berishlariga imkon berishni afzal ko'rdik. Kitob muayyan yondashuvlar yoki usullarni ommalashtirish yoki targ'ib qilish uchun mo'ljallanmagan, shuningdek, o'qituvchilarni tasvirlangan usullardan foydalanishga o'rgatish urinishi ham emas. Aksincha, u o'qituvchi yoki o'qituvchi stajyorni keng tarqalgan va kam qo'llaniladigan usullar bilan to'g'yridan-to'g'yi tanishtirish, shuningdek, yondashuvlar va usullarni tanqidiy o'qish, kuzatish, tahlil qilish va savol berish uchun bir qator mezonlar to'plamini berish uchun mo'ljallangan.

Biz Internetda yoki ERIC ma'lumotlar bazalari va ERIC Digests orqali mavjud bo'lgan maqolalarga bir nechta havolalarni kiritdik. Keltirilgan ERIC havolalarining tezislarni ko'rish yoki to'liq maqolalarning qog'oz yoki mikrofishdagi nusxalariga buyurtma berish yoki ERIC Digestlarining to'liq matnlarini o'qish uchun ERIC veb-sayt(lar)iga murojaat qiling va u yerda keltirilgan qidiruv tartib-qoidalariga rioya qiling.

Jek C. Richards

Teodor S. Rodgers

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:35 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

bo'sh verso

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:35 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.001> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers Kitob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656 Qog'ozli ISBN: 9780521008433 I bo'lim - XX asr til

o'rgatishdagi asosiy til tendentsiyalari 1-2-

bob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/>

[CBO978051160](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Cambridge University Press .

I Yigirmanchi asr til o'qitishdagi asosiy til yo'nalishlari

Til o'qituvchisi XX asrda o'z kasbi sifatida paydo bo'ldi. Zamonaviy til o'qitishning butun asosi XX asrning boshlarida ishlab chiqilgan, chunki amaliy tilshunoslar va boshqalar o'qitish usullari va materiallarini loyihalash tamoyillari va tartiblarini ishlab chiqishga, tilshunoslik va psixologiyani rivojlanayotgan sohalariga tayangan holda samaraliroq va nazariy jihatdan asosli o'qitish bo'yicha takliflar ketma-ketligini qo'llab-quvvatlashga intilishgan.

usullari. Yigirmanchi asrda til o'qitish tez-tez o'zgarib turishi va yangilanishlari va ba'zida raqobatlashadigan til o'qitish mafkuralarining rivojlanishi bilan ajralib turardi. Til o'rgatishda yondashuvlarning o'zgarishiga ko'p turtki o'qitish usullarining o'zgarishi bilan bog'liq. O'qitishdagi metod tushunchasi - til va til o'rganishning ma'lum bir nazariyasiga asoslangan o'qitish amaliyotlarining tizimli majmui tushunchasi - kuchli va yaxshiroq usullarni izlash XX asr davomida ko'plab o'qituvchilar va amaliy tilshunoslarning mashg'uloti edi. Har bir metod uchun umumiy jihat shundaki, u qo'llab-quvvatlovchi o'qitish amaliyoti o'qitish uchun undan oldingi usullarga qaraganda samaraliroq va nazariy jihatdan asosli asos yaratadi. Birinchi qismdagi boblar zamonaviy til o'qitishdagi birinchi asosiy paradigмага olib kelgan o'zgarishlarni ko'rib chiqadi – grammatikaga asoslangan o'qitish usullari Buyuk Britaniyada strukturaviy yondashuv yoki situatsion tilni o'rgatish va Qo'shma Shtatlarda audiolingualizm deb nomlanadi. 1-bobda biz XX asrning birinchi yarmida til o'qitishning tarixiy pretsedentlarini ko'rsatamiz. 2-bobda biz yondashuvlar, dizayn va protseduralar deb ataladigan yondashuvlar va usullarni tashkil etishning uchta darajasini belgilaydigan usullarni tavsiflash uchun model yoki ramka bilan tanishamiz. 3-bobda biz 20-asrning eng muhim britan tilini o'rgatish takliflaridan biri bo'lgan og'zaki yondashuv yoki vaziyatga qarab til o'rgatish usulini tasvirlaymiz, bu usul bugungi kunda darsliklar va o'quv materiallarida biroz o'zgartirilgan bo'lsa-da keng qo'llanilayapti. 4-bobda biz audiolingualizm deb nomlanuvchi usulni tasvirlaymiz, amerikacha o'qitish usuli, odatda qo'llaniladigan o'qitish tartib-qoidalarini nuqtai nazaridan doimiy va davomiy meros qoldirgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.002> Cambridge Books Online © Cambridge

University Press, 201- verso.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:46:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.002> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 1 - bob

- Til o'qitishning qisqacha tarixi 3-17-bob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/>

[CBO9780511667305.03](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.03) Cambridge University Press

1 Til o'qitishning qisqacha tarixi Ushbu bob, til o'rgatish usullari tarixini qisqacha ko'rib chiqar ekan, zamonaviy metodlarni muhokama qilish uchun zamin yaratadi va biz ushbu usullarni tahlil qilishda murojaat qiladigan masalalarni taklif qiladi. Ushbu tarixiy nuqtai nazardan biz zamonaviy uslub innovatsiyalariga turtki bo'lgan tashvishlar har doim chet tillarini qanday o'rgatish bo'yicha muhokamalar markazida bo'lgan muammolarga o'xshashligini ko'rishimiz mumkin. Tarix davomida tilni o'rgatish uslublaridagi o'zgarishlar o'rganuvchilar uchun zarur bo'lgan malaka turidagi o'zgarishlarning tan olinishini aks ettirdi, masalan, tilni o'rganish maqsadi sifatida o'qishni tushunish emas, balki og'zaki nutqni bilishga o'tish; ular til tabiati va til o'rganish nazariyalarida ham o'zgarishlarni aks ettirgan. Kelly (1969) va Howatt (1984) til o'qitishdagi ko'plab dolzarb muammolar ayniqsa yangi emasligini ko'rsatdi. Bugungi bahs-munozaralar berilgan savollarga zamonaviy javoblarni aks ettiradi

ko'pincha til o'qitish tarixi davomida.

Ma'lumotlarga ko'ra, hozirgi dunyo aholisining qariyb 60 foizi ko'p tili. Zamonaviy va tarixiy nuqtai nazardan, ikki tillilik yoki ko'p tillilik istisno emas, balki norma hisoblanadi. Shunday ekan, aytish joizki, tarix davomida chet tilini o'rganish har doim muhim amaliy masala bo'lib kelgan. Hozirgi kunda ingliz tili dunyodagi eng ko'p o'rganiladigan chet tili bo'lsa, 500 yil oldin u lotin tili edi, chunki u G'arb dunyosida ta'lim, savdo, din va hukumatning hukmron tili bo'lgan. XVI asrda esa Evropadagi siyosiy o'zgarishlar natijasida frantsuz, italyan va ingliz tillari ahamiyat kasb etdi va lotin tili asta-sekin og'zaki va yozma muloqot tili sifatida siqib chiqdi.

Lotin tilining mavqei jonli til maqomidan maktab o'quv dasturidagi "ba'zan" o'quv predmetiga aylanganligi sababli lotin tilini o'rganish boshqa vazifani oldi. Klassik lotin tilini o'rganish (Virgiliy, Ovid va Tsitseronning klassik asarlari yozilgan lotin tili) va uning grammatikasi va ritorikasini tahlil qilish XVII-XIX asrlarda xorijiy tillarni o'rganish uchun namuna bo'ldi. XVI, XVII va XVIII asrlarda Angliyada "grammatika maktabi"ga kirgan bolalarga dastlab lotin tili grammatikasi bilan jiddiy kirishuv berilar edi, bu esa grammatika qoidalarini esdan o'rganish, tuslanish va kelishiklarni o'rganish, tarjima va shu tilda amalda bo'lish orqali o'rgatilgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 4

namunali jumalarni yozish, ba'zan parallel ikki tilli matnlar va dialoglardan foydalanish (Kelly 1969; Howatt 1984). Asosiy malaka o'rnatilgach, talabalar grammatika va ritorikaning ilg'or o'rganishlari bilan tanishdilar. Maktabda o'qish bolalar uchun halokatli tajriba bo'lgan bo'lishi kerak, chunki bilimdagi kamchiliklar ko'pincha shafqatsiz jazoga duchor bo'lgan.

Vaqtı-vaqti bilan ta'limga muqobil yondashuvlarni ilgari surish urinishlari bo'lgan; Masalan, XVI asrda Rojer Ascham va Montaigne, XVII asrda Komenskiy va Jon Lokk o'quv dasturlarini isloh qilish va lotin tilini o'qitish uslubini o'zgartirish bo'yicha aniq takliflarni ilgari surdilar (Kelly 1969; Howatt, 1984), lekin lotin tilidan beri (va, ma'lum darajada, yunoncha klassik shakl uzoq vaqt davomida ideal va klassik deb hisoblangan) edi. O'quv dasturida til o'rganishning o'rnı haqidagi g'oyalar lotin tilining uzoq vaqtdan beri mavjud bo'lgan maqomini aks ettirganligi ajablanarli emas.

Lotin tilining tanazzulga uchrashi lotin tilini o'rgatishning yangi asosini ham olib keldi. Lotin tili intellektual qobiliyatlarni rivojlantiradi, deyishdi va lotin grammatikasini o'rganish o'z-o'zidan maqsad bo'ldi. Bir paytlar lotin tili oddiy muloqot vositasi bo'lib qolgach, uning o'yrnini xalq tillari egallagan bo'lsa, u tezda "aqliy gimnastika"ga, eng "o'ylik" tilga aylandi, uni intizomli va tizimli o'rganish oliy ta'limning barcha shakllari uchun asos bo'lib xizmat qiladi. (V. Mallison, Titone 1968 da keltirilgan: 26)

XVIII asrda "zamonaviy" tillar Evropa maktablarining o'quv dasturiga kira boshlaganligi sababli, ular lotin tilini o'rgatishda qo'llaniladigan bir xil asosiy tartib-qoidalar yordamida o'qitildi. Darsliklar mavhum grammatik qoidalar bayoni, lug'at ro'yxati va tarjima uchun jumalardan iborat edi. Chet tilida gapirish maqsad emas edi va og'zaki amaliyot faqat o'quvchilar tarjima qilgan jumalarni ovoz chiqarib o'qish bilan cheklandi. Ushbu jumalar tilning grammatik tizimini tasvirlash uchun tuzilgan va shuning uchun haqiqiy muloqot tiliga hech qanday aloqasi yo'q edi. Talabalar quyidagi kabi jumalarni tarjima qilish ustida ishladilar: Faylasuf tovuqning pastki jag'ini tortdi.

Mening o'g'illarim Dyukning ko'zgularini sotib olishdi.
Xolamning mushugi amakingning itidan ham xiyonatkorroq.

(Titone 1968: 28)

O'n to'qqizinchi asrga kelib, lotin tilini o'rganishga asoslangan ushbu yondashuv maktablarda chet tillarini o'rganishning standart usuliga aylandi. O'n to'qqizinchi asr o'rtalarida odatiy darslik grammatik nuqtalar atrofida tashkil etilgan bo'limlar yoki darslardan iborat edi. Har bir grammatik nuqta sanab o'tildi, undan foydalanish qoidalari tushuntirildi va namunaviy jumlar bilan ko'rsatildi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning qisqacha tarixi 5 XIX asr darsliklarini

tuzuvchilar asosan chet tilini morfologiya va sintaksisning muzlatilgan qoidalariga kodlashtirishga qaror qilishgan va oxir-oqibat eslab qolishgan. Og'zaki ish mutlaq minimal darajaga tushirildi, tasodifiy tuzilgan bir nechta yozma mashqlar esa qoidalariga qo'shimcha sifatida keldi. Bu davrda nashr etilgan ko'plab kitoblardan SeidenstuYo ker va PloYo tzning kitoblari, ehtimol, eng tipik bo'lgan. . . . [SeidenstuYo ker] muayyan qoidalarni tasvirlash uchun materialni ajratilgan jumlariga qisqartirdi. U o'z matnini diqqat bilan ikki qismga ajratdi, birida qoidalar va zarur paradigmalar, ikkinchisi nemis tiliga tarjima qilish uchun frantsuz jumlarini va frantsuz tiliga tarjima qilish uchun nemis jumlarini berdi. Bevosita maqsad talaba tomonidan berilgan qoidalarni tegishli mashqlar yordamida qo'llash edi. . . .

Yuqorida tavsiflangan ikki qismga bo'lingan [PloYo tz] darsliklarida o'qitishning yagona shakli mexanik tarjima edi. Odatdagi jumlar quyidagilar edi: "Sening kitobing bor. Uy chiroyli. Uning mehribon iti bor. Bizda non bor *[sic]*. Eshik qora. Uning kitobi va iti bor. Otaning oti mehribon edi". (Titone 1968: 27)

Chet tilini o'qitishga bunday yondashuv Grammatika-tarjima usuli deb nomlandi.

Grammatika-tarjima usuli . Uning ba'zi yetakchi ko'rsatkichlari

(Iogann Seidenst Yo uker, Karl Pl Yo otz, HS Ollendorf va Iogann Meidinger) nomlaridan ko'rinib turibdiki, Grammatika tarjimasi nemis ilmining avlodi bo'lib, uning ob'ekti, birining fikriga ko'ra, "hamma narsadan ko'ra ko'proq yaxshi biladigan narsa" edi.

Rouse, Kelly 1969da keltirilgan: 53). Grammatika tarjimasi aslida birinchi marta Qo'shma Shtatlarda Prussiya usuli sifatida tanilgan. (Amerika klassikasi o'qituvchisi B. Searsning 1845-yilda nashr etilgan kitobi " Lotin *tilining elementlarini o'rgatishning Tsitseron yoki Prussiya usuli*" [Kelli, 1969].) Grammatika-tarjima usulining asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat edi: 1. Chet tilini o'rganishning maqsadi adabiyotni tartib bilan o'rganish va undan aqliy tartibda o'qish va undan foyda olishdir. chet tilini o'rganish natijasida yuzaga keladigan intellektual rivojlanish.

Grammatika tarjimasi tilga birinchi navbatda uning grammatik qoidalarini batafsil tahlil qilish orqali yaqinlashadigan, so'ngra bu bilimlarni jumlar va matnlarni maqsadli tilga va undan tashqariga tarjima qilish vazifasiga qo'llash orqali o'rganish usulidir. Shuning uchun u til o'rganishni chet tilining morfologiyasi va sintaksisini tushunish va boshqarish uchun qoidalar va faktlarni yodlashdan iborat deb hisoblaydi. "Birinchi til ikkinchi tilni o'zlashtirishda mos yozuvlar tizimi sifatida saqlanadi" (Stern 1983: 455).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 6 2.

O'qish va yozish asosiy e'tibordir; gapirish yoki tinglashga tizimli e'tibor kam yoki umuman berilmaydi.

3. So'z boyligini tanlash faqat qo'llanilgan o'qish matnlariga asoslanadi va so'zlar ikki tilli so'zlar ro'yxati, lug'atni o'rganish va yodlash orqali o'rgatiladi. Odatda Grammatika-Tarjima matnida grammatika

qoidalar taqdim etiladi va tasvirlanadi, lug'at ob'ektlari ro'yxati ularning tarjima ekvivalentlari bilan taqdim etiladi va tarjima mashqlari belgilanadi.

4. Gap ta'lim va til amaliyotining asosiy birligidir. Darsning ko'p qismi gaplarni o'rganilayotgan tilga va undan tashqariga tarjima qilishga bag'ishlangan bo'lib, aynan shu gapga e'tibor qaratish metodning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi. Chet tilini o'rganishning oldingi yondashuvlari grammatikani chet tilidagi matnlarni o'rganish uchun yordam sifatida ishlatgan. Ammo bu o'rta maktab o'quvchilari uchun juda qiyin deb hisoblangan va jumlagi e'tibor til o'rganishni osonlashtirishga urinish edi (qarang: Howatt 1984: 131).

5. Aniqlik ta'kidlanadi. Talabalar tarjimada yuqori standartlarga ega bo'lishlari kutilmoqda, chunki "to'g'rilik me'yorlariga yuqori ustuvorlik berilganligi sababli, bu asr davomida o'sib borayotgan rasmiy yozma imtihonlarni topshirish uchun zarur shart bo'lgan, shuningdek, ichki ma'naviy qiymatga ega" (Hovatt 1984: 132).

6. Grammatika deduktiv usulda – ya'ni grammatika qoidalarini taqdim etish va o'rganish orqali o'rgatiladi, so'ngra tarjima mashqlari orqali mashq qilinadi.

Aksariyat Grammatika-Tarjima matnlarida matn bo'ylab grammatik nuqtalarni ketma-ketlashtirish bo'yicha o'quv dasturiga amal qilingan va grammatikani uyushqoqlik bilan va tizimli o'qitishga harakat qilingan.

7. Talabaniy ona tili ta'lim vositasidir. U yangi mavzularni tushuntirish va chet tili va o'quvchining ona tili o'rtasida taqqoslash imkonini berish uchun ishlatiladi.

Grammatika tarjimasi 1840-yillardan 1940-yillargacha Yevropa va chet tillarini o'qitishda hukmronlik qilgan va o'zgartirilgan shaklda bugungi kunda dunyoning ba'zi qismlarida keng qo'llanilishi davom etmoqda. Eng yaxshi holatda, Howatt (1984) ta'kidlaganidek, uning tanqidchilari uni dahshat sifatida tasvirlashlari shart emas edi. Uning eng yomon haddan tashqari ko'pligi frantsuz yoki nemis tillarini o'rganish klassik tillarni o'rganishdan kam emasligini ko'rsatmoqchi bo'lganlar tomonidan kiritilgan. Bu minglab maktab o'quvchilari tomonidan Grammatika-Tarjima kurslarining turiga olib keldi, ular uchun chet tilini o'rganish yaroqsiz grammatika qoidalar va so'z bo'yligining cheksiz ro'yxatini yodlash va badiiy yoki adabiy nasrning mukammal tarjimalarini yaratishga urinishning zerikarli tajribasini anglatardi.

Grammatika-tarjima usuli ko'pincha o'quvchilarda umidsizlikni keltirib chiqarsa-da, o'qituvchilarga kam talablar qo'yadi. U hali ham vaziyatlarda qo'llaniladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning qisqacha tarixi 7 Bunda adabiy

matnlarni tushunish chet tilini o'rganishning asosiy yo'nalishi bo'lib, tilni og'zaki bilishga ehtiyoj kam. Kollej darajasida xorijiy tillarni o'rgatish uchun zamonaviy matnlar ko'pincha Grammatika-Tarjima tamoyillarini aks ettiradi. Ushbu matnlar ko'pincha til o'rgatish yoki amaliy tilshunoslik emas, balki adabiyotda o'qitilgan odamlarning mahsulotidir. Binobarin, Grammatika-tarjima usuli hali ham keng qo'llanilmoqda, desak to'g'ri bo'lishi mumkin, ammo uning tarafdorlari yo'q. Bu nazariya mavjud bo'lmagan usul.

Buning mantiqiy asosini yoki asosini taklif qiladigan yoki uni tilshunoslik, psixologiya yoki ta'lim nazariyasi muammolari bilan bog'lashga harakat qiladigan adabiyotlar yo'q.

19-asrning o'rtalari va oxirlarida Yevropaning bir qancha davlatlarida

Grammatika-tarjima usuliga qarshilik asta-sekin rivojlandi.

Ushbu islohotlar harakati, ta'kidlanganidek, tillarni o'qitishning yangi usullarini ishlab chiqishga asos soldi va bugungi kungacha davom etib kelayotgan qarama-qarshiliklarni keltirib chiqardi.

XIX asrda til o'rgatish innovatsiyalari

O'n to'qqizinchi asrning o'rtalariga kelib Grammatika-tarjima usulini shubha ostiga qo'yish va rad etishga bir qancha omillar yordam berdi. Evropaliklar o'rtasida muloqot qilish imkoniyatlarining ortishi xorijiy tillarni og'zaki bilishga talabni keltirib chiqardi. Dastlab bu xususiy o'rganish uchun mo'ljallangan suhbat kitoblari va iboralar bozorini yaratdi, ammo til o'rgatuvchi mutaxassislar ham o'z e'tiborini o'rta maktablarda zamonaviy tillarni o'rgatish usullariga qaratdilar. Borgan sari xalq ta'limi tizimi o'z vazifalarini bajara olmayotgani ko'rindi. Germaniya, Angliya, Fransiya va Yevropaning boshqa qismlarida til o'rgatish bo'yicha yangi yondashuvlar alohida til o'rgatuvchi mutaxassislar tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, ularning har birida zamonaviy tillarni o'qitishni isloh qilishning o'ziga xos uslubi mavjud. Ushbu mutaxassislarning ba'zilari, masalan, C. Marsel, T. Prendergast va F. Guin, ularning g'oyalari tarixiy ahamiyatga ega bo'lsa-da, doimiy ta'sirga erisha olmadi.

Frantsuz C. Marsel (1793–1896) bolalar tilini o'rganishni til o'rgatish modeli sifatida tilga oldi, o'rganishda ma'no muhimligini ta'kidladi, o'qishni boshqa ko'nikmalardan oldin o'rgatish kerakligini taklif qildi va til o'rgatishni kengroq ta'lim doirasida joylashtirishga harakat qildi.

Ingliz T.Prendergast (1806–1886) birinchilardan bo'lib bolalar gaplarni izohlashda kontekstual va situatsion ko'rsatkichlardan foydalanishi hamda nutqda yodlangan iboralar va "odatlar"dan foydalanishini kuzatishni qayd etgan. U birinchi "strukturaviy o'quv dasturi" ni taklif qildi va o'quvchilarga eng asosiy tizimli naqshlarni o'rgatishlarini targ'ib qildi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 8

tilda jiringlaydi. Shu tariqa u 1920 va 1930-yillarda ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan masalani 3-bobda ko'rib chiqamiz. Fransuz F. Guin (1831–1896) XIX asr o'rtalaridagi bu islohotchilarning eng mashhuri bo'lsa kerak. Gouin bolalarning tildan foydalanishini kuzatishlari asosida chet tilini o'qitishga yondashuvni ishlab chiqdi. U tilni o'rganish bir-biriga bog'liq harakatlar ketma-ketligidan iborat voqealarni amalga oshirish uchun tilni qo'llash orqali osonlashtiriladi, deb hisobladi. Uning usuli vaziyat va mavzularni og'zaki tilni tashkil qilish va taqdim etish usullari sifatida ishlatgan - mashhur Gouin "seriyasi", o'tin kesish va eshikni ochish kabi harakatlar bilan bog'liq jumalalar ketma-ketligini o'z ichiga oladi. Gouin o'z uslubiga ko'ra dars berish uchun maktablar yaratdi va u bir muncha vaqt mashhur edi. Chet tilining birinchi darsida quyidagi turkum o'rganiladi: Men eshik tomon yuraman. Men sayr qilaman.

Men eshikka yaqinlashaman. Men yaqinlashaman.

Men eshikka yaqinlashaman. Men yaqinlashaman.

Men eshik oldiga boraman. yetaman.

Men eshik oldida to'xtab qolaman. men to'xtadim.

Men qo'limni uzataman. Men cho'zaman.

Men tutqichni ushlayman. Men tutaman.

Men tutqichni aylantiraman. aylanaman.

Men eshikni ochaman. ochaman.

Men eshikni tortaman. tortaman.

Eshik harakatlanadi. harakat qiladi

Eshik mente'alarida aylanadi Eshik aylanadi va aylanadi. burilib eshikni keng ochaman.

ochaman.

Men dastani qo'yib yubordim. Men qo'yib yubordim.

(Titone 1968: 35)

Gouinning yangi o'quv ma'lumotlarini ularning ma'nosini aniq ko'rsatadigan kontekstda taqdim etish zarurligiga urg'u berish, iboralar ma'nosini etkazish uchun imo-ishoralar va harakatlardan foydalanish keyinchalik vaziyatga qarab til o'rgatish kabi yondashuv va usullarning bir qismiga aylangan amaliyotdir (bo'lim).

3) va umumiy jismoniy javob (5-bob).

Bu kabi alohida til mutaxassislarining faoliyati ular ishlagan davrning o'zgaruvchan iqlimini aks ettiradi. Pedagoglar chet tili dasturlari uchun maqsad sifatida o'qishni tushunish, grammatika yoki adabiy baho berishdan ko'ra so'zlashuv malakasi zarurligini tan oldilar; Bolalarning tillarni qanday o'rganishiga qiziqish paydo bo'ldi, bu esa bolalar tilini o'rganishni kuzatish (yoki odatda, mulohaza yuritish) asosida o'qitish tamoyillarini ishlab chiqishga urinishlarga turtki bo'ldi. Ammo Marsel, Prendergast, Gouin va boshqa innovatorlarning g'oyalari va usullari ta'limning belgilangan doiralari kontekstidan tashqarida ishlab chiqilgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning qisqacha tarixi 9 va shuning

uchun kengroq tarqatish, qabul qilish va amalga oshirish uchun vositalar yo'q edi. Ular til o'qituvchisi kasbida yangi g'oyalarning ta'lim harakati sifatida rivojlanishi uchun yetarlicha tashkiliy tuzilma (ya'ni, kasbiy uyushmalar, jurnallar va konferentsiyalar shaklida) mavjud bo'lmagan bir paytda yozardilar. Bu o'n to'qqizinchi asrning oxiriga kelib o'zgara boshladi, ammo islohotchi til o'qituvchilari va tilshunoslarning manfaatlari bir-biriga to'g'ri keladigan yanada birgalikdagi sa'y-harakatlar paydo bo'lganda. O'qituvchilar va tilshunos olimlar til o'qitishda yangicha yondashuvlar zarurligi haqida yoza boshladilar, ularning risolalari, kitoblari, nutqlari, maqolalari orqali pedagogik islohotlarni yanada kengroq olib borishga zamin yaratildi. Bu harakat til o'qitishda islohot harakati nomi bilan mashhur bo'ldi.

Marsel, Prendergast va Gouin kabi

Islohotlar Harakatining tilni o'rgatuvchi mutaxassislari til o'qitishning muqobil yondashuvlarini ilgari surish uchun ko'p ishlarni amalga oshirdilar, ammo ularning g'oyalari keng qo'llab-quvvatlanmadi yoki e'tiborga olinmadi. Biroq, 1880-yillardan boshlab, Angliyada Genri Svit, Germaniyada Vilgelm Viyoetor va Frantsiyada Pol Passi kabi amaliy fikrlaydigan tilshunoslar islohotchi g'oyalarga ko'proq ishonch va qabul qilish uchun zarur bo'lgan intellektual etakchilikni ta'minlay boshladilar. Tilshunoslik fani jonlandi.

Fonetika - tillarning tovush tizimlarini ilmiy tahlil qilish va tavsiflash - nutq jarayonlari haqida yangi tushunchalar berib, yaratildi. Tilshunos olimlar tilning asosiy shakli yozma so'z emas, balki nutq ekanligini ta'kidladilar. Xalqaro fonetik assotsiatsiya 1886 yilda tashkil etilgan va uning Xalqaro fonetik alifbosi (IPA) har qanday tilning tovushlarini to'g'ri transkripsiya qilish uchun yaratilgan.

Uyushmaning dastlabki maqsadlaridan biri zamonaviy tillarni o'qitishni yaxshilash edi. U 1. Og'zaki tilni o'rganishni 2. To'g'ri talaffuz odatlarini o'rnatish uchun fonetik treningni 3. So'zlashuv iborolari va idiomalarni kiritish uchun suhbat matnlari va dialoglardan foydalanishni 4. Grammatikani o'rgatishda induktiv yondashuvni 5. Ona tilda juda manfaatdor bo'lgan linzalarni o'rnatish orqali emas, balki maqsadli tilda assotsiatsiyalar o'rnatish orqali yangi ma'nolarni o'rgatish. chet tillarni o'rgatishning eng yaxshi yo'llari haqida paydo bo'ldi, g'oyalar kitob, maqola va risolalarda qizg'in muhokama qilindi va himoya qilindi. Genri Svit (1845-1912) asosli metodologik tamoyillar tilni ilmiy tahlil qilish va psixologiyani o'rganishga asoslanishi kerakligini ta'kidladi. Uning ichida

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til yo'nalishlari 10

kitobi *"Tillarni amaliy o'rganish"* (1899), u o'qitish uslubini rivojlantirish tamoyillarini belgilab berdi. Bular kiritilgan

1. o'rgatiladigan narsani sinchkovlik bilan tanlash 2.

o'rgatiladigan narsaga chegara qo'yish 3. tinglash,

gapirish, o'qish va yozishning to'rtta ko'nikmasi bo'yicha o'qitilishi kerak bo'lgan narsalarni tartibga solish 4. materiallarni oddiydan

murakkabgacha baholash Germaniyada taniqli olim

Vilgelm Viyoetor (1880-1880) o'zining faqat tilni o'rganish uchun qo'llagan. ta'lim berish. U fonetika bo'yicha o'qitish o'qituvchilarga tilni to'g'ri talaffuz qilish imkonini beradi, deb ta'kidladi.

Tilning asosiy elementlari grammatikadan ko'ra nutq shakllari edi. 1882-yilda u o'yz qarashlarini *"Til o'qitish yangidan boshlanishi kerak"* nomli ta'ysirli risolasida e'lon qilib , unda "Grammatika tarjimai"ning yetarli emasligini qattiq tanqid qilib, yangi fonetika fani bo'yicha o'qituvchilar tayyorlash muhimligini ta'kidladi.

O'n to'qqizinchi asrning oxirida Viyoetor, Sweet va boshqa islohotchilar chet tillarini o'rgatishda yangi yondashuv asoslanishi kerak bo'lgan tamoyillar to'g'risida ko'p e'tiqodlarni baham ko'rdilar, garchi ular ko'pincha til o'rgatishda ilgari surilgan maxsus tartib-qoidalarda sezilarli darajada farq qilsalar ham. Umuman olganda, islohotchilar 1. Og'zaki nutq asosiy va bu og'zaki uslubda aks ettirilishi kerak, 2.

Fonetika natijalarini o'qitish va o'qituvchilar malakasini oshirishda qo'llanilishi kerak, 3.

O'quvchilar tilni yozma shaklda

ko'rishdan oldin birinchi navbatda eshitishlari kerak, 4. So'zlar jumalalarda taqdim etilishi kerak,

jumlalar mazmunli kontekstda mashq qilinishi va o'rgatilgan elementlardan ajratilmasligi kerak. grammatika qoidalarini talabalar grammatik nuqtalarni kontekstda mashq qilgandan keyingina o'rgatish kerak, ya'ni grammatika induktiv tarzda o'rgatiladi. 6. Yangi so'zlarni

tushuntirish yoki tushunishni tekshirish uchun ona tilidan foydalanish mumkin bo'lsa-da, tarjima qilishdan qochish kerak. Ular amaliy tilshunoslik fanining boshlanishini aks ettiradi - ikkinchi va

chet tillarini o'qitish va o'rganishni ilmiy o'rganish bilan bog'liq bo'lgan tilni o'rganish bo'limi. Sweet, Viyoetor va Passy kabi olimlarning asarlarida ushbu qo'llaniladigan lingvistik tamoyillarni qanday qilib eng yaxshi tarzda amalga oshirish mumkinligi haqida takliflar berilgan. Ushbu takliflarning hech biri keng tan olingan va bir xil ma'noda usul maqomini olmagan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning qisqacha tarixi 11 Til o'rgatish

uchun amalga oshirilgan dizayn. Lekin "Islohotchilar" harakati a'yzolari tomonidan ilgari surilgan g'oyalar bilan bir qatorda, birinchi tilni o'zlashtirishda ko'rinib turganidek, til o'rganishning naturalistik tamoyillaridan kelib chiqib, til o'qitish tamoyillarini ishlab chiqishga qiziqish ham bor edi. Bu *tabiiy usullar* deb ataladigan narsaga olib keldi va oxir-oqibat to'g'ridan-to'g'ri usul deb nomlanuvchi usulning rivojlanishiga olib keldi.

To'g'ridan-to'g'ri usul Gouin

o'n to'qqizinchi asr islohotchilarining birinchilaridan biri bo'lib, bolalar tilini o'rganishni kuzatish bo'yicha metodologiyani yaratishga harakat qilgan. Asr oxirlarida boshqa islohotchilar ham e'tiborlarini til o'rganishning naturalistik tamoyillariga qaratdilar va shuning uchun ularni ba'zan "tabiiy" usul tarafdorlari deb ham atashadi. Darhaqiqat, til o'rgatish tarixining turli davrlarida ikkinchi tilni o'rganishni birinchi tilni o'rganishga o'xshash qilishga urinishlar qilingan. Masalan, XVI asrda Montaigne unga qanday qilib murojaat qilgan vasiyga ishonib topshirilganligini tasvirlab berdi.

u hayotining birinchi yillarida faqat lotin tilida edi, chunki Montaigne otasi o'g'lining lotin tilida yaxshi gapirishini xohlagan. O'n to'qqizinchi asrda til darslarida tabiiy tamoyillarni qo'llashga harakat qilganlar orasida L. Sauveur (1826-1907) bo'lib, u maqsadli tilda intensiv og'zaki muloqotni qo'llagan, savollarni tilni taqdim etish va chiqarish usuli sifatida ishlatgan.

U 1860-yillarning oxirida Bostonda til maktabini ochdi va uning usuli tez orada tabiiy usul deb nomlandi.

Sauveur va boshqa tabiiy usulga ishonuvchilar, agar ma'no to'g'ridan-to'g'ri namoyish va harakat orqali etkazilgan bo'lsa, chet tilini tarjimasiz yoki o'quvchining ona tilidan foydalanmasdan o'rgatish mumkinligini ta'kidladilar. Nemis olimi F. Franke o'z tillarida shakllar va ma'ynolar o'rtasidagi bevosita bog'lanishning psixologik tamoyillari

to'g'risida (1884) yozgan va o'qitishga bir tilli yondashuvni nazariy asoslab bergan. Frankening fikriga ko'ra, tilni sinfda faol qo'llash orqali eng yaxshi o'rgatish mumkin. Sinfda grammatik qoidalarini tushuntirishga qaratilgan tahliliy protseduralardan ko'ra, o'qituvchilar sinfda chet tilidan bevosita va o'z-o'zidan foydalanishni rag'batlantirishlari kerak. Shunda o'quvchilar grammatika qoidalarini o'zlashtira oladilar. O'qituvchi o'rganishning dastlabki bosqichida darslikni almashtirdi. Nutq talaffuzga muntazam e'tibor berishdan boshlandi.

Ma'lum so'zlardan yangi lug'atni o'rgatish uchun mimika, namoyish va rasmlardan foydalanish mumkin.

Ushbu tabiiy tilni o'rganish tamoyillari to'g'ridan-to'g'ri usul deb nomlanuvchi tabiiy usullarning eng keng tarqalganiga tegishli bo'lgan narsaga asos bo'ldi. ning g'ayratli

tarafdorlari

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 12

Direct Method uni Frantsiya va Germaniyada joriy qildi (asr boshida har ikki mamlakatda rasman tasdiqlangan) va u Sauveur va Maximilian Berlitz tomonidan muvaffaqiyatli tijorat til maktablarida qo'llash orqali Qo'shma Shtatlarda keng ma'lum bo'ldi. (Aslida Berlitz bu atamani hech qachon ishlatmagan; u o'z maktablarida qo'llanilgan usulni Berlits metodi deb atagan.) Amalda u quyidagi tamoyillar va tartiblarni anglatadi: 1. Sinfda o'qitish faqat maqsadli tilda olib borildi.

2. Faqat kundalik lug'at va gaplar o'rgatilgan.
3. Og'zaki muloqot ko'nikmalari kichik, intensiv sinflarda o'qituvchilar va talabalar o'rtasida savol-javob almashinuvi doirasida tashkil etilgan ehtiyotkorlik bilan bosqichma-bosqich shakllandi.
4. Grammatika induktiv usulda o'qitildi.
5. Yangi o'quv punktlari og'zaki kiritildi.
6. Konkret lug'at ko'rgazmali, predmetlar va rasmlar orqali o'rgatilgan; mavhum lug'at g'oyalar assotsiatsiyasi orqali o'rgatilgan.
7. Gap ham, tinglab tushunish ham o'rgatilgan.
8. To'g'ri talaffuz va grammatikaga urg'u berildi.

Bu tamoyillar og'zaki tilni o'rgatish bo'yicha quyidagi yo'riqnomalarda ko'rib chiqiladi, ularga zamonaviy Berlits maktablarida ham amal qilinadi: Hech qachon tarjima qilmang: ko'rsating Hech qachon tushuntirmang:

harakat qiling Hech

qachon nutq so'zlamang: savol bering Hech

qachon xatolarga taqlid qilmang: to'g'ri

Hech qachon bitta so'z bilan gapirmang: jumladan

foydalaning. talaba Hech qachon juda sekin gapirmang:

normal gapiring Hech qachon tez gapirmang:

tabiiy gapiring Hech qachon baland ovozda

gapirmang: tabiiy gapiring

Hech qachon sabr qilmang: xotirjam

bo'ling (Titone 1968: 100–101da keltirilgan)

To'g'ridan-to'g'ri usul xususiy til maktablarida, masalan, Berlitz tarmog'idagi maktablarda juda muvaffaqiyatli bo'ldi, bu erda pul to'laydigan mijozlar yuqori motivatsiyaga ega va ona tilida so'zlashuvchi o'qituvchilardan foydalanish odatiy hol edi. Ammo bu usul tarafdorlarining bosimiga qaramay, uni davlat o'rta maktab ta'limida amalga oshirish qiyin edi. U tabiiy ravishda birinchi tilni o'rganish va sinfda chet tilini o'rganish o'rtasidagi o'xshashliklarni haddan tashqari ta'kidladi va buzib ko'rsatdi va sinfning amaliy haqiqatlarini hisobga olmadi. Bundan tashqari, u amaliy lingvistikada qat'iy asosga ega emas edi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003)

CBO9780511667305.003 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatish nazariyasining qisqacha tarixi 13

va

shuning uchun ham u ko'pincha islohot harakati tarafdorlari tomonidan tanqid qilingan.

To'g'ridan-to'g'ri usul ma'rifatli havaskorlik mahsulini ifodaladi. Uning bir nechta kamchiliklari borligi aniqlandi. Bu ona tilida so'zlashuvchi yoki chet tilini o'z ona tiliga o'xshab yaxshi biladigan o'qituvchilarni talab qildi. Bu ko'p jihatdan darslikka emas, balki o'qituvchining mahoratiga bog'liq bo'lib, hamma o'qituvchilar ham metod tamoyillariga amal qilish uchun chet tilini yetarli darajada bilmas edi. Tanqidchilarning ta'kidlashicha, to'g'ridan-to'g'ri metod tamoyillariga qat'iy rioya qilish ko'pincha teskari natija beradi, chunki o'qituvchilardan ona tilidan foydalanmaslik uchun juda ko'p harakat qilishlari kerak edi, ba'zida o'quvchining ona tilida sodda, qisqa tushuntirish tushunish uchun samaraliroq yo'l bo'lar edi.

Garvard psixologi Rojer Braun qat'iy Direct Method texnikasi bilan o'xshash muammolarni hujjatlashtirgan. U o'qituvchining yaponcha so'zlarning ma'nosini etkazish uchun og'zaki gimnastika bilan shug'ullanayotganini ko'rib, o'zining hafsalasi pir bo'lganini tasvirlab berdi, qachonki tarjima yanada samaraliroq bo'lar edi (Braun 1973: 5).

1920-yillarga kelib, Evropadagi notijorat maktablarda to'g'ridan-to'g'ri usuldan foydalanish, natijada kamaydi. Frantsiya va Germaniyada u asta-sekin ba'zi To'g'ridan-to'g'ri Metod usullarini boshqariladigan grammatikaga asoslangan faoliyat bilan birlashtirgan versiyalarga o'zgartirildi.

Yigirmanchi asrning boshlarida to'g'ridan-to'g'ri usulning Evropadagi mashhurligi Qo'shma Shtatlardagi chet tili mutaxassislarini Amerika maktablari va kollejlarda uni qo'llashga urinishlariga sabab bo'ldi, ammo ular ehtiyotkorlik bilan harakat qilishga qaror qilishdi. 1923 yilda chet tillarni o'rgatish holati bo'yicha boshlangan tadqiqot shuni ko'rsatdiki, hech qanday usul muvaffaqiyatli natijalarni kafolatlay olmaydi. Maktablarda chet tillarini o'rgatish uchun vaqt cheklanganligi, o'qituvchilarning cheklangan malakasi va o'rtacha amerikalik kollej o'quvchisi uchun chet tilida suhbatlashish ko'nikmalarining ahamiyatsizligi sababli suhbat ko'nikmalarini o'rgatish maqsadi amaliy emas deb hisoblangan. Coleman Report sifatida nashr etilgan tadqiqotda chet tili kursining yanada oqilona maqsadi oddiy o'qish matnlarida so'zlar va grammatik tuzilmalarni bosqichma-bosqich joriy etish orqali erishilgan chet tilini o'qish bilimi bo'lishini ta'kidladi. Ushbu tavsiyaning asosiy natijasi shundan iboratki, o'qish Qo'shma Shtatlardagi ko'pgina chet tili dasturlarining maqsadiga aylandi (Coleman 1929). O'qishga e'tibor Ikkinchi jahon urushigacha Qo'shma Shtatlarda chet tillarini o'qitishni xarakterlashda davom etdi.

To'g'ridan-to'g'ri usul Evropada mashhur bo'lgan bo'lsa-da, hamma ham uni ishtiyoq bilan qabul qilmadi. Britaniyalik amaliy tilshunos Genri Svit uning cheklovlarini tan oldi. U o'qitish tartib-qoidalari darajasida yangiliklarni taklif qildi, ammo puxta uslubiy asosga ega emas edi. Uning asosiy e'tibori sinfda maqsadli tildan eksklyuziv foydalanishga qaratilgan edi, biroq u Sweet asosiyroq deb hisoblagan ko'plab muammolarni hal qila olmadi. Shirin va

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003)

CBO9780511667305.003 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari

14

ta boshqa amaliy tilshunoslar o'qitish texnikasi uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan asosli uslubiy tamoyillarni ishlab chiqishni ta'kidladilar.

1920-1930-yillarda amaliy tilshunoslar Islohotlar harakati tomonidan ilgari taklif qilingan tamoyillarni tizimlashtirib, ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishga inglizcha yondashuvga asos soldi. Keyingi o'zgarishlar Qo'shma Shtatlarda audiolingualizmga (4-bobga qarang) va Britaniyada og'zaki yondashuv yoki vaziyatga asoslangan tilni o'qitishga (3-bobga qarang) olib keldi.

XIX-XX asrlarda chet tillarini o'qitish muhim ta'lim muammosi sifatida paydo bo'lganligi sababli *metod* tushunchasi qanday bo'ldi? Ushbu tarixiy so'rovdan biz o'tmishda til o'qitishda innovatsiyalar va yangi yo'nalishlarga turtki bo'lgan ayrim savollarga guvoh bo'ldik: 1. Til o'qitishning maqsadlari qanday bo'lishi kerak? Til kursi suhbatlashish, o'qish, tarjima qilish yoki boshqa ko'nikmalarni o'rgatish kerakmi?

2. Tilning asosiy xususiyati nimadan iborat va bu ta'lim uslubiga qanday ta'sir qiladi?

3. Til o'qitishda til mazmunini tanlashda qanday tamoyillar mavjud?

4. Tashkilot, ketma-ketlik va taqdimotning qaysi tamoyillari o'rganishni eng yaxshi tarzda osonlashtiradi?

5. Ona tilining o'rni qanday bo'lishi kerak?

6. Tilni o'zlashtirishda o'quvchilar qanday jarayonlardan foydalanadilar va ularni metodga kiritish mumkinmi?

7. Qanday o'qitish texnikasi va mashg'ulotlari eng yaxshi ishlaydi va qanday sharoitlarda?

O'qitishning alohida yondashuvlari va usullari o'n to'qqizinchi asr oxiridan to hozirgi kungacha ushbu muammolarni hal qilish usullari bilan farqlanadi, biz ushbu kitobda ko'rib chiqamiz. To'g'ridan-to'g'ri metod o'qituvchilar va til o'rgatuvchi mutaxassislarning e'tiborini tortgan birinchi til o'qitish usuli sifatida qaralishi mumkin va u til o'qitishni yangi davrga olib boradigan metodologiyani taklif qildi. Bu "uslublar davri" ning boshlanishini belgiladi.

Usullar davri To'g'ridan-

to'g'ri usulning doimiy meroslaridan biri "usul" tushunchasi edi. To'g'ridan-to'g'ri usul bo'yicha bahslar ikkinchi va chet tillarini qanday o'rgatish kerakligi haqidagi ko'plab munozaralarning birinchisi edi.

Yigirmanchi asrning ko'p qismida til o'qitish tarixi turli xil til o'rgatish yondashuvlarining yuksalishi va tushishini ko'rdi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning qisqacha tarixi 15 ta usul,

ularning asosiy misollari ushbu kitobda tasvirlangan. Ularning aksariyati uchun umumiy bo'lgan quyidagi taxminlar: – Yondashuv yoki usul til o'rgatishda eng yaxshi amaliyotni belgilovchi nazariy jihatdan izchil o'qitish tartib-qoidalarini bildiradi.

– Muayyan yondashuvlar va usullar, agar aniq amal qilinsa, muqobil o'qitish usullaridan ko'ra til o'rganishning samarali darajalariga olib keladi.

– O'qituvchilar mavjud eng yaxshi yondashuv va usullardan foydalansa, til o'qitish sifati yaxshilanadi.

Oxirgi 60 yil ichida paydo bo'lgan turli xil o'qitish yondashuvlari va usullari ko'pincha maqsadlar, ikkinchi tilni qanday o'rganish haqidagi taxminlar va afzal ko'rilgan o'qitish texnikasi jihatidan juda farqli xususiyatlarga ega bo'lsa-da, umumiy fikrga ega: agar til o'rganish takomillashtirilsa, bu o'qitish metodologiyasini o'zgartirish va takomillashtirish orqali amalga oshiriladi. Bu tushuncha mustahkamlandi

o'qitishning muayyan yondashuvlari va usullarini ma'qullaydigan professional tashkilotlar, ba'zilarini qo'llab-quvvatlayotgan va boshqalarni rad etuvchi akademiklar, eng yangi o'qitish yondashuvlari va usullariga asoslangan darsliklarni ishlab chiqaradigan va sotadigan nashriyotlar va doimiy ravishda til o'qitishning "eng yaxshi" usulini izlayotgan o'qituvchilar tomonidan. Lange sharhlari: Chet tili o'qituvchisini rivojlantirish. . . ta'lim usullariga asosiy yo'nalishga ega. Afsuski, eng so'nggi "metodologiyalar" ko'p o'rganmasdan yoki tushunmasdan mashhur bo'lib kelmoqda, ayniqsa sinfda darhol qo'llash oson ko'rinadigan yoki ma'lum bir "guru" tomonidan qo'llab-quvvatlanadiganlar. Garchi metodga g'amxo'rlik qilish, albatta, yangi masala bo'lmasa-da, "usul" ga bo'lgan qiziqish 1950-yillarning oxiridan kelib chiqadi, o'shanda chet tili o'qituvchilari "til o'rgatish va o'rganish muammolarini" hal qilishning bir usuli bor deb noto'g'ri ishonishgan. (1990: 253)

Yondashuvlar va usullar tarixidagi eng faol davr 1950-yillardan 1980-yillargacha bo'lgan davrdir. 1950 va 1960-yillarda Audiolingual Metod va Situational Metod paydo bo'ldi, ularning ikkalasi ham kommunikativ yondashuv bilan almashtirildi. Xuddi shu davrda boshqa usullar kichikroq, ammo bir xil darajada ishtiyoqli izdoshlarni jalb qildi, jumladan Silent Way, Natural Approach va Total Physical Response.

1990-yillarda "Kontentga asoslangan ta'lim" va "Tilni vazifaga asoslangan o'qitish" til o'rgatishning yangi yondashuvlari sifatida paydo bo'ldi, masalan, o'qitish usullaridan ko'ra o'rganish natijalariga e'tibor qaratuvchi "Kompetensiyaga asoslangan ta'lim" kabi harakatlar. Dastlab umumiy ta'limda ishlab chiqilgan hamkorlikda o'rganish, butun tilga yondashuv va ko'p aql-zakovat kabi boshqa yondashuvlar ikkinchi til sharoitlariga kengaytirildi. Ushbu yondashuvlar va usullar ushbu kitobning II va III qismlarida muhokama qilinadi. 1990-yillarga kelib esa ko'p

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 16 ta

amaliy tilshunos va til o'qituvchilari yangi va yaxshiroq yondashuvlar va usullar til o'rgatishdagi muammolarni hal qilish degan fikrdan uzoqlashdilar. Til o'qitishning mohiyatini tushunishning muqobil usullari paydo bo'ldi, ular ba'zida "post-metodlar davri" ni tavsiflaydi. Bular ushbu kitobning oxirgi bobida muhokama qilinadi.

O'qituvchilarni tayyorlash dasturlarida yondashuvlar va usullar Til

o'qitishda yondashuv va usullarning o'zgaruvchan holatiga qaramasdan, o'tmishdagi va hozirgi o'qitish usullarini o'rganish o'qituvchilarni tayyorlash dasturlarining muhim tarkibiy qismini tashkil etishda davom etmoqda. Buning sabablari quyidagilardan iborat: – Yondashuv va metodlarni o'rganish o'qituvchilarga til o'qitish sohasi qanday rivojlanganligi haqida tasavvur beradi.

- Yondashuvlar va usullarni qanday o'qitish bo'yicha retsept sifatida emas, balki o'qituvchilar o'z ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda moslashtira oladigan yoki amalga oshirishi mumkin bo'lgan yaxshi qo'llaniladigan amaliyotlar manbai sifatida o'rganilishi mumkin.

- Turli xil o'qitish yondashuvlari va usullaridan foydalanish tajribasi o'qituvchilarga asosiy o'qitish ko'nikmalarini berishi mumkin, ular keyinchalik ular o'qitish tajribasini rivojlantirishlari uchun qo'shishlari yoki to'ldirishlari mumkin.

Biz ushbu kitobda tasvirlangan o'qitish yondashuvlari va usullariga yo'naltirilgan yo'nalishdir. Til o'rgatishdagi metodlarning asosiy mohiyatini tushunish uchun esa

yondashuv va metod tushunchasini tizimliroq qilib ko'rsatish zarur. Bu keyingi bobning maqsadi bo'lib, unda biz usullarni tavsiflash, tahlil qilish va taqqoslash uchun modelni taqdim etamiz. Ushbu model tilni o'qitishning muayyan usullari va falsafalarini keyingi muhokamalarimiz va tahlillarimiz uchun asos sifatida ishlatiladi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Braun, R.
1973. *Birinchi til*. Kembrij: Garvard universiteti nashriyoti.

Braun, HD 1993. *Til o'rganish va o'qitish tamoyillari*. (3-nashr).

Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Coleman, A. 1929. *Qo'shma Shtatlarda zamonaviy xorijiy tillarni o'qitish*. Nyu-York: Makmillan.

Darian, KC 1971. *Generativ grammatika, strukturaviy tilshunoslik va til o'qitish*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Franke, F. 1884. *Die Praktische Spracherlernung auf Grund der Psychologie und der Physiologie der Sprache Dargestellt*. Leyptsig: OR Reiland.

Howatt, APR 1984. *Ingliz tilini o'qitish tarixi*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishning qisqacha tarixi 17 Howatt, T. 1997.

Talking shop: Transformation and change in ELT. *ELT jurnali* 5(3): 263–268.

Kelly, L. 1969. *Til o'qitishning 25-asrlari*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Lange, D. 1990. O'qituvchilarni rivojlantirish dasturi uchun loyiha. JCda

Richards va D. Nunan (tahrirlar), *Ikkinchi til o'qituvchisi ta'limi*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti. 245–268.

Larsen-Friman, D. 1998. O'quvchilarga yo'naltirilgan ta'limda o'quvchilar va o'qituvchilarning rollarini kengaytirish. V. Renandya va G. Jeykobs (tahrirlar), *O'quvchilar va til o'rganish*.

Singapur: SEAMEO mintaqaviy til markazi.

Mackey, WF 1965. *Til o'qitish tahlili*. London: Longman.

Marcella, F. 1998. AQShda ESL materiallarining tarixiy rivojlanishi. ERIC hujjati ED425653.

Richards, Jek C. 1985. Usullarning maxfiy hayoti. Jek C. Richards, *Til o'qitish konteksti*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Stern, HH 1983. *Til o'qitishning asosiy tushunchalari*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Sweet, H. 1899. *Tillarni amaliy o'rganish*. Qayta nashr etilgan London: Oksford universiteti nashriyoti.

Titone, R. 1968. *Chet tillarini o'qitish: tarixiy eskiz*. Vashington, DC: Jorjtaun universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:46:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 2-bob -

Til o'rgatishda yondashuvlar va usullarning

tabiati 18-3-betlar 5-bo'lim DOI: <http://>

dx.doi.org/

10.1017/CBO9780511060730 Cambridge University Press15

2 Til o'rgatishdagi yondashuv va usullarning tabiati

Oldingi bobda biz chet tilini

o'rganishning o'zgaruvchan mantiqiy asoslari va tillarni o'rgatishda qo'llaniladigan sinf texnikasi va tartib-qoidalari turli tarixiy muammolar va holatlarga javob berishini ko'rdik. An'ana ko'p yillar davomida etakchi tamoyil bo'lib kelgan.

Grammatika-tarjima usuli til va tilni o'rganishga nisbatan uzoq vaqtdan beri qo'llanilgan va ilmiy nuqtai nazarni aks ettirdi. 1920-yillarning oxirida Amerika maktablari va kollejlarda o'qishni maqsad sifatida belgilash kabi ba'zida sinfning amaliy voqealigi ham maqsadlarni, ham tartiblarni belgilab berdi. Boshqa paytlarda tilshunoslik, psixologiya,

yoki ikkalasining aralashmasi XIX asrning turli islohotchi takliflarida bo'lgani kabi til o'qitishning ham falsafiy, ham amaliy asoslarini ishlab chiqish uchun ishlatilgan. Til o'qitishda o'qitish usullari va tartiblarini o'rganish 1940-yillardan boshlab amaliy tilshunoslikda markaziy o'rinni egallaganligi sababli, usullarning mohiyatini kontseptuallashtirishga va metod doirasida nazariya va amaliyot o'rtasidagi munosabatlarni tizimliroq o'rganishga turli urinishlar qilindi. Ushbu bobda biz yondashuv va usul o'rtasidagi munosabatni aniqlaymiz va usullarni tavsiflash, tahlil qilish va taqqoslash uchun modelni taqdim etamiz.

Yondashuv va usul XIX asr

oxirida tilshunoslari va til mutaxassislari tilni o'qitish sifatini yaxshilashga intilishganda, ular ko'pincha tillarni o'rganish, til bilimi xotirada qanday ifodalanishi va tashkil etilishi yoki tilning o'zi qanday tuzilganligi haqidagi umumiy tamoyillar va nazariyalarga murojaat qilish orqali buni amalga oshirgan. Genri Svit (1845–1912), Otto Jespersen (1860–1943) va Garold Palmer (1877–1949) kabi ilk amaliy tilshunoslari (3-bobga qarang) til o'rgatuvchi dasturlarni ishlab chiqishda printsiplar va nazariy jihatdan mas'uliyatli yondashuvlarni ishlab chiqdilar, ammo amaliy materiallar ko'p bo'lsa-da, kurslar ko'p bo'lmagan va amaliy materiallar e'tibordan chetda qolgan. Ular lug'at va grammatikani tanlash va tartiblash tamoyillari kabi savollarga oqilona javob izladilar, ammo bu amaliy tilshunoslarning hech biri mavjud usullarda o'z g'oyalarning ideal timsolini ko'rmagan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

***Yondashuv va usullarning tabiati* 19 Usullarni**

tavsiflashda nazariya va tamoyillar darajasida til o'qitish falsafasi bilan tilni o'rgatishning hosilaviy tartib-qoidalari o'rtasidagi farq markaziy o'rinni egallaydi. Bu farqni oydinlashtirishga urinib, 1963 yilda amerikalik amaliy tilshunos Edvard Entoni tomonidan sxema taklif qilingan. U kontseptuallashtirish va tashkil etishning uchta darajasini aniqlagan, ularni *yondashuv*, *usul* va *texnika deb atagan*: tartib ierarxiya. Tashkiliy kalit shundaki, texnikalar yondashuvga mos keladigan usulni amalga oshiradi. . . .

... Yondashuv - bu tilni o'rgatish va o'rganishning tabiati bilan bog'liq bo'lgan korrelyatsion taxminlar to'plami. Yondashuv aksiomatikdir. Unda o'qitiladigan mavzuning mohiyati tasvirlangan. . . .

... Metod - bu til materialini tartibli taqdim etishning umumiy rejasi bo'lib, uning hech bir qismi bir-biriga zid kelmaydi va barchasi tanlangan yondashuvga asoslanadi. Yondashuv aksiomatik, usul esa protsessualdir.

Bitta yondashuv doirasida ko'plab usullar bo'lishi mumkin. . .

... Texnika amalga oshirishdir - bu aslida sinfda sodir bo'ladi. Bu darhol maqsadga erishish uchun ishlatiladigan maxsus hiyla, hiyla yoki fitna. Texnikalar usulga mos bo'lishi kerak, shuning uchun ham yondashuv bilan uyg'un bo'lishi kerak. (Entoni 1963: 63–67)

Entoni modeliga ko'ra, yondashuv - bu til va til o'rganishga oid taxminlar va e'tiqodlar aniqlangan daraja; metod - nazariyani amaliyotga tatbiq etish darajasi va o'rgatish kerak bo'lgan muayyan ko'nikmalar, o'rgatish mazmuni va mazmunini taqdim etish tartibi bo'yicha tanlovlar amalga oshiriladi; texnikasi - bu sinfdagi jarayonlar tasvirlangan daraja.

Entoni modeli turli tillarni o'rgatish takliflarida mavjud bo'lgan turli darajadagi mavhumlik va o'ziga xoslikni farqlashning foydali usuli bo'lib xizmat qiladi. Shunday qilib, "Islohotchilar" harakatining takliflari yondashuv darajasida bo'lganini va "To'g'ridan-to'g'ri" usul ham shu yondashuvdan kelib chiqqan usullardan biri ekanligini ko'rishimiz mumkin. Koulman hisoboti (1-bobga qarang) natijasida paydo bo'lgan "O'qish usuli" deb ataladigan narsa haqiqatan ham ko'plikda tasvirlanishi kerak - o'qish usullari - o'qish yondashuvini amalga oshirishning bir qancha turli usullari ishlab chiqilgan.

Til o'rgatishda yondashuv va metodlarni kontseptuallashtirishning bir qancha boshqa usullari taklif qilingan. Makki o'zining "*Til o'rgatish tahlili*" (1965) kitobida 1960-yillarning, ehtimol, eng mashhur modelini ishlab chiqdi, u birinchi navbatda usul va texnika darajalariga qaratilgan. Makkeyning tilni o'rgatish tahlili modeli tanlov, gradatsiya, taqdimot va takrorlash o'lchovlariga qaratilgan. Darhaqiqat, Makki kitobining nomiga qaramay, uning tashvishi birinchi navbatda darsliklar tahlili va ularni tashkil etishning asosiy tamoyillari bilan bog'liq. Uning modeli yondashuv darajasiga javob bera olmaydi va u o'qituvchilarning haqiqiy sinfdagi xatti-harakatlari bilan shug'ullanmaydi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 20

va

o'rganuvchilar, darsliklarda aks ettirilgan hollar bundan mustasno. Demak, u haqiqatan ham yondashuvlar yoki usullarni har tomonlama tahlil qilish uchun asos bo'la olmaydi.

Garchi Entonining asl taklifi soddalik va keng qamrovlilik afzalligiga ega bo'lsa-da va asosiy nazariy tamoyillar va ulardan kelib chiqadigan amaliyotlar o'rtasidagi munosabatlarni farqlashning foydali usuli bo'lib xizmat qilsa-da, u usulning o'ziga xos xususiyatiga etarlicha e'tibor bera olmaydi. Usulda qabul qilingan o'qituvchilar va o'quvchilarning roli, masalan, o'quv materiallarining roli yoki ular olishi kutilayotgan shakl haqida hech narsa aytilmagan. U usulda yondashuvni qanday amalga oshirish mumkinligini yoki usul va texnikaning qanday bog'liqligini hisobga olmaydi. Yondashuvlar va usullarni muhokama qilish va tahlil qilish uchun yanada kengroq modelni taqdim etish uchun biz original Entoni modelini qayta ko'rib chiqdik va kengaytirdik. Qo'shimcha tushuntirishga muhtoj bo'lgan asosiy yo'nalishlar - Entoni atamalari, usuli va texnikasidan foydalanish.

Biz yondashuv va uslubning dizayn darajasida ko'rib chiqilishini ko'ramiz , u maqsadlar, o'quv rejası va mazmuni belgilanadigan, o'qituvchilar, o'quvchilar va o'quv materiallarining roli aniqlangan. Amalga oshirish bosqichi (Entoni modelidagi texnika darajasi) biz biroz kengroq muddatga murojaat qilamiz . Shunday qilib, usul nazariy jihatdan yondashuv bilan bog'liq bo'lib, loyiha tomonidan tashkiliy jihatdan belgilanadi va amaliyotda amaliyotda amalga oshiriladi. Ushbu bobning qolgan qismida biz til o'rgatishda muayyan uslub va yondashuvlarni solishtirish uchun ushbu asosdan foydalanib, yondashuv, dizayn va protsedura o'rtasidagi bog'liqlikni batafsil ko'rib chiqamiz. Kitobning qolgan boblarida biz bu yerda keltirilgan modeldan keng qo'llaniladigan bir qator yondashuv va usullarni tavsiflash uchun asos sifatida foydalanamiz.

Yondashuv

Entoniga ergashadigan *yondashuv* tilni o'rgatishda amaliyot va tamoyillar manbai bo'lib xizmat qiluvchi til va til o'rganish tabiati haqidagi nazariyalarni anglatadi. Biz o'z navbatida yondashuvning lingvistik va psixolingvistik jihatlarini ko'rib chiqamiz.

Til nazariyasi Tilning

kamida uch xil nazariy qarashlari va tilni bilishning tabiati til o'qitishdagi hozirgi yondashuv va usullarni aniq yoki bilvosita ma'lum qiladi. Ulardan birinchisi va eng an'anaviysi bu *strukturaviy ko'rinish*, ya'ni til ma'noni kodlash uchun tizimli ravishda bog'langan elementlar tizimi degan qarashdir. Til o'rganishning maqsadi odatda fonologik birliklar nuqtai nazaridan aniqlangan ushbu tizimning elementlarini o'zlashtirishdir (masalan,

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Yondashuv va usullarning tabiati 21 fonema),

grammatik birliklar (masalan, gaplar, gaplar, gaplar), grammatik amallar (masalan, elementlarni qo'shish, o'zgartirish, qo'shish yoki o'zgartirish) va leksik qismlar (masalan, vazifa so'zlari va tuzilish so'zlari). Sifatida

Biz 4-bobda ko'ramiz, Audiolingual Metod tilning ushbu o'ziga xos ko'rinishini, shuningdek, umumiy jismoniy javob (5-bob) va jim yo'l (6-bob) kabi usullarni o'zida aks ettiradi.

Tilning ikkinchi ko'rinishi – *funksional ko'rinish*, tilning funksional ma'noni ifodalash vositasi, degan qarash. Til o'rgatishdagi kommunikativ harakat tilga oid bu qarashga qo'shiladi (14-bobga qarang). Bu nazariya tilning shunchaki grammatik xususiyatlaridan ko'ra semantik va kommunikativ o'lchovga urg'u beradi va til o'rgatish mazmunini struktura va grammatika elementlari bo'yicha emas, balki ma'no va funksiya kategoriyalari bo'yicha spetsifikatsiya va tashkil etishga olib keladi. Uilkinsning "*Notional Syllabuses* " (1976) asari o'quv dasturini loyihalash uchun tilga bo'lgan bu qarashning oqibatlarini tushuntirishga urinishdir. An'anaviy o'quv dasturi nafaqat grammatika va leksika elementlarini, balki o'quvchi muloqot qilishi kerak bo'lgan mavzular, tushunchalar va tushunchalarni ham o'z ichiga oladi. Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili (ESP) harakati ham tilning strukturaviy nazariyasidan emas, balki o'quvchi ehtiyojlarining funktsional hisobidan boshlanadi (Robinson 1980).

Tilning uchinchi ko'rinishini *interaktiv ko'rinish deb atash mumkin*. U tilni shaxslararo munosabatlarni amalga oshirish va shaxslar o'rtasidagi ijtimoiy bitimlarni amalga oshirish vositasi sifatida ko'radi. Til ijtimoiy munosabatlarni yaratish va saqlash vositasi sifatida qaraladi. Til o'rgatishning interaktiv yondashuvlarini ishlab chiqishda qo'llaniladigan tadqiqot yo'nalishlariga o'zaro ta'sir tahlili, suhbat tahlili va etnometodologiya kiradi. O'zaro ta'sir nazariyalari so'zlashuv almashinuvlarida topilgan harakatlar, harakatlar, muzokaralar va o'zaro ta'sirlarning naqshlariga qaratilgan. Ushbu nuqtai nazarga ko'ra, til o'rgatish mazmuni o'zaro almashish va o'zaro ta'sir qilish shakllari bo'yicha aniqlanishi va tartibga solinishi yoki o'quvchilarning interaktor sifatidagi moyilliklariga qarab aniqlanmagan holda qolishi mumkin.

"O'zaro ta'sir" 1980-yillardan beri ikkinchi tilni o'rganish va pedagogika nazariyalarida markaziy o'rin tutadi. Rivers (1987) til ta'limidagi interaktiv istiqbolni quyidagicha belgilab bergan: "Talabalar e'tiborlari haqiqiy xabarlarni (ya'ni, har ikkalasi uchun muhim bo'lgan vaziyatda ham ma'ruzachi, ham tinglovchi uchun qiziq bo'lgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan xabarlar) yetkazish va qabul qilishga qaratilgan bo'lsa, o'quvchilar tildan *foydalanishda* qulaylikka erishadilar " (Rivers 1987:4). Interaktivlik tushunchasi, shuningdek, o'qish va yozishni o'rgatish, shuningdek, tinglash va gapirish qobiliyatlari bilan bog'liq. Carrell, Devine va Esky (1988) "interaktivlik" tushunchasidan o'qishni tushunishda yuqoridan va pastdan yuqoriga ishlov berishning samarali o'quvchilari tomonidan bir vaqtning o'zida foydalanishga murojaat qilish uchun foydalanadilar. Bundan tashqari, ishlatiladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 22

matnga asoslangan suhbatda ishtirok etayotgan o'quvchi va yozuvchi o'rtasidagi munosabatlarga ishora qiladi (Grabe in Carrell, Devine, and Esky 1988). Vazifaga asoslangan tilni o'rgatish (18-bob) ham ma'lum darajada butun til (9-bob), neyrolingvistik dasturlash (11-bob), tilni hamkorlikda o'rganish (16-bob) va mazmunga asoslangan ta'lim (17-bob) kabi tilning o'zaro ta'sirli ko'rinishiga asoslanadi. Til o'qitishda aniqlovchi tushuncha sifatida "interaktivlik" ga bo'lgan ishtiyoqiga qaramay, "Til o'zaro ta'sir sifatida" modeli til nazariyasining tarkibiy va funktsional qarashlari uchun ishlab chiqilgan modellar kabi batafsil darajada tavsiflanmagan.

Tilning strukturaviy, funktsional yoki o'zaro ta'sirli modellari (yoki ularning o'zgarishi) audiolingualizm kabi ma'lum bir o'qitish usulini rag'batlantirishi mumkin bo'lgan aksiomalar va nazariy asoslarni ta'minlaydi. Lekin o'z-o'zidan ular to'liq emas va til o'rganish nazariyalari bilan to'ldirilishi kerak. Aynan mana shu o'lchovga murojaat qilamiz.

Tilni o'rganish nazariyasi Til

tabiatining o'ziga xos nazariyalari ma'lum bir o'qitish usuli uchun asos bo'lishi mumkin bo'lsa-da, boshqa usullar birinchi navbatda til o'rganish nazariyasidan kelib chiqadi. Yondashuv yoki metod asosida yotgan o'rganish nazariyasi ikkita savolga javob beradi: (a) Til o'rganishda qanday psixologik va kognitiv jarayonlar ishtirok etadi? va (b)

Ushbu o'quv jarayonlarini faollashtirish uchun qanday shartlarga rioya qilish kerak? Yondashuv darajasidagi metod bilan bog'liq o'rganish nazariyalari ushbu o'lchovlardan birini yoki ikkalasini ham ta'kidlashi mumkin.

Jarayonga yo'naltirilgan nazariyalar odatlarni shakllantirish, induksiya, xulosa chiqarish, gipotezalarni tekshirish va umumlashtirish kabi o'rganish jarayonlariga asoslanadi. Shartga yo'naltirilgan nazariyalar til o'rganish sodir bo'ladigan inson va jismoniy kontekstning tabiatiga urg'u beradi.

Steven D. Krashenning ikkinchi til rivojlanishining monitor modeli (1981) usuli (tabiiy yondashuv) qurilgan o'rganish nazariyasiga misoldir (15-bobga qarang). Monitor nazariyasi o'rganishning jarayon va shart o'lchovlarini ko'rib chiqadi. Jarayon darajasida Krashen o'zlashtirish va o'rganishni ajratadi. *O'zlashtirish* til qoidalarini muloqot uchun tildan foydalanish orqali tabiiy ravishda o'zlashtirishni anglatadi. *O'rganish* til qoidalarini rasmiy o'rganishni anglatadi va ongli jarayondir. Krashenning so'zlariga ko'ra, o'rganish faqat "monitor" sifatida mavjud. Monitor - bu til haqidagi ongli grammatik bilimlar ombori bo'lib, u rasmiy o'qitish orqali o'rganiladi va olingan tizim orqali hosil bo'lgan iboralarini tahrirlashda foydalaniladi. Krashen nazariyasi, shuningdek, "o'zlashtirish" jarayoni sodir bo'lishi uchun zarur bo'lgan shartlarni ko'rib chiqadi. Krashen buni o'quvchining "kirish" turiga qarab tavsiflaydi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Yondashuvlar va usullarning tabiati 23 oladi.

Ma'lumotlar tushunarli bo'lishi, o'quvchining hozirgi malaka darajasidan bir oz yuqori, qiziqarli yoki tegishli, grammatik ketma-ketlikda bo'lmagan, etarli miqdorda va tashvishlanish darajasi past bo'lgan sharoitlarda tajribaga ega bo'lishi kerak.

Tracy D. Terrellning Natural Approach (1977) asari tilning alohida ko'rinishidan ko'ra, asosan, o'rganish nazariyasidan olingan usulga misol bo'la oladi. Tabiiy yondashuv jarayon va shartlarni aniqlaydigan o'rganish nazariyasiga asoslangan bo'lsa-da, Maslahat-o'rganish va Jim yo'l kabi usullar asosidagi o'rganish nazariyasi, birinchi navbatda, o'rganish jarayonlarining o'zi nima deb taxmin qilinishini aniqlamasdan, o'rganish uchun zarur bo'lgan shartlarni ko'rib chiqadi (6 va 7-boblarga qarang).

Masalan, Charlz A. Curran o'zining "Maslahat-ta'lim" (1972) haqidagi asarlarida, birinchi navbatda, muvaffaqiyatli o'rganish uchun zarur bo'lgan shartlarga e'tibor beradi. U sinfdagi atmosferani hal qiluvchi omil deb hisoblaydi va uning usuli ko'plab o'quvchilar boshdan kechiradigan qo'rqitish va ishonchsizlik tuyg'ularini yaxshilashga intiladi. Jeyms Asherning "To'liq jismoniy javob" (Asher 1977) ham xuddi shunday usul bo'lib, u til tabiati nazariyasidan emas, balki asosan o'rganish nazariyasidan kelib chiqadi (5-bobga qarang). Asherning ta'lim nazariyasi o'rganishning jarayon va shart jihatlari ko'rib chiqadi. Bu bolaning tilini o'rganish vosita faoliyatiga, tilni harakat bilan muvofiqlashtirishga asoslanadi va bu kattalar chet tilini o'rgatishning asosini tashkil qilishi kerak, degan ishonchga asoslanadi.

Til ishlab chiqarish va tushunishni tana harakati va jismoniy harakatlar bilan tartibga solish til o'rganishda muvaffaqiyatga erishish uchun shart-sharoitlarni ta'minlaydi. Kaleb Gattegnoning "Silent Way" (1972, 1976) asari ham muvaffaqiyatli o'rganishni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar nazariyasi atrofida qurilgan. Gattegnoning yozuvlari o'quvchilarning o'rganishda o'zini xavfsiz his qilish va o'rganishni ongli ravishda nazorat qilish ehtiyojlariga qaratilgan. Usulda qo'llaniladigan ko'plab texnikalar o'quvchilarni o'rgatish uchun mo'ljallangan

ta'lim salohiyatini oshirish uchun ongli ravishda o'z aql-zakovatidan foydalaning.
Ko'pincha tilning ayrim nazariyalari va til o'rganish nazariyalari o'rtasida tabiiy yaqinlik mavjud; ammo, biz kuzatganlar kabi ishlashi mumkin bo'lgan til nazariyasi va o'rganish nazariyasining turli xil juftliklarini tasavvur qilish mumkin. Strukturizm (til nazariyasi)ning bixeviorizm (o'rganish nazariyasi) bilan bog'lanishi audiolingualizmni keltirib chiqardi.

Biroq, bu maxsus aloqa muqarrar emas edi. Kognitiv kod tarafdorlari (4-bobga qarang), masalan, strukturalizmning yanada murakkab modelini o'rganish nazariyasining mentalistik va kamroq xulq-atvorli brendi bilan bog'lashga harakat qilishdi.

Yondashuv darajasida biz nazariy tamoyillar bilan shug'ullanamiz. Til nazariyasiga kelsak, biz til kompetentsiyasining modeli va tilni tashkil etish va tildan foydalanishning asosiy xususiyatlarini hisobga olish bilan shug'ullanamiz. Ta'lim nazariyasiga kelsak, biz o'rganishning markaziy jarayonlari va

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 24

tilni muvaffaqiyatli o'rganishga yordam beradigan shartlar haqida ma'lumot. Ushbu tamoyillar "a" usuliga olib kelishi mumkin yoki bo'lmasligi mumkin. O'qituvchilar, masalan, tilning ma'lum bir nuqtai nazari va o'rganishning ma'lum bir nazariyasidan kelib chiqqan holda, o'zlarining o'qitish tartiblarini ishlab chiqishlari mumkin. Ular o'quvchilarning faoliyati va o'quv amaliyotiga bo'lgan munosabati asosida o'qitish/ta'lim tartiblarini doimiy ravishda qayta ko'rib chiqishlari, o'zgartirishlari va o'zgartirishlari mumkin. Til va tilni o'rganish bo'yicha o'xshash e'tiqodga ega bo'lgan o'qituvchilar guruhi (ya'ni, o'xshash yondashuvni baham ko'radi) har biri bu tamoyillarni turli yo'llar bilan amalga oshirishi mumkin. Yondashuv protsedurani aniqlamaydi.

Nazariya o'qitish usullari va faoliyatining ma'lum bir to'plamini belgilamaydi.

Nazariyani amaliyot bilan bog'laydigan narsa (yoki protsedura bilan yondashuv) biz dizayn deb atagan narsadir.

Dizayn

yondashuv usuliga olib kelishi uchun ta'lim tizimining loyihasini ishlab chiqish kerak. *Dizayn* - bu metod tahlilining darajasi bo'lib, unda biz (a) usulning maqsadlari nimadan iboratligini ko'rib chiqamiz; (b) metod ichida til mazmuni qanday tanlanadi va tartibga solinadi, ya'ni metod o'z ichiga olgan o'quv rejasi modeli; (c) metod qo'llab-quvvatlagan o'quv vazifalari va o'qitish faoliyati turlari; (d) o'quvchilarning rollari; (e) o'qituvchilarning roli; va (f) o'quv materiallarining roli.

Maqsadlar Til

va til o'rganishning turli nazariyalari metodning diqqat markaziga ta'sir qiladi; ya'ni ular qanday natijaga erishishni maqsad qilgan usulni aniqlaydilar.

Muayyan o'quv maqsadlarining aniqlanishi yondashuvning emas, balki dizaynning mahsulidir. Ba'zi usullar, birinchi navbatda, og'zaki nutq qobiliyatlariga qaratilgan bo'lib, o'qish va yozish qobiliyatlari ikkinchi darajali bo'lib, og'zaki ko'nikmalarni uzatishdan kelib chiqadi. Ba'zi usullar umumiy muloqot qobiliyatlarini o'rgatish uchun mo'ljallangan va grammatik aniqlik yoki mukammal talaffuzdan ko'ra o'zini mazmunli ifodalash va o'zini anglash qobiliyatiga ko'proq ustunlik beradi. Boshqalar esa boshidanoq to'g'ri grammatika va talaffuzga ko'proq e'tibor berishadi. Ba'zi usullar tilning asosiy grammatikasini va lug'atini o'rgatish uchun mo'ljallangan. Boshqalar esa o'z maqsadlarini o'rganish xulq-atvori nuqtai nazaridan emas, balki lingvistik nuqtai nazardan kamroq belgilashlari mumkin, ya'ni ta'lim natijasida o'quvchi egallashi kutilayotgan jarayonlar yoki qobiliyatlar nuqtai nazaridan. Masalan, Gattegno shunday deb yozadi: "O'rganish bilimlarni to'plash vositasi sifatida emas, balki biror narsa bilan shug'ullanadigan har qanday narsada yanada malakali o'quvchi bo'lish vositasi sifatida qaraladi" (1972: 89). Ushbu jarayonga yo'naltirilgan maqsad an'anaviy usullarning lingvistik yo'naltirilgan yoki mahsulotga yo'naltirilgan maqsadlaridan farqli o'laroq taklif qilinishi mumkin. Usulning jarayonga ega bo'lish darajasi -

Yondashuvlar va usullarning tabiati 25

yo'naltirilgan yoki mahsulotga yo'naltirilgan maqsadlar lug'atni o'zlashtirish va grammatik malakaga qanchalik e'tibor qaratilishi va usulda grammatik yoki talaffuz xatolariga qanday munosabatda bo'lishida ochib berilishi mumkin. Asosan jarayonga yo'naltirilgan deb da'vo qiladigan ko'plab usullar, aslida, grammatik va leksik ma'lumotlarga ega bo'lish, aniq grammatika va talaffuz bilan bog'liq tashvishlarni ko'rsatadi.

Tarkibni tanlash va tashkil etish: o'quv rejasini Til o'qitishning barcha usullari maqsadli tildan foydalanishni o'z ichiga oladi. Shunday qilib, barcha usullar kurs yoki usulda qo'llanilishi kerak bo'lgan til elementlarini (so'zlar, jumlarlar, zamonlar, konstruksiyalar, funktsiyalar, mavzular va boshqalar) tanlash bo'yicha ochiq yoki yashirin qarorlarni o'z ichiga oladi. Til mazmunini tanlash bo'yicha qarorlar ham mavzuga, ham lingvistik mavzuga tegishli. To'g'ridan-to'g'ri so'z bilan aytganda, nima haqida gapirish (mavzu) va u haqida qanday gapirish (lingvistik masala) haqida qaror qabul qiladi. Masalan, ESP kurslari, albatta, mavzuga qaratilgan. Situatsion tilni o'qitish va audiolingual usul kabi strukturaga asoslangan usullar, albatta, lingvistik jihatdan yo'naltirilgan. Usullar, odatda, tegishli til va mavzu sifatida ko'riladigan narsada, tilni o'qitish qaysi mavzuda tashkil etilishi kerakligi va kurs ichidagi tarkibni ketma-ketlikda qo'llash tamoyillari bilan farqlanadi. Tarkib masalalari tanlov tamoyillarini (Mackey 1965) o'z ichiga oladi, ular oxir-oqibatda kursda qabul qilingan o'quv dasturini, shuningdek, foydalaniladigan o'quv materiallarini, shuningdek, metodning gradatsiya tamoyillarini shakllantiradi. Grammatikaga asoslangan kurslarda ketma-ketlik va gradatsiya masalalari odatda elementlarning qiyinligi yoki ularning chastotasiga qarab belgilanadi. Kommunikativ yoki funktsional yo'naltirilgan kurslarda (masalan, ESP dasturlarida) ketma-ketlik o'quvchilarning kommunikativ ehtiyojlariga muvofiq bo'lishi mumkin.

An'anaga ko'ra, "*sillabus*" atamasi kurs yoki uslubda lingvistik mazmun ko'rsatilgan shaklga ishora qilish uchun ishlatilgan. Muqarrar ravishda, bu atama jarayonga yo'naltirilgan emas, balki mahsulotga yo'naltirilgan usullar bilan chambarchas bog'liq edi. Audiolingual, Struktura-situatsion va shartli-funktsional usullar uchun o'quv dasturlari va o'quv dasturi tamoyillari, shuningdek, til dasturlarini loyihalashda ESP yondashuvlarida osongina aniqlanishi mumkin. Vaziyat va audiolingual usullarning asosidagi o'quv dasturi grammatik elementlar va konstruksiyalar ro'yxatidan iborat bo'lib, ko'pincha lug'at ob'ektlari ro'yxati bilan birga (Fries and Fries 1961; Alexander, Allen, Close, and O'Neill 1975).

Shartli-funktsional o'quv dasturlari kursning kommunikativ mazmunini vazifalar, tushunchalar, mavzular, grammatika va lug'at bo'yicha aniqlaydi. Bunday o'quv dasturlari odatda o'qitishdan oldin belgilanadi va shuning uchun "apriori o'quv dasturlari" deb nomlanadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 26

Til

o'qitishda o'quv dasturlari turlarining bir qator taksonomiyalari taklif qilingan, masalan, Yalden (1987), Long va Crookes (1992) va Braun (1995). Braun (1995: 7) o'quv dasturining etti ta asosiy turini sanab o'tadi - Strukturaviy, Vaziyatli, Mavzuiy, Funktsional, Aniq, Ko'nikmalarga asoslangan va Vazifalarga asoslangan va ular odatda muayyan yondashuvlar yoki usullar bilan bog'lanishi mumkin: Og'zaki/Vaziyatli (Vaziyatli); Audiolingual (strukturaviy), kommunikativ tilni o'rgatish (shartli/funktsional), vazifaga asoslangan o'qitish (topshiriqqa asoslangan). Biroq, ushbu kitobda muhokama qilingan ba'zi yondashuvlar va usullar uchun biz o'quv rejasining taxminlarini chiqarishga majbur bo'ldik, chunki hech qanday aniq spetsifikatsiya berilmagan. Bu, ayniqsa, tilni tashkil etish yoki pedagogik masalalar emas, balki kontentni tashkil etish, Kontentga asoslangan yo'riqnomada bo'lgani kabi, o'quv dasturini loyihalashni belgilaydigan hollarda to'g'ri keladi.

(17-bob).

Biroq, *dastur* atamasi jarayonga asoslangan usullarda kamroq qo'llaniladi, bunda til mazmuni ko'pincha ikkinchi darajali bo'ladi.

Masalan, Counseling-Learning-da til o'quv dasturi mavjud emas.

Na lingvistik masala, na predmet oldindan belgilanmagan.

O'quvchilar o'zlari gaplashmoqchi bo'lgan mavzularni tanlash orqali o'zlari uchun tarkibni tanlaydilar. Keyin ular maqsadli tilga tarjima qilinadi va o'zaro ta'sir va til amaliyoti uchun asos sifatida ishlatiladi. Maslahat-ta'lim tamoyillari asosida tashkil etilgan kurs davomida aslida qanday lingvistik mazmun yaratilganligini va amalda qo'llanilganligini bilish uchun darslarni yozib olish va keyinchalik tilning qaysi qismlari o'tilganligini aniqlash kerak bo'ladi. Bu o'quv dasturining spetsifikatsiyasiga posteriori yondashuv bo'ladi; ya'ni o'quv dasturi dars protokollarini o'rganish asosida aniqlanadi. "Silent Way" va "Total jismoniy javob" kabi metodlar yordamida dars bayonnomalari, o'qituvchilar uchun qo'llanmalar va ulardan olingan matnlarni o'rganib chiqish natijasida ushbu usullar asosidagi o'quv dasturlari an'anaviy leksik-grammatik konspektlar ekanligi ma'lum bo'ladi. Ikkalasida ham grammatika va grammatik aniqlikka katta e'tibor beriladi.

Ta'lim va o'qitish faoliyati turlari Usulning

maqsadlariga, birinchi navbatda mahsulot yoki jarayon nuqtai nazaridan aniqlangan bo'lishidan qat'i nazar, o'qitish jarayoni, o'qituvchilar, o'quvchilar va sinfdagi materiallarning uyushgan va yo'naltirilgan o'zaro ta'siri orqali erishiladi. Yondashuv darajasidagi usullar o'rtasidagi farqlar sinfda o'quv va o'qitishning turli turlarini tanlashda namoyon bo'ladi.

Grammatik to'g'rilikka qaratilgan o'qitish faoliyati kommunikativ ko'nikmalarga qaratilgan mashg'ulotlardan ancha farq qilishi mumkin. Tilni o'zlashtirishda o'ziga xos psixolingvistik jarayonlarni rivojlantirishga qaratilgan tadbirlar grammatikaning alohida xususiyatlarini o'zlashtirishga qaratilgan tadbirlardan farq qiladi. Faoliyat shunday turdagi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004)

CBO9780511667305.004 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Yondashuvlar va usullarning tabiati 27 a usul

tarafdorlari - metodlarni tahlil qilishda loyihalash darajasidagi uchinchi komponent - ko'pincha usullarni farqlash uchun xizmat qiladi. Masalan, audiolingualizm dialog va naqsh amaliyotidan keng foydalanadi. Silent Way maxsus jadvallar va rangli tayoqlardan foydalanishni o'z ichiga olgan muammolarni hal qilish faoliyatini qo'llaydi. Kommunikativ tilni o'rgatish nazariyotchilari "axborot bo'shlig'i" va "axborot uzatish" ni o'z ichiga olgan vazifalardan foydalanishni yoqladilar; ya'ni o'quvchilar bir xil vazifa ustida ishlaydi, lekin har bir o'quvchi topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan turli xil ma'lumotlarga ega.

Til o'rgatishda asosiy faoliyat turi sifatida "topshiriq" tushunchasi "Kommunikativ til o'qitish"ning dastlabki versiyalarida paydo bo'lganidan beri ancha ishlab chiqilgan va takomillashtirilgan. Shuningdek, vazifalar ikkinchi tilni o'zlashtirish tadqiqotida ham, ikkinchi til pedagogikasida ham markaziy o'ringa aylandi. Til o'rgatish vazifalarining tarixi va tabiatining ayrim hozirgi talqinlari 18-bobda Tilni vazifa asosida o'rgatish bilan bog'liq holda batafsil bayon etilgan.

Yondashuv darajasidagi turli falsafalar ham turli faoliyat turlaridan foydalanishda, ham muayyan faoliyat turlari uchun turli xil foydalanishda aks etishi mumkin. Misol uchun, interfaol o'yinlar ko'pincha audiolingual kurslarda motivatsiya va naqsh mashqlaridan sur'atni o'zgartirish uchun ishlatiladi. Kommunikativ tilni o'rgatishda bir xil o'yinlar interaktiv almashinuvning muayyan turlarini joriy qilish yoki amaliyotni ta'minlash uchun ishlatilishi mumkin. Usullardagi faoliyat turlaridagi farqlar o'quvchilarning turli tartiblari va guruhlarini ham o'z ichiga olishi mumkin. Og'zaki xorni burg'ulashga urg'u beradigan usul, juftlik bilan ishlashni o'z ichiga olgan muammolarni hal qilish/axborot almashishdan foydalanadigan usuldan sinfda o'quvchilarning turli guruhlarini talab qiladi.

Shunday qilib, usullardagi faoliyat turlari o'rganish va o'qitish faoliyatining asosiy toifalarini o'z ichiga oladi

dialog, buyruqlarga javob berish, guruhdagi muammolarni hal qilish, axborot almashish faoliyati, improvizatsiya, savol-javob yoki mashqlar kabi usul himoyachilari.

Ularning ta'lim jarayonlari, o'quv dasturlari va o'quv faoliyati haqida turli xil taxminlar borligi sababli, usullar o'quv jarayonida o'quvchilar, o'qituvchilar va o'quv materiallariga turli rol va funktsiyalarni ham beradi. Bular metodlarni tahlil qilishda dizaynning keyingi uchta komponentini tashkil qiladi.

O'quvchilarning

rollari Ta'lim tizimini loyihalashda o'quvchilarga qanday qarashlar sezilarli darajada ta'sir qiladi. Usul o'quvchilarning ta'lim jarayoniga qo'shgan hissasiga oid savollarga aniq yoki yashirin javoblarni aks ettiradi. Bu o'quvchilarning bajaradigan faoliyat turlarida, o'quvchilarning o'quv mazmunini nazorat qilish darajasida, o'rganish shakllarida ko'rinadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 28 ta

o'quvchilar guruhlarini qabul qilingan, o'quvchilarning boshqalarni o'rganishiga ta'sir qilish darajasi va o'quvchini protsessor, ijrochi, tashabbuskor, muammoni hal qiluvchi sifatida qarash.

Audiolingualizmni tanqid qilishning aksariyati audiolingual metodologiyada o'quvchilar uchun mavjud bo'lgan juda cheklangan rollarni tan olishdan kelib chiqqan.

O'quvchilar rag'batlantiruvchi-javob mexanizmlari sifatida ko'rildi, ularning o'rganishi takroriy amaliyotning bevosita natijasi edi. Yangi metodologiyalar odatda o'quvchilar rollari va o'quvchilar o'rtasidagi o'zgarishlarga ko'proq e'tibor beradi.

Jonson va Paulston (1976) til o'rganishga individual yondashishda o'quvchilarning rollarini quyidagi atamalar bilan ta'riflaydilar: (a) o'quvchilar o'zlarining ta'lim dasturini rejalashtiradilar va natijada sinfda qilayotgan ishlari uchun javobgarlikni o'z zimmlariga oladilar; (b) o'quvchilar o'zlarining yutuqlarini nazorat qiladilar va baholaydilar; (c) o'quvchilar guruh a'zolari bo'lib, boshqalar bilan muloqot qilish orqali o'rganadilar; (d) o'quvchilar boshqa o'quvchilarga repetitorlik qiladilar; (e) o'quvchilar o'qituvchidan, boshqa talabalardan va boshqa o'qitish manbalaridan o'rganadilar.

Maslahat-o'rganish o'quvchilarni rivojlanish jarayonida o'zgarib turadigan rollarga ega deb hisoblaydi va Curran (1976) bu rivojlanishni taklif qilish uchun ontogenetik metaforadan foydalanadi. U rivojlanish jarayonini besh bosqichga ajratadi, 1-bosqichda o'qituvchiga to'liq qaramlikdan 5-bosqichda to'liq mustaqillikka qadar.

O'qituvchining roli

Ta'lim tizimidagi o'quvchilarning roli o'qituvchining maqomi va funktsiyasi bilan chambarchas bog'liq. O'qituvchining roli ham xuddi shunday tilga oid taxminlar va yondashuv darajasida til o'rganish bilan bog'liq.

Ba'zi usullar bilim va yo'nalish manbai sifatida o'qituvchiga to'liq bog'liqdir; boshqalar o'qituvchining rolini o'rganish uchun katalizator, maslahatchi, rahbar va namuna sifatida ko'radi; yana boshqalar o'qituvchi tashabbusini cheklash va matnlar yoki dars rejalarida o'quv mazmuni va yo'nalishini yaratish orqali o'quv tizimini "o'qituvchiga mos kelmaydigan" qilishga harakat qiladi. O'qituvchi va o'quvchi rollari ma'lum bir usul qo'llaniladigan sinflarning o'zaro ta'sir turini belgilaydi.

Usullarda o'qituvchining roli quyidagi masalalar bilan bog'liq: (a) o'qituvchilar bajarishi kerak bo'lgan vazifalar turlari, masalan, amaliyot direktori, maslahatchi yoki model; (b) o'qituvchining o'quv jarayonini nazorat qilish darajasi; v) o'qitilayotgan narsaning mazmunini aniqlash uchun o'qituvchining mas'ulligi darajasi; va (d) o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasida rivojlanadigan o'zaro munosabatlar shakllari.

Usullar odatda tanqidiy jihatdan o'qituvchining roli va ularni amalga oshirishga bog'liq. Klassik audiolingual usulda o'qituvchi til va til o'rganishning asosiy manbai sifatida qaraladi. Ammo kamroq o'qituvchi -

2016-yil 22-yanvar, 20:47:14 GMT 129.215.17.188 IP tomonidan Cambridge Books Online'dan yuklab olingan.

<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004>
Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016

Yo'naltirilgan ta'limning yondashuvlari va

usullarining tabiati hali ham o'qituvchi uchun juda aniq va ba'zan undan ham talabchanroq rollarni talab qilishi mumkin. Masalan, "Silent Way" da o'qituvchining roli puxta tayyorgarlik va uslubiy tashabbusga bog'liq. Faqat o'z roli va o'quvchining roliga to'liq ishongan o'qituvchilar an'anaviy darslikka yo'naltirilgan o'qitish xavfsizligidan voz kechish xavfini tug'diradi.

Ba'zi usullar uchun o'qituvchining roli batafsil ko'rsatilgan.

Ta'limga individual yondashuvlar sinfda o'qituvchilar va o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning o'ziga xos modellarini yaratadigan o'qituvchining rollarini belgilaydi. Ular o'rganish uchun mas'uliyatni asta-sekin o'qituvchidan o'quvchiga o'tkazish uchun mo'ljallangan. Maslahat-o'rganish o'qituvchining rolini psixologik maslahatchi sifatida ko'radi, o'qituvchi rolining samaradorligi maslahat berish qobiliyatlari va fazilatlari - iliqlik, sezgirlik va qabul qilish o'lchovidir.

Ushbu misollar shuni ko'rsatadiki, o'quvchi va o'qituvchining potentsial roli munosabatlari juda ko'p va xilma-xildir. Ular dirijyordan orkestr a'zosiga, terapevtidan bemorga, murabbiydan o'yinchiga o'xshash assimetrik munosabatlar bo'lishi mumkin. Ba'zi zamonaviy metodologiyalar do'stdan do'stga, hamkasbdan hamkasbga, jamoadoshdan jamoadoshga o'xshash o'quvchi va o'qituvchi munosabatlarning simmetrik turlarini o'rnatishga intildi. O'qituvchining roli oxir-oqibatda metodning maqsadlarini ham, usul asos bo'lgan ta'lim nazariyasini ham aks ettiradi, chunki metodning muvaffaqiyati o'qituvchining mazmunni qay darajada ta'minlay olishiga yoki tilni muvaffaqiyatli o'rganish uchun sharoit yarata olishiga bog'liq bo'lishi mumkin.

O'quv materiallarining roli Dizayn darajasidagi

oxirgi komponent o'quv tizimidagi o'quv materiallarining roliga tegishli. Maqsadlar, mazmun (ya'ni, o'quv dasturi), o'quv faoliyati, o'quvchi va o'qituvchi rollari bilan bog'liq bo'lgan narsa tizimdagi materiallarning funktsiyasini taklif qiladi. O'quv dasturi til elementlari - tuzilmalar, mavzular, tushunchalar, funktsiyalar - yoki ba'zi hollarda o'rganish vazifalari nuqtai nazaridan lingvistik tarkibni belgilaydi (qarang: Jonson 1982; Prabhu 1983). Shuningdek, u gapirish, tinglash, o'qish yoki yozish qobiliyatlari nuqtai nazaridan til o'rganish maqsadlarini belgilaydi. O'quv materiallari, o'z navbatida, o'quv rejasi mavjud bo'lmagan taqdirda ham, mavzu mazmunini yanada aniqlaydi va o'quv dasturining mavzularini qamrab olish intensivligini belgilaydi yoki taklif qiladi, vaqtini, diqqatni va batafsil o'quv dasturining mavzulari yoki vazifalarini talab qiladi. O'quv materiallari, shuningdek, o'quv rejasining maqsadlarini birgalikda tashkil etadigan kundalik o'quv maqsadlarini belgilaydi yoki nazarda tutadi. Ta'lim o'qituvchi tomonidan boshlanadi va nazorat qilinadi degan faraz asosida ishlab chiqilgan materiallar talaba uchun mo'ljallangan materiallardan butunlay boshqacha talablarga javob berishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 30

O'Z-

o'zini o'rgatish yoki tengdoshlar uchun repetitorlik uchun. Ba'zi usullar mavjud materiallardan, topilgan materiallardan va realikdan o'quv foydalanishni talab qiladi. Ba'zilar o'qituvchi tomonidan tasdiqlangan materiallarni, hatto maqsadli tilni mukammal nazorat qilmaydigan yomon o'qitilgan o'qituvchilar ham o'rgatishi mumkin deb hisoblashadi. Ba'zi materiallar maqsadli tilda deyarli ona tili bo'lgan maxsus tayyorlangan o'qituvchilarni talab qiladi. Ba'zilar o'qituvchini almashtirish uchun mo'ljallangan, shuning uchun o'rganish mustaqil ravishda amalga oshirilishi mumkin. Ba'zi materiallar sinfdagi turli xil o'zaro ta'sir naqshlarini belgilaydi; boshqalar sinfdagi shovqinni inhibe qiladi; yana boshqalar o'qituvchi va o'quvchi va o'quvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro munosabatlarga sodiq emas.

Usul yoki ko'rsatma ichidagi o'quv materiallarining roli

tizim materiallarning asosiy maqsadiga (masalan, tarkibni taqdim etish, mazmunni mashq qilish, o'quvchilar o'rtasidagi muloqotni osonlashtirish yoki o'quvchilarga o'qituvchi yordamiz kontentni mashq qilish imkonini berish), materiallar shakliga (masalan, darslik, audiovizual vositalar, kompyuter dasturlari), materiallarning boshqa kirish manbalari bilan aloqasiga (ya'ni, ular kirishning asosiy manbai bo'lib xizmat qiladimi yoki faqat o'qituvchining raqobatdosh qismi sifatida xizmat qiladimi) qarorlarni aks ettiradi. til yoki tayyorgarlik darajasi va tajriba).

Ta'lim tizimining ma'lum bir dizayni o'quv dasturini qo'llab-quvvatlovchi materiallar va o'qituvchilar va o'quvchilar uchun ma'lum rollarni nazarda tutishi mumkin. Masalan, funksional/kommunikativ metodologiyada o'quv materiallarining roli quyida ko'rsatilishi mumkin shartlar:

1. Materiallar talqin qilish, ifodalash va muzokaralar olib borishning kommunikativ qobiliyatlariga qaratiladi.
2. Materiallar grammatik shaklning taqdimotiga emas, balki tushunarli, dolzarb va qiziqarli ma'lumotlar almashinuviga qaratiladi.

3. Materiallar turli xil matnlar va turli xil vositalarni o'z ichiga oladi, o'quvchilar turli xil faoliyat va vazifalar orqali o'z kompetentsiyalarini rivojlantirish uchun foydalanishlari mumkin.

Taqqoslash uchun, individuallashtirilgan ta'lim tizimidagi o'quv materiallarining roli quyidagi spetsifikatsiyalarni o'z ichiga olishi mumkin: 1. Materiallar o'quvchilarga o'z ta'lim tezligida rivojlanish imkonini beradi.

2. Materiallar o'rganishning turli uslublariga imkon beradi.

3. Materiallar mustaqil o'rganish va foydalanish imkoniyatini beradi.

4. Materiallar o'z-o'zini baholash va o'rganishda muvaffaqiyatga erishish imkoniyatini beradi.

Maslahat-ta'lim kabi usulning mazmuni o'quvchilarning qiziqishlari mahsulidir deb taxmin qilinadi, chunki o'quvchilar o'zlarining mavzularini yaratadilar. Shu ma'noda hech qanday til mazmuni yoki

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Usul doirasida yondashuvlar va usullarning

tabiati 31 ta materiallar ko'rsatilgan. Boshqa tomondan, Maslahat-o'rganish o'quvchilarning lug'at, grammatika va talaffuz kabi ma'lum lingvistik mexanikalarni o'zlashtirishi zarurligini tan oladi.

Maslahat-o'rganish bu muammolarni o'qituvchining maslahatchi sifatidagi markaziy roldan tashqarida deb hisoblaydi. Shunday qilib, Counseling-Learning o'qituvchini o'rganish bo'yicha maslahatchi sifatida faoliyat ko'rsatishdan ozod qilish uchun tilning ba'zi mexanik jihatlarini o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun o'quv mashinalari va boshqa dasturlashtirilgan materiallardan foydalanishni taklif qildi.

Protsedura

Usul doirasidagi kontsepsiya va tashkil etishning oxirgi darajasi biz protsedura deb ataladigan narsadir. Bu ma'lum bir usul bo'yicha tilni o'rgatishda ishlaydigan haqiqiy moment-lahza texnikasi, amaliyoti va xatti-harakatlarini o'z ichiga oladi. Bu usul o'z yondashuvi va dizaynini sinfdagi xatti-harakatlarda qanday amalga oshirishini tasvirlaydigan darajadir. Dizayn darajasida biz metod til va o'rganish haqidagi nazariy taxminlari natijasida o'qitish faoliyatining ayrim turlaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlashini ko'rdik. Protsedura darajasida biz ushbu vazifalar va tadbirlarning darslarga qanday qo'shilishi va o'qitish va o'rganish uchun asos sifatida ishlatilishi bilan shug'ullanamiz. Protsedura darajasidagi metodning uchta o'lchovi mavjud: (a) yangi tilni taqdim etish va maqsadli tilning rasmiy, kommunikativ yoki boshqa jihatlarini aniqlashtirish va ko'rsatish uchun o'qitish faoliyatidan foydalanish (mashqlar, dialoglar, axborot bo'shliqlari va boshqalar); (b) tilni mashq qilish uchun muayyan o'quv faoliyatidan foydalanish usullari; va (c) o'quvchilarga tegishli fikr-mulohazalarni bildirishda qo'llaniladigan tartib va uslublar

ularning gaplari yoki jumllalarining shakli yoki mazmuni.

Asosan, protsedura o'qitishning taqdimot, amaliyot va fikr-mulohaza bosqichlarini qanday boshqarishiga qaratilgan. Bu erda, masalan, Stivik (1980: 44–45) asosida boshlang'ich Silent Way kursining protsessual jihatlarining tavsifi: 1. O'qituvchi devor jadvalidagi ma'nosiz belgilarga ishora qiladi. Belgilar so'zlashuv tilidagi bo'g'inlarni ifodalaydi. Talabalar tovushlarni avval xorda, keyin esa yakka holda ovoz chiqarib o'qiydilar.

2. Talabalar tovushlarni talaffuz qila olganlaridan so'ng, o'qituvchi tilda tez-tez ishlatiladigan so'zlarni, jumladan raqamlarni o'z ichiga olgan ikkinchi jadvalga o'tadi. O'qituvchi o'quvchilarni uzun raqamlarni talaffuz qilishga olib boradi.

3. O'qituvchi o'quvchilarni kerakli so'zlarni va asosiy grammatik tuzilmalarni ishlab chiqarishga yo'naltirish uchun chizmalar va imo-ishoralar bilan birga rangli tayoqchalardan foydalanadi.

Silent Way-da xatolarni davolash haqida Stevik qayd etadi:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilning asosiy tendentsiyalari

32

Talabalar o'qituvchining tashabbusiga to'g'ri munosabatda bo'lganda, u odatda qilgan ishining to'g'ri ekanligini ochiq tasdiqlamaydi. Agar talabaning javobi noto'g'ri bo'lsa, boshqa tomondan, u talabaning so'z yoki ibora ustida keyingi ish qilish kerakligini ko'rsatadi; agar u zarur deb hisoblasa, u haqiqatda talabaga qo'shimcha ish qayerda bajarilishi kerakligini ko'rsatadi. (1980: 45)

Finocchiaro va Brumfit (1983) ta'limning protsessual bosqichlari qanday ko'rib chiqilishini ular tushuncha-funksional yondashuv deb atashadi.

1. Qisqacha dialog yoki bir nechta mini-dialoglar taqdimoti.
2. Dialogdagi har bir gapning og'zaki amaliyoti.
3. Muloqotdagi mavzu va vaziyatga qarab savol-javob.

4. Talabaning shaxsiy tajribasi bilan bog'liq bo'lgan, lekin suhbat mavzusiga qaratilgan savol-javoblar.

5. Muloqotda qo'llaniladigan asosiy kommunikativ iboralarni yoki funksiyani ifodalovchi tuzilmalardan birini o'rganish.

6. Tuzilishning funksional ifodasi asosidagi umumlashma yoki qoidalarni o'quvchilarning kashf etishi.

7. Og'zaki tan olish, izohlash protseduralari.

8. Og'zaki ishlab chiqarish faoliyati, rahbarlikdan erkinroq muloqotga o'tish.

Biz metodlar protsedura darajasida eng aniq o'ziga xos bo'lishini kutamiz, ammo sinfdagi kuzatuvlar ko'pincha o'qituvchilar metod buyurgan tartiblarga rioya qilmasligini ko'rsatadi.

Usulni tashkil etuvchi va biz yondashuv, dizayn va protsedura bo'limlari ostida

tasvirlangan elementlar va kichik elementlar 2.1-rasmda umumlashtirilgan.

Xulosa Ushbu

bobda keltirilgan model shuni ko'rsatadiki, har qanday til o'qitish usuli bu erda yondashuv, dizayn va protsedura darajalarida belgilangan masalalar nuqtai nazaridan tavsiflanishi mumkin. Biroq, bu o'lchamlarning barchasiga nisbatan juda kam usullar aniq. Ushbu kitobning qolgan boblarida biz bugungi kunda qo'llaniladigan asosiy til o'rgatish yondashuvlari va usullariga murojaat qilgan holda yondashuv, dizayn va protseduraning ushbu xususiyatlarining har birini aniq ko'rsatishga harakat qilamiz. Shunday qilib, biz ko'pincha o'qitish faoliyati uchun qanday mezonlar qo'llanilishini, o'rganish nazariyasi haqida qanday da'volar bildirilayotganligini, qanday turdagi o'quv dasturidan foydalanilganligini va hokazolarni aniqlash uchun ishlab chiquvchilar qanday uslublar yozganligidan xulosa chiqarishimiz kerak bo'ladi.

Bu erda taqdim etilgan model ushbu uslubiy ma'noni anglatmaydi

2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT, IP 129.215.17.188 tomonidan Cambridge Books Online'dan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004>

Kembrij kitoblari onlayn © Cambridge University Press, 2016

2.1-rasm Usulni tashkil etuvchi elementlar va kichik elementlarning qisqacha tavsifi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilning asosiy tendentsiyalari

34

rivojlanish yondashuvdan, dizayndan, protseduragacha bo'lgan aniqlik bilan davom etadi. Bunday rivojlanish formulasi mumkinmi yoki yo'qmi, aniq emas va bizning modelimiz, albatta, odatiy holatni tasvirlamaydi. Usullar uchta toifaning har qandayidan ishlab chiqilishi mumkin. Misol uchun, muvaffaqiyatli bo'lib ko'rinadigan o'qitish protseduralari to'plamiga qoqilish yoki ixtiro qilish, keyin esa protseduralarni tushuntiruvchi yoki asoslovchi dizayn va nazariy yondashuvni ishlab chiqish mumkin. Ba'zi metodologlar o'z takliflarini usul deb atashga qarshi bo'lishadi, garchi bu erda tavsiflangan har bir darajada tavsiflash mumkin bo'lsa, biz ilgari surilgan narsa aslida usul maqomiga ega ekanligini ta'kidlaymiz. Keling, bugungi kunda qo'llanilayotgan asosiy yondashuvlar va o'qitish usullariga murojaat qilaylik va ularni yondashuv, dizayn va protsedura darajasidagi aniq qarorlarni qanday aks ettirishiga qarab ko'rib chiqaylik.

Bibliografiya va keyingi o'qish Aleksandr, LG, WS

Allen, RA Close va RJ O'Neill. 1975. *Ingliz tilining grammatik tuzilishi*. London: Longman.

Entoni, EM 1963. Yondashuv, usul va texnika. *Ingliz tilini o'rgatish* 17: 63–67.

Asher, J. 1977. *Harakatlar orqali boshqa tilni o'rganish: To'liq o'qituvchilar uchun qo'llanma*. Los

Gatos, Kaliforniya: Sky Oakes Productions.

Bosko, FJ va RJ Di Pietro. 1970. Ta'lim strategiyalari: Ularning psixologik va lingvistik asoslari. *Amaliy tilshunoslikning xalqaro sharhi* 8: 1–19.

Breen, deputat va C. Candlin. 1980. Til o'qitishda kommunikativ o'quv dasturining asoslari. *Amaliy tilshunoslik* 1(2): 89–112.

Braun, J. 1995. *Til o'quv dasturining elementlari*. Boston: Heinle & Heinle.

Carrell, P., A. Devine va D. Esky. 1988. *Ikkinchi tilda o'qishga interaktiv yondashuvlar*. Kembrij:

Kembrij universiteti nashriyoti.

Curran, CA 1972. *Maslahat-ta'lim: Ta'lim uchun butun shaxs modeli*.

Nyu-York: Grune va Stratton.

Curran, CA 1976. *Ikkinchi tillarda maslahat-o'rganish*. Apple River, Ill.: Apple River Press.

Finocchiaro, M. va C. Brumfit. 1983. *Funksional-notional yondashuv: nazariyadan amaliyotga*.

Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti.

Fries, CC va AC Fries. 1961. *Ingliz tilini o'qitish asoslari*. Tokio: Kenkyusha.

Gattegno, C. 1972. *Maktablarda chet tillarini o'rgatish: jim yo'l*. (2-nashr). Nyu-York: Ta'lim yechimlari.

Gattegno, C. 1976. *Chet tillarini o'qitishning umumiy ma'nosi*. Nyu-York: Ta'lim yechimlari.

Holliday, A. 1994. *Tegishli metodologiya*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Jonson, F. va CB Paulston. 1976. *Til sinfida individuallashtirish*.

Kembrij, Mass.: Jakaranda.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Yondashuvlar va usullarning tabiati 35 Jonson, K.

1982. *Kommunikativ dasturni loyihalash va metodologiyasi*. Oksford: Pergamon.

Krashen, SD 1981. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish va ikkinchi tilni o'rganish*.

Oksford: Pergamon.

Long, M. va G. Crookes. 1992. Vazifaga asoslangan o'quv rejasini tuzishda uchta yondashuv.

TESOL choraklik 226(1) (bahor): 27–56.

Mackey, WF 1965. *Til o'qitish tahlili*. London: Longman.

Prabhu, N. 1983. Protsessual o'quv dasturlari. RELC seminarida taqdim etilgan maqola.

Singapur: Mintaqaviy tillar markazi.

Prabhu, N. 1990. Eng yaxshi usul yo'q - nima uchun? *TESOL* 24 chorak: 161–

176.

Richards JC 1990. Usullardan tashqari. JC Richards, *Til o'qitish matritsasi*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Rivers, WM (ed.). 1987. *Tilni interfaol o'qitish*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Robinson, P. 1980. *ESP (Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili)*. Oksford: Pergamon.

Rodgers, T. 1990. Usullardan keyin nima? S. Aninan (tahr.), *90-yillar uchun til o'qitish metodikasi*.

Singapur: SEAMEO mintaqaviy til markazi.

Spolsky, B. 1998. *Ikkinchi tilni o'rganish shartlari: Umumiy nazariyaga kirish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Stevick, EW 1980. *Tillarni o'qitish: yo'l va yo'llar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Terrell, TD 1977. Tilni o'zlashtirish va o'rganishga tabiiy yondashuv. *Zamonaviy tillar jurnali* 61(7): 325–336.

Warschauer, M. va R. Kern (tahrirlar). 1999. *Tarmoqqa asoslangan til o'qitish: tushunchalar va amaliyotlar*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Wilkins, DA 1976. *Shartli o'quv dasturlari*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Yalden, J. 1987. *Til o'qitish uchun kursni loyihalash tamoyillari*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:47:14 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.004> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodjers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 3 - bob

- Og'zaki yondashuv va tilni vaziyatga qarab

o'rgatish 36-49-bob DOI: [http://dx.doi.org/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO97805010)

[10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO97805010)

[CBO97805010](http://dx.doi.org/10.1017/CBO97805010) .

3 Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish

Hozirgi kunda kam sonli til

o'qituvchilari *og'zaki yondashuv* yoki *situatsion til o'rgatish* atamaları bilan tanish bo'lib, ular 1930-yillardan 1960-yillargacha ingliz amaliy tilshunoslari tomonidan ishlab chiqilgan til o'rgatish yondashuviga ishora qiladi.

Garchi bu atamalarning hech biri bugungi kunda tez-tez ishlatilmasa ham, Og'zaki yondashuvning ta'siri uzoq davom etdi va u ko'plab keng qo'llaniladigan EFL/ESL darsliklari va kurslarining dizaynini shakllantirdi, shu jumladan bugungi kunda ham ko'plari. Nashr etilgan eng muvaffaqiyatli ESL kurslaridan biri, *Streamline English* (Hartley and Viney 1978) keng qo'llanilgan boshqa ko'plab turkumlar kabi (masalan, *Access to English*, Coles and Lord 1975; *Kernel Lessons Plus*, O'Neill 1973; va LG, 1973, Alexanderning ko'plab kitoblari, keng qo'llanilgan) kabi situatsion til o'qitishning klassik tamoyillarini aks ettirgan. Aleksandr 1967).

Hubbard, Jones, Thornton va Wheelerning 1983 yildagi izohi bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmaydi: "Ushbu usul yozuv paytida keng qo'llaniladi va juda ko'p sonli darsliklar unga asoslanadi" (Hubbard va boshq. 1983: 36). Shuning uchun og'zaki yondashuv va vaziyatli tilni o'rgatish tamoyillari va amaliyotlarini tushunish muhimdir.

Ma'lumot

Ushbu yondashuvning kelib chiqishi 1920-1930 yillardagi ingliz amaliy tilshunoslarning ishlaridan boshlangan. Aynan shu davrdan boshlab bir qator ko'zga ko'ringan amaliy tilshunos olimlar til o'qitishda metodikaga prinsipial yondashish uchun asos yaratdilar. Ushbu harakatning etakchilaridan ikkitasi XX asrda ingliz tilini o'qitishning eng ko'zga ko'ringan arboblardan Garold Palmer va AS Xornbi edi. Ikkalasi ham edi

Otto Jespersen va Daniel Jons kabi tilshunoslarning ishlari, shuningdek, to'g'yridan-to'g'yri metod bilan tanish. Ular ingliz tilini o'qitishga og'zaki yondashuv uchun to'g'ridan-to'g'ri metodda ko'rsatilganidan ko'ra ko'proq ilmiy asos yaratishga harakat qilishdi. Natijada til kursi mazmunini tanlash va tashkil etishda qo'llanilishi mumkin bo'lgan tamoyil va tartiblarni tizimli o'rganish bo'ldi (Palmer 1917, 1921).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Og'zaki yondashuv va situatsion til o'rgatish 37 Lug'atni nazorat qilish

Usulni loyihalashning

birinchi jihatlaridan biri lug'atning roli edi. 1920-1930-yillarda xorijiy tillar lug'ati bo'yicha bir qancha keng ko'lamli tadqiqotlar olib borildi. Ushbu tadqiqotga turtki ikki chorakdan keldi. Birinchidan, Palmer kabi til o'rgatish bo'yicha mutaxassislar o'rtasida lug'at chet tilini o'rganishning eng muhim jihatlaridan biri ekanligi haqida umumiy fikr mavjud edi. Ikkinchi ta'sir ba'zi mamlakatlarda chet tillarini o'rganish maqsadi sifatida o'qish ko'nikmalariga e'tiborning kuchayishi edi. Bu Koulman hisobotining tavsiyasi (1-bob) va 1920-yillarda Hindistonda ingliz tilining rolini o'rgangan yana bir ingliz tilini o'rgatuvchi mutaxassis Maykl Uestning mustaqil xulosasi edi. Lug'at o'qish malakasining muhim tarkibiy qismi sifatida ko'rilgan.

Bu keyingi o'n yilliklarda ingliz tilini o'qitishga katta amaliy ta'sir ko'rsatishi kerak bo'lgan so'z boyligini nazorat qilish tamoyillarining rivojlanishiga olib keldi. Chastotalar soni yozma matnlarda ikki mingga yaqin so'zning yadrosi tez-tez uchraydi va bu so'zlarni bilish chet tilini o'qishga katta yordam berishini ko'rsatdi.

Xarold Palmer, Maykl Uest va boshqa mutaxassislar ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatish uchun zarur bo'lgan ingliz tili lug'atiga oid qo'llanmani, shuningdek, chastota va boshqa mezonlarga asoslangan *"The Interim Report on Vocabulary Selection"* (Faucett, West, Palmer, and Thorndike 1936) ishlab chiqdilar. Bu keyinchalik G'arb tomonidan qayta ko'rib chiqildi va 1953 yilda *inglizcha so'zlarning umumiy xizmat ro'yxati sifatida nashr etildi*, bu o'quv materiallarini ishlab chiqishda standart ma'lumotnomaga aylandi. Til kursining lug'at tarkibini tanlashning ilmiy va oqilona asoslarini joriy etishga qaratilgan bu sa'y-harakatlar til o'qitishda o'quv dasturini tuzish tamoyillarini o'rnatishga qaratilgan birinchi urinishlar edi.

Grammatik nazorat

So'z boyligini tanlashning oqilona tamoyillarini ishlab chiqishga qiziqish bilan parallel ravishda til kursining grammatik mazmuniga e'tibor qaratildi. Palmer chet ellik talabalar uchun grammatika muammolarini ta'kidladi. 1922 yildan Ikkinchi jahon urushigacha Ingliz tilini o'qitish bo'yicha tadqiqot institutiga rahbarlik qilgan Yaponiyadagi faoliyatining katta qismi og'zaki yondashuv orqali asosiy grammatik naqshlarni o'rgatish uchun mos bo'lgan sinf tartib-qoidalarini ishlab chiqishga qaratilgan edi. Uning grammatika haqidagi nuqtai nazar Grammatika-Tarjima usulida ko'rilgan abstrakt grammatika modelidan juda farq qilar edi, ammo u bitta universal mantiq barcha tillarning asosini tashkil qiladi va o'qituvchining mas'uliyati universal grammatikaning har bir toifasi chet tilida qanday ifodalanishini ko'rsatishdir, degan taxminga asoslangan edi. Palmer grammatikani shunday ko'rib chiqdi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Asosiy til tendentsiyalari 38

Og'zaki tilning asosiy jumla shakllari. Palmer, Xornbi va boshqa ingliz amaliy tilshunoslari ingliz tilini tahlil qildilar va uning asosiy grammatik tuzilmalarini jumla shakllariga (keyinchalik "almashtirish jadvallari" deb ataladi) tasnifladilar, bu ingliz tilidagi jumlar tuzilishi qoidalarini ichkilashtirishga yordam beradi.

Ingliz tilidagi jumla namunalarining tasnifi kiritilgan

Xornby, Gatenby va Wakefield tomonidan ishlab chiqilgan va 1953 yilda *The Advanced Learner's Dictionary of Current English* nomi bilan nashr etilgan chet tili sifatida ingliz tili talabalari uchun birinchi lug'at . Ingliz tili grammatikasining bir qator pedagogik asosli ta'riflari amalga oshirildi, jumladan "*Og'zaki ingliz tili grammatikasi qat'iy fonetik asosda*" (Palmer va Blandford 1939), "*Ingliz tili grammatikasi bo'yicha qo'llanma*" (Zandvoort 1945) va Xornbining *ingliz tilidagi naqshlar va foydalanish bo'yicha qo'llanmasi* (1954) ingliz tilidagi jumalarning standart manbalari bo'lgan. Til kursining leksik va grammatik mazmuniga tizimli yondashuvlar ishlab chiqilishi va Palmer, Uest va Xornbi kabi mutaxassislarining ushbu resurslardan ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatishning keng qamrovli uslubiy asosi sifatida foydalanishdagi sa'y-harakatlari bilan TEFL/TESLda ingliz yondashuvi – Oral yondashuv asoslari mustahkam o'rnatildi.

Palmer, Xornbi va boshqa ingliz amaliy tilshunoslari 1920-yillardan boshlab "**Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'qitish**" metodologiyasiga yondashuvni ishlab chiqdilar, unda *tanlashning* tizimli tamoyillari (leksik va grammatik tarkibni tanlash tartiblari), *gradatsiya* (tartibni tashkil etish va *taqdim etishda* mavzularni tashkil etish va ketma-ketligini aniqlash tamoyillari) mavjud. kurs). Palmer, Xornbi va boshqa ingliz tilini o'qitish bo'yicha mutaxassislar ingliz tilini o'qitishda qo'llanilishi kerak bo'lgan maxsus protseduralar bo'yicha turlicha qarashlarga ega bo'yilishda-da, ularning umumiy tamoyillari til o'rgatishda og'zaki yondashuv deb atalgan. Buni to'g'ridan-to'g'ri usul bilan chalkashtirib yubormaslik kerak edi, garchi u og'zaki protseduralardan foydalangan bo'lsa-da, amaliy lingvistik nazariya va amaliyotda tizimli asosga ega emas edi.

Og'zaki yondashuvni eskirgan to'g'ridan-to'g'ri usul bilan chalkashtirib yubormaslik kerak, bu faqat o'quvchining oddiy muhitda tilni o'zlashtirishda duch keladigan barcha qiyinchiliklarni boshdan kechirishi va bunday sharoitlarda yaxshiroq kontekstualashtirishning o'rnini to'ldiruvchi afzalliklaridan mahrum bo'lgan darajasiz nutq oqimidan hayratda qolganligini anglatadi. (Pattison 1964: 4) Og'zaki yondashuv 1950-yillarda ingliz tilini o'qitishda qabul qilingan Britaniya yondashuvi edi. Bu standart metodologiyada tasvirlangan

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish davrining 39 ta darsliklari,

masalan, frantsuz (1948–1950), Gurri (1955), Frisbi (1957) va Billows (1961). Uning tamoyillari Xornbining mashhur *Oksforddagi Katta yoshdagi o'quvchilar uchun progressiv ingliz tili kursida* (1954–1956) va boshqa ko'plab yangi darsliklarda ko'rsatilgan . 1960-yillarda Og'zaki yondashuvning eng faol tarafdorlaridan biri avstraliyalik Jorj Pittman edi. Pittman va uning hamkasblari Avstraliya, Yangi Gvineya va Tinch okeani hududlarida keng qo'llaniladigan Vaziyatga asoslangan yondashuvga asoslangan ta'sirchan o'quv materiallari to'plamini ishlab chiqish uchun mas'ul edilar.

Tinch okeanining aksariyat hududlari Pittmanning hamkasbi Gloriya Teyt tomonidan ishlab chiqilgan Teyt materiallaridan foydalanishda davom etmoqda. Pittman, shuningdek, Sidneydagi (Avstraliya) Hamdo'stlik Ta'lim boshqarmasi tomonidan ishlab chiqilgan va Avstraliyadagi immigrantlar uchun ingliz tilidagi dasturlarda qo'llaniladigan vaziyatga asoslangan materiallar uchun ham javobgar edi. Ular 1965 yilda "Situational English" turkumi sifatida dunyo bo'ylab foydalanish uchun nashr etilgan . Aleksandr va boshqa yetakchi britaniyalik darslik mualliflarining materiallari ham 20 yillik davr mobaynida rivojlanib borgan vaziyatli tilni o'qitish tamoyillarini aks ettirgan. Yondashuvning asosiy xarakteristikalar quyidagilardan iborat edi: 1. Til o'rgatish og'zaki nutqdan boshlanadi. Material yozma shaklda taqdim etilishidan oldin og'zaki o'qitiladi. 2. Maqsadli til sinfnining tilidir. 3. Yangi til nuqtalari bilan tanishtiriladi va vaziyatga qarab mashq qilinadi. 4. Muhim bo'lishini ta'minlash uchun lug'at tanlash tartib-qoidalariga rioya qilinadi

umumiy xizmat lug'ati qamrab olingan.

5. Grammatikaning bandlari murakkab shakllardan oldin oddiy shakllarni o'rgatish

tamoyiliga asosan baholanadi.

6. O'qish va yozish yetarlicha leksik va grammatik asos yaratilganidan keyin kiritiladi.

Bu 1960-yillarda yondashuvning asosiy xususiyatiga aylangan uchinchi tamoyil bo'lib, o'ychanda *vaziyatlilik* atamasi og'yaki yondashuvga nisbatan ko'proq qo'llanila boshlandi. Xornining o'yi 1950-yilda "*Ingliz tilini o'yqitish*" jurnalida chop etilgan ta'ysirli maqolalar turkumi sarlavhasida "*Stuatsion yondashuv*" atamasini ishlatgan.

Keyinchalik "*Strukturaviy-situatsion yondashuv*" va "*Stuatsion til o'rgatish*"

atamalarini keng tarqalgan. Keyinchalik chalkashliklarga yo'l qo'ymaslik uchun biz

Strukturaviy-Vaziyatli va Og'zaki yondashuvlarni o'z ichiga olish uchun *Situatsion tilni o'qitish*

(SLT) atamasidan foydalanamiz. Vaziyatli tilni o'qitishni yondashuv, dizayn va

protsedura darajalarida qanday tavsiflash mumkin?

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilning asosiy tendentsiyalari

40

Yondashuv Til

nazariyasi Situatsion tilni

o'rgatish asosidagi til nazariyasi ingliz "strukturalizmi"ning bir turi sifatida tavsiflanishi mumkin.

Nutq tilning asosi, tuzilish esa nutq qobiliyatining asosi sifatida qaralgan. Palmer, Xornbi va

boshqa ingliz amaliy tilshunoslari ingliz tilining asosiy grammatik tuzilmalarining pedagogik

tavsiflarini tayyorlaganlar va metodologiyani ishlab chiqishda ularga amal qilish kerak edi.

"So'z tartibi, Strukturaviy so'zlar, ingliz tilining bir nechta fleksiylalari va mazmunli so'zlar bizning ta'limotimiz materialini tashkil qiladi" (Frisby 1957: 134). Til nazariyasi nuqtai nazaridan, bunday nuqtai nazarni Charlz Fris kabi amerikalik tilshunoslari taklif qilgan nuqtai nazardan farqlash uchun juda kam narsa bor edi. Darhaqiqat, Pittman 1960-yillarda Friesning til nazariyalari ko'p tayangan, ammo Amerika nazariyasi 1950-yillarda ingliz amaliy tilshunoslari tomonidan deyarli noma'lum edi.

Biroq, ingliz nazariyotchilari o'zlarining strukturalizm versiyasiga - "vaziyat" tushunchasiga

boshqacha e'tibor qaratdilar. "Ingliz tili tuzilishini o'rgatish bo'yicha bizning asosiy sinf

faoliyatimiz tuzilmalarning og'zaki amaliyoti bo'ladi. Boshqariladigan jummalarning ushbu

og'zaki amaliyoti o'quvchiga ingliz tilida nutqda eng ko'p mashq qilish uchun

mo'ljallangan holatlarda berilishi kerak "(Pittman 1963: 179).

Tuzilmalar haqidagi bilimlar ulardan foydalanish mumkin bo'lgan vaziyatlar bilan bog'lanishi kerakligi haqidagi nazariya Situatsion til o'qitishning o'ziga xos xususiyatlaridan birini berdi. Bu 1930-yillardan beri Britaniya tilshunosligidagi funktsional tendentsiyani aks ettirgan bo'lishi mumkin. Ko'pgina ingliz tilshunoslari tilning tuzilishi va til ishlatiladigan kontekst va vaziyatlar o'rtasidagi yaqin aloqani ta'kidladilar. JR Firth va MAK Halliday kabi ingliz tilshunoslari tilning kuchli qarashlarini ishlab chiqdilar, ularda ma'no, kontekst va vaziyat muhim o'rin egalladi: "Endi asosiy e'tibor til faolligini ishtirokchilar va tegishli ob'ektlar bilan birgalikda aktual vaziyatlarni tashkil etuvchi voqealar majmuasining bir qismi sifatida tasvirlashga qaratilmoqda" (Xalliday, MakIntosh va Strevens). Shunday qilib, til haqidagi amerikalik strukturalistik qarashlardan farqli o'laroq (4-bobga qarang), til real dunyodagi maqsadlar va vaziyatlar bilan bog'liq bo'lgan maqsadli faoliyat sifatida qaraldi. "Insonning tili ... har doim bir maqsad uchun ifodalanadi" (Frisby 1957: 16).

O'rganish nazariyasi

Situatsion tilni o'rgatish asosini o'rganish nazariyasi bixevioristik odatlarni o'rganish

nazariyasining bir turidir. U birinchi navbatda pro-

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish

41

ta o'rganish shartlaridan ko'ra. Masalan, Frisbi Palmerning fikrlarini nufuzli deb hisoblaydi: Palmer ta'kidlaganidek, tilni o'rganishda

uchta jarayon mavjud - bilim yoki materiallarni olish, uni takrorlash orqali xotirada saqlash va shaxsiy mahoratga aylanmaguncha uni amalda qo'llash. (1957: 136)

Frantsuzlar ham til o'rganishni odat shakllanishi sifatida ko'rgan: asosiysi to'g'ri nutq odatlari. . . . O'quvchilar hech ikkilanmasdan va deyarli o'ylamasdan so'zlarni to'g'ri gap shakliga qo'yishlari kerak. Bunday nutqiy odatlarni ko'r-ko'rona taqlid mashqlari yordamida o'stirish mumkin. (1950, 3-jild: 9)

To'g'ridan-to'g'ri metod singari, situatsion til o'rgatish ham grammatika o'rgatishda induktiv yondashuvni qo'llaydi. So'zlar yoki tuzilmalarning ma'nosi ona tilida yoki ko'rildigan tilda tushuntirish orqali emas, balki shaklning vaziyatda qo'llanilishidan kelib chiqishi kerak. "Agar biz yangi so'zning ma'nosini ona tiliga tarjima qilish yoki o'sha tildagi ekvivalenti bilan bersak, uni kiritishimiz bilanoq, biz so'zning ongda qoldiradigan taassurotni zaiflashtiramiz" (Billows 1961: 28). Shuning uchun tushuntirish tavsiya etilmaydi va o'quvchi ma'lum bir tuzilish yoki lug'at elementining ma'nosini u taqdim etilgan vaziyatdan chiqarib olishi kutiladi. Tuzilmalar va lug'atni yangi vaziyatlarga kengaytirish umumlashtirish orqali amalga oshiriladi. O'quvchi sinfda o'rgangan tilni sinfdan tashqari vaziyatlarda qo'llashi kutiladi. Vaziyat tilini o'rgatish amaliyotchilarining fikriga ko'ra, bolalar tilini o'rganish shunday sodir bo'ladi va xuddi shu jarayonlar ikkinchi va chet tillarini o'rganishda sodir bo'ladi, deb hisoblashadi.

Dizayn

maqsadlari

Vaziyatli tilni o'rgatish usulining maqsadlari tilning to'rtta asosiy ko'nikmalarini amaliy qo'llab-quvvatlashni o'rgatishdan iborat bo'lib, u til o'rgatishning aksariyat usullari bilan baham ko'radi. Ammo ko'nikmalarga tuzilish orqali yaqinlashadi. Talaffuzda ham, grammatikada ham aniqlik muhim hisoblanadi va har qanday holatda ham xatolardan qochish kerak. Asosiy tuzilmalarni va jummalarni avtomatik boshqarish o'qish va yozish ko'nikmalari uchun asos bo'lib, bu nutq ishi orqali erishiladi. "O'quvchilarimiz yangi tuzilmalar va yangi lug'atlarni o'qishdan oldin, biz og'zaki ravishda yangi tuzilmalarni ham, yangi lug'atni ham o'rgatamiz" (Pittman 1963: 186).

Yozish ham nutqdan kelib chiqadi.

Og'zaki kompozitsiya juda qimmatli mashq bo'lishi mumkin. . . .

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning asosiy tendentsiyalari 42

Shunga qaramay, ushbu faoliyatni qay darajada bajarish mahorati ko'p jihatdan o'qituvchi tomonidan tavsiya etilgan va bolalar ishlatadigan tilni nazorat qilishga bog'liq.

. . . O'qituvchi o'quvchilarning jumla tuzilishi va lug'at haqidagi bilimlari doirasida to'g'ri gapira olishlariga asosli ishonch hosil qilgan taqdirdagina, u ularga jumalar va lug'atda erkin tanlash imkonini berishi mumkin.

(Pittman 1963: 188)

Vaziyat tilini

o'rgatishda ingliz tilini o'rgatishning asosiy dasturi konstruktiv dastur va so'zlar ro'yxatidir.

Strukturaviy o'quv dasturi - bu ingliz tilining asosiy tuzilmalari va jumla shakllari ro'yxati bo'lib, ularni taqdim etish tartibiga ko'ra tartibga solinadi. Vaziyat tilini o'qitishda tuzilmalar har doim jumalar ichida o'rgatiladi va lug'at jumla namunalarini qanchalik o'rgatish imkonini berishiga qarab tanlanadi. "Bizning dastlabki kursimiz jumla shakllari ro'yxatidan iborat bo'ladi [bayonot namunalar, savol naqshlari, so'rovlar yoki buyruqlar naqshlari] ... iloji boricha ko'proq tizimli so'zlarni va til amaliyotimizni asoslash uchun bizga materialni taqdim etish uchun etarli mazmunli so'zlarni o'z ichiga oladi" (Frisby 1957: 134). Frisbi atrofdagi tipik tizimli o'quv dasturiga misol keltiradi

Qaysi vaziyatli o'qitish asos qilib olingan: *Gap qolipi*

Lug'at 1-dars Bu. . . kitob, qalam,

o'Ichagich, ya'ni. . . stol 2-dars Bular. . . stul, rasm,
eshik, Bular . . .

oyna 3-dars Bumi. . .

? Ha shunaqa. soat, quti, qalam,?

Bu . . . Ha shunaqa. doska

(1957: 134)

Shuning uchun o'quv rejasi bu atama ba'zan qo'llaniladi (ya'ni, vaziyatlar ro'yxati va ular bilan bog'liq til) ma'nosida vaziyatli dastur emas edi. Aksincha, vaziyat keyinroq ko'rib chiqamizki, jummalarni taqdim etish va qo'llash usulini anglatadi.

Ta'lim va o'qitish faoliyati turlari Vaziyat tilini

o'rgatishda yangi gap shakllarini taqdim etishda vaziyatli yondashuv va ularni mashq qilish usuli qo'llaniladi: bizning usulimiz . . . vaziyatli bo'ling. Yangi til materialini o'rgatish uchun

vaziyat diqqat bilan nazorat qilinadi. . . shunday qilib, o'quvchining ongida eshitgan narsaning ma'nosiga shubha bo'lmasligi mumkin. . . . deyarli barcha lug'at va tuzilmalar birinchi to'rt yoki besh yil ichida va hatto o'rgatilgan

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Keyinchalik *og'zaki yondashuv va vaziyatga qarab til o'rgatish* 43

ma'nosi aniq bo'lgan vaziyatlarda joylashtirilishi mumkin. (Pittman 1963: 155–156)

Vaziyat deganda Pittman yangi til ob'ektlarining ma'nolarini ko'rsatish uchun harakatlar va imo-ishoralar bilan birgalikda ishlatilishi mumkin bo'lgan aniq narsalar, rasmlar va realiyadan foydalanishni anglatadi: Yangi so'zlar va jummalarning shakli grammatik tushuntirish yoki tavsif orqali emas, balki misollar bilan ko'rsatiladi. Yangi so'z va jummalarning ma'nosi tarjima orqali etkazilmaydi. U vizual tarzda (ob'ektlar, rasmlar, harakat va mimika bilan) aniq amalga oshiriladi. Mumkin bo'lgan joyda namunali jumlarlar bir-biriga bog'langan va bitta vaziyatdan olingan. (Davis, Roberts va Rossner 1975: 3)

Amaliy texnikalar odatda boshqariladigan takrorlash va almashtirish harakatlaridan, jumladan xor takrori, diktant, mashqlar va og'zaki o'qish va yozishga asoslangan nazorat vazifalaridan iborat. Ba'zida boshqa og'zaki-amaliy texnikalar, jumladan, juftlik va guruh ishlari qo'llaniladi.

O'quvchi rollari

Ta'limning dastlabki bosqichlarida o'quvchidan o'qituvchining aytganlarini tinglash va takrorlash, savol va buyruqlarga javob berish talab qilinadi.

O'quvchi ta'lim mazmunini nazorat qila olmaydi va ko'pincha o'qituvchi tomonidan mohirona manipulyatsiya qilinmasa, istalmagan xatti-harakatlarga berilish ehtimoli bor deb hisoblanadi. Misol uchun, o'quvchi noto'g'ri grammatika yoki talaffuzga tushib qolishi, o'rgatilgan narsani unutishi yoki etarlicha tez javob bermasligi mumkin; har qanday holatda ham noto'g'ri odatlardan qochish kerak (qarang: Pittman 1963). Keyinchalik faolroq ishtirok etish rag'batlantiriladi. Bunga o'quvchilarning javoblarni boshlashlari va bir-birlariga savollar berishlari kiradi, garchi o'qituvchi tomonidan boshqariladigan yangi tilni joriy etish va amaliyot davomida ta'kidlangan bo'lsa ham (Qarang: Davies, Roberts va Rossner 1975: 3-4).

O'qituvchining roli

O'qituvchining vazifasi uch barobar. Darsning taqdimot bosqichida o'qituvchi namuna bo'lib xizmat qiladi, maqsadli tuzilishga bo'lgan ehtiyoj yaratilgan vaziyatlarni o'rnatadi va keyin o'quvchilar takrorlashi uchun yangi tuzilmani modelashtiradi. Keyin o'qituvchi "ko'proq orkestrning mohir dirijyoriga o'xshab, ijrochilardan musiqani tortib oladi"

(Byrne 1976: 2). O'qituvchidan o'quvchilardan to'g'ri gaplar chiqarish uchun savollar, buyruqlar va boshqa ko'rsatmalardan foydalangan holda mohir manipulyator bo'lishi talab qilinadi. Shuning uchun darslar o'qituvchi tomonidan boshqariladi va o'qituvchi tezlikni belgilaydi.

Darsning amaliyot bosqichida talabalarga kamroq nazorat qilinadigan vaziyatlarda tildan

foydalanish uchun ko'proq imkoniyat beriladi, lekin

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishning asosiy yo'nalishlari 44

O'qituvchi keyingi darslar uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan grammatik va tizimli xatolarni doimo izlaydi. Ko'rib chiqishni tashkil etish o'qituvchining asosiy vazifasidir, Pittman (1963) fikricha, o'qituvchining vazifalarini 1. vaqtini belgilash 2. og'zaki amaliyot, darslik tuzilmalarini qo'llab-quvvatlash 3. qayta ko'rib chiqish [ya'ni, qayta ko'rib chiqish] 4. shaxslarning maxsus ehtiyojlariga moslashtirish 5. testdan o'tkazish 6. darslikdan boshqa til faoliyatini rivojlantirish (aris63): 177–178)

Usulning muvaffaqiyati uchun o'qituvchi muhim rol o'ynaydi, chunki darslik faqat o'qituvchining darsda bajarishi kerak bo'lgan faoliyatni tasvirlashga qodir. O'quv materiallarining roli Vaziyat tilini

o'rgatish darslik va ko'rgazmali qurollarga bog'liq. Darslik turli grammatik tuzilmalar atrofida rejalashtirilgan qat'iy tashkil etilgan darslarni o'z ichiga oladi. Ko'rgazmali qurollar o'qituvchi tomonidan tayyorlanishi yoki tijorat maqsadida ishlab chiqarilishi mumkin; ular devor jadvallari, kartalar, rasmlar, tayoqchalar va boshqalardan iborat. Vizual element sinchkovlik bilan baholangan grammatik dastur bilan birgalikda situatsion tilni o'qitishning muhim jihati hisoblanadi, shuning uchun darslikning ahamiyati. Biroq, printsiplial jihatdan, darslikdan "faqat o'quv jarayoni uchun qo'llanma sifatida foydalanish kerak. O'qituvchi o'z darsligining ustasi bo'lishi kutiladi"

(Pittman 1963: 176).

Protsedura

Vaziyat tilini o'rgatish bo'yicha sinf tartib-qoidalarini sinf darajasiga qarab farqlanadi, ammo har qanday darajadagi protseduralar tuzilmalarning boshqariladigan amaliyotidan erkinroq amaliyotga o'tishga va gap shakllarini og'zaki ishlatishdan nutq, o'qish va yozishda avtomatik foydalanishga o'tishga qaratilgan. Pittman odatdagi dars rejasiga misol keltiradi:

Darsning birinchi qismida stress va intonatsiya amaliyoti bo'ladi. . . . Keyin darsning asosiy qismiga amal qilish kerak. Bu strukturani o'rgatishdan iborat bo'lishi mumkin. Agar shunday bo'lsa, dars to'rt qismdan iborat bo'lar edi: 1. talaffuz 2. qayta ko'rib chiqish (kerak bo'lsa, yangi ishga tayyorgarlik ko'rish) 3. yangi tuzilma yoki lug'atni taqdim etish 4. og'zaki mashq (burg'ulash) 5. yangi tuzilish bo'yicha materialni o'qish yoki yozma mashqlar (1963: 173).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish 45 Davies va boshqalar.

Situatsion tilni o'qitishda foydalanish uchun namunaviy dars rejalarini bering. Keyingi darsda o'qitiladigan tuzilmalar "Bu a . . .". va "Bu . . .".

O'qituvchi: (soatni ko'tarib) Qarang. Bu soat. (2 Ch) (devor yoki stol ustidagi soatni ko'rsatib) Bu soat. (2 Ch) Bu soat. (2 Ch) Bu soat. (soatni qo'yish va soatga teginish yoki uni olish uchun bo'ylab harakatlantirib) Bu soat. (2 Ch) (tomosha qilib) Bu soat. (2 Ch) (qo'lga qalam olib) Bu qalam. (2 Ch) (doskaga katta qalam chizish va uzoqlashish) Bu qalam. (2 Ch) Qalamlaringizni oling. Hamma qalamingizni oling. (talabalar hammasi qalamlarini olishadi)

O'qituvchi: Eshiting. Bu qalam. (3 Ch) Bu. (3 Ch)

Talabalar: Bu. (3 Ch)

Talaba: Bu. (6 Ch)

O'qituvchi: Bu qalam.

Talabalar: Bu qalam. (3 Ch)

O'quvchi: (qalamni qimirlatib) Bu qalam. (6 Ch)

O'qituvchi: (doskani ko'rsatib) Bu qalam. (3 Ch) Bu. (3 Ch)

Talabalar: Bu. (3 Ch)

Talaba. Bu. (6 Ch)

O'qituvchi: Bu qalam.

Talabalar: (barchasi doskaga ishora qiladi) Bu qalam. (3 Ch)

Talaba: (doskaga ishora qilib) Bu qalam. (6 Ch)

O'qituvchi: Kitoblaringizni oling. (O'zi kitob olib) Bu kitob. (3 Ch)

Talabalar: Bu kitob. (3 Ch)

O'qituvchi: (daftarni ko'rinadigan joyga qo'yib) Ayting. . .

1-o'quvchi: Bu daftar.

Endi siz ob'ektlarni qutingizdan olib tashlashni boshlashingiz mumkin, ular iloji boricha yangi so'z birkmalari emasligiga ishonch hosil qiling. Katta ob'ektlar sinfnining old qismidagi ko'rinadigan joylarga joylashtirilishi mumkin. Kichikroqlari talabalarga tarqatiladi. (1975: 56)

Ushbu protseduralar vaziyatlarda yangi til elementlarini taqdim etishda qo'llaniladigan usullarni ko'rsatadi. Mashqlar xuddi shunday "vaziyatlar" bilan bog'liq. Pittman vaziyatni yaratish uchun ob'ektlar bilan to'la qutini ishlatib, naqsh bo'yicha og'zaki burg'ulashni tasvirlaydi. Amal qilinayotgan naqsh "Qutida NOUN + ning + (ism) bor". O'qituvchi qutidan narsalarni oladi va sinf takrorlaydi: There's a tin of cigarettes in the box.

Qutida bir paket gugurt bor.

Qutida g'altak paxta bor.

Qutida bir shisha siyoh bor.

Qutida bir paket pin bor.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning asosiy yo'nalishlari 46

Qutida bir juft poyabzal bor.

Qutida bir banka guruch bor.

(Pittman 1963: 168)

Situatsion til amaliyotida qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'qituvchi to'plami, ashyolar va realiyalar to'plami, demak, o'qituvchi jihozlarning muhim qismidir.

Davies va boshqalar. situatsion tilni o'qitishda qo'llaniladigan o'qitish tartiblari haqida batafsil ma'lumot bering. Ular taklif qilayotgan harakatlar ketma-ketligi quyidagilardan iborat: 1. Tinglash amaliyoti, bunda o'qituvchi o'quvchining diqqatini o'ziga tortadi va namunalar misolini yoki alohida so'zni aniq, bir necha marta takrorlaydi, ehtimol, uni hech bo'lmaganda bir marta (qaerda... qalam?) sekin aytadi, so'zlarni ajratadi.

2. Xorga taqlid qilish, bunda o'quvchilar birgalikda yoki katta guruhlarda o'qituvchi aytganlarini takrorlaydilar. Agar o'qituvchi aniq ko'rsatma bersa, bu eng yaxshi natija beradi "Takrorlang" yoki "Hamma" va vaqt va stressni belgilash uchun qo'l signallari.

3. Individual taqlid, bunda o'qituvchi bir necha alohida o'quvchilardan ularning talaffuzini tekshirish uchun u bergan modelni takrorlashni so'raydi.

4. Izolyatsiya, bunda o'qituvchi muammoga sabab bo'ladigan tovushlarni, so'zlarni yoki so'yz guruhlarini ajratib oladi va ularni kontekstda almashtirishdan oldin ular bilan 1–3-usullardan o'ytadi.

5. Yangi modelni yaratish, bunda o'qituvchi o'quvchilarga yangi modelni joriy qilish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni taqdim etish uchun o'zlari bilgan namunalar yordamida savollar berish va ularga javob berishga majbur qiladi.

6. O'qituvchi mimika, turtki so'zlar, imo-ishoralar va h.k.lar yordamida o'quvchilarni savol-javoblar, bayonotlar yoki qolipga yangi misollar keltirishga undaydi.

7. O'rinbosar burg'ulash, bunda o'qituvchi alohida o'quvchilarni misollarni aralashtirishga undash uchun ishora so'zlaridan (so'zlar, rasmlar, raqamlar, ismlar va boshqalar) foydalanadi.

yangi naqshlar.

8. Savol-javob mashqi, bunda o'qituvchi bir o'quvchiga savol beradi, ikkinchisi esa javob berish uchun sinfdagi ko'pchilik o'quvchilar yangi savol shaklini so'rash va unga javob berishni mashq qilmaguncha.

9. Tuzatish, bunda o'qituvchi bosh chayqab, xatoni takrorlash va hokazolar bilan xato borligini ko'rsatadi va uni tuzatish uchun talaba yoki boshqa o'quvchini taklif qiladi.

Iloji bo'lsa, o'qituvchi xatoni o'zi tuzatmaydi. U talabalarni o'zlarini tuzatishga undaydi, shunda ular bir-birlarini diqqat bilan tinglashga undaydilar.

(Davis va boshq. 1975: 6–7)

Davies va boshqalar. so'ngra keyingi o'qish va yozish faoliyati qanday amalga oshirilishini muhokama qilimg.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

1950 va 1960 - yillarda *situatsion tilni o'rgatish* bilan bog'liq bo'lgan

xulosa

protseduralari Britaniya til o'rgatish maktabida oldingi og'zaki yondashuv tarafdorlari tomonidan ilgari surilgan yaxshi shakllangan usullarning kengayishi va yanada rivojlanishi edi. SLTning muhim xususiyatlari "PPP" dars modelida ko'rinadi, TEFLda RSA/

Kembrij sertifikati uchun o'qigan minglab o'qituvchilar 1980-yillarda va 1990-yillarning boshlarida o'zlashtirishlari kerak bo'lgan, dars uch bosqichdan iborat bo'lgan:

Taqdimot (kontekstda yangi o'quv predmetini joriy etish), Amaliyot (nazorat bosqichi), ishlab chiqarish va amaliyot (nazorat bosqichi)

(Uillis va Uillis 1996). SLT 1980-yillarda va undan keyingi yillarda asosiy metodologiya matnlarining metodologiyasini taqdim etdi (masalan, Hubbard va boshq. 1983) va biz

taykidlaganimizdek, situatsion tilni o'qitish tamoyillari asosida yozilgan darsliklar dunyoning ko'p joylarida, ayniqsa materiallar grammatik o'quv dasturiga asoslangan bo'lsa, keng qo'llanilishida davom etmoqda. Biroq, 1960-yillarning o'rtalarida vaziyatli til o'qitishning asosi bo'lgan til, til o'rganish va til o'rgatish nuqtai nazari shubha ostiga qo'yildi. Biz bu reaksiyani va uning kommunikativ tilni o'qitishga qanday olib kelganini 14-bobda muhokama qilamiz. Ammo situatsion tilni o'rgatish tamoyillari og'zaki amaliyotga, grammatika va jumla namunalari katta e'tibor qaratganligi sababli, ko'plab til o'qituvchilarining sezgilariga mos keladi va milliy EFL/ESL grammatikasiga asoslangan bo'lsa-da, grammatik jihatdan keng qo'llanilmaydigan mamlakatlarga mos amaliy metodologiyani taklif qiladi. albatta keng e'tirof etiladi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Aleksandr, LG

1967. *Yangi kontsepsiya English*. 4 jild. London: Longman.

Billows, FL 1961. *Til o'qitish texnikasi*. London: Longman.

Byrne, D. 1976. *Og'zaki ingliz tilini o'rgatish*. London: Longman.

Coles, M. va B. Lord. 1975. *Ingliz tiliga kirish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Hamdo'stlik ta'lim boshqarmasi. 1965. *Situatsion ingliz tili*. London: Longman.

Davies, P., J. Roberts va R. Rossner. 1975. *Vaziyatga oid dars ishlanmalari*. Mexiko shahri: Makmillan.

Faucett, L., M. West, HE Palmer va EL Thorndike. 1936. *Ingliz tilini xorijiy til sifatida o'qitish uchun lug'at tanlash bo'yicha oraliq hisobot*. London: PS King.

Fransuz, FG 1948–1950. *Chet elda ingliz tilini o'rgatish*. 3 jild. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Frisby, AW 1957. *Ingliz tilini o'rgatish: chet elda ingliz tilini o'rgatish bo'yicha eslatmalar va sharhlar*. London: Longman.

Gatenby, EV 1944. *Ingliz tili chet tili sifatida*. London: Longman.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishning asosiy yo'nalishlari 48

Gauntlett, JO 1957. *Ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatish*. London: Makmillan.

Gurrey, P. 1955. *Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish*. London: Longman.

Halliday, MAK, A. McIntosh va P. Stevens. 1964. *Tilshunoslik fanlari va til o'qitish*. London: Longman.

Xartli, B. va P. Viney. 1978 yil (joriy nashr 1999 yil). *Ingliz tilini soddalashtiring*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Xodjson, FM 1955. *Zamonaviy tillarni o'rganish*. London: Routledge va Kegan Pol.

Hornby, AS 1950. Til o'qitishda vaziyatli yondashuv. *Ingliz tilini o'qitish* bo'yicha uchta maqola turkumi . 4: 98–104, 121–128, 150– 156.

Hornby, AS 1954. *Ingliz tilidagi naqshlar va foydalanish bo'yicha qo'llanma*. London: Oksford universiteti nashriyoti.

Hornby, AS 1954–1956. *Voyaga etgan o'quvchilar uchun Oksford progressiv ingliz tili kursi*. 3 jild. London: Oksford universiteti nashriyoti.

Hornby, AS, EV Gatenby va H. Wakefield. 1953. *The Advanced Learner's Dictionary of Current English*. London: Oksford universiteti nashriyoti.

Howatt, APR 1984. *Ingliz tilini o'qitish tarixi*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Xabbard, P., X. Jons, B. Tornton va R. Uiler. 1983. *TEFL uchun trening kursi*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Jespersen, OE 1933. *Ingliz tili grammatikasi asoslari*. London: Allen va Unwin.

Mennon, TKN va MS Patel. 1957. *Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish*. Baroda, Hindiston: Acharya.

Morris, I. 1954. *Ingliz tilini tirik til sifatida o'rgatish san'ati*. London: Makmillan.

O'Neill, R. 1973. *Kernel Lessons Plus*. London: Longman.

Palmer, HE 1917. *Tillarni ilmiy o'rganish va o'qitish*. Qayta nashr etilgan: London: Oksford universiteti nashriyoti, 1968.

Palmer, HE 1921. *Til o'rganish tamoyillari*. Nyu-York: World Book Co.

Palmer, HE 1923. *Tillarni o'qitishning og'zaki usuli*. Kembrij: Xeffe.

Palmer, HE 1934. *Ingliz qurilish naqshlarining namunalari*. Tokio: Ta'lim bo'limi.

Palmer, HE 1938. *Ingliz tilidagi so'zlarning grammatikasi*. London: Longman.

Palmer, HE 1940. *Og'zaki ingliz tilini o'rgatish*. London: Longman.

Palmer, HE va FG Blandford. 1939. *Og'zaki ingliz tili grammatikasi qat'iy fonetik asosda*. Kembrij: Xeffe.

Pattison, B. 1952. *Bugungi dunyoda ingliz tilini o'qitish*. London: Evans.

Pattison, B. 1964. Til o'qitishning zamonaviy usullari. *Ingliz tilini o'qitish* 19(1): 2–6.

Pittman, G. 1963. *Strukturaviy ingliz tilini o'rgatish*. Brisben: Jakaranda.

Richards, JC, B. Xo va K. Giblin. 1996. RSA sertifikatida qanday o'qitishni o'rganish. D. Friman va J. Richards (tahrirlar), *Til o'qitishda o'qituvchini o'rganish*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti. 242–259.

Avstraliyaga yangi kelganlar uchun situatsion ingliz tili. Sidney: Longman.

West, M. (tahr.). 1953a. *Ingliz tilidagi so'zlarning umumiy ro'yxati*. London: Longman.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005)

CBO9780511667305.005 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Og'zaki yondashuv va situatsion tilni o'rgatish 49 West, M. 1953b. *Ingliz tilini*

o'rgatish: yangi metodlar seriyasi bo'yicha qo'llanma.

London: Longman.

White, R. 1988. *ELT o'quv dasturi*. Oksford: Blekvell.

Uillis, J. va D. Uillis (tahrirlar). 1996. *Til o'qitishdagi muammo va o'zgarishlar*. Oksford: Heinemann.

Zandvoort, RW 1945. *Ingliz tili grammatikasi bo'yicha qo'llanma*. Groningen: Wolters.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:07 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.005)

CBO9780511667305.005 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn [http://](http://ebooks.cambridge.org/)

ebooks.cambridge.org/ Til

o'qitishda yondashuvlar va usullar Jek C.

Richards, Teodor S. Rodjers

Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305> Onlayn ISBN:

9780511667305 Qattiq muqovali ISBN:

9780521803656 Qog'ozli ISBN: 97805210083

bo'lim - Audio bo'lim. 50-70-bob DOI: [http://](http://dx.doi.org/)

dx.doi.org/

[10.1017/CBO9780511667305.006](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006) Kembrij universiteti

nashriyoti 50

4 Audiolingual usul haqida ma'lumot

1929-yilda

Koulmenning hisobotida Amerika maktablari va kollejlari foydalanish uchun chet tilini o'qitishga o'qishga asoslangan yondashuv tavsiya etilgan (1-bob). Bu matnlarni tushunishni o'rgatishga urg'u berdi.

O'qituvchilar chet tilidagi qisqa o'qish qismlarini o'z ichiga olgan kitoblardan oldin lug'at ro'yxati bilan ta'lim berishdi. Tez ovozsiz o'qish maqsad edi, lekin amalda o'qituvchilar ko'pincha ingliz tilida parcha mazmunini muhokama qilishga murojaat qilishdi. Ikki jahon urushi o'rtasida Qo'shma Shtatlarda ingliz tilini ikkinchi til sifatida o'rgatish bilan shug'ullanganlar yo o'zgartirilgan to'g'ridan-to'g'ri metod, o'qishga asoslangan yondashuv yoki o'qish-og'zaki yondashuvdan foydalanganlar (Darian 1972). Xuddi shu davrda ingliz amaliy tilshunoslari tomonidan ishlab chiqilgan yondashuvdan farqli o'laroq, til mazmunini tizimli ravishda ko'rib chiqishga urinishlar kam edi. Jumla qoliplari va grammatika darslik muallifining xohishiga ko'ra joriy qilingan. Kiritilgan lug'at yoki grammatikani standartlashtirish yo'q edi. Boshlang'ich, o'rta yoki yuqori darajali o'quvchilar uchun qaysi grammatika, jumla naqshlari va lug'at eng muhim ekanligi to'g'risida konsensus mavjud emas edi.

Ammo Qo'shma Shtatlarning Ikkinchi Jahon urushiga kirishi Amerikada til o'qitishga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. AQSH hukumatini nemis, fransuz, italyan, xitoy, yapon, malay va boshqa tillarni yaxshi biladigan, tarjimon, kod-room yordamchisi va tarjimon bo'lib ishlay oladigan kadrlar bilan ta'minlash uchun maxsus til o'rgatish dasturini yo'lga qo'yish zarur edi. Hukumat Amerika universitetlariga harbiy xizmatchilar uchun chet tili dasturlarini ishlab chiqishni topshirdi. Shunday qilib, 1942-yilda armiyani ixtisoslashtirilgan tayyorlash dasturi (ASTP) tashkil etildi. 1943-yilning boshiga kelib Amerikaning ellik beshta universiteti ushbu dasturga jalb qilingan.

Armiya dasturlarining maqsadi talabalarining turli xil xorijiy tillarda so'zlashuv qobiliyatiga ega bo'lishlari edi. Qo'shma Shtatlardagi an'anaviy chet tili kurslarining maqsadi bu emasligi sababli, yangi yondashuvlar zarur edi. Yeldagi Leonard Blumfeld kabi tilshunoslar allaqachon tilshunoslar va antropologlarga amerikalik hind tillari va ular o'rganayotgan boshqa tillarni o'zlashtirish uchun mo'ljallangan lingvistik tadqiqotlarning bir qismi sifatida o'quv dasturlarini ishlab chiqishgan.

Cambridge Books Online - dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Method 51

Darsliklar bunday tillar uchun mavjud emas edi. Blumfeld va uning hamkasblari qo'llagan usul ba'zan "axborot berish usuli" sifatida tanilgan, chunki u iboralar va lug'at manbai bo'lib xizmat qilgan va taqlid qilish uchun jumalarni taqdim etgan tilning ona so'zlovchisi - informator va o'rganish tajribasini nazorat qiluvchi tilshunosdan foydalangan.

Tilshunos tilni bilishi shart emas edi, lekin ma'lumot beruvchidan tilning asosiy tuzilishini olish uchun o'qitilgan.

Shunday qilib, talabalar va tilshunos ma'lumot beruvchi bilan suhbatda qatnashish imkoniga ega bo'lishdi va ular asta-sekin tilda gapirishni, shuningdek, uning asosiy grammatikasini tushunishni o'rgandilar. Bunday kurslarda talabalar kuniga 10 soat, haftada 6 kun o'qidilar. U yerda

Odatda ona tilida so'zlashuvchilar bilan 15 soatlik mashg'ulot va 20 dan 30 soatgacha bo'lgan shaxsiy ta'lim ikki-uch 6 haftalik mashg'ulotlardan iborat edi. Bu armiya tomonidan qabul qilingan tizim edi va etuk va yuqori ishtiyqli talabalarning kichik sinflarida ko'pincha ajoyib natijalarga erishildi. Armiya ixtisoslashtirilgan tayyorlash dasturi bor-yo'g'i ikki yil davom etdi, ammo ommabop matbuotda va akademik hamjamiyatda katta e'tiborni tortdi. Keyingi 10 yil davomida "Armiya usuli" va uning oddiy til dasturlarida foydalanishga yaroqliligi muhokama qilindi. Ammo ASTPni ishlab chiqqan tilshunoslar, birinchi navbatda, til o'rgatish bilan qiziqmagan. Armiya usulining "metodologiyasi", xuddi to'g'ridan-to'g'ri usul kabi, har qanday yaxshi ishlab chiqilgan metodologik asosdan ko'ra maqsadli til bilan aloqa intensivligidan kelib chiqqan. Bu asosiy nazariya nuqtai nazaridan emas, balki qo'llaniladigan protseduralar va o'qitishning intensivligi nuqtai nazaridan innovatsion dastur edi. Biroq, u bir qator taniqli tilshunos olimlarni chet tilini o'rganishda intensiv, og'zaki yondashuvning ahamiyatiga ishontirdi.

Bu davrda tilshunoslar va amaliy tilshunoslar ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishda tobora ko'proq ishtirok eta boshladilar.

Amerika endi yirik xalqaro kuchga aylandi. Ingliz tilini o'qitishda xorijiy mutaxassislarga talab ortib bordi. Minglab chet ellik talabalar universitetlarda o'qish uchun Qo'shma Shtatlarga kirishdi va bu talabalarning aksariyati o'qishni boshlashdan oldin ingliz tilida o'qishni talab qilishdi. Bu omillar 1950-yillarning o'rtalariga kelib Audiolingualizmga aylangan ESLga amerikacha yondashuvning paydo bo'lishiga olib keldi.

1939 yilda Michigan universiteti AQShda birinchi ingliz tili institutini yaratdi; u ingliz tili o'qituvchilarini chet tili sifatida tayyorlash va ingliz tilini ikkinchi yoki chet tili sifatida o'qitishga ixtisoslashgan. Institut direktori Charlz Fris struktur tilshunoslik bo'yicha ta'lim oldi va u til o'qitishda strukturaviy tilshunoslik tamoyillarini qo'lladi. Fries va uning hamkasblari o'quvchilarning til bilan tanishishi, undan foydalanishi va asta-sekin uning grammatik xususiyatlarini o'zlashtirishi mumkin bo'lgan to'g'ridan-to'g'ri metod kabi yondashuvlarni rad etishdi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning asosiy yo'nalishlari 52 tern.

Fries uchun grammatika yoki "tuzilma" boshlang'ich nuqtasi edi. Tilning tuzilishi uning asosiy gap shakllari va grammatik tuzilmalari bilan aniqlandi. Til talaffuzga muntazam e'tibor berish va uning asosiy jumla shakllarini intensiv og'zaki burg'ulash orqali o'rgatilgan. Naqsh amaliyoti asosiy sinf texnikasi edi. "Mana shu asosiy naqshlar o'quvchining vazifasini tashkil qiladi. Ular mashq qilish, mashq qilish va ko'proq mashq qilishni va bunday mashqlarni amalga oshirish uchun etarli lug'atni talab qiladi" (Hockett 1959).

Michigan ingliz tilini o'qitish uchun kurslar va materiallarni ishlab chiqish bilan shug'ullanadigan yagona universitet emas edi. Yana bir qancha shunga o'xshash dasturlar tashkil etilgan bo'lib, ulardan ba'zilari Jorjtaun universiteti va Amerika universiteti (Vashington, Kolumbiya okrugi) va Texas universiteti (Ostin) da bo'lgan. Amerikalik tilshunoslar Amerika Qo'shma Shtatlarida ham, chet elda ham ingliz tilini o'rgatish bo'yicha dasturlarni nazorat qilishda tobora faollasha boshladilar (Moulton 1961). 1950 yilda AQSH Davlat departamenti bilan tuzilgan shartnoma asosida Amerika o'rganilgan jamiyatlar kengashiga ko'plab xorijiy tillarda so'zlashuvchilarga ingliz tilini o'rgatish uchun darsliklar ishlab chiqish topshirildi. Ushbu loyihada ishtirok etgan tilshunoslar amal qilgan format "umumiy shakl" deb nomlandi: Dars talaffuz, morfologiya va grammatika bo'yicha ish bilan boshlandi, so'ngra mashqlar va mashqlar. Yo'riqnomalar *Strukturaviy eslatmalar va Korpus: ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatish uchun materiallarni tayyorlash uchun asos* (Amerika o'rganilgan jamiyatlar kengashi 1952) sifatida nashr etilgan. Bu

nufuzli hujjatga aylandi va "umumiy shakl" bilan birgalikda 1953-1956 yillar oralig'ida nashr etilgan o'nta turli tillarda so'zlashuvchilar uchun ingliz tili kurslarini ishlab chiqish uchun qo'llanma sifatida foydalanildi (mashhur " *Og'zaki til*" seriyasi), 1953-1956 (Moulton 1961).

Bu davrda AQSH tilshunoslari va til o'rgatish bo'yicha mutaxassislar tomonidan qo'yilgan metodologiya ko'p jihatdan Britaniya Og'zaki Yondashuviga o'xshardi, garchi bu ikki an'ana mustaqil ravishda rivojlangan bo'lsa-da. Biroq, Amerika yondashuvi Amerika strukturaviy tilshunosligi va uning amaliy lingvistik ilovalari, xususan, qarama-qarshi tahlil bilan mustahkam ittifoqdoshligi bilan ajralib turardi. Fris o'zining "*Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish va o'rganish*" (1945) asarida o'zining tamoyillarini bayon qildi, unda chet tilini o'rganish muammolari turli strukturaviy tizimlarning ziddiyatiga (ya'ni ona tili va o'rganilayotgan tilning grammatik va fonologik qoliplari o'rtasidagi farqlar) bog'liq edi. Ikki tilning qarama-qarshi tahlili puxta tayyorlangan o'quv materiallari orqali aralashuvning mumkin bo'lgan muammolarini bashorat qilish va hal qilish imkonini beradi. Shunday qilib, Amerika amaliy tilshunosligida asosiy soha tug'ildi - chet tillarini o'rganishning asosiy muammolarini hal qilish uchun ingliz tilini boshqa tillar bilan tizimli taqqoslash.

Michigan va boshqa universitetlar tilshunoslari tomonidan ishlab chiqilgan yondashuv

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 53 sites

turlicha ma'lum bo'ldi: Og'zaki yondashuv, Aural-Oral yondashuv va Strukturaviy yondashuv. U birinchi navbatda eshitishni, keyin talaffuzni, so'ngra gapirish, o'qish va yozishni targ'ib qildi.

Til nutq bilan identifikatsiya qilindi, nutq esa tuzilish orqali yaqinlashdi. Ushbu yondashuv 1950-yillar davomida Qo'shma Shtatlarda tillarni o'rgatish uslubiga ta'sir ko'rsatdi. Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitishga yondashuv sifatida yangi pravoslavlik Michigan universitetining *Language Learning* jurnali orqali targ'ib qilindi.

Bu tilshunoslik bo'yicha tajriba til o'rgatish bo'yicha tajriba uchun zarur va etarli asos sifatida ko'rilgan davr edi. Yel, Kornel va boshqa joylarda Fris va tilshunoslar tomonidan ishlab chiqarilgan sinf materiallari katta lingvistik tahlildan dalolat bergani, ammo pedagogika juda kamligi ajablanarli emas. Biroq, ular keng qo'llanilgan va ular asos bo'lgan amaliy lingvistik tamoyillar tilni o'qitishga eng ilg'or ilmiy yondashuvni o'z ichiga oladi deb hisoblangan. Agar Og'zaki-Og'zaki materiallar asosida biron bir o'rganish nazariyasi mavjud bo'lsa, bu amaliyot mukammal qiladi degan g'oyaning umumiy qo'llanilishi edi. Fries ishida o'sha paytdagi ta'lim nazariyasiga aniq havola yo'q. Aynan 1950-yillarning o'rtalarida "Aural-Oral" yondashuvining lingvistik tamoyillarining zamonaviy psixologik o'rganish nazariyasi bilan birlashtirilishi "Audiolingualism" deb nomlana boshlagan usulga olib keldi.

Audiolingual metodning paydo bo'lishi 1950-yillarning oxirlarida Qo'shma Shtatlarda chet tillarini o'qitishga e'tiborning kuchayishi natijasida yuzaga keldi. Chet tillarini o'qitish metodologiyasini tubdan o'zgartirish va qayta ko'rib chiqish zarurati (ularning aksariyati hali ham "O'qish usuli" bilan bog'liq edi) 1957 yilda birinchi rus sun'iy yo'ldoshining uchirilishi bilan bog'liq edi. AQSh hukumati amerikaliklarning boshqa mamlakatlardagi ilmiy yutuqlardan ajralib qolishining oldini olish uchun chet tillarini o'rgatish bo'yicha yanada jadalroq harakat qilish zarurligini tan oldi. "Milliy mudofaa taylimi to'g'risida"gi qonun (1958) boshqa chora-tadbirlar qatorida zamonaviy tillarni o'rganish va tahlil qilish, o'quv materiallarini ishlab chiqish va o'qituvchilarni tayyorlash uchun mablag'y ajratdi. O'qituvchilar chet tillari bo'yicha bilimlarini oshirish va tamoyillarni o'rganish uchun yozgi institutlarga borishga da'vat etildi

tilshunoslik va yangi lingvistik asoslangan o'qitish usullari. Til o'rgatish bo'yicha mutaxassislar AQSh kollejlari va universitet sinflaridagi sharoitlarga mos keladigan usulni ishlab chiqishga kirishdilar. Ular Fris va uning hamkasblari tomonidan ishlab chiqilgan armiya dasturlari va Aural-Oral yoki Strukturaviy yondashuvning oldingi tajribasiga tayanib, bixevioristik psixologiyadan olingan tushunchalarni qo'shdilar. Strukturaviy lingvistik nazariya, kontrastiv tahlil, aural-og'zaki protseduralar va bixevioristik psixologiyaning bu kombinatsiyasi Audiolingual Metodga olib keldi. Audiolingualizm (bu atama 1964 yilda professor Nelson Bruks tomonidan kiritilgan)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishdagi asosiy tendentsiyalar 54 til

o'qitishni san'atdan fanga aylantirdi, bu esa o'quvchilarga chet tilini samarali va samarali o'zlashtirishga imkon beradi. Usul Shimoliy Amerika kollejlari va universitetlarida chet tillarini o'rgatish uchun keng qo'llanilgan. U Qo'shma Shtatlar va Kanadada kollej va universitetlar darajasida chet tillarini o'qitish uchun materiallar uchun uslubiy asosni taqdim etdi va uning tamoyillari *Lado English Series* (Lado 1977) va *English 900* (English Language Services 1964) kabi keng qo'llaniladigan turkumlarning asosini tashkil etdi. Garchi bu usul 1960-yillarning oxirida biz keyinroq muhokama qiladigan sabablarga ko'ra e'tibordan chetda qolgan bo'lsa-da, audiolingualizm va audiolingual tamoyillarga asoslangan materiallar bugungi kunda ham qo'llanilmoqda. Keling, audiolingual usulning xususiyatlarini yondashuv, dizayn va protsedura darajalarida ko'rib chiqaylik.

Tilning

yondoshuv nazariyasi

Audiolingualizm asosida yotgan til nazariyasi 1950-yillarda amerikalik tilshunoslar tomonidan ilgari surilgan qarashlardan kelib chiqqan bo'lib, u *strukturaviy tilshunoslik* deb nomlana boshlagan. Tilshunoslik 1950-yillarda gullab-yashnagan akademik fan sifatida paydo bo'ldi va tilning strukturaviy nazariyasi uning asosini tashkil etdi. Strukturaviy tilshunoslik qisman an'anaviy grammatikaga reaksiya sifatida rivojlangan. Tilni o'rganishga an'anaviy yondashuvlar tilni o'rganishni falsafa bilan va grammatikaga mentalistik yondashuv bilan bog'lagan. Grammatika mantiqning bir tarmog'i hisoblanib, hind-evropa tillarining grammatik kategoriyalari tillardagi ideal kategoriyalarni ifodalaydi deb hisoblangan. O'n to'qqizinchi asrning ko'plab til olimlari zamonaviy Evropa tillarini klassik grammatikaning buzilishi deb hisoblashgan va dunyoning boshqa qismlaridan kelgan tillar ibtidoiy va kam rivojlangan tillar sifatida qaralgan.

An'anaviy grammatikaga qarshi munosabat Darvinning "*Turlarning kelib chiqishi to'g'risida*" asari targ'ib qilishga yordam bergan pozitivizm va empirizmga bo'lgan harakat va olimlarning noevropa tillariga bo'lgan qiziqishi tufayli turtki bo'ldi. Til o'rganishga ko'proq amaliy qiziqish paydo bo'ldi. Tilshunoslar yangi tovush turlarini va lingvistik ixtiro va tashkil etishning yangi modellarini kashf etishi bilan fonetika, fonologiya, morfologiya va sintaksisga yangi qiziqish paydo bo'ldi. 1930-yillarga kelib tilni o'rganishga ilmiy yondashish so'zlovchilar aytgan so'zlarga misollar to'plash va ularni lotin tili grammatikasi toifalariga ko'ya emas, balki tuzilmaviy tashkilotning turli darajalariga ko'ya tahlil qilishdan iborat deb hisoblangan. Ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilishning murakkab metodologiyasi ishlab chiqilgan bo'lib, u tildagi og'zaki nutqlarni fonetik tarzda transkripsiyalashni va keyinchalik fonemikani ishlab chiqishni o'z ichiga oladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 55 til

grammatikasi asosida yotgan morfologik (o'zak, old qo'shimchalar, qo'shimchalar va boshqalar) va sintaktik (iboralar, gaplar, gap turlari) tizimlar.

Til bir-biriga bog'liq bo'lgan tizimli elementlar tizimi sifatida qaraldi

ma'noni kodlash, elementlar - fonemalar, morfemalar, so'zlar, tuzilmalar va gap turlari. *Strukturaviy* atama quyidagi belgilarga ishora qildi: (a) tildagi elementlar qoida bo'yicha (strukturali) chiziqli hosil boyladi deb hisoblangan; (b) til namunalari tavsifning har qanday strukturaviy darajasida (fonetik, fonemik, morfologik va boshqalar) to'liq tavsiflanishi mumkin; v) lingvistik darajalar tizimlar ichidagi tizimlar, ya'ni piramidali tuzilishlar sifatida qaralgan; fonematik tizimlar morfemik tizimlarga olib keldi va bular o'z navbatida yuqori darajadagi iboralar, bo'laklar va gaplar tizimlariga olib keldi. Tilni o'rganish tilning elementlarini yoki qurilish bloklarini o'zlashtirishni va bu elementlarning fonemadan morfemaga, so'zdan jumlag birlashishi qoidalarini o'rganishni talab qiladi, deb taxmin qilingan. Fonologik tizim tilda bir-biridan mazmunli qarama-qarshi bo'lgan tovush elementlarini (fonemalarni), ularning muayyan muhitda fonetik realizatsiyasini (allofonlar) va ruxsat etilgan ketma-ketliklarini (fonotaktika) belgilaydi. Tilning fonologik va grammatik tizimlari tilni tashkil qiladi va ishlab chiqarish va tushunish birliklarini tashkil qiladi. Grammatik tizim grammatik elementlarning ro'yxati va ularni so'z, ibora va jumlag birlashtirish qoidalaridan iborat. Qoidalar bo'yicha tartiblangan jarayonlar elementlarni qo'shish, o'chirish va ko'chirishni o'z ichiga oladi.

Strukturaviy tilshunoslikning muhim qoidasi tilning asosiy vositasi og'zaki nutqdir. Nutq – til. Ko'pgina tillar yozma shaklga ega emasligi va biz o'qish yoki yozishni o'rganishdan oldin gapirishni o'rganganimiz sababli, til "birinchi navbatda gapiriladigan narsa va faqat ikkinchi darajali yoziladigan narsadir" (Brooks 1964). Shuning uchun til o'qitishda nutq ustuvor ahamiyatga ega deb taxmin qilingan. Bu tilning og'zaki va yozma shakllari o'rtasidagi munosabat haqidagi ommabop qarashlarga zid edi, chunki til asosan qog'ozda yozilgan ramzlar sifatida mavjud bo'lib, og'zaki nutq sof yozma variantning nomukammal amalga oshirilishi deb keng tarqalgan edi. Til tahliliga bu ilmiy yondashuv til o'rgatishda ilmiy yondashuv uchun asos bo'lib ko'rindi. 1961 yilda amerikalik tilshunos Uilyam Moulton 9-Xalqaro tilshunoslar kongressi uchun tayyorlangan ma'ruzasida til o'qitish metodikasi asoslanishi lozim bo'lgan lingvistik tamoyillarni e'lon qildi: "Til yozuv emas, nutqdir....

Til - bu odatlar to'plami. . . . Til haqida emas, balki tilni o'rgating. . . . Til - bu o'z ona tilida so'zlashuvchilar aytgani, kimdir aytishi kerak deb o'ylagan narsa e'tilmas har xil" (Rivers 1964: 5 dan iqtibos).

Cambridge Books Online - dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishning asosiy tendentsiyalari 56 o'rganish va

o'rganish nazariyasi. Biz hozir audiolingualizmning shu jihatiga to'xtalamiz.

O'rganish nazariyasi

Audiolingualizmni ishlab chiqqan til o'rgatuvchi nazariyotchilar va metodologlar nafaqat ishonarli va kuchli til nazariyasiga ega edilar, balki ular Amerika psixologiyasining taniqli maktabi - xulq-atvor psixologiyasi deb nomlanuvchi - insoniyatning barcha o'rganish sirlarini, shu jumladan tilni o'rganish sirlarini ochganini da'vo qilgan davrda ham ishladilar. Bixeviorizm, strukturaviy tilshunoslik kabi, inson xatti-harakatlarini o'rganishning yana bir antimentalistik, empirik asoslangan yondashuvidir. Bixeviorist uchun inson keng xulq-atvor repertuariga qodir organizmdir. Ushbu xatti-harakatlarning paydo bo'lishi ta'limning uchta muhim elementiga bog'liq: xatti-harakatni yuzaga keltirish uchun xizmat qiluvchi *rag'batlantirish* ; qo'zg'atuvchi tomonidan qo'zg'atilgan javob ; va javobni mos (yoki nomaqbul) deb belgilashga xizmat qiluvchi *kuchaytirish*.

va kelajakda javobni takrorlashni (yoki bostirishni) rag'batlantiradi (qarang Skinner 1957; Braun 1980). Buning ko'rinishini 4.1-rasmda ko'rish mumkin.

Mustahkamlash o'quv jarayonining muhim elementidir, chunki u xatti-harakatlarning yana paydo bo'lish ehtimolini oshiradi va oxir-oqibat odat bo'lib qoladi. Ushbu nazariyani til o'rganishda qo'llash - bu organizmni chet tilini o'rganuvchi sifatida, xatti-harakatni og'zaki xatti-harakatlar sifatida, rag'batni chet tilidan o'rgatilgan yoki taqdim etilgan narsa sifatida, javobni o'quvchining stimulga bo'lgan munosabati va mustahkamlashni o'qituvchi yoki kursdosh talabalarning tashqi ma'qullashi va maqtashi yoki maqsadli tildan foydalanishning ichki qoniqishi sifatida aniqlashdir. Tilni o'zlashtirish tegishli til stimuli-javob zanjirlarini o'zlashtirish sifatida ifodalanadi.

Strukturaviy tilshunoslarning tavsifiy amaliyotlari til o'rganish va shuning uchun til o'rgatish haqida bir qator farazlarni taklif qildi. Masalan, tilshunoslar odatda tillarni fonologik darajadan boshlanib, jumla darajasi bilan yakunlaganligi sababli, bu ham o'rganish va o'qitish uchun mos ketma-ketlik deb taxmin qilingan. Nutq boshlang'ich va yozma ikkinchi darajali deb hisoblanganligi sababli, til o'rgatish nutqni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lishi kerak va tilni o'rganish jarayonining kechikishigacha yozma yoki hatto yozma ko'rsatmalarni ushlab turish kerak deb taxmin qilingan. Tilning tuzilishi muhim va noyob bo'lganligi sababli, dastlabki amaliyotda lug'atni o'zlashtirishga emas, balki fonologik va grammatik tuzilmalarni o'zlashtirishga e'tibor qaratish lozim.

Ushbu turli xil ta'sirlardan bir qator o'rganish tamoyillari paydo bo'ldi, ular audiolingualizmning psixologik asoslariga aylandi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 57 4.1-rasm

va

uning uslubiy

amaliyotini shakllantirdi. Ulardan asosiylari quyidagilardan iborat: 1. Chet tilini o'rganish asosan mexanik

odatlarni shakllantirish jarayonidir. Yaxshi odatlar xato qilishdan ko'ra to'g'ri javob berish orqali shakllanadi. Dialoglarni yodlash va naqsh mashqlarini bajarish orqali xatolarga yo'l qo'yish ehtimoli minimallashtiriladi. Til - bu og'zaki xatti-harakat, ya'ni so'zlarni avtomatik ravishda ishlab chiqarish va tushunish - va talabalarni xuddi shunday qilishga undash orqali o'rganish mumkin.

2. O'rganilayotgan tilda o'rganilishi kerak bo'lgan narsalar yozma shaklda ko'rinmasdan oldin og'zaki shaklda taqdim etilsa, til ko'nikmalari yanada samarali o'rganiladi.

Boshqa til ko'nikmalarini rivojlantirish uchun asos yaratish uchun eshitish-og'zaki trening zarur.

3. Analogiya til o'rganish uchun tahlildan ko'ra yaxshiroq asos yaratadi.

Analogiya umumlashtirish va diskriminatsiya jarayonlarini o'z ichiga oladi.

Shuning uchun, o'quvchilar turli xil kontekstlarda namunani mashq qilmaguncha va o'xshashliklar haqida tasavvurga ega bo'lmaguncha, qoidalarining tushuntirishlari berilmaydi. Mashqlar o'quvchilarga to'g'ri o'xshashlik yaratishga imkon beradi. Demak, grammatikani o'qitishga yondashuv deduktiv emas, balki mohiyatan induktivdir.

4. Til so'zlari ona tilida so'zlashuvchi uchun ega bo'lgan ma'nolarni alohida holda emas, balki faqat lingvistik va madaniy kontekstda o'rganish mumkin. Shunday qilib, tilni o'rgatish ushbu tilda so'zlashuvchi xalqlarning madaniy tizimining jihatlari o'rgatishni o'z ichiga oladi. (Daryolar 1964: 19–22)

Ushbu tamoyillarni himoya qilishda audiolingualizm tarafdorlari Amerika psixologiyasining yaxshi rivojlangan maktabi - bixeviorizm nazariyasiga asoslanishdi. Taniqli Garvard bixeviorist BF Skinner

O'zining nufuzli "*Og'zaki xatti-harakat*" (1957) kitobida til o'rganish uchun qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'rganish nazariyasini ishlab chiqdi, unda u shunday dedi: "Bizda og'zaki xatti-harakatlar og'zaki bo'lmagan xatti-harakatlardan tubdan farq qiladi yoki har qanday yangi tamoyillar bo'lishi kerak deb taxmin qilish uchun hech qanday asos yo'q.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni o'qitishdagi asosiy tendentsiyalarni 58

hisobga olish kerak" (1957: 10).

Dizayn

Audiolingualistlar chet tili o'quv dasturini butunlay qayta yo'naltirishni talab qilishdi. O'n to'qqizinchi asr islohotchilari singari, ular og'zaki nutqni bilishning asosiy maqsadi bo'lgan nutqqa asoslangan ta'limga qaytishni yoqlab chiqdilar va grammatika yoki adabiyotni o'rganishni chet tilini o'qitish maqsadi sifatida rad etishdi. "Radikal o'zgarishlar talab etiladi, protseduralarning yangi yo'nalishi talab qilinadi va usullar, materiallar, matnlar va testlarni uyni yaxshilab tozalashdan qochib bo'lmaydi" (Brooks 1964: 50).

Maqsadlar

Bruks audiolingual dasturning qisqa va uzoq muddatli maqsadlarini ajratadi. Qisqa muddatli maqsadlarga tinglab tushunish, to'g'ri talaffuz qilish, nutq belgilarini bosilgan sahifada grafik belgilar sifatida tanib olish va bu belgilarni yozma ravishda takrorlash qobiliyatini o'rgatish kiradi (Brooks 1964: 111). "Bu bevosita maqsadlar yana uchta narsani nazarda tutadi: birinchidan, yangi tilda tovush, shakl va tartib tuzilmalarini nazorat qilish; ikkinchidan, ushbu tuzilmalarga tarkibni kiritadigan lug'at ob'ektlari bilan tanishish; uchinchidan, bu og'zaki belgilarning tilda so'zlashuvchilar uchun ahamiyati nuqtai nazaridan" (Brooks 1964: 113). Uzoq muddatli maqsadlar "ona tilida so'zlashuvchi uni ishlatadigan til bo'lishi kerak ... haqiqiy ikki tilli kishi ega bo'lgan ikkinchi tilni bilishi kerak" (Brooks 1964: 107).

Amalda bu shuni anglatadiki, dastlabki bosqichlarda asosiy e'tibor og'zaki nutqqa qaratilgan bo'lib, o'rganish rivojlanishi bilan asta-sekin boshqa ko'nikmalar bilan bog'lanadi. Og'zaki nutqni bilish to'g'ri talaffuz va grammatika va nutq vaziyatlarida tez va aniq javob berish qobiliyati bilan tenglashtiriladi. Tinglab tushunish, talaffuz, grammatika va lug'atni o'rgatish og'zaki nutqni rivojlantirish bilan bog'liq. O'qish va yozish ko'nikmalarini o'rgatish mumkin, ammo ular oldingi og'zaki ko'nikmalarga bog'liq. Til audiolingual nazariyada birinchi navbatda nutqdir, lekin nutq qobiliyatlari o'zi o'rganilayotgan tilning asosiy fonologik xususiyatlarini to'g'ri idrok etish va ishlab chiqarish qobiliyatiga, tildagi asosiy grammatik naqshlarni ishlatishda ravonlikka va ushbu qoliplardan foydalanish uchun etarli lug'atni bilishga bog'liq.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual usul 59 O'quv

dasturi

Audiolingualizm til o'rgatishning lingvistik yoki strukturaga asoslangan yondashuvdir. Boshlanish nuqtasi tilning fonologiyasi, morfologiyasi va sintaksisining asosiy qismlarini taqdim etish tartibiga ko'ra tartibga soluvchi lingvistik dasturdir. Bular qisman ona tili va maqsadli til o'rtasidagi farqlarni *qarama-qarshi tahlil qilish* natijasida olingan bo'lishi mumkin, chunki bu farqlar o'quvchi duch keladigan asosiy qiyinchiliklarning sababi deb hisoblanadi.

Bundan tashqari, asosiy so'z birikmalarining leksik dasturi odatda oldindan belgilanadi. Masalan, "*Ingliz tilini o'qitish asoslari*" kitobida (Fries and Fries, 1961), strukturaviy va leksik elementlarning jamlanmasi quyidagicha tasniflanadi.

kontekstuallashtirish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan vaziyatlar bo'yicha takliflar bilan birga uchta daraja taklif etiladi.

Til malakalari tinglash, gapirish, o'qish va yozish tartibida o'rgatiladi. Tinglash asosan asosiy tovush naqshlarini eshitishni kamsitishga o'rgatish sifatida qaraladi. Til avvaliga butunlay og'zaki tarzda taqdim etilishi mumkin; yozma taqdimotlar odatda dastlabki bosqichlarda o'quvchilardan ushlanib qoladi.

O'quvchining faoliyati dastlab til xatti-harakatlarining audiolingual va imo-ishora-vizual diapazonlari bilan chegaralanishi kerak. . . .

Tan olish va kamsitishdan keyin taqlid, takrorlash va yodlash keladi. U tovushlar, aranjirovkalar va shakllar bilan yaxshi tanish bo'lgandagina, u o'z e'tiborini so'z boyligini kengaytirishga qaratadi. . . .

Butun vaqt davomida u ravonlikka intilishdan oldin aniqlikka erishishga e'tibor qaratadi. (Bruks 1964: 50)

O'qish va yozish bilan tanishtirilganda o'quvchilar og'zaki aytishni o'rganganlarini o'qish va yozishga o'rgatiladi. Yangi til ob'ektlarini taqdim etishda qat'iy tuzilgan yondashuvdan foydalangan holda nutq va yozishda xatolarga yo'l qo'yish imkoniyatlarini minimallashtirishga harakat qilinadi. Ilg'or darajalarda murakkabroq o'qish va yozish vazifalari kiritilishi mumkin.

O'quv va o'qitish faoliyati turlari. Dialoglar va mashqlar audiolingual sinf amaliyotining asosini tashkil qiladi.

Dialoglar asosiy tuzilmalarni kontekstuallashtirish vositalarini taqdim etadi va tuzilmalardan foydalanish mumkin bo'lgan vaziyatlarni, shuningdek maqsadli tilning ba'zi madaniy jihatlarni ko'rsatadi. Dialoglar takrorlash va yodlash uchun ishlatiladi. To'g'ri talaffuz, urg'u, ritm va intonatsiyaga urg'u beriladi. Dialog taqdim etilgandan va yodlab olingandan so'ng, dialogdagi o'ziga xos grammatik naqshlar tanlanadi va ular turli xil mashq va naqsh-amaliy mashqlarning markaziga aylanadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishning asosiy tendentsiyalari 60

Mashg'ulotlar va naqsh amaliyotidan foydalanish Audiolingual Metodning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi. Har xil turdagi matkaplar qo'llaniladi. Brooks (1964: 156-61) quyidagilarni o'z ichiga oladi: 1.

Takrorlash. Talaba gapni eshitgan zahoti uni baland ovozda takrorlaydi. U buni bosilgan matnga qaramasdan qiladi. Gap quloqqa ushlanib qoladigan darajada qisqa bo'lishi kerak. Ovoz shakl va tartib kabi muhimdir. misol Bu ettinchi oy. — Mana yettinchi oy.

Talaba gapni takrorlagandan so'ng, uni yana takrorlashi va bir necha so'z qo'shishi, so'ngra butun gapni takrorlashi va ko'proq so'z qo'shishi mumkin. Men uni bilgan

misollar. -

Men uni ilgari bilardim.

Men uni *yillar oldin* bilardim . - Men uni *yillar oldin maktabda o'qib yurganimizda* bilardim

2. *burilish.* Gapdagi bir so'z takrorlanganda boshqa shaklda namoyon bo'ladi.

misollar

men *chipta*

sotib oldim. - Men chiptalarni sotib oldim .

U konfet sotib oldi. - *U* konfet sotib oldi.

Men yigitni chaqirdim . — Men yigitlarni chaqirdim

3. *O'zgartirish.* Gapdagi bir so'z boshqasiga almashtiriladi. misollar *U bu uyni* arzonga

sotib oldi. - *U* arzonga sotib oldi.

Helen erta ketdi. - *U* erta ketdi.

Ular *boshliqlariga* soat sovg'a qilishdi. — *Unga* soat berishdi. . . .

4. *Qayta tiklash.* Talaba gapni takrorlaydi va unga murojaat qiladi

boshqa birov, ko'rsatmalarga muvofiq. misollar Unga

sizni kutishini

ayting. -Meni kuting.

Undan necha yoshda ekanligini so'rang. -Yoshingiz nechida?

U qachon boshlaganini Jondan so'rang. - Jon, qachon boshlading? . . .

5. *Tugallash*. Talaba bitta so'zdan tashqari to'liq bo'lgan gapni eshitadi, so'ngra gapni

tugallangan shaklda takrorlaydi. misollar men o'z yo'limga boraman va siz

borasiz. . . .

— Men o'z yo'limdan ketaman, sen esa o'zingniki .

Hammamizda bor. . . o'z muammolari. - Hammamizning o'z muammolarimiz bor. . . .

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual usul 61 6.

Transpozitsiya. So'z qo'shilganda so'z tartibini o'zgartirish kerak. misollar *men* ochman.

(shunday).

-Men *ham* .

Men buni boshqa hech qachon qilmayman. (ikkalasi ham). -Men ham *qilmayman*

7. *Kengayish*. So'z qo'shilganda u ketma-ketlikda ma'lum bir o'rinni egallaydi. misollar

men uni

bilaman.

(zo'rg'a). - Men uni *deyarli* tanimayman.

Men uni bilaman. (yaxshi). - Men uni *yaxshi bilaman*. . . .

8. *Qisqartirish*. Bitta so'z ibora yoki gapni anglatadi. misollar Qo'lingizni *stolga*

qo'ying. -

Qo'lingizni *u erga qo'ying*.

Ular *yerning tekis ekanligiga ishonishadi*. - Ular bunga ishonishadi

9. *Transformatsiya*. Gap inkor yoki so'roq yoki zamon, kayfiyat, ovoz, jihat yoki modallikni

o'zgartirish orqali o'zgartiriladi. misollar U mening manzilimni biladi.

U mening manzilimni bilmaydi.

U mening manzilimni biladimi?

U mening manzilimni bilar edi.

Agar u mening manzilimni bilganida edi.

10. *Integratsiya*. Ikki alohida gap bittaga birlashtirilgan. misollar Ular halol bo'lishi

kerak. Bu

muhim. - Ularning halol bo'lishlari muhim.

Men u odamni bilaman. U sizni qidirmoqda. - Men sizni qidirayotgan odamni bilaman. .

. .

11. *Takrorlash*. Talaba berilgan gapga tegishli javob beradi. Unga quyidagi usullardan

biri bilan javob berish oldindan aytiladi: xushmuomala bo'ling.

Savolga javob bering.

Rozi.

Qat'iy rozilik bildiring.

Ajablanishni bildiring.

Afsus bildirish.

rozi emasman.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishdagi asosiy tendentsiyalar 62

To'liq rozi emasman.

Nima deyilganiga savol bering.

Tushunmaslik. muloyim

bo'ling. misollar

Rahmat. -Salomat bo'ling.

Bittasini olsam bo'ladimi? -Albatta.

savolga javob bering. misollar Sizning

isingiz nima? - Mening ismim Smit.

U qayerda yuz berdi? - Ko'cha o'rtasida. rozi. misollar U bizni

kuzatib bormoqda.

- Menimcha, siz haqsiz.

Bu yaxshi qahva. - Juda yaxshi. . . .

12. *Qayta tiklash.* Talabaga jumladan ajratilgan, ammo asosiy ma'nosini saqlab qolgan so'zlar ketma-ketligi beriladi. U bu so'zlarni minimal o'zgartirish va qo'shimchalar bilan ishlatib, gapni asl holiga keltiradi. Unga vaqt hozirgi, o'tmish yoki kelajak ekanligini aytishi mumkin. misollar student/waiting/avtobus -The student are waiting for the bus.

o'g'il bolalar /

qurish / uy /

daraxt - Bolalar daraxtda uy qurishdi. . .

O'quvchilarning

rollari O'quvchilar to'g'ri javob berish uchun malakali o'qitish usullari bilan boshqarilishi mumkin bo'lgan organizmlar sifatida qaraladi. Bixevioristik ta'lim nazariyasiga ko'ra, o'qitish ichki jarayonlarga emas, balki o'rganishning tashqi ko'rinishlariga e'tibor beradi. O'quvchilar ogohlantirishlarga javob berish orqali reaktiv rol o'ynaydi va shuning uchun o'rganish mazmuni, sur'ati yoki uslubini kam nazorat qiladi. Ular o'zaro aloqani boshlashga da'vat etilmaydi, chunki bu xatolarga olib kelishi mumkin. Dastlabki bosqichlarda o'quvchilarning takrorlayotgan gaplarining ma'nosini har doim ham tushuna olmasligi kamchilik sifatida qabul qilinmaydi, chunki o'qituvchini tinglash, to'g'ri taqlid qilish va nazorat qilinadigan topshiriqlarga javob berish va ularni bajarish orqali ular og'zaki xatti-harakatlarning yangi shaklini o'rganadilar.

O'qituvchining roli

Audiolingualizm, situatsion til o'qitishda bo'lgani kabi, o'qituvchining roli markaziy va faoldir; bu o'qituvchi ustunlik qiladigan usul. O'qituvchi maqsadli tilni modellashtiradi, o'rganish yo'nalishi va tezligini nazorat qiladi, o'quvchilarning faoliyatini nazorat qiladi va tuzatadi. O'qituvchi o'quvchilarning diqqatini turli xil mashqlar va topshiriqlar va mavzu tanlash orqali ushlab turishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 63

tuzilmalarni mashq qilish uchun qulay vaziyatlar. Tilni o'rganish o'qituvchi va o'quvchilar o'rtasidagi faol og'zaki o'zaro ta'sir natijasida ko'rinadi. O'rgana olmaslik faqat usulni noto'g'ri

qo'llash natijasida, masalan, o'qituvchining etarli amaliyotni ta'minlamasligi yoki o'quvchining muhim naqsh va tuzilmalarni yodlamasligi natijasida yuzaga keladi; lekin usulning o'zi hech qachon aybdor emas. Bruksning ta'kidlashicha, o'qituvchi quyidagilarni bajarishga o'rgatilgan bo'lishi kerak: Ushbu tartibda to'rtta ko'nikmani o'rganishni joriy qilish, qo'llab-quvvatlash va uyg'unlashtirish: eshitish, gapirish, o'qish va yozish.

Til sinfida ingliz tilidan foydalaning va foydalanmang.

Talaba o'rganishi kerak bo'lgan turli xil til xatti-harakatlarini modellashtirish.

Og'zaki nutqni dialog shaklida o'rgating.

Sinfning barcha yoki bir qismi tomonidan bevosita xor javobi.

Naqsh amaliyoti orqali strukturadan foydalanishni o'rgatish.

Talabaga lug'at tanlash va o'rganishga rahbarlik qiling.

So'zlarning maqsad tildagi ma'no bilan bog'lanishini ko'rsating.

Ayrim talabani suhbatga chorlang.

Sinovlarni talaba tomonidan mukofotlang, shunda o'rganish mustahkamlanadi.

Qisqa hikoya va boshqa adabiy shakllarni o'rgating.

Madaniy orolni tashkil qilish va saqlash.

Birinchi kunida til darsi o'tkazilishi kerak bo'lgan qoidalarni rasmiylashtiring va ularni amalga oshiring.

(Bruks 1964: 143)

O'quv materiallarining roli

Audiolingual usuldagi o'quv materiallari o'qituvchiga o'quvchida tilni o'zlashtirishni rivojlantirishga yordam beradi. Ular birinchi navbatda o'qituvchiga yo'naltirilgan. Talabalar asosan tinglash, takrorlash va javob berish bo'lgan kursning boshlang'ich bosqichlarida talaba darsligi ko'pincha ishlatilmaydi. O'rganishning ushbu bosqichida bosma so'zga ta'sir qilish istalmagan deb hisoblanishi mumkin, chunki u diqqatni eshitishdan chalg'itadi. Biroq, o'qituvchi o'tkaziladigan darslarning tuzilgan ketma-ketligi, dialoglar, mashqlar va boshqa amaliy mashg'ulotlarni o'z ichiga olgan o'qituvchi kitobidan foydalanish imkoniyatiga ega bo'ladi. O'quvchiga darslik va bosma materiallar bilan tanishtirilganda ular mashg'ulotlar va mashqlar uchun zarur bo'lgan dialoglar va ishoralar matnlarini beradi.

Audiolingual kursda magnitofonlar va audiovizual uskunalar ko'pincha markaziy rolga ega. Agar o'qituvchi maqsadli tilda so'zlashuvchi bo'lmasa, magnitafon dialoglar va mashqlar uchun aniq modellarni taqdim etadi. Til laboratoriyasi ham zarur deb hisoblanishi mumkin. Bu keyingi burg'ulash ishlarini bajarish va asosiy tuzilmalarning nazorat ostida xatosiz amaliyotini olish imkoniyatini beradi. Bundan tashqari, u sinf amaliyotiga muqobil taqdim etish orqali xilma-xillikni qo'shadi. Lentaga yozilgan dars avvalo tinglash amaliyoti uchun dialogni taqdim etishi mumkin, talabaga matndagi jummalarni takrorlash imkonini beradi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'rgatishdagi asosiy tendentsiyalar 64

dialogni satr bo'yicha o'rgatish va grammatika yoki talaffuz bo'yicha keyingi ravonlik mashqlarini taqdim etish.

Protsedura

Audiolingualizm til o'rgatishda asosan og'zaki yondashuv bo'lganligi sababli, o'qitish jarayoni keng og'zaki ta'limni o'z ichiga olishi ajablanarli emas. Ta'limning diqqat markazida darhol va to'g'ri nutq; grammatik tushuntirish yoki til haqida gapirish uchun kam

narsa mavjud. Imkon qadar, maqsadli til o'qitish vositasi sifatida ishlatiladi va ona tilidan tarjima yoki undan foydalanish tavsiya etilmaydi. O'n yoki undan kam sinflar optimal hisoblanadi, garchi kattaroq sinflar ko'pincha norma hisoblanadi. Bruks Audiolingual Metoddan foydalanishda o'qituvchi qabul qilishi kerak bo'lgan quyidagi tartiblarni sanab o'tadi: O'qituvchi tomonidan barcha o'rganishlarni modellashtirish.

Yangi til o'rganilayotganda ingliz tilini faolsiz qilib qo'yish orqali ona tilini ikkinchi tilga bo'ysundirish.

Grafik belgilarga murojaat qilmasdan quloq va tilni erta va davomiy o'rgatish.

Tuzilishni tushuntirish orqali emas, balki tovush, tartib va shakl namunalarini mashq qilish orqali o'rganish.

Tovushlardan keyin tovushlar uchun grafik belgilarning bosqichma-bosqich almashtirilishi yaxshi ma'lum.

Tuzilishlar allaqachon tanish bo'lsa, ayniqsa, ular ona tilidan farq qilganda, o'quvchi foydalanishi uchun tuzilishning asosiy tamoyillarini umumlashtirish. . . .

Ijro va uning to'g'ri yoki noto'g'riligini e'lon qilish o'rtasidagi vaqt oralig'ini, javobni to'xtatmasdan qisqartirish. Bu o'rganishda mustahkamlash omilini oshiradi.

Barcha umumiy tuzilmalar o'rganilgunga qadar lug'atni minimallashtirish. Lug'atni faqat kontekstda o'rganish.

Tilni faqat so'zlovchi-eshituvchi-vaziyatning molekulyar shaklida qo'llashda barqaror amaliyot.

Tarjimada faqat yuqori darajadagi adabiy mashq sifatida mashq qiling. (Bruks 1964: 142)

Odatiy audiolingual darsda quyidagi tartiblarga rioya qilinadi: 1. Talabalar birinchi navbatda

darsning diqqat markazida bo'lgan asosiy tuzilmalarni o'z ichiga olgan namunaviy dialogni (o'qituvchi tomonidan o'qiladi yoki lentada) eshitadilar.

Ular dialogning har bir satrini alohida va xorda takrorlaydilar. O'qituvchi talaffuz, intonatsiya, ravonlikka e'tibor beradi. Tuzatish

talaffuz yoki grammatika xatolari to'g'ridan-to'g'ri va darhol sodir bo'ladi.

Dialog asta-sekin, satr satr yodlanadi. Agar kerak bo'lsa, bir qator bir nechta

iboralarga bo'linishi mumkin. Dialog o'qiladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 65 xorda

ovoz chiqarib, biri ma'ruzachining qismini aytadi, ikkinchisi javob beradi. Ushbu bosqich davomida talabalar o'z kitoblariga murojaat qilishmaydi.

2. Muloqot o'quvchilarning qiziqishi yoki vaziyatiga moslashtirilib, muayyan kalit so'z yoki iboralarni o'zgartirish orqali amalga oshiriladi. Bu talabalar tomonidan amalga oshiriladi.

3. Muloqotdan ma'lum asosiy tuzilmalar tanlanadi va har xil turdagi naqsh mashqlari uchun asos sifatida ishlatiladi. Bular avval xorda, keyin esa yakka tartibda mashq qilinadi. Bu nuqtada ba'zi grammatik tushuntirishlar taklif qilinishi mumkin, ammo bu mutlaqo minimal darajada saqlanadi.

4. Talabalar o'z darsliklariga murojaat qilishlari mumkin, dialogga asoslangan keyingi o'qish, yozish yoki lug'at faoliyati bilan tanishtirish mumkin.

Boshlang'ich bosqichda yozish faqat taqlid va amalda qilingan jummalarni nusxalashdan iborat. Malakaning oshishi bilan talabalar o'zlari mashq qilgan tuzilmaviy elementlarning o'zgarishlarini yozishlari yoki berilgan mavzular bo'yicha qisqacha kompozitsiyalar yozishlari mumkin, bu ularning tildan foydalanishiga yordam beradi.

5. Keyingi mashg'ulotlar lingafon laboratoriyasida o'tkazilishi mumkin, bu erda keyingi dialog va mashq ishlari olib boriladi.

Audiolingualizmning pasayishi 1960-yillarda

audiolingualizm o'zining eng keng qo'llanilish davriga yetdi va Qo'shma Shtatlarda chet tillarini o'rgatishda ham, ingliz tilini ikkinchi yoki chet tili sifatida o'rgatishda ham qo'llanildi.

Bu *ingliz tili 900* va *Lado English Series* kabi keng qo'llaniladigan kurslarga, shuningdek, asosiy Yevropa tillarini o'rgatish uchun matnlarga olib keldi. Ammo keyin ikki jabhada tanqid paydo bo'ldi. Bir tomondan, audiolingualizmning nazariy asoslari til nazariyasi va o'rganish nazariyasi nuqtai nazaridan noto'g'ri ekanligi sababli hujumga uchradi.

Boshqa tomondan, amaliyotchilar amaliy natijalar kutilganidan past ekanligini aniqladilar. Talabalar ko'pincha audiolingualizm orqali olingan ko'nikmalarni sinfdan tashqarida haqiqiy muloqotga o'tkaza olmasligi aniqlandi va ko'pchilik audiolingual protseduralar orqali o'qish tajribasini zerikarli va qoniqarsiz deb topdi.

Audiolingual e'tiqodlarga nazariy hujum 1960-yillarda Amerika tilshunoslik nazariyasidagi o'zgarishlar natijasida yuzaga keldi. MIT tilshunosi Noam Xomskiy tilni tavsiflashda strukturalistik yondashuvni, shuningdek, til o'rganishning bixevioristik nazariyasini rad etdi. "Til odatiy tuzilma emas. Oddiy lingvistik xatti-harakatlar o'ziga xos tarzda yangilikni, katta mavhumlik va murakkablik qoidalariga muvofiq yangi jumlar va qoliplarni shakllantirishni o'z ichiga oladi" (Xomskiy 1966: 153).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishdagi asosiy yo'nalishlar 66

Chomskiyning transformatsion grammatika nazariyasi tilning asosiy xususiyatlari ongning tug'ma jihatlaridan va odamlarning til orqali tajribani qanday qayta ishlashidan kelib chiqadi, deb taklif qildi. Uning nazariyalari Amerika tilshunosligida inqilob qilish va tilshunoslar va psixologlarning e'tiborini odamlarning tildan foydalanish va til o'rganishda olib keladigan aqliy xususiyatlariga qaratish edi. Xomskiy shuningdek, bixevioristlar nazariyasiga til o'rganishning muqobil nazariyasini taklif qildi. Bixeviorizm tilni o'rganishni printsiplal jihatdan boshqa har qanday o'rganishga o'xshash deb hisobladi. U xuddi shunday rag'batlantirish va javob berish, kuchaytirish qonunlariga bo'ysundi

va assotsiatsiya. Xomskiyning ta'kidlashicha, bunday o'rganish nazariyasi odamlarning tilni qanday o'rganishi modeli bo'lib xizmat qila olmaydi, chunki inson tilidan foydalanishning ko'p qismi taqlid qilingan xatti-harakatlar emas, balki mavhum qoidalar haqidagi asosiy bilimlardan yangidan yaratilgan. Gaplar taqlid va takrorlash yo'li bilan o'rganilmaydi, balki o'quvchining "kompetentligi" asosida "hosil bo'ladi".

To'satdan butun audiolingual paradigma shubha ostiga qo'yildi: naqsh amaliyoti, burg'ulash, yodlash. Bular tilga o'xshash xatti-harakatlarga olib kelishi mumkin, ammo ular malakaga olib kelmadi. Bu Amerika tillarini o'rgatish doiralarida inqirozni keltirib chiqardi, ulardan hali to'liq tiklanishi yo'q. Vaqtinchalik yengillik qisman Chomskiydan olingan nazariya shaklida taklif qilindi - kognitiv kodni o'rganish. 1966 yilda chet tillarini o'rgatish bilan yaqindan qiziqqan psixolog Jon B. Kerroll shunday deb yozgan edi: Amerika chet tillarini o'rgatishda juda keng tarqalgan audio-lingual odat nazariyasi, ehtimol, o'n besh yil oldin, o'sha davrning psixologik tafakkuri holatiga mos edi, lekin u endi so'nggi o'zgarishlardan orqada emas.

Bu, ayniqsa, kognitiv kodni o'rganish nazariyasining eng yaxshi elementlari bilan birlashtirish yo'nalishi bo'yicha katta qayta ko'rib chiqish uchun tayyor. (Kerroll 1966a: 105)

Bu grammatikaga ongli ravishda e'tibor qaratish imkonini beruvchi va o'rganishni oddiygina odat shakllanishi nuqtai nazaridan belgilashdan ko'ra, mavhum aqliy jarayonlarning o'rganishdagi rolini e'tirof etadigan o'rganish nuqtai nazariga ishora qildi. Amaliy mashg'ulotlar mazmunli o'rganish va tildan foydalanishni o'z ichiga olishi kerak. O'quvchilarni tilning asosiy grammatik qoidalarini olish va aniq qilish uchun o'zlarining tug'ma va ijodiy qobiliyatlaridan foydalanishga undash kerak. 1970-yillarning boshlarida bir muncha vaqt kognitiv-kod nazariyasining tilni o'rgatishdagi ta'siriga katta qiziqish bor edi (masalan, Jakobovits 1970; Lugton 1971). Lekin hech qanday aniq uslubiy ko'rsatmalar va o'rganishning ushbu nuqtai nazarini o'z ichiga olgan biron bir alohida usul paydo bo'lmadi. *Kognitiv kod* atamasi hali ham ba'zan grammatik o'quv dasturi atrofida materiallarni tashkil qilish uchun har qanday ongli ravishda harakat qilish va tildan mazmunli foydalanishga imkon berish uchun chaqiriladi.

1970 va 1980-yillarda audiolingualizmga alternativa yo'qligi sabab bo'ldi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual Metod 67

moslashish, innovatsiyalar, tajribalar va ba'zi chalkashliklar davriga.

1970-yillarda bir nechta muqobil metod takliflari paydo bo'ldi, ular asosiy tilni o'qitish va ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar bilan hech qanday aloqaga da'vo qilmadi. Ular orasida umumiy jismoniy javob, jim yo'l va maslahat-o'rganish kiradi. Ushbu usullar dastlab qiziqish uyg'otdi, ammo sezilarli darajada qabul qilishda davom etmadi. O'shandan beri boshqa takliflar umumiy ta'lim va ikkinchi tilni o'rgatuvchi hamjamiyatdan tashqari boshqa sohalaridagi o'zgarishlarni aks ettirdi, masalan, Butun til, Ko'p intellekt, Neyrolingvistik dasturlash, Kompetensiyaga asoslangan tilni o'qitish va hamkorlikda til o'rganish. 1980-yillardan beri asosiy tilni o'qitish, odatda, o'qitish takliflari uchun asos sifatida til va ikkinchi tilni o'zlashtirishning zamonaviy nazariyalariga asoslanadi.

Leksik yondashuv, kommunikativ til o'rgatish, tabiiy yondashuv, mazmunga asoslangan o'qitish va vazifaga asoslangan o'qitish ushbu oxirgi guruh vakillaridir. Audiolingualizmnining diqqat markazida bo'lgan grammatik aniqlik haqidagi g'amxo'rlik yo'qolmadi va zamonaviy amaliy tilshunoslik uchun qiyinchilik tug'dirmoqda (qarang: Doughty and Williams, 1998).

Xulosa

Audiolingualizm til o'rganish boshqa o'rganish shakllari kabi ekanligini ta'kidlaydi. Til rasmiy, qoidalar bilan boshqariladigan tizim bo'lganligi sababli, uni o'qitish va o'rganish samaradorligini oshirish uchun rasmiy ravishda tashkil qilish mumkin. Audiolingualizm

Shunday qilib, til o'rganish va tilning mexanik jihatlarini ta'kidlaydi

foydalanish.

Situatsion tilni o'qitish va audiolingualizm o'rtasida juda ko'p o'xshashliklar mavjud. Til ko'nikmalarini joriy qilish tartibi va maqsadli tilning asosiy tuzilmalari va jumla shakllarida mashq qilish va mashq qilish orqali aniqlikka e'tibor qaratilishi bu usullarning bir-biridan kelib chiqqanligini ko'rsatishi mumkin. Biroq, situatsion tilni o'rgatish avvalgi to'g'ridan-to'g'ri metodning rivojlanishi bo'lgan (1-bobga qarang) va audiolingualizmi tavsiflovchi tilshunoslik va xulq-atvor psixologiyasi bilan mustahkam aloqaga ega emas. Ikkala usulning o'xshashligi tilning tabiati va til o'rganish haqidagi o'xshash qarashlarni aks ettiradi, garchi bu qarashlar aslida butunlay boshqacha an'analardan kelib chiqqan.

Bibliografiya va keyingi o'qish Allen, VF 1965.

Boshqa tillarda so'zlashuvchilarga ingliz tilini o'rgatish haqida. Champaign, Ill.: Ingliz tili o'qituvchilari milliy kengashi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Til o'qitishdagi asosiy tendentsiyalar 68

Amerika o'rganilgan jamiyatlar kengashi. 1952. *Strukturaviy eslatmalar va korpus: ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish uchun materiallarni tayyorlash uchun asos.*

Vashington, DC: Amerika bilimli jamiyatlar kengashi.

Bloch, B. va G. Trager. 1942. *Lingvistik tahlilning konspekti.* Baltimor: Amerika tilshunoslik jamiyati.

Bloomfield, L. 1933. *Til.* Nyu-York: Holt.

Brooks, N. 1964. *Til va tilni o'rganish: nazariya va amaliyot.* 2-nashr. Nyu-York: Harkort Brace.

Braun, HD 1980. *Til o'rganish va o'qitish tamoyillari.* Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Carroll, JB 1953. *Tilni o'rganish: Amerikada tilshunoslik va tegishli fanlar bo'yicha tadqiqotchi.* Kembrij: Garvard universiteti nashriyoti.

Kerroll, JB 1966a. Psixologiya nazariyasi va pedagogik tadqiqotlarning chet tillarini o'qitishga qo'shgan hisssasi. A. Valdman (tahr.), *Til o'qitishdagi yo'nalishlar.* Nyu-York: MakGrou-Xill. 93–106.

Kerroll, JB 1966b. Chet tillarini o'qitish bo'yicha tadqiqotlar: so'nggi besh yil. RG Mead Jr. (ed.), *Til o'rgatish: kengroq kontekstlar.* Chet tillarini o'rgatish bo'yicha shimoliy-sharqiy konferentsiya hisobotlari: Ishchi qo'mitalarning hisobotlari. Nyu-York: MLA Materiallar Markazi. 12–42.

Chastain, K. 1969. Kognitiv kodni o'rganish nazariyasiga qarshi audio-lingual odatlar nazariyasi: Ba'zi nazariy fikrlar. *Amaliy tilshunoslikning xalqaro sharhi* 7: 79–106.

Chastain, K. 1971. *Zamonaviy til ko'nikmalarini rivojlantirish: nazariyadan amaliyotga.* Chikago: Rend MakNally.

Chomskiy, N. 1957. *Sintaktik tuzilmalar.* Gaaga: Mouton.

Chomsky, N. 1959. BF Skinnerning og'zaki xatti-harakatlarini ko'rib chiqish. *Til* 35(1): 26–58.

Chomskiy, N. 1965. *Sintaksis nazariyasining jihatlari.* Kembrij: MIT matbuoti.

Xomskiy, N. 1966. Tilshunoslik nazariyasi. JPB Allen va P. Van Buren (tahrirlar) da qayta nashr etilgan, *Chomskiy: Tanlangan o'qishlar.* London: Oksford universiteti nashriyoti. 152–159.

Darian, SG 1972. *Ingliz tili chet tili sifatida: Tarix, rivojlanish va o'qitish usullari.* Norman: Oklaxoma universiteti matbuoti.

Doughty, C. va J. Williams (tahrirlar). 1998. *Sinfda ikkinchi tilni o'zlashtirishda shaklga e'tibor bering.* Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Ingliz tili xizmatlari. 1964. *Ingliz 900.* Nyu-York: Collier Macmillan.

Fries, CC 1945. *Ingliz tilini chet tili sifatida o'qitish va o'rganish.* Ann Arbor: Michigan universiteti matbuoti.

Fries, CC va AC Fries. 1961. *Ingliz tilini o'qitish asoslari.* Tokio: Kenkyusha.

Gagne, RM 1962. Harbiy tayyorgarlik va o'rganish tamoyillari. *Amerikalik psixolog* 17(2): 83–91.

Hilgard, ER 1975. *Ta'lim nazariyalari.* 2-nashr. Nyu-York: Appleton-Century-Krofts.

Hockett, CF 1958. *Zamonaviy tilshunoslik kursi.* Nyu-York: Makmillan.

Hockett, CF 1959. Til o'qitishning maqsadlari va jarayoni. D. Byrne (tahr.), *Ingliz tilini o'qitish ekstraktlarida qayta nashr etilgan*. London: Longman, 1969 yil.
Hughes, JP 1968. *Tilshunoslik va til o'qitish*. Nyu-York: Tasodifiy uy.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Audiolingual usul 69 Jakobovits,
LA

1970. *Chet tilini o'rganish: muammolarning psixolingvistik tahlili*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Lado, R. 1957. *Madaniyatlar bo'yicha tilshunoslik: til o'qituvchilari uchun amaliy tilshunoslik*. Ann Arbor: Michigan universiteti matbuoti.
Lado, R. 1961. *Til testi*. London: Longman.
Lado, R. 1977. *Lado ingliz seriyasi*. 7 jild. Nyu-York: Regentlar.
Lugton, R. (tahr.). 1971. *Ikkinchi tilni egallashga kognitiv yondashuvga*. Filadelfiya: O'quv dasturlarini ishlab chiqish markazi.
Metyu, RJ 1947. *Qurolli xizmatlarda til va hududni o'rganish: ularning kelajagi va ahamiyati*. Vashington, DC: Ta'lim bo'yicha Amerika kengashi.

Zamonaviy tillar assotsiatsiyasi. 1962. *Zamonaviy chet tillarini o'qitish bo'yicha so'rov va tadqiqotlar hisobotlari*. Nyu-York: Zamonaviy tillarni o'qitish assotsiatsiyasi.

Moulton, WG 1961. Qo'shma Shtatlarda tilshunoslik va til o'qitish: 1940–1960. C. Mohrmann, A. Sommerfelt va J. Whatmough (tahr.), *Yevropa va Amerika tilshunosligidagi tendentsiyalar, 1930–1960*. Utrext: Spektr. 82–109.

Moulton, WG 1963. Strukturaviy matkap nima? *International Journal of American Linguistics* 29(2, 3-bet): 3–15.
Moulton, W. 1966. *Til o'rganish bo'yicha lingvistik qo'llanma*. Nyu-York: Zamonaviy tillar assotsiatsiyasi.

Parker, W. 1962. *Milliy manfaatlar va xorijiy tillar*. Vashington, DC: Davlat departamenti.

Rivers, WM 1964. *Psixolog va chet tili o'qituvchisi*.
Chikago: Chikago universiteti matbuoti.
Rivers, WM 1981. *Chet tilini o'rgatish*. Chikago: Chikago universiteti matbuoti.

Skinner, BF 1957. *Og'zaki xatti-harakatlar*. Nyu-York: Appleton-Century-Krofts.
Smith, HL 1956. *Tilshunoslik fani va ingliz tilini o'rgatish*. Kembrij: Garvard universiteti nashriyoti.

Stack, E. 1969. *Til laboratoriyasi va zamonaviy tillarni o'qitish*.
Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti.
Stern, HH 1983. *Til o'qitishning asosiy tushunchalari*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Tarvin, V. va Al Arishi. A. 1990. EFL adabiyoti: audiolingual taxminlarga kommunikativ alternativalar. *O'qishlar jurnali* 34(1): 30–36.

Amerika Qo'shma Shtatlari Ta'lim boshqarmasi. 1963. *Tilni rivojlantirish dasturi*.
Vashington, DC: AQSh hukumati bosma idorasi.

Zimmerman, CB 1997. Ikkinchi til lug'atini o'qitishdagi tarixiy tendentsiyalar.

J. Coadi va T. Huckin (tahrirlar), *Ikkinchi til lug'atini o'zlashtirish*. Kembrij:

Kembrij universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:22 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 201-dan yuklab olingan. 129.215.17.188, 22-yanvar, 20:48:22 GMT 2016. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.006> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016-yil

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S.

Rodgers Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d

9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433 II bo'lim - Muqobil

yondashuvlar va usullar 71-72-betlar DOI

bo'limi:

<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.007>

1970-yillardan 1980-yillargacha boʻlgan davr til oʻyqitishda katta paradigma oʻzgarishlariga guvoh boʻldi. Grammatikaga asoslangan yondashuv va usullarga muqobil izlanishlar turli yoʻnalishlarga olib keldi. Asosiy tilni oʻqitish til oʻrgatishning kommunikativ yondashuvlariga qiziqish ortib borayotganini qamrab oldi. Kommunikativ harakat diqqatni tilning asosiy tarkibiy qismi sifatida grammatikadan uzoqlashtirishga, tilga, til oʻrganishga, oʻqituvchilar va oʻquvchilarga nisbatan boshqacha qarashga, tilni muloqot sifatidagi va sinfni haqiqiy muloqot muhitiga aylantirishga qaratilgan.

Ushbu "kommunikativ harakat" va tegishli yondashuvlar III qismda muhokama qilinadi. Biroq, bu davrda til o'qitishning boshqa yo'nalishlari ham paydo bo'ldi va bular II qismning diqqat markazida bo'ldi. Audiolingualizm va situatsion tilni o'qitish tilshunoslar va amaliy tilshunoslar tomonidan ishlab chiqilgan asosiy o'qitish usullari bo'lsa, ushbu bo'limda tavsiflangan yondashuvlar va usullar tilni asosiy o'qitishdan tashqarida ishlab chiqilgan yoki boshqa joylarda ishlab chiqilgan ta'lim tamoyillarining til o'qitishda qo'llanilishini ifodalaydi.

Oldingi holat 1970-yillarning umumiy jismoniy javob, jim yo', maslahat o'rganish, Suggestopedia va yaqinda Neyrolingvistik dasturlash va ko'p intellekt kabi innovatsion usullari bilan ifodalanadi. Til nazariyasidan boshlanib, amaliy tilshunoslikdagi tadqiqot va nazariyaga tayangandan ko'ra, bu usullar o'quvchilar va o'rganishning alohida nazariyalari, ba'zan esa bitta nazariyotchi yoki o'qituvchining nazariyalari atrofida ishlab chiqiladi. Binobarin, bu usullar til nazariyasi sohasida nisbatan kam rivojlangan va ular aks ettirgan o'rganish tamoyillari odatda ikkinchi tilni o'zlashtirish darsliklarida keltirilgan nazariyalardan farq qiladi. Istisnolardan biri - grammatikaga asoslangan metodologiyada mavjud bo'lgan muqobil o'quv dasturi modeliga asoslangan leksik yondashuv bo'lib, u kommunikativ kompetentsiyaning qurilish bloklari sifatida lug'at va leksik iboralarga ustunlik beradi.

Butun til va malakaga asoslangan yo'riqnomada boshqa holat ko'rsatilgan. Bular asosiy ta'lim doirasida paydo bo'lgan va keyinchalik ikkinchi va chet tillarini o'qitishda qo'llanilgan va kengaytirilgan harakatlardir.

1970 va 1980 yillardagi muqobil yondashuvlar va uslublar birmuncha xilma-xil tarixga ega. Umumiy jismoniy javob bo'lsa-da, jim

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:27 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.007> Cambridge Books

Online ©

Cambridge University Press.

Ingliz tili va ayrim mamlakatlardagi boshqa fanlar kabi milliy o'quv dasturlarini ishlab chiqish.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:27 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.007> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

CBO9780511667305 Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 5-bob -

Jami jismoniy javob 73-80-bob DOI: <http://>

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.003

Kembrij

universiteti matbuoti

5 Jami jismoniy javob foni Jami jismoniy

javob (TPR) - bu

nutq va harakatni muvofiqlashtirish asosida qurilgan til o'rgatish usuli; u jismoniy (motor) faoliyat orqali tilni o'rgatish uchun harakat qiladi. Kaliforniyaning San-Xose shtat universitetining psixologiya professori Jeyms Asher tomonidan ishlab chiqilgan bo'lib, u bir qancha an'analarga, jumladan rivojlanish psixologiyasi, o'rganish nazariyasi va gumanistik pedagogikaga, shuningdek, 1925 yilda Garold va Doroti Palmer tomonidan taklif qilingan til o'rgatish tartib-qoidalariga tayanadi. Rivojlanish ma'nosida Asher kattalar ikkinchi tilni muvaffaqiyatli o'rganishni bolaning birinchi tilni o'rganishga parallel jarayoni deb biladi. Uning ta'kidlashicha, yosh bolalarga qaratilgan nutq asosan buyruqlardan iborat bo'lib, bolalar og'zaki javob berishni boshlashdan oldin ularga jismoniy javob berishadi.

Asherning fikricha, kattalar bolalarning ona tilini o'zlashtirish jarayonlarini takrorlashlari kerak.

Asher gumanistik psixologiya maktabi bilan til o'rganishda affektiv (hissiy) omillarning roli haqida tashvishlanadi. Lingvistik ishlab chiqarish nuqtai nazaridan talabsiz bo'lgan va o'yinga o'xshash harakatlarni o'z ichiga olgan usul o'quvchi stressini kamaytiradi, deb hisoblaydi va o'quvchida ijobiy kayfiyatni yaratadi, bu esa o'rganishni osonlashtiradi.

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi TPR tilning grammatik nuqtai nazarini aks ettiradi. Asherning ta'kidlashicha, "o'rganuvchi tilning grammatik tuzilishining ko'p qismini va yuzlab so'z birikmalarini o'qituvchi tomonidan buyruqni mohirona qo'llash orqali o'rganish mumkin" (1977: 4). U fe'lni, xususan, buyruqdagi fe'lni tildan foydalanish va o'rganishni tashkil etuvchi markaziy lingvistik motiv sifatida ko'radi.

Asher rag'batlantiruvchi-javob nuqtai nazarini tilni o'qitish pedagogikasi asosidagi o'rganish nazariyasini ta'minlash deb biladi. TPR, shuningdek, psixologiyadagi xotiraning "iz nazariyasi" bilan ham bog'lanishi mumkin (masalan, Katona 1940), unda xotira aloqasi qanchalik tez-tez yoki intensiv ravishda kuzatilsa, xotira assotsiatsiyasi shunchalik kuchli bo'ladi va uni eslab qolish ehtimoli ko'proq bo'ladi. Qayta kuzatish og'zaki tarzda amalga oshiriliishi mumkin (masalan, eslab takrorlash orqali)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 74 va/yoki

vosita faoliyati bilan bog'liq. Harakat faolligi bilan birga og'zaki mashq qilish kabi birlashtirilgan kuzatuv faoliyati, shuning uchun muvaffaqiyatli eslab qolish imkoniyatini oshiradi.

Bundan tashqari, Asher chet tillarini o'rganishni osonlashtiradigan yoki to'xtatadigan narsa haqida ma'lumot berdi. O'z ta'lim nazariyasining ushbu o'lchovi uchun u uchta juda ta'sirli o'rganish farazlariga asoslanadi:

1. Til o'rganish uchun o'ziga xos tug'ma bio-dastur mavjud bo'lib, u birinchi va ikkinchi tilni rivojlantirish uchun maqbul yo'lni belgilaydi.

2. Miyaning lateralizatsiyasi chap va o'ng miya yarim sharlarida turli xil o'rganish funktsiyalarini belgilaydi.

3. Stress (affektiv filtr) o'rganish harakati va o'rganish kerak bo'lgan narsa o'rtasida aralashadi; stress qanchalik past bo'lsa, o'rganish shunchalik ko'p bo'ladi.

Keling, Asher bularning har biriga o'z navbatida qanday qarashini ko'rib chiqaylik.

Asherning umumiy

jismoniy javobi bio-dasturi bu "tabiiy usul" (1-bobga qarang), chunki Asher birinchi va ikkinchi tilni o'rganishni parallel jarayonlar deb biladi. Asher uchta jarayonni markaziy deb biladi:

1. Bolalar nutq qobiliyatini rivojlantirishdan oldin tinglash

kompetensiyasini rivojlantiradilar. Birinchi tilni o'zlashtirishning dastlabki bosqichlarida ular o'z-o'zidan ishlab chiqara olmaydigan yoki taqlid qila olmaydigan murakkab so'zlarni tushunishlari mumkin.

2. Bolalarning tinglab tushunish qobiliyati bolalardan ota-onalarning buyruqlari shaklida og'zaki nutqqa jismonan javob berishlari kerakligi sababli erishiladi.

3. Tinglab tushunishning asosi yaratilganidan so'ng, nutq undan tabiiy ravishda va qiyinchiliksiz rivojlanadi.

Birinchi tilni o'rganish jarayonlariga parallel ravishda, chet tilini o'rganuvchi birinchi navbatda tinglash mashqlari orqali maqsadli tilning "kognitiv xaritasini" o'z ichiga olishi kerak. Tinglash jismoniy harakat bilan birga bo'lishi kerak. Nutq va boshqa samarali qobiliyatlar keyinroq paydo bo'lishi kerak. Asher bu taxminlarini inson miyasida birinchi va ikkinchi tillarni o'rganish uchun optimal tartibni belgilaydigan til uchun bio-dastur mavjudligiga ishonishiga asoslaydi.

Oqilona faraz shundan iboratki, miya va asab tizimi tilni egallash uchun biologik dasturlashtirilgan. . ma'lum-bir ketma-ketlikda va ma'lum bir rejimda. Bu ketma-ketlik - gapirishdan oldin tinglash va rejim - tilni inson tanasi bilan sinxronlashtirish. (Asher 1977: 4)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Jami jismoniy javob 75 Miyaning

lateralizatsiyasi Asher

umumiy jismoniy javobni o'ng miyani o'rganishga qaratilgan deb biladi, ikkinchi tilni o'rgatish usullarining aksariyati chap miyani o'rganishga qaratilgan. Jan Piagetning ishiga asoslanib, Asherning fikricha, til o'rganuvchi bola tilni motor harakati - o'ng yarim sharining faoliyati orqali egallaydi. O'ng yarim sharining faoliyati chap yarim sharining tilni ishlab chiqarish uchun qayta ishlashidan oldin sodir bo'lishi kerak.

Xuddi shunday, kattalar o'ng yarim sharining motor faoliyati orqali tilni o'zlashtirishga kirishishi kerak, chap yarim shar esa tomosha qiladi va o'rganadi. O'ng yarim sharni etarli darajada o'rganish amalga oshirilganda, chap yarim shar tilni ishlab chiqarish va boshqa mavhumroq til jarayonlarini boshlash uchun ishga tushadi.

Stressni kamaytirish Tilni

muvaqqiyatli o'rganishning muhim sharti stressning yo'qligi hisoblanadi. Asherning so'zlariga ko'ra, birinchi tilni o'zlashtirish stresssiz muhitda sodir bo'ladi, holbuki kattalar uchun til o'rganish muhiti ko'pincha katta stress va xavotirga sabab bo'ladi. Stresssiz o'rganishning kaliti tilni rivojlantirish uchun tabiiy bio-dasturdan foydalanish va shu tariqa birinchi tilni o'rganish bilan birga keladigan qulay va yoqimli tajribalarni qayta tiklashdir. Mavhum tarzda o'rganilgan til shakllariga emas, balki harakat orqali talqin qilinadigan ma'noga e'tibor qaratish orqali o'quvchi o'zini o'zi anglaydigan va stressli vaziyatlardan xalos bo'ladi va butun kuchini o'rganishga bag'ishlay oladi.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, rollari

o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallar

Total Physical Response dasturining umumiy maqsadlari og'zaki nutqni boshlang'ich darajada o'rgatishdir. Tushunish - bu maqsadga erishish vositasi va yakuniy maqsad asosiy nutq qobiliyatlarini o'rgatishdir. TPR kursi ona tilida so'zlashuvchiga tushunarli bo'lgan cheksiz muloqotga qodir bo'lgan o'quvchilarni tayyorlashga qaratilgan.

Aniq ta'lim maqsadlari ishlab chiqilmagan, chunki ular o'quvchilarning alohida ehtiyojlariga bog'liq bo'ladi.

Qanday maqsadlar qo'yilgan bo'lishidan qat'i nazar, imperativ shakldagi harakatlarga asoslangan mashqlarni qo'llash orqali erishish mumkin.

Asher foydalanadigan o'quv dasturi turini TPR darslarida qo'llaniladigan mashqlar turlarini tahlil qilish orqali aniqlash mumkin. Ushbu tahlil o'quv predmetlarini tanlashda grammatik va leksik mezonlardan asosiy o'rin olgan holda, jumlagi asoslangan o'quv dasturidan foydalanishni ochib beradi. Tilning asosiy elementlarining grammatik yoki tizimli

ko'rinishidan ishlaydigan usullardan farqli o'laroq, Total

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 76 Jismoniy

javob dastlabki e'tiborni elementlarning shakliga emas, balki ma'noga qaratishni talab qiladi.

Shunday qilib, grammatika induktiv tarzda o'rgatiladi.

Asher, shuningdek, farqlash va assimilyatsiya qilish qulayligini ta'minlash uchun bir vaqtning o'zida belgilangan miqdordagi elementlarni kiritishni taklif qiladi. "Bir soat ichida o'quvchilar guruhning kattaligi va mashg'ulot bosqichiga qarab 12 dan 36 tagacha yangi leksik birikmalarni o'zlashtirishlari mumkin" (Asher 1977: 42). Jami jismoniy javob tamoyillari asosida ishlab chiqilgan kurs faqat TPR dasturiga amal qilishi kutilmaydi.

Majburiy mashqlar - Total Physical Response sinfidagi asosiy mashg'ulot. Ular odatda o'quvchilarning jismoniy harakatlari va faolligini aniqlash uchun ishlatiladi. Suhbatli dialoglar taxminan 120 soatlik darsdan keyin kechiktiriladi. Boshqa sinf faoliyatiga rolli o'yinlar va slayd taqdimotlari kiradi. Rol o'yinlari kundalik vaziyatlarda, masalan, restoranda, supermarketda yoki yoqilg'i quyish shoxobchasida o'ynaydi.

Umumiy jismoniy javob bo'yicha o'quvchilar tinglovchi va ijrochining asosiy rollariga ega. Ular diqqat bilan tinglashadi va o'qituvchi tomonidan berilgan buyruqlarga jismonan javob berishadi. O'quvchilar, shuningdek, ilgari o'rgatilgan elementlarning yangi kombinatsiyalarini tan olishlari va ularga javob berishlari kerak. Ular o'zlarining yangi kombinatsiyalarini yaratishlari kerak. Talabalar o'zlarining yutuqlarini kuzatib boradilar va baholaydilar. Ular gapirishga tayyor bo'lganlarida, ya'ni tilda etarli asos o'zlashtirilsa, gapirishga da'vat etiladi. Jami jismoniy javobda o'qituvchi faol va bevosita rol o'ynaydi. Aynan o'qituvchi nimani o'rgatish kerakligini hal qiladi, kim yangi materiallarni modellashtiradi va taqdim etadi va sinfda foydalanish uchun yordamchi materiallarni tanlaydi. Asher batafsil dars rejalarini tavsiya qiladi: "Siz foydalanadigan aniq so'zlarni va ayniqsa, yangi buyruqlarni yozish oqilona bo'ladi, chunki harakat juda tez harakatlanadi, odatda siz o'z-o'zidan yaratishga vaqtiniz bo'lmaydi" (1977: 47).

Ammo Asherning ta'kidlashicha, o'qituvchining roli o'qitish emas, balki o'rganish uchun imkoniyatlar yaratishdir. O'qituvchi o'quvchi maqsadli tilning asosiy qoidalarini o'z ichiga olishi uchun tilga eng yaxshi ta'sir ko'rsatishni ta'minlashga mas'uldir. Shunday qilib, o'qituvchi o'quvchilar qabul qiladigan til ma'lumotlarini nazorat qiladi va o'quvchilar o'z ongida tuzadigan "kognitiv xarita" uchun xom ashyoni beradi. O'qituvchi, shuningdek, o'quvchilarda nutq qobiliyatini o'quvchilarning tabiiy tezligida rivojlanishiga imkon berishi kerak.

O'quvchilarga fikr bildirishda o'qituvchi ota-onalarning farzandlariga fikr bildirishidan o'rnak olishi kerak. Avvaliga ota-onalar juda kam tuzatadilar, lekin bola o'sib ulg'aygan sayin, ota-onalar nutqida kamroq xatolarga toqat qiladilar. Xuddi shunday, o'qituvchilar dastlabki bosqichlarda juda ko'p tuzatishlardan qochishlari kerak va xatolarni tuzatish uchun xalaqit bermasliklari kerak, chunki bu o'quvchilarga xalaqit beradi. Vaqt o'tishi bilan, lekin ko'proq o'qituvchi

aralashuv kutiladi, chunki o'quvchilar nutqi "nozik sozlangan" bo'ladi.

Umumiy jismoniy javob kursida umuman asosiy matn mavjud emas.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Jami jismoniy javob 77

Materiallar va realiya keyingi o'rganish bosqichlarida ortib borayotgan rol o'ynaydi. Mutlaq yangi boshlanuvchilar uchun darslar materiallardan foydalanishni talab qilmasligi mumkin, chunki o'qituvchining ovozi, harakatlari va imo-ishoralari sinfdagi faoliyat uchun etarli asos bo'lishi mumkin. Keyinchalik o'qituvchi kitoblari, qalamlar, stakanlar, mebellar kabi umumiy sinf ob'ektlaridan foydalanishi mumkin. Kurs rivojlanib borar ekan, o'qituvchi ta'lim nuqtalarini qo'llab-quvvatlash uchun yordamchi materiallarni tayyorlashi yoki to'plashi kerak bo'ladi. Bu rasmlar, realiya, slaydlar va so'z jadvalarini o'z ichiga olishi mumkin. Asher uy, supermarket, plyaj kabi muayyan vaziyatlarga qaratilgan TPR talabalar to'plamlarini ishlab chiqdi. Talabalar sahnalarni yaratish uchun to'plamlardan foydalanishlari mumkin (masalan, "Pelni oshxonaga qo'ying").

Procedure Asher

(1977) TPR tamoyillari bo'yicha o'qitiladigan kurs bo'yicha dars bo'yicha hisobot beradi, bu TPR sinfida qo'llaniladigan protseduralar haqida ma'lumot manbai bo'lib xizmat qiladi. Kurs katta yoshdagi immigratlar uchun bo'lib, 159 soatlik darsdan iborat edi. Kursning oltinchi sinfi quyidagi tarzda davom etdi: *Tekshirish*. Bu tez harakatlanuvchi isinish bo'lib, unda individual o'quvchilar quyidagi buyruqlar bilan harakatlanardi:

Pablo, mashinani Miako atrofida haydab, signal signalini chaling.

Jeff, qizil gulni Mariyaga tashlang.

Mariya, qichqir.

Rita, pichoq va qoshiqni olib, stakanga soling.

Eduardo, suv iching va kosani Eleynga bering.

Yangi buyruqlar. Bu fe'llar kiritilgan. qo'llaringizni yuving.

sizning yuzingiz.

sochlaringiz.

sochiqni

qidiring. sovun. taroq.

kitobni ushlab

turing.

kubok.

sovun. sochingizni tarang.

Mariyaning sochlari.

Shirouning sochlari.

tishlaringizni yuving.

sizning

shimlaringiz. stol.

Boshqa elementlar kiritildi:

To'rtburchak Daskaga to'rtburchak chizing.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 78 Jadvaldan

to'rtburchakni olib, menga bering.

To'rtburchakni kvadrat yoniga qo'ying.

Uchburchak Stoldan uchburchakni olib, menga bering.

Uchburchakni ushlang va to'rtburchakning yoniga qo'ying.

Tezda Eshik oldiga boring va uni uring.

Tezda stolga yuguring va kvadratga teging.

Tezroq o'tiring va kuling.

Sekin sekin derazaga boring va sakrab chiqing.

Sekin, o'rnidan tur.

Sekin yonimga boring va qo'limga uring.

Tish pastasi Tish pastasini qidiring.

Tish pastasini Wing-ga tashlang.

Qanot, tish pastasining yuqori qismini burab qo'ying.

Tish cho'tkasi Tish cho'tkasini olib tashlang.

Tishlaringizni yuving.

Tish cho'tkangizni kitobingizga qo'ying.

Tishlar Tishlaringizga teging.

Doloresga tishlaringizni ko'rsating.

Dolores, Eduardoning tishlariga ishora.

Sovun Sovunni qidiring.

Sovunni Eleynga bering.

Elaine, sovunni Ramironing qulog'iga soling.

Sochiq Xuanning qo'lga sochiqni qo'ying.

Xuan, sochiqni boshingga qo'yib kul.

Mariya, qo'llaringizni sochiq bilan artib oling.

Keyin o'qituvchi oddiy savollarni so'radi, talaba ishora bilan javob berishi mumkin, masalan, ishora. Misollar: sochiq qayerda? [Eduardo, sochiqni ko'rsat!]

Tish cho'tkasi qayerda? [Miako, tish cho'tkasiga ishora!]

Dolores qayerda?

Rollarni almashtirish. Talabalar ixtiyoriy ravishda o'qituvchi va boshqa talabalarning xatti-harakatlarini boshqaradigan buyruqlarni aytishga tayyor edilar. . . .

O'qish va yozish. O'qituvchi doskaga har bir yangi lug'at elementini va elementni tasvirlash uchun jumla yozdi. Keyin u har bir elementni gapirdi va jumlani ijro etdi. U materialni o'qiyotganda talabalar tinglashdi. Ba'zilar

ma'lumotlarni daftarlariga ko'chirib oldilar.

(Asher 1977: 54–56)

Xulosa Total

Physical Response 1970 va 1980-yillarda ikkinchi tilni o'zlashtirishda tushunishning rolini ta'kidlaganlar tomonidan qo'llab-quvvatlanganligi sababli mashhurlikka erishdi. Masalan, Krashen (1981) tushunarli kiritishni ta'minlash va stressni kamaytirishni kalit sifatida ko'radi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni muvaffaqiyatli *o'zlashtirish*

va

u maqsadli tilda jismoniy harakatlarni kiritishni tushunarli qilish va stressni minimallashtirish vositasi sifatida ko'radi (15-bobga qarang). Asherning ta'kidlashicha, Total Physical Response boshqa usullar va usullar bilan birgalikda qo'llanilishi kerak.

Darhaqiqat, TPR amaliyotchilari odatda ushbu tavsiyaga amal qilishadi, bu ko'plab o'qituvchilar uchun TPR foydali texnikalar to'plamini ifodalaydi va o'qitishning boshqa yondashuvlari bilan mos keladi. Shuning uchun TPR amaliyotlari Asher tomonidan taklif qilinganidan boshqa sabablarga ko'ra samarali bo'lishi mumkin va ularni oqlash uchun ishlatiladigan o'rganish nazariyalariga sodiqlikni talab qilmaydi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Asher, J. 1965.

Umumiy jismoniy javob strategiyasi: Rus tilini o'rganish uchun dastur. *Amaliy tilshunoslikning xalqaro sharhi* 3: 291–300.

Asher, J. 1966. Umumiy jismoniy javobni o'rganish strategiyasi: Ko'rib chiqish.

Zamonaviy til jurnali 50: 79–84.

Asher, J. 1969. Ikkinchi tilni o'rganishga umumiy jismoniy javob yondashuvi.

Zamonaviy tillar jurnali 53: 3–17.

Asher, J. 1972. Bolalarning birinchi tili ikkinchi tilni o'rganish modeli sifatida.

Zamonaviy til jurnali 56: 133–139.

Asher, J. 1977. *Harakatlar orqali boshqa tilni o'rganish: To'liq o'qituvchilar uchun qo'llanma.*

Los Gatos, Kaliforniya: Sky Oaks Productions. (2-nashr. 1982 yil)

Asher, J. 1981a. Amerika maktablarida ikkinchi tilni o'rganishning yo'qolishi: aralashuv modeli. X. Winitz (tahr.). *Chet tilini o'qitishga tushunish yondashuvi*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi. 49–68.

Asher, J. 1981b. Chet tillaridan qo'rqish. *Bugungi psixologiya* 15(8): 52–59.

Asher, J., JA Kusudo va R. De La Torre. 1974. Ikkinchi tilni buyruqlar orqali o'rganish: Ikkinchi dala testi. *Zamonaviy til jurnali* 58: 24–32.

Asher, J. va BS narxi. 1967. Umumiy jismoniy javobni o'rganish strategiyasi: Ba'zi yosh farqlari. *Bola rivojlanishi* 38: 1219–1227.

DeCecco, JP 1968. *Ta'lim va o'qitish psixologiyasi: ta'lim*

Psixologiya. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Garsiya, Ramiro. 1996. *O'qituvchining daftarchasi: Eng yaxshi natijalar uchun TPRni qanday qo'llash kerak*. 4-nashr. Los Gatos, Kaliforniya: Sky Oakes Productions.

Hermanson, M. 1988. Ingliz tili ikkinchi til o'qituvchisi uchun o'quv qo'llanmasi sifatida. Portland, Oreg.: Portland jamoat kolleji. ERIC hujjati ED318303.

Katona, G. 1940. *Tashkil etish va yodlash: o'rganish va o'qitish psixologiyasidagi tadqiqotlar*. Nyu-York: Kolumbiya universiteti nashriyoti.

Krashen, SD 1981. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish va ikkinchi tilni o'rganish*. Oksford: Pergamon.

Kunihira, S. va J. Asher. 1965. Umumiy jismoniy javob strategiyasi: Yapon tilini o'rganish uchun dastur. *Amaliy tilshunoslikning xalqaro sharhi* 3: 277–289.

Mangubhai, F. 1991. Ikkinchi tilni qanday o'rganish mumkin? Menga yo'llarning sonini sanab bering. ERIC hujjati ED358695.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 80 Marlatt, E.

1995. Umumiy jismoniy javob orqali tilni o'rganish. *Ta'lim va karlikdagi istiqbollar* 13(4): 18-20.

Miller, GA, E. Galanter va KH Pribram. 1960. *Rejalar va xatti-harakatlarning tuzilishi*. Nyu-York: Genri Xolt.

Palmer, H. va D. Palmer. 1925. *Harakatlar orqali ingliz tili*. Qayta chop etish ed. London: Longman Green, 1959 yil.

Qarang, Konti. 1998. *TPR barcha darajadagi buyruqlardan ko'proqdir*. Los Gatos, Kaliforniya: Sky Oakes Productions.

Winitz, H. (tahr.). 1981. *Chet tilini o'qitishga tushunish yondashuvi*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Winitz, H. va J. Rids. 1975. *Til o'rgatish strategiyasi sifatida tushunish va muammoni hal qilish*. Gaaga: Mouton.

Yorio, C. 1980. Konventsionalashgan til shakllari va kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirish. *TESOL choraklik* 14(4): 433–442.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:34 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.008> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodjers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

CBO9780511667305 Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'oz muqovali ISBN : 9780521008433

6-bob - Jim yo'l 81-89-betlar DOI bo'limi:

<http://dx.doi.org/10.1017/>

CBO9780511667305.001 Cambridge

University Press8

6 Jim yo'l haqida ma'lumot

Silent Way Kaleb

Gattegno tomonidan ishlab chiqilgan til o'rgatish usulining nomi. Bu o'qituvchi sinfda iloji boricha jim bo'lishi kerak, lekin o'quvchini iloji boricha ko'proq til ishlab chiqarishga undash kerak degan asosga asoslanadi. Silent Way elementlari, xususan, rangli jadvallar va rangli oshxona tayyoqlaridan foydalanish Gattegnoning o'qish va matematika dasturlari bo'yicha o'quv dizayneri sifatidagi tajribasidan kelib chiqqan. Silent Way boshqa ta'lim nazariyalari va ta'lim falsafalari bilan juda ko'p o'rtoqlashadi.

Keng ma'noda Gattegno ishining asosi bo'lgan o'rganish gipotezalarini quyidagicha ifodalash mumkin: 1. Agar

o'quvchi o'rganilishi kerak bo'lgan narsani eslab, takrorlamasdan, kashf qilsa yoki yaratsa, o'rganish osonlashadi.

2. Ta'lim jismoniy ob'ektlarga hamroh bo'lgan (vositachi) tomonidan osonlashtiriladi.

3. O'rganish o'rganiladigan materialni o'z ichiga olgan masalalarni yechish orqali osonlashtiriladi.

Keling, ushbu masalalarning har birini o'z navbatida ko'rib chiqaylik.

1. Jim yo'l o'rganishni muammoni hal qilish, ijodiy, kashfiyot sifatida ko'radigan an'anaga tegishli bo'lib, unda o'quvchi tinglovchi sifatida emas, balki asosiy ishtirokchidir (Bruner 1966). Bruner "kashfiyot o'rganish" dan olinadigan foydalarni to'rtta sarlavha ostida muhokama qiladi: (a) intellektual salohiyatni oshirish, (b) tashqi mukofotdan ichki mukofotga o'tish, (c) kashfiyot orqali evristikani o'rganish va (d) xotirani saqlashga yordam (Bruner 1966: 83). Gattegno Silent Way orqali o'qitiladigan o'quvchilarning shunga o'xshash afzalliklarini da'vo qiladi.

2. Tayoqchalar va rangli kodlangan talaffuz jadvallari (Fidel jadvallari deb ataladi) o'quvchilarning o'rganishi uchun jismoniy markazlarni ta'minlaydi, shuningdek, o'quvchilarni eslab qolishini osonlashtirish uchun esda qolarli tasvirlarni yaratadi. Psixologik nuqtai nazardan, ushbu vizual qurilmalar o'quvchilarni o'rganish va eslab qolish uchun assotsiativ vositachilar sifatida xizmat qiladi.

3. Silent Way, shuningdek, biz "ta'limga muammoni hal qilish yondashuvlari" deb atagan binolar to'plami bilan bog'liq. Bu binolar Benjamin Franklinning so'zlari bilan qisqacha ifodalangan:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 82 Ayting va

men unutaman, menga
o'rgating va men eslayman,
meni jalb qiling va men o'rganaman.

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi Gattegno til o'qitish

metodologiyasida til nazariyasining roliga ochiq skeptik nuqtai nazardan qaraydi. Uning fikricha, lingvistik fanlar "bir ixtisoslik bo'lishi mumkin, u o'zi bilan birga sezgirlikning tor ochilishini olib boradi va ehtimol, aqlning keng maqsadiga juda oz xizmat qiladi"

(Gattegno 1972: 84). Tilning faqat tarkibiy shakllarini emas, balki uning "ruhi" ni tushunish muhimligi haqida jiddiy munozaralar olib borilmoqda. Tilning "ruhi" deganda Gattegno har bir tilning o'ziga xos tovush tizimi va ohangini berish uchun birlashadigan fonologik va suprasegmental elementlardan iboratligini nazarda tutadi.

O'quvchi maqsadli tilning ushbu jihatini imkon qadar tezroq "his" qilishi kerak.

Tanlangan materialga va uning "Silent Way" sinfida taqdim etilishi ketma-ketligiga qarab, "Silent Way" o'rgatiladigan tilni tashkil etishga tizimli yondashishini ko'rish mumkin. Gap ta'limning asosiy birligi bo'lib, o'qituvchi asosiy e'tiborni kommunikativ qiymatga emas, balki taklif ma'nosiga qaratadi. Talabalarga maqsadli tilning strukturaviy naqshlari taqdim etiladi va asosan induktiv jarayonlar orqali tilning grammatik qoidalarini o'rganadilar.

Gattegno so'z boyligini til o'rganishning markaziy o'lchovi va lug'atni tanlash muhim deb biladi. O'quvchi uchun eng muhim lug'at tilning eng funktsional va ko'p qirrali so'zlari bilan bog'liq bo'lib, ularning ko'pchiligi o'quvchining ona tilida to'g'ridan-to'g'ri ekvivalentiga ega bo'lmasligi mumkin. Bu "funktsional lug'at" tilning "ruhi"ni tushunish uchun kalitni beradi, deydi Gattegno.

Silent Way tamoyillarini qo'llab-quvvatlash uchun o'rganish nazariyasini ishlab chiqishda, boshqa ko'plab usullar tarafdorlari kabi Gattegno ham birinchi tilni o'rganish haqidagi tushunchasidan keng foydalanadi. U, masalan, o'quvchiga "chaqaloqning o'rganishini tavsiflovchi ruhiy holatga qaytishi - taslim bo'lishi" kerakligini tavsiya qiladi (Skott va Page 1982: 273).

Biroq, Gattegno ushbu jarayonlarga ishora qilib, ikkinchi tilni o'rganish jarayonlari birinchi tilni o'rganish bilan bog'liq bo'lgan jarayonlardan tubdan farq qilishini ta'kidlaydi. Ikkinchi tilni o'rganuvchi birinchi tilni o'rganuvchiga o'xshamaydi va "boshqa tilni o'rgana olmaydi

Xuddi shu tarzda, u hozir bilgan narsasi tufayli" (Gattegno 1972: 11). Ikkinchi tilni o'zlashtirish uchun "tabiiy" yoki "to'g'ridan-to'g'ri" yondashuvlar shunday noto'g'ri, deydi Gattegno va muvaffaqiyatli ikkinchi til yondashuvi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Silent Way 83

"tabiiy" yondashuvni juda "sun'iy" va ba'zi maqsadlarda qat'iy nazorat qilinadigan yondashuv bilan almashtiradi" (1972: 12).

Gattegno taklif qilgan "sun'iy yondashuv" muvaffaqiyatli o'rganish, so'zsiz xabardorlik va keyin faol sinovdan foydalanish orqali o'z-o'zini tilni o'zlashtirish majburiyatini o'z ichiga oladi degan tamoyilga asoslanadi.

Gattegno ta'limning o'qitishdan ustunligini qayta-qayta ta'kidlashi, asosiy e'tiborni o'quvchining o'ziga, o'quvchining ustuvorliklari va majburiyatlarga qaratadi. Bizga aytilishicha, o'zini o'zi ikkita tizimdan iborat - o'rganish tizimi va saqlash tizimi. Ta'lim tizimi faqat aqli ong orqali faollashadi. "O'quvchi doimiy ravishda mavhumlashtirish, tahlil qilish, sintez qilish va birlashtirish qobiliyatini sinab ko'rishi kerak" (Skott va Page 1982: 273). Sukunat o'rganish uchun eng yaxshi vosita hisoblanadi, chunki sukunatda o'quvchilar diqqatlarini bajarilishi kerak bo'lgan vazifaga va uni amalga oshirishning potentsial vositalariga qaratadilar. Takrorlash (jimlikdan farqli o'laroq) "vaqtni sarflaydi va tarqoq ongni tarqoq bo'lib qolishga undaydi"

(Gattegno 1976: 80). Shunday qilib, sukunat, takrorlashdan qochish sifatida, hushyorlik, diqqatni jamlash va aqliy tashkilotga yordam beradi.

Ogohlik tarbiyasi. "Ogohlikda" o'rgangan sari, insonning ongli kuchlari va o'rganish qobiliyati kuchayadi. Shunday qilib, Silent Way psixologlar "o'rganishni o'rganish" deb ataydigan narsalarni osonlashtirishga da'vo qiladi.

Shunga qaramay, ongni rivojlantiruvchi jarayon zanjiri diqqat, ishlab chiqarish, o'z-o'zini tuzatish va singdirishdan kelib chiqadi. Silent Way o'quvchilari "insonning butun hayoti davomida ta'lim olishida" markaziy rol o'ynaydigan "ichki mezonlarga" ega bo'ladi (Gattegno 1976: 29). Ushbu ichki mezonlar o'quvchilarga o'z ishlab chiqarishlarini kuzatish va o'z-o'zini tuzatish imkonini beradi. O'z-o'zini anglash orqali o'z-o'zini tuzatish faoliyatida "Silent Way" til o'rganishning boshqa usullaridan sezilarli darajada farq qiladi. Aynan shu o'z-o'zini anglash qobiliyati "Silent Way" qo'llab-quvvatlaydi, bu qobiliyat birinchi tilni o'rganuvchilar tomonidan unchalik qadrlanmaydi yoki ishlatilmaydi.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli "Silent Way" ning umumiy

maqsadi boshlang'ich darajadagi o'quvchilarga maqsadli tilning asosiy elementlarida og'zaki va eshitish qobiliyatini berishdir. Til o'rganishda qo'yilgan umumiy maqsad o'rganilayotgan tilda ona tiliga yaqin ravonlik bo'lib, o'rganilayotgan tilning prozodik elementlarini to'g'ri talaffuz qilish va o'zlashtirishga urg'u beriladi. Bevosita maqsad o'quvchiga grammatika bo'yicha asosiy amaliy bilimlarni berishdir.

Gattegno boshlang'ich darajadagi til kursiga mos keladigan quyidagi maqsadlar turlarini muhokama qiladi (Gattegno 1972: 81-83). Talabalar qila olishlari kerak

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 84 o'zi, ta'limi,

oilasi, sayohati va kundalik voqealari haqidagi savollarga to'g'ri va oson javob berish;
yaxshi aksent bilan gapiring;
rasmning yozma yoki og'zaki
tavsifini bering, "shu jumladan, makon, vaqt va raqamlarga taalluqli mavjud munosabatlar";
ona tilida so'zlashuvchilarning madaniyati va adabiyoti
haqidagi umumiy savollarga javob berish; quyidagi sohalarda etarli darajada
bajaring: imlo, grammatika
(tushuntirishdan ko'ra ishlab chiqarish), o'qish va yozish.

Silent Way asosan tizimli dasturni qabul qiladi, darslar grammatik elementlar va tegishli lug'at atrofida rejalashtirilgan. Gattegno

ammo grammatik va leksik elementlarni aniq tanlash va tartibga solish haqida batafsil ma'lumot bermaydi. Ammo til ob'ektlari grammatik murakkabligi, avval o'rgatilgan narsalar bilan aloqasi va narsalarni vizual tarzda taqdim etish qulayligiga ko'ra kiritiladi.

Quyida Tailand tilidagi dastlabki 10 soatlik o'qitish uchun Tinchlik Korpusining Silent Way Syllabus bo'lini keltirilgan. U Tailandda dars berish uchun o'qitilayotgan Amerika Tinchlik Korpusi ko'ngillilarini o'rgatish uchun ishlatilgan. Har bir soatlik darsning kamida 15 daqiqasi talaffuzga sarflanadi. Kursiv bilan yozilgan so'z bir xil vazifani bajaradigan boshqa so'z bilan almashtirilishi mumkin.

Dars lug'ati 1. Yog'och

rangi *qizil*. yog'och, qizil, yashil, sariq, jigarrang, pushti, oq, to'q sariq, qora, rang 2. 1-10 raqamlari

yordamida. bir, ikki, . . . o'n 3. Yog'och rangi *qizil* ikki dona.

4. Oling (ko'taring) yog'och rangi *qizil*

ikkita bo'lak. olish

(olish)

5. Oling yog'och rangi *qizil* ikki dona

unga bering. berish,

predmet olmoshlari 6.

Yog'och *qizil* qaerda?

Stolda *qizil* yog'och .

qayerda, ustida, ostida, yaqinida, uzoqda,

ustida, yonida, mana, u

erda 7. Stolda yog'och rangi qizil,

shundaymi?

Ha, yoqilgan.

Yoqilmagan.

Savol tuzish qoidalari.

Ha, Yo'q.

8. Yog'och rangi *qizil uzun*.

Yog'och rangi *uzunroq yashil*.

Yog'och rangi *eng uzun to'q sariq*.

taqqoslash sifatleri 9. Yog'och

rangi yashil *balandroq*.

Yog'och rangi *qizil*, shundaymi?

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Jim yo'l 85 10.

Ko'rib chiqish. Talabalar yangi vaziyatlarda

o'qitiladigan tuzilmalardan

foydalanadilar, masalan,

sinfidagi o'quvchilarning bo'ylarini

solishtirish.

(Joel Viskin, shaxsiy muloqot)

Jim yo'ldagi o'quv vazifalari va faoliyati o'qituvchi tomonidan to'g'ridan-to'g'ri og'zaki

ko'rsatma yoki keraksiz modellashsiz o'quvchilarning og'zaki munosabatini rag'batlantirish va shakllantirish funktsiyasiga ega. Usulning asosi oddiy lingvistik vazifalar

bo'lib, unda o'qituvchi so'z, ibora yoki jumlani modellashtiradi va keyin o'quvchilarning

javoblarini aniqlaydi. Keyin o'quvchilar eski va yangi ma'lumotlarni birlashtirib, o'zlarining nutqlarini

yaratishga kirishadilar.

O'quvchilarning javoblarini aniqlash uchun jadvallar, tayyoqchalar va boshqa yordamchi vositalardan foydalanish mumkin.

Faoliyatning katta qismi o'qituvchi tomonidan boshqarilishi mumkin bo'lsa-da, o'qituvchini

modellashtirish minimaldir. Buyruqlarga, savollarga va vizual belgilarga javoblar sinfdagi

faoliyat uchun asos bo'ladi.

O'quvchilarda mustaqillik, mustaqillik va mas'uliyatni rivojlantirish kutiladi.

Mustaqil o'quvchilar - bu o'z resurslariga bog'liq bo'lishi kerakligini va "yangi tilda ba'zi narsalarni ochish uchun o'z tilidagi bilimlaridan foydalanishi" yoki "yangi tildagi dastlabki bir nechta so'zlar bo'yicha o'z bilimlarini olishi va bu bilimlar yordamida qo'shimcha so'zlarni aniqlashi" mumkinligini tushunadiganlardir (Stevick 1980: 42). O'qituvchi tomonidan tuzatish va takroriy modellashtirishning yo'qligi o'quvchilardan "ichki mezon" ni ishlab chiqishni va o'zlarini tuzatishni talab qiladi. Tushuntirishlarning yo'qligi o'quvchilardan umumlashtirishni, o'z xulosalariga kelishni va o'zlari kerak bo'lgan qoidalarni shakllantirishni talab qiladi.

Talabalar faqat o'ziga va guruhga tayanishi kerak, shuning uchun raqobatdosh emas, balki hamkorlikda ishlashni o'rganishlari kerak. Ular bir-birlarini to'g'rilashda ham, bir-birlari tomonidan tuzatilganda ham o'zlarini qulay his qilishlari kerak.

O'qituvchining sukunati, ehtimol, o'ziga xos va an'anaviy tarzda o'qitilgan ko'plab til o'qituvchilari uchun "Silent Way" ning eng talabchan jihatidir.

O'qituvchilar o'zlarining uzoq vaqtdan beri modellashtirish, qayta qurish, yordam berish va talabalarning kerakli javoblarini to'g'ridan-to'g'ri yo'naltirish bo'yicha majburiyatlariga qarshi turishga chaqiradilar. Stevick Silent Way o'qituvchisining vazifalarini (a) o'rgatish, (b) sinovdan o'tkazish va (c) yo'ldan chiqish deb belgilaydi (Stevick 1980: 56). Garchi bu standart o'qitish amaliyotiga radikal muqobil bo'lmasa-da, o'qituvchi bajarishi kerak bo'lgan qadamlar tafsilotlari "Silent Way"ga xosdir. "O'rgatish" deganda, odatda, ma'nolarni tushunish uchun og'zaki bo'lmagan maslahatlardan foydalangan holda, bir martalik narsaning taqdimoti tushuniladi. Sinov zudlik bilan amalga oshiriladi va uni o'quvchilar ishlab chiqarishini shakllantirish va shakllantirish deb atash yaxshiroq bo'lishi mumkin, bu yana iloji boricha jimgina amalga oshiriladi. Nihoyat, o'qituvchi indamay

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 86

o'quvchilarning bir-biri bilan o'zaro munosabatlarini kuzatib boradi va hatto o'quvchilar yangi lingvistik vositalar bilan kurashayotgan paytda xonani tark etishi mumkin. O'qituvchi o'quvchilarning javoblarini aniqlash va shakllantirish uchun imo-ishoralar, diagrammalar va manipulyatsiyalardan foydalanadi, shuning uchun ham pantomimist va qo'g'irchoqboz sifatida oson va ijodiy bo'lishi kerak. Xulosa qilib aytganda, "Silent Way" o'qituvchisi, to'liq dramaturg kabi, ssenariyni yozadi, rekvizitlarni tanlaydi, kayfiyatni o'rnatadi, harakatni modellashtiradi, o'yinchilarni belgilaydi va spektaklni tanqid qiladi.

Silent Way materiallari, asosan, maqsadli tilda tovush va ma'no o'rtasidagi munosabatlarni ko'rsatish uchun ishlatiladigan rangli tayoqchalar, rangli talaffuz va lug'at devori jadvallari, ko'rsatgich va o'qish / yozish mashqlaridan iborat. Materiallar talabalar tomonidan, shuningdek, o'qituvchi tomonidan mustaqil va hamkorlikda, to'g'ridan-to'g'ri bog'lanish orqali til o'rganishni rivojlantirishda manipulyatsiya qilish uchun mo'ljallangan.

"Fidels" deb nomlangan talaffuz jadvallari bir qancha tillar uchun ishlab chiqilgan bo'yilib, tilning barcha unli va undosh tovushlari uchun maqsad tildagi belgilarni o'z ichiga oladi. Belgilar talaffuziga ko'ra rangli kodlangan; Shunday qilib, agar til bir xil tovush uchun ikki xil belgiga ega bo'lsa, ular bir xil rangga ega bo'ladi.

Fidel jadvallari talaffuzni vizual tarzda tasvirlash uchun ishlatilganidek, rangli Cuisenaire tayoqchalari so'zlar va tuzilmalarni maqsadli tildagi ma'nolari bilan bevosita bog'lash uchun ishlatiladi va shu bilan ona tiliga tarjima qilishdan qochadi. Rodlar uzunligi 1 dan 10 santimetrgacha o'zgarib turadi va har bir uzunlik o'ziga xos rangga ega. Chiziqlar ranglarni nomlash, o'lchamlarni taqqoslash, odamlarni ifodalash, qavat rejalarini qurish, yo'l xaritasini yaratish va hokazolar uchun ishlatilishi mumkin. Tayoqlardan foydalanish o'quvchilarning oddiy tuzilmalardan murakkabroq tuzilishga o'tish jarayonida ixtirochilik, ijodkorlik va kommunikativ so'zlarni shakllantirishga qiziqishini oshirish uchun mo'ljallangan.

Jarayon

Silent Way darsi odatda standart formatga amal qiladi. Darsning birinchi qismi talaffuzga qaratilgan. Talabalar darajasiga qarab, sinf Fidel jadvalida belgilangan tovushlar, iboralar va hatto jumlar ustida ishlashi mumkin. Dastlabki bosqichda o'qituvchi diagrammadagi belgini ko'rsatgandan so'ng tegishli tovushni modellashtiradi. Keyinchalik o'qituvchi jimgina alohida belgilar va gap birikmalariga ishora qiladi va o'quvchilarning nutqlarini nazorat qiladi. O'qituvchi bir so'z aytishi mumkin va o'quvchilarga so'zning qaysi belgilar ketma-ketligi buzilganligini taxmin qilishlari mumkin.

Ko'rsatkich urg'u, ibora va intonatsiyani ko'rsatish uchun ishlatiladi. Stressni ba'zi belgilarga boshqalarga qaraganda kuchliroq teginish orqali ko'rsatish mumkin

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

So'zni

ko'rsatayotganda *Silent Way* 87. Intonatsiya va iborani diagrammani nutq ritmiga bosish orqali ko'rsatish mumkin.

Til tovushlari bilan mashq qilingandan so'ng, jumla shakllari, tuzilishi va so'z boyligi mashq qilinadi. O'qituvchi nutqni modellashtiradi va rangli tayoqchalar yordamida uning vizual realizatsiyasini yaratadi. Nutqni modellashtirgandan so'ng, o'qituvchi talaba nutqni ishlab chiqarishga harakat qiladi va uning maqbulligini ko'rsatadi. Agar javob noto'g'ri bo'lsa, o'qituvchi nutqni o'zgartirishga yoki boshqa talabadan to'g'ri modelni taqdim etishga harakat qiladi. Tuzilma bilan tanishib chiqqandan va tushunilgandan so'ng, o'qituvchi o'quvchilar tayoqlarni manipulyatsiya qilish orqali strukturani mashq qilishlari mumkin bo'lgan vaziyat yaratadi. Strukturaviy mavzu bo'yicha o'zgarishlar novdalar va jadvallar yordamida sinfdan olinadi.

Keyingi dars namunasi odatdagi dars formatini ko'rsatadi. O'rgatilayotgan til - Tailand tili, bu birinchi dars.

1. O'qituvchi tayoqchalarni stolga bo'shatadi.
2. O'qituvchi turli rangdagi ikki yoki uchta tayoqchani oladi va har bir tayoq ko'tarilgandan keyin: [mai].
3. O'qituvchi istalgan rangdagi bitta tayoqchani ko'taradi va talabaga javob berish kerakligini ko'rsatadi. Talaba deydi: [mai]. Agar javob noto'g'ri bo'lsa, o'qituvchi javobni boshqa talabadan so'raydi, keyin u birinchi talabaga namuna bo'ladi.

4. Keyin o'qituvchi qizil tayoqni oladi va aytadi: [mai sii daeng].
5. O'qituvchi yashil tayoqchani oladi va aytadi: [mai sii khiaw].
6. O'qituvchi qizil yoki yashil tayoqchani oladi va o'quvchidan javob beradi. Agar javob noto'g'ri bo'lsa, 3-bosqichdagi protsedura bajariladi (talabalarni modellashtirish).

7. O'qituvchi yana ikkita yoki uchta rangni xuddi shu tarzda tanishtiradi.
8. O'qituvchi shakllari ilgari o'rgatilgan tayoqchalarni ko'rsatadi va o'quvchilarning javobini bildiradi. Tuzatish texnikasi talabalarni modellashtirish orqali amalga oshiriladi yoki o'qituvchi o'quvchiga xatoni ajratishga va o'zini o'zi tuzatishga yordam berishi mumkin.
9. O'zlashtirishga erishilganda, o'qituvchi bitta qizil tayoqchani aniq ko'rinadigan joyga qo'yadi va shunday deydi: [mai sii daeng nung an].
10. Keyin o'qituvchi ikkita qizil tayoqchani oddiy ko'rinishga qo'yadi va aytadi: [mai sii daeng song an].
11. O'qituvchi ikkita yashil tayoqchani ko'rinishga qo'yadi va aytadi: [mai sii khiaw song an].

12. O'qituvchi turli rangdagi ikkita tayoqchani ko'tarib, o'quvchilarning javobini bildiradi.

13. O'qituvchi qo'shimcha raqamlarni kiritadi, sinf o'quvchilari qulay tarzda ushlab turishi mumkin bo'lgan narsalarga asoslanadi. Boshqa ranglar ham kiritilishi mumkin.

14. Rodlar qoziqqa qo'yiladi. O'qituvchi o'z harakatlari bilan tayoqlarni olish kerakligini va to'g'ri nutqni ko'rsatadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 88

qilingan. Guruhdagi barcha talabalar tayoqchalarni olib, so'zlarni aytadilar.

Tengdoshlar guruhini tuzatish tavsiya etiladi.

15. Keyin o'qituvchi aytadi: [kep mai sii daeng song an].

16. O'qituvchi talaba o'qituvchiga chaqirilgan tayoqlarni berishi kerakligini ko'rsatadi.

O'qituvchi sinfdagi boshqa o'quvchilardan o'zi so'ragan tayoqlarni berishlarini so'raydi.

Bularning barchasi o'qituvchining bir ma'noli harakatlari orqali maqsadli tilda amalga oshiriladi.

17. O'qituvchi endi o'quvchilar bir-biriga tayoqlarni chaqirish bo'yicha buyruq berishlari kerakligini ko'rsatadi. Rodlar sinf ixtiyoriga topshiriladi.

18. Tajriba qilish rag'batlantiriladi. O'qituvchi faqat noto'g'ri so'zni tuzatish uchun gapiradi, agar tengdoshlar tomonidan tuzatish bo'lmasa.

(Joel Viskin, shaxsiy muloqot)

Xulosa

Gattegnoning aksariyat asarlari falsafiy va ba'zan deyarli metafizik xususiyatga ega bo'lishiga qaramay, "Silent Way" ning amaldagi amaliyotlari kutilganidan ancha kamroq inqilobiydir. An'anaviy tuzilmaviy va leksik o'quv dasturidan kelib chiqqan holda, bu usul an'anaviy usullarni tavsiflovchi ko'plab xususiyatlarni, masalan, situatsion tilni o'rgatish va audiolingualizmni misol qilib keltiradi, bunda dastlab o'qituvchi tomonidan modellashtirilgan jummalarni to'g'ri takrorlashga katta e'tibor beriladi va boshqariladigan tushuntirish mashqlari orqali erkin muloqot qilish uchun harakat qiladi.

Gattegno uslubidagi innovatsiyalar, birinchi navbatda, sinfdagi faoliyatni tashkil qilish uslubidan, o'qituvchining o'quvchilarning faoliyatini boshqarishda va nazorat qilishda o'z zimmasiga olishi kerak bo'lgan bilvosita roldan, o'quvchilarga tilning qanday ishlashi haqidagi farazlarini aniqlash va sinab ko'rishda mas'uliyat va tilni aniqlash va mashq qilish uchun ishlatiladigan materiallardan kelib chiqadi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Arnold, F. 1981. *Kollej*

ingliz tili: Silent-Way Approach. Nara, Yaponiya: Dawn Press.

Bler, RW (tahrir). 1982. *Til o'qitishda innovatsion yondashuvlar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Borasi, R. va B. Agor. 1990. Matematika o'qituvchilari ikkinchi tilni o'qitishdan nimani o'rganishlari mumkin? *Matematikadan o'rganish muammolariga e'tibor qarating*. 17(3/4): 1–27.

Bower, GH va D. Winzenz. 1970. Assotsiativ ta'lim strategiyalarini solishtirish.

Psixonomik fanlar 20: 119–120.

Bruner, J. 1966. *Bilish haqida: Chap qo'l uchun insholar*. Nyu-York: Afineum.

Cheery, D. 1994. Rodlar bilan o'rganish: Bitta hisob. Magistrlik dissertatsiyasi, Xalqaro ta'lim maktabi, Brattleboro, Vermont.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009>

Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

The Silent Way 89

Craik, FIM 1973. Xotirani tahlil qilish darajalari. P. Pliner, L. Krames va T. Allouey (tahr.), *Muloqot va ta'sir: til va fikr*.

Nyu-York: Akademik matbuot.

Diller, KC 1978. *Til o'rgatish bahslari*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Gattegno, C. 1972. *Maktablarda chet tillarini o'rgatish: jim yo'l*. 2-nashr. Nyu-York: Ta'lim yechimlari.

Gattegno, C. 1976. *Chet tillarini o'qitishning umumiy ma'nosi*. Nyu-York: Ta'lim yechimlari.

Harbon, L. 1997. Til sinfinda konstruktivizm. *Bobil* 32(3): 12–15.

Lantolf, J. 1986. Universitet sharoitida Silent Way: An amaliy tadqiqot hisoboti.

Kanada zamonaviy tili sharhi 43(1): 34–58.

Rossner, R. 1982. Gapiruvchi do'kon: Silent Way ixtirochisi Kaleb Gattegno bilan suhbat. *ELT jurnali* 36(4): 237–41.

Skott, R. va M. Peyj. 1982. O'qitishning ta'limga bo'ysunishi: Doktor Kaleb Gattegno tomonidan o'tkazilgan seminar. *ELT jurnali* 36(4): 273–274.

Selman, M. 1977. Silent Way: ESL uchun tushunchalar. *TESL suhbatlari* 8: 33–6.

Stevick, EW 1976. *Xotira, ma'no va usul: tilni o'rganish bo'yicha ba'zi psixologik nuqtai nazarlar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Stevick, EW 1980. *Tillarni o'qitish: yo'l va yo'llar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Stevick, EW 1990. *Til o'qitishda gumanizm*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Stevick, EW 1998. *O'qitish usullari bilan ishlash: nima xavf ostida?* Boston, Mass.: Heinle & Heinle.

Tompson, GJ 1980. Silent Way: Interpretation and application. Magistrlik dissertatsiyasi, Gavayi universiteti.

Varvel, T. 1979. Jim yo'l: panatseyami yoki orzumi? *TESOL choraklik* 13(4): 483–494.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:42 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.009> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://ebooks.cambridge.org/> Til o'qitishda yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodjers

Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305> Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 7-bob -

Jamiyat tillarini o'rganish 90-99-bob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/>

CBO9780511667305.010 [Kembrij](#) universiteti matbuoti

7 Jamiyat tilini o'rganish foni Jamiyat tilini o'rganish (CLL)

Charlz A. Curran

va uning sheriklari tomonidan ishlab chiqilgan usulning nomi. Curran maslahat bo'yicha mutaxassis va Chikagodagi Loyola universitetida psixologiya professori edi. Uning o'rganish uchun psixologik maslahat usullarini qo'llashi "Konsultatsiya-Learning" deb nomlanadi. Community Language Learning tillarni o'rgatish uchun maslahat-o'rganish nazariyasidan foydalanishni ifodalaydi. Nomidan ko'rinish turibdiki, CLL o'zining asosiy tushunchalarini va haqiqatan ham tashkiliy asoslarini Rogerian maslahatidan oladi (Rogers 1951). Oddiy so'z bilan aytganda, maslahat - bu muammoga duch kelgan yoki qandaydir tarzda muhtoj bo'lgan boshqasiga maslahat, yordam va yordam beradigan shaxs.

Jamiyat tilini o'rganish til sinfidagi o'qituvchi (maslahatchi) va o'quvchilar (mijozlar) rollarini qayta aniqlash uchun maslahat metaforasiga tayanadi .

Shunday qilib, CLL ning asosiy protseduralarini maslahatchi-mijoz munosabatlaridan kelib chiqqan holda ko'rish mumkin.

CLL metodlari, shuningdek, ba'zan *gumanistik usullar* sifatida tasvirlangan xorijiy tillarni o'rgatish amaliyotlarining kengroq to'plamiga tegishlidir (Moskowitz 1978). Moskowitz gumanistik usullarni talabaning his qilayotgani, o'ylagani va bilganini maqsad tilida o'rganayotgan narsasi bilan uyg'unlashtiradigan usullar sifatida belgilaydi . O'z-o'zidan voz kechish maqbul hayot tarzi bo'lishdan ko'ra, o'zini namoyon qilish va o'zini o'zi qadrlash mashqlarning ideallaridir. [Uslublar] munosabatlarni, hamjihatlikni va g'amxo'rlikni o'rnatishga yordam beradi, bu allaqachon mavjud bo'lgan narsadan oshib ketadi. . . talabalarga o'zlari bo'lishga, o'zlarini qabul qilishga va o'zlari bilan faxrlanishlariga yordam bering. . . chet tili darsida g'amxo'rlik va almashish muhitini shakllantirishga yordam berish. (Moskowitz 1978: 2)

Xulosa qilib aytganda, insonparvarlik texnikasi butun insonni, shu jumladan his-tuyg'ular va his-tuyg'ularni (affektiv soha), shuningdek, til bilimlari va xulq-atvor qobiliyatlarini qamrab oladi.

Jamoa tillarini o'rganish bilan bog'liq bo'lgan yana bir til o'qitish an'anasi - bu ikki tilli ta'lim dasturlarining ma'lum turlarida qo'llaniladigan amaliyotlar to'plami va Makkey (1972) tomonidan "til almashinuvi" deb atalgan. Til almashishda xabar/dars/sinf avval ona tilida, keyin esa ikkinchi tilda taqdim etiladi.

Talabalar L2 xabarining ma'nosi va oqimini eslab qolishlari orqali bilishadi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Jamiyat tilini o'rganish L1 xabarining

parallel ma'nosi va oqimining 91. Ular ushbu xabarlar to'plamidan til ko'rinishini yaxlit tarzda birlashtira boshlaydilar. CLLda o'quvchi L1 tilida xabarni biluvchiga taqdim etadi.

Xabar biluvchi tomonidan L2 ga tarjima qilinadi. So'ngra o'quvchi L2-da xabarni takrorlaydi va u bilan muloqot qilishni istagan boshqa o'quvchiga murojaat qiladi. CLL o'quvchilariga boshqa o'quvchilar va ularning bilimdonlari o'rtasida boshdan kechirgan "eshituvlar"da qatnashish tavsiya etiladi. "Eshitish" natijasi shundan iboratki, guruhning har bir a'zosi har qanday o'quvchi nima bilan muloqot qilmoqchi ekanligini tushuniishi mumkin (La Forge 1983: 45).

Yondashuv: Til nazariyasi va o'rganish Kurranning o'zi til

nazariyasi haqida kam yozgan. Uning shogirdi La Forge (1983) Jamiyat tilini o'rganish nazariyasining ushbu yo'nalishi haqida aniqroq bo'lishga harakat qildi. La Forge til nazariyasi tovush xususiyatlari, jumlar va tilning mavhum modellari mezonlari bilan tugamasa ham boshlanishi kerakligini qabul qiladi (La Forge 1983: 4). Chet tilini o'rganuvchilarning vazifalari "tovush tizimini tushunish, asosiy ma'nolarni berish va chet tilining asosiy grammatikasini qurish". Biroq, La Forj tilning ushbu strukturalistik nuqtai nazaridan tashqariga chiqadi va tilning muqobil nazariyasini ishlab chiqadi, bu esa "Til ijtimoiy jarayon sifatida" deb ataladi : aloqa - bu so'zlovchidan tinglovchiga uzatiladigan xabar emas. So'zlovchi bir vaqtning o'zida o'z xabarining ham sub'ekti, ham ob'ekti hisoblanadi. . . . Muloqot nafaqat ma'lumotni boshqasiga bir tomonlama uzatishni, balki so'zlashuvchi sub'ektning boshqasiga nisbatan tuzilishini ham o'z ichiga oladi. . . . Muloqot - bu xabarning taqdiri tomonidan qaytariladigan reaksiyasiz to'liq bo'lmagan almashinuv. (La Forge 1983: 3)

Tilning ijtimoiy-protsessli ko'rinishi keyinchalik oltita sifat yoki kichik jarayonlar nuqtai nazaridan ishlab chiqiladi. La Forj, shuningdek, tilning jamiyat tilini o'rganish asosidagi o'zaro ta'sirli ko'rinishini ishlab chiqadi (2-bobga qarang): "Til - bu odamlar; til - aloqada bo'lgan shaxslar; til - javob beruvchi shaxslar" (1983: 9). CLL o'zaro ta'siri ikki xil va asosiy turga bo'linadi: o'quvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar va o'quvchilar va biluvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar. O'quvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar mazmunan oldindan aytib bo'lmaydi, lekin odatda ta'sir almashinuvini o'z ichiga oladi.

Sinf o'quvchilar hamjamiyatiga aylanganda, o'quvchilar almashinuvi chuqurlashadi. Ushbu o'sib borayotgan yaqinlikning bir qismi bo'lish istagi o'quvchilarni o'z tengdoshlari bilan birga bo'lishga undaydi.

O'quvchilar va biluvchilar o'rtasidagi o'zaro ta'sir dastlab bog'liq. O'quvchi biluvchiga o'rganilayotgan tilda aytmoqchi bo'lgan narsani aytadi va biluvchi o'quvchiga uni qanday aytish kerakligini aytadi. Keyingi bosqichlarda,

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Muqobil yondashuvlar va usullar 92 o'quvchi va

biluvchi o'rtasidagi o'zaro ta'sirlar o'zini-o'zi tasdiqlovchi (2-bosqich), norozi va g'azablangan (3-bosqich), tolerant (4-bosqich) va mustaqil (5-bosqich) sifatida tavsiflanadi. Interaktiv munosabatlardagi bu o'zgarishlar til o'rganishning besh bosqichi va affektiv ziddiyatlarning besh bosqichi bilan parallel bo'ladi (La Forge 1983: 50).

Kurranning maslahat berish tajribasi uni maslahat usullarini umumiy o'rganishga (bu Maslahat-o'rganishga aylandi) va ayniqsa, til o'rgatishda (jamoat tilini o'rganish) qo'llash mumkin degan xulosaga keldi. O'rganishning CLL nuqtai nazari yaxlit ko'rinishdir, chunki "haqiqiy" inson o'rganish ham kognitiv, ham affektivdir. Bu *butun shaxsni o'rganish* deb ataladi . Bunday o'rganish o'qituvchilar va o'quvchilar ishtirok etadigan kommunikativ vaziyatda amalga oshiriladi "an

o'zaro ta'sir. . . bunda ikkalasi ham o'zlarining yaxlitligini his qilishadi" (Kurran 1972: 90). Bunda o'quvchining o'qituvchi bilan munosabatlarini rivojlantirish asosiy o'rin tutadi. Jarayon besh bosqichga bo'linadi va bolaning ontogenetik rivojlanishi bilan taqqoslanadi.

Birinchi, "tug'ilish" bosqichida xavfsizlik va tegishlilik hissi o'rnatiladi. Ikkinchisida, o'quvchining qobiliyatlari yaxshilanishi bilan, o'quvchi, bola sifatida, ota-onadan mustaqillikka erisha boshlaydi. Uchinchidan, o'quvchi "mustaqil gapiradi" va ko'pincha so'ralmagan maslahatni rad etib, o'z shaxsini tasdiqlashi kerak bo'lishi mumkin. To'rtinchi bosqich o'quvchini tanqidni qabul qilish uchun etarlicha xavfsiz deb hisoblaydi va oxirgi bosqichda o'quvchi faqat uslub va lingvistik moslik haqidagi bilimlarni yaxshilash ustida ishlaydi. Jarayon oxirida bola kattalarga aylandi.

Talaba o'qituvchi qilayotgan hamma narsani biladi va yangi o'quvchi uchun bilimdon bo'lishi mumkin. Demak, yangi tilni o'rganish jarayoni tug'ilish va kamolotga bog'liq bo'lgan barcha sinovlar va qiyinchiliklar bilan qayta tug'ilish va yangi shaxsni rivojlantirishga o'xshaydi.

Kurran ko'p joylarda "konsensual tasdiqlash" yoki "konvalidatsiya" deb ataydigan narsalarni muhokama qiladi, bunda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida o'zaro ilqlik, tushunish va boshqa shaxsning qadr-qimmatini ijobiy baholash rivojlanadi. Tasdiqlash bilan tavsiflangan munosabatlar o'quv jarayoni uchun muhim hisoblanadi va CLL sinf tartib-qoidalarining asosiy elementi hisoblanadi. Muvaffaqiyatli o'rganish uchun psixologik talablarga oid g'oyalar guruhi SARD qisqartmasi ostida to'plangan (Curran 1976: 6), uni quyidagicha izohlash mumkin: S xavfsizlikni anglatadi. Agar o'quvchilar o'zlarini xavfsiz his qilmasalar, muvaffaqiyatli o'rganish tajribasiga kirishlari qiyin bo'ladi.

A diqqat va tajovuzkorlikni anglatadi. CLL e'tiborni yo'qotish o'quvchining ishtirok etmasligining belgisi sifatida qabul qilinishi kerakligini tan oladi

o'rganish, o'quvchilarning vazifalarini tanlashdagi xilma-xillik e'tiborni oshiradi va shuning uchun o'rganishga yordam beradi. Agressiya bolaning biror narsani o'rgangandan so'ng, imkoniyatni izlash usuliga taalluqlidir

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Jamiyat tilini o'rganish 93 o'z kuchini

ko'rsatib, o'rganilgan narsalarni o'z zimmasiga olishi va ko'rsatishi, yangi bilimlardan o'zini-o'zi tasdiqlash vositasi sifatida foydalanishi.

R saqlash va aks ettirishni anglatadi. Agar butun shaxs o'quv jarayoniga jalb qilingan bo'lsa, saqlanib qolgan narsa ichkilashtiriladi va o'quvchining chet tilidagi yangi shaxsining bir qismiga aylanadi. Refleksiya - bu o'quvchining "so'nggi soatdagi o'quv kuchlariga e'tibor qaratish, uning hozirgi rivojlanish bosqichini baholash va kelajakdagi maqsadlarni qayta baholash" uchun dars doirasidagi ongli ravishda aniqlangan sukunat davri (La Forge 1983: 68).

D diskriminatsiyani bildiradi. Qachonki, o'quvchilar "materialni saqlab qolsalar, ular uni saralashga va bir narsa boshqasiga qanday bog'liqligini ko'rishga tayyor" (La Forge 1983: 69). Ushbu diskriminatsiya jarayoni yanada takomillashtiriladi va oxir-oqibat "talabalarga tildan sinfdan tashqarida muloqot qilish uchun foydalanishga imkon beradi" (La Forge 1983: 69).

Kurran o'rganish falsafasining ushbu markaziy jihatlari ikkinchi tilni o'zlashtirishda ishtirok etadigan psixolingvistik va kognitiv jarayonlarga emas, balki o'quvchilar tilni o'zlashtirish jarayonlari amalga oshirishdan oldin bajarishi kerak bo'lgan shaxsiy majburiyatlarga qaratilgan.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli. Lingvistik yoki

kommunikativ kompetentsiya faqat ijtimoiy atamalarda ko'rsatilganligi sababli, CLLda aniq lingvistik yoki kommunikativ maqsadlar belgilanmagan. Bu haqda yozilganlarning aksariyati chet tilidagi kirish suhbat kurslarida qo'llanilishini tasvirlaydi. CLL o'rgatiladigan grammatikani, lug'atni va boshqa til ob'ektlari va ularni o'rganish tartibini oldindan belgilab beruvchi an'anaviy til dasturidan foydalanmaydi. Rivojlanish mavzuga asoslangan bo'lib, o'quvchilar o'zlari gaplashmoqchi bo'lgan narsalarni va muloqot qilishni istagan xabarlarini ko'rsatadilar.

boshqa o'quvchilarga. O'qituvchining vazifasi bu ma'nolarni o'quvchilarning malaka darajasiga mos keladigan tarzda etkazishdir. Shu ma'noda, CLL o'quv dasturi o'quvchining ifodalangan kommunikativ niyatlari va o'qituvchi tomonidan mos maqsadli til so'zlariga aylantirilishi o'rtasidagi o'zaro ta'sir natijasida paydo bo'ladi. Muayyan grammatik nuqtalar, leksik naqshlar va umumlashmalar ba'zan o'qituvchi tomonidan batafsilroq o'rganish va tahlil qilish uchun ajratiladi va keyinchalik kurs o'rganilgan narsalarning retrospektiv hisobi sifatida CLL tili dasturini chiqarish usuli bo'lishi mumkin.

Ko'pgina usullarda bo'lgani kabi, CLL innovatsion o'quv vazifalari va faoliyatini an'anaviy usullar bilan birlashtiradi. Ularga quyidagilar kiradi: 1. *Tarjima*. Talabalar kichik doira tuzadilar. O'quvchi o'zi bildirmoqchi bo'lgan xabar

yoki ma'noni pichirlaydi, o'qituvchi uni tarjima qiladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Muqobil yondashuvlar va usullar 94 maqsadli

tilga (va uni sharhlashi mumkin) va o'quvchi o'qituvchining tarjimasini takrorlaydi.

2. *Guruhda ishlash*. Talabalar turli guruh vazifalarini bajarishlari mumkin, masalan, kichik guruhlarda mavzuni muhokama qilish, suhbatga tayyorgarlik ko'rish, boshqa guruhga taqdim etish uchun mavzuning qisqacha mazmunini tayyorlash, o'qituvchi va sinfning qolgan qismiga taqdim etiladigan hikoyani tayyorlash.
3. *Yozib olish*. Talabalar maqsadli tilda suhbatlarni yozib olishadi.
4. *Transkripsiya*. Talabalar lingvistik shakllarni mashq qilish va tahlil qilish uchun yozib olgan gap va suhbatlarni transkripsiya qiladilar.
5. *Tahlil*. Talabalar aniq leksik foydalanishga yoki muayyan grammatik qoidalarni qo'llashga e'tibor qaratish uchun maqsadli tildagi jumalarning transkripsiyalarini tahlil qiladilar va o'rganadilar.
6. *Mulohaza yuritish va kuzatish*. Talabalar sinfda yoki guruhlarda o'z tajribalarini aks ettiradi va hisobot beradi. Bu odatda his-tuyg'ularni ifodalashdan iborat - bir-birini his qilish, sukunatga bo'lgan reaksiyalar, biror narsa aytish uchun tashvish va boshqalar.
7. *Tinglash*. Talabalar o'qituvchining monologini tinglashadi, ular sinfdagi o'zaro munosabatlarda o'zlari eshitgan yoki eshitgan bo'lishi mumkin.
8. *Erkin suhbat*. Talabalar o'qituvchi yoki boshqa o'quvchilar bilan bepul suhbatda qatnashadilar. Bu ular o'rganganlarini muhokama qilish, shuningdek, qanday o'rganilganligi haqidagi his-tuyg'ularini o'z ichiga olishi mumkin. CLLda o'quvchilarning rollari aniq belgilangan. Talabalar hamjamiyatning a'zosi bo'ladi - ularning hamkasblari va o'qituvchisi - va jamiyat bilan muloqot qilish orqali o'rganadilar. O'rganish individual yutuq sifatida emas, balki hamkorlikda erishiladigan narsa sifatida qaratiladi.
- Talabalardan biluvchini diqqat bilan tinglashi, ifodalamoqchi bo'lgan ma'nolarni erkin bayon etishi, maqsadli so'zlarni ikkilanmasdan takrorlashi, jamiyat a'zolarini qo'llab-quvvatlashi, chuqur ichki his-tuyg'ular va xafagarchiliklar hamda quvonch va zavq haqida xabar berishlari va boshqa o'quvchilarning maslahatchisi bo'lishlari kutiladi. CLL o'quvchilari odatda olti dan o'n ikki nafar o'quvchilardan iborat davraga to'planadi, biluvchilar soni har bir guruhda bittadan bitta talabaga o'zgaradi.

O'quvchilarning roli til o'rganishning yuqorida aytib o'tilgan besh bosqichiga asoslanadi. O'quvchining nuqtai nazarini organik bo'lib, har bir yangi rol oldingisidan rivojlanib boradi. Ushbu rol o'zgarishi oson yoki avtomatik ravishda amalga oshirilmaydi. Ular aslida affektiv inqirozlarning natijasi sifatida qaratiladi: yangi kognitiv vazifaga duch kelganda, o'quvchi affektiv

inqirozni hal qilishi kerak.

Har bir CLL bosqichi uchun bittadan beshta affektiv inqirozni hal qilish bilan talaba rivojlanishning past bosqichidan yuqori bosqichiga o'tadi. (La Forge 1983: 44)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Jamiyat tillarini o'rganish 95 O'qituvchining

roli Rogerian psixologik maslahatidagi maslahatchining funksiyalaridan kelib chiqadi. Maslahatchining vazifasi tinch va beg'araz, qo'llab-quvvatlovchi tarzda javob berish va mijozga tartib va tahlilni qo'llash orqali uning muammolarini yaxshiroq tushunishga yordam berishdir. "Maslahat javobining vazifalaridan biri ta'sirni ... bilish bilan bog'lashdir." "This" tilini tushungan holda, maslahatchi bilish tilida javob beradi" (Curran 1976: 26). Curran maslahatchi sifatida o'qituvchining namunasini til o'rganishga olib kirishga harakat qildi.

Jamiyat tillarini o'rganishda haqiqiy maslahat uchun joy ham mavjud: "Shaxsiy ta'lim mojarolari ... g'azab, tashvish va shunga o'xshash psixologik bezovtalik - o'qituvchining maslahat sezgirligi bilan tushuniladi va javob beradi - chuqur shaxsiy investitsiya ko'rsatkichlari" (J.

Rardin, Kurranda 1976: 103).

O'qituvchining o'ziga xos roli, xuddi o'quvchilar roli kabi, rivojlanishning besh bosqichiga asoslanadi. Ta'limning dastlabki bosqichlarida o'qituvchi qo'llab-quvvatlovchi rolda ishlaydi, maqsadli tilga tarjimalar va mijozlar talabiga binoan taqlid qilish uchun modelni taqdim etadi. Keyinchalik, o'zaro ta'sir talabalar tomonidan boshlanishi mumkin va o'qituvchi o'quvchilarning so'zlarini kuzatib boradi va so'ralganda yordam beradi. O'rganish jarayonida talabalar tanqidni qabul qilish qobiliyatiga ega bo'lishadi va o'qituvchi to'g'ridan-to'g'ri og'ishgan so'zlarni to'g'rilash, idiomalar bilan ta'minlash va grammatikadan foydalanish va nozik nuqtalar bo'yicha maslahat berish uchun bevosita aralashishi mumkin. O'qituvchining roli dastlab tarbiyalovchi ota-ona rolga o'xshatiladi. Talabaning qobiliyati asta-sekin "o'sib boradi" va munosabatlarning tabiati shunday o'zgaradiki, o'qituvchining pozitsiyasi ma'lum darajada o'quvchiga bog'liq bo'ladi. Biluvchi o'z-o'zini qadrlash tuyg'usini biluvchidan yordam so'rash orqali oladi.

CLL kursi jamiyatning o'zaro ta'siridan kelib chiqqanligi sababli, darslik zaruriy komponent hisoblanmaydi. Darslik o'quvchilarga ma'lum bir til mazmunini yuklaydi va shu bilan ularning o'sishi va o'zaro ta'siriga to'sqinlik qiladi. Materiallar o'qituvchi tomonidan kursning rivojlanishi davomida ishlab chiqilishi mumkin, garchi ular odatda talabalar tomonidan yaratilgan suhbatlarning ba'zi lingvistik xususiyatlarining doska yoki proyektordagi xulosalaridan iborat bo'lsa ham.

Suhbatlar, shuningdek, o'rganish va tahlil qilish uchun transkripsiya qilinishi va tarqatilishi mumkin va o'quvchilar o'z materiallarini, masalan, dialoglar va mini dramalar uchun stsenariylarni yaratish uchun guruhlarda ishlashlari mumkin.

Protsedura

Chunki har bir Jamoat tilini o'rganish kursi ma'lum ma'noda o'ziga xos tajriba, sinfdagi

tipik CLL protseduralarining tavsifi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Muqobil yondashuvlar va usullar 96 davr

muammoli. Stevik (1980) "klassik" ni ajratadi

CLL (to'g'ridan-to'g'ri Curran tomonidan taklif qilingan modelga asoslangan) va uning shaxsiy talqinlari, masalan, CLL ning turli tarafdorlari tomonidan muhokama qilinganlar (masalan, La Forge 1983). Quyidagi tavsif CLL sinflarida ba'zi tipik harakatlarni qo'lga kiritishga harakat qiladi.

Umuman olganda, kuzatuvchi bir-biriga qaragan o'quvchilar doirasini ko'radi.

Talabalar qaysidir ma'noda biluvchilar yoki o'qituvchi sifatida bitta biluvchi bilan bog'langan. Birinchi sinf (va keyingi sinflar) sukunat davri bilan boshlanishi mumkin, bunda o'quvchilar o'zlarining til sinfidagi nima bo'lishi kerakligini aniqlashga harakat qilishadi. Keyingi sinflarda o'quvchilar nima haqida gapirishni hal qilishda jim o'tirishlari mumkin (La Forge 1983: 72). Kuzatuvchi shuni ta'kidlashi mumkinki, sukunatning noqulayligi kimdir sukunatni buzish uchun ko'ngilli bo'lishi uchun etarli darajada azob beradi. Bilimdon ixtiyoriy izohdan sinfdagi muhokamani boshlash usuli sifatida foydalanishi mumkin

aloqalar yoki o'quvchilarning sukunat davri haqida o'zlarini qanday his qilishlari haqida til o'zaro ta'siri uchun stimul sifatida. Biluvchi o'quvchilarni bir-biriga yoki biluvchiga savol berishga undashi mumkin. Bu o'quvchini qiziqtirgan har qanday mavzu bo'yicha savollar bo'lishi mumkin. Savollar va javoblar muhokama qilingan mavzular va ishlatilgan tilni eslatish va ko'rib chiqish sifatida keyinroq foydalanish uchun magnitafonga yozib olinishi mumkin.

Keyin o'qituvchi 3 daqiqalik juftlik suhbatlari uchun sinfni qarama-qarshi chiziqlarga aylantirishi mumkin. Bu dzyudo o'quvchilari mashq qiladigan qisqa kurash mashg'ulotlariga teng deb hisoblanadi. Shundan so'ng, sinf kichik guruhlariga qayta tuzilishi mumkin, ularda sinf yoki guruh tomonidan tanlangan bitta mavzu muhokama qilinadi. Guruh muhokamasining xulosasi boshqa guruhga taqdim etilishi mumkin, ular o'z navbatida xulosani asl guruhga qaytarishga yoki takrorlashga harakat qilishadi.

O'rta yoki yuqori sinfda o'qituvchi guruhlarini qolgan sinfga taqdim etish uchun qog'oz drama tayyorlashga undashi mumkin. Qog'oz dramasi guruhi maslahatchiga aytilgan yoki ko'rsatilgan hikoyani tayyorlaydi. Maslahatchi maqsadli tildagi bayonotlarni beradi yoki tuzatadi va hikoyalar ketma-ketligini yaxshilashni taklif qiladi. Keyin talabalarga materiallar beriladi, ular yordamida ular o'zlarining hikoyalariga hamrohlik qilish uchun katta rasmlar kartalar tayyorlaydilar.

Hikoya dialogini mashq qilib, qo'shimcha rasmlarni tayyorlagandan so'ng, har bir guruh o'zining qog'oz dramasini sinfning qolgan qismiga taqdim etadi. Talabalar o'zlarining hikoyalarini musiqa, qo'g'irchoqlar va barabanlar bilan birga rasmlari bilan hamrohlik qilishadi (La Forge 1983: 81-82).

Nihoyat, o'qituvchi o'quvchilardan sinf yoki guruhlarda til sinfi haqida fikr yuritishni so'raydi. Mulohaza shartnomalarni muhokama qilish uchun asos bo'lib xizmat qiladi (o'quvchilar va o'qituvchilar kelishib olgan va ular kurs doirasida nimaga erishishga rozi ekanliklarini ko'rsatadigan yozma yoki og'zaki shartnomalar), shaxsiy o'zaro munosabatlar, biluvchi va o'quvchiga bo'lgan his-tuyg'ular, taraqqiyot va umidsizlik hissi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Jamiyat tillarini o'rganish 97 Dieter

Stroinigg (Stevick 1980: 185–186) birinchi kundagi CLL sinfi nimalarni qamrab olganligi to'g'risidagi protokolni taqdim etadi, bu erda tasvirlangan: 1.

Norasmiy salomlashish va o'zini tanishtirish.

2. O'qituvchi maqsad va ko'rsatmalarni bayon qildi kurs.

3. Chet tilida suhbat bo'lib o'tdi. a) Har bir inson bir-biri bilan vizual aloqada bo'lishi uchun doira shakllantirildi. b) Bir talaba L1 (ingliz) tilida xabar berib, boshqa

talaba bilan suhbatni boshladi. c) O'qituvchi talabaning orqasida turib, L2 (nemis) tilidagi xabarning yaqin ekvivalentini pichirladi. d) Keyin talaba L2 xabarini o'z manziliga va magnitafonga ham takrorladi. e) Har bir talaba bir nechta xabarlarni yozish va yozish imkoniyatiga ega bo'ldi. f) Magnitofon orqaga o'ralgan va interval bilan takrorlangan. g) Har bir talaba L2 darsida aytgan so'zining ma'nosini ingliz tilida takrorladi va boshqalarning xotirasini yangilashga yordam berdi.

4. Keyin talabalar mulohaza yuritish davrida ishtirok etdilar, bu davrda ulardan avvalgi tajriba haqidagi his-tuyg'ularini ochiqchasiga ifoda etish so'ralgan.

5. O'qituvchi hozirgina yozib olingan materiallardan doskaga yozish uchun jumalarni tanladi, ularda grammatika elementlari, imlo va L2-da bosh harflarning o'ziga xos xususiyatlari ta'kidlandi.

6. Talabalar yuqoridagi har qanday mavzu bo'yicha savollar berishga taklif qilindi.

7. Talabalarga doskadan gaplarni ko'chirib olish taklif qilindi

ma'nosi va qo'llanilishi bo'yicha eslatmalar. Bu ularning uyda o'qish uchun "darsligi" bo'ldi.

Xulosa Jamoa

tillarini o'rganish til o'qituvchilariga noodatiy talablarni qo'yadi. Ular yuqori malakali va L1 va L2 da nuanslarga sezgir bo'lishi kerak. Ular psixologik maslahat berishda maslahatchilarning rolini yaxshi bilishlari va ularga hamdard bo'lishlari kerak. Ular an'anaviy ma'noda "o'rgatish" bosimiga qarshi turishlari kerak. O'qituvchi ham nisbatan nodirektiv bo'lishi kerak va o'quvchining mustaqillikka intilayotgan "o'smirlilik" tajovuzkorligini qabul qilishga va hatto rag'batlantirishga tayyor bo'lishi kerak. O'qituvchi sinfni shakllantirish va rag'batlantirish uchun talabalar mavzulariga qarab an'anaviy materiallarsiz ishlashi kerak. Jamiyat tilini o'rganish usullari bo'yicha maxsus trening odatda talab qilinadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Muqobil yondashuvlar va usullar 98 Jamiyat

tillarini o'rganish tanqidchilari, u asoslantirilgan maslahat metaforasining maqsadga muvofiqligini shubha ostiga qo'yadi. Shuningdek, o'qituvchilar maxsus tayyorgarliksiz maslahat berishga harakat qilishlari kerakmi degan savollar tug'iladi. Maqsadlarni tushunarsiz va baholashni amalga oshirishni qiyinlashtiradigan o'quv rejasining yo'qligi, aniqlikka emas, balki ravonlikka e'tibor qaratilishi o'rganilayotgan tilning grammatik tizimini etarli darajada nazorat qilmaslikka olib kelishi mumkin bo'lgan boshqa xavotirlar ham bildirildi.

Boshqa tomondan, CLL tarafdorlari o'quvchiga qaratilgan va til o'rganishning nafaqat lingvistik o'lchovlarini emas, balki gumanistik tomonini ta'kidlaydigan usulning ijobiy afzalliklarini ta'kidlaydilar.

Bibliografiya va keyingi o'qish Brown, HD 1977.

Ikkinchi tilni o'qitishning CL/CLL modellarning ayrim cheklovlari. *TESOL choraklik* 11(4): 365–372.

Curran, CA 1972. *Maslahat-ta'lim: Ta'lim uchun butun shaxs modeli*. Nyu-York: Grune va Stratton.

Curran, CA 1976. *Ikkinchi tillarda maslahat-o'rganish*. Apple River, Ill.: Apple River Press.

La Forge, PG 1971. Jamiyat tilini o'rganish: pilot tadqiqot. *Til o'rganish* 21(1): 45–61.

La Forge. PG 1975a. Jamiyat tilini o'rganish: Yapon ishi. FCda
C. Peng (tahr.), *Yapon jamiyatidagi til*. Tokio: Tokio universiteti matbuoti. 215–246.

La Forge, PG 1975b. *Jamiyat tilini o'rganish bilan tadqiqot profillari*. Apple River, Ill.: Apple River Press.

La Forge, PG 1977. Jamoa tillarini o'rganishning shaxslararo dinamikasida ijtimoiy sukunatdan foydalanish. *TESOL choraklik* 11(4): 373–382.

La Forge, PG 1983. *Ikkinchi tilni o'zlashtirishda maslahat va madaniyat*. Oksford: Pergamon.

Lim, KB 1968. Birlashtirilgan til loyihasi. *RELC jurnali* 9(1): 19–27.

Mackey, WF 1972. *Ikki millatli maktabda ikki tili ta'lim*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Moskowitz, G. 1978. *Chet tili sinfida g'amxo'rlik va almashish*.

Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Munby, J. 1978. *Kommunikativ dasturni loyihalash*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Rardin, J. 1976. Ikkinchi tilni o'rganish uchun maslahat-o'rganish modeli.

TESOL axborotnomasi 10(2): 21–22.

Rardin, J. 1977. Til o'qituvchisi fasilitator sifatida. *TESOL choraklik* 11(4): 383–38.

Rogers, CR 1951. *Mijozlarga asoslangan terapiya*. Boston: Xoughton Mifflin.

Samimy, K. 1989. Yapon tilini audiolingual usulda va maslahat-ta'lim yondashuvida o'qitishning qiyosiy tadqiqoti. *Zamonaviy til jurnali* 73(2): 169–177.

Samimi, K. va J. Rardin. 1994. Katta yoshdagi til o'rganuvchilarning jamiyat tilini o'rganishga ta'sirchan reaksiyalari: Ta'riflovchi tadqiqot. *Chet tili yilnomalari* 27(3):379–90.

Kembrij kitoblari onlayn © Cambridge University Press, 2016

Jamiyat tilini o'rganish 99 Shannon, J.

1994. ESL ikkinchi til yozish sinfida jamoat tilini o'rganish printsiplari bilan tajriba. ERIC hujjati ED373583.

Stevick, EW 1973. Sharh maqolasi: Charlz A. Curranning maslahat-ta'lim: ta'lim uchun butun shaxs modeli. *Til o'rganish* 23(2): 259–271.

Stevick, EW 1976. *Xotira, ma'no va usul: tilni o'rganish bo'yicha ba'zi psixologik nuqtai nazarlar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Stevick, EW 1980. *Tillarni o'qitish: yo'l va yo'llar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Taylor, BP 1979. Jamiyat tilini o'rganishni o'rganish. C. Yorioda K.

Perkins va J. Shaxter (tahrirlar), *TESOL '79*. Vashington, DC: TESOL. 80–84.

Tranel, DD 1968. Lotin tilini xromaxord bilan o'rgatish. *Klassik jurnal* 63: 157–60.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:48:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.010> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 8-bob -

Suggestopedia bet. 100-107-bob DOI: <http://>

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011

[Kembrij](#)

universiteti matbuoti

8 Suggestopedia haqida

ma'lumot

Suggestopedia, shuningdek, Desuggestopedia nomi bilan ham tanilgan, bolgar psixiatr-pedagog Georgiy Lozanov tomonidan ishlab chiqilgan usul. Suggestopedia - bu Suggestology'dan olingan o'rganish bo'yicha tavsiyalarning o'ziga xos to'plami bo'lib, Lozanov uni odamlar doimo javob beradigan "noratsional va / yoki ongsiz ta'sirlarni tizimli o'rganish bilan bog'liq fan" deb ta'riflaydi (Stevick 1976: 42). Suggestopedia ushbu ta'sirlardan foydalanishga va o'rganishni optimallashtirish uchun ularni qayta yo'naltirishga harakat qiladi. Suggestopedia-ning eng ko'zga ko'ringan xususiyatlari sinfning bezaklari, mebellari va tartiblari, musiqadan foydalanish va o'qituvchining obro'li xatti-harakatidir. Tavsiya etilgan o'rganish uchun da'volar dramatik. "Ijtimoiy hayotning biron bir sohasi yo'qki, unda taklifologiya foydali bo'lmaydi" (Lozanov 1978: 2). "Taklifopedik usulda o'rganishda yodlash an'anaviy usullar bilan o'rganishga qaraganda 25 marta tezlashadi" (Lozanov 1978: 27).

Lozanov an'ananing yoga va sovet psixologiyasi bilan bog'liqligini tan oladi.

Lozanov raja-yogadan ong va kontsentratsiya holatini o'zgartirish, ritmik nafas olish usullarini oldi va o'zgartirdi. Sovet psixologiyasidan Lozanov barcha talabalarga berilgan mavzuni bir xil mahorat darajasida o'rgatish mumkin degan tushunchani oldi.

Lozanovning ta'kidlashicha, uning uslubi talabalar tashqarida o'qishga vaqt ajratadimi yoki yo'qmi, bir xil darajada ishlaydi. U Suggestopedia orqali akademik iqtidorli va qobiliyatsizlarga muvaffaqiyat va'da qiladi. (Sovet psixologiyasining tamoyillari va ularning G'arb psixologiyasidan qanday farq qilishi haqida umumiy ma'lumot uchun Bancroft 1978 ga qarang.)

Suggestopedia-ning eng ko'zga ko'ringan xususiyati o'rganish uchun musiqa va musiqiy ritmning markaziylikidir. Shunday qilib, Suggestopedia musiqaning boshqa funksional qo'llanilishi, xususan terapiya bilan qarindoshlik aloqasiga ega.

Gaston (1968) terapiyada musiqaning uchta funksiyasini belgilaydi: tashkil etishni osonlashtirish

va shaxsiy munosabatlarni saqlash; musiqiy ijroda o'z-o'zidan qoniqishni oshirish orqali o'zini o'zi qadrlashni oshirish; va ritmning noyob salohiyatidan energiya berish va tartibga solish uchun foydalanish. Bu oxirgi funktsiya Lozanov musiqadan o'quvchilarni dam olish, shuningdek, lingvistik material taqdimotini tuzish, sur'at va tinish belgilarini qo'llashda qo'llagani kabi ko'rinadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Suggestopedia 101

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi Lozanov til nazariyasini ifodalamaydi va u til elementlari va ularning tashkil etilishiga oid har qanday alohida taxminlar bilan unchalik qiziqmaganga o'xshaydi. Juft lug'atlarni yodlashga urg'u berish – maqsadli til ob'ekti va uning ona tiliga tarjimasi – leksika markaziy o'rinni egallagan va kontekstualizatsiya emas, leksik tarjimasi ta'kidlangan tilga qarashni taklif qiladi. Biroq, Lozanov vaqti-vaqti bilan "butun mazmunli matnlarda" til materialini boshdan kechirish muhimligiga ishora qiladi (Lozanov 1978: 268) va taklif-pediya kursi "talabani so'z birikmalarini yodlash va nutq odatlarini egallashga emas, balki muloqot qilish harakatlariga" yo'naltirishini ta'kidlaydi (1978: 109).

Kurs ishini va matnni tashkil etishni tavsiflashda Lozanov ko'pincha "material" sifatida o'rganilishi kerak bo'lgan tilni nazarda tutadi (masalan, "O'rganilishi kerak bo'lgan yangi material yaxshi tayyorlangan o'qituvchi tomonidan o'qiladi yoki o'qiladi"). (Lozanov 1978: 270). Italian tili darsi uchun berilgan namuna protokoli (Lozanov 1978) tilni uning lug'ati va lug'atini tartibga solishning grammatik qoidalari deb hisoblaydigan til nazariyasidan keskin farq qilmaydi.

Taklif Suggestopedia asosini o'rganish nazariyasining markazidir. Lozanov o'zining taklif nazariyasini "gipnozning o'ziga xos statik, uyquga o'xshash, o'zgargan ong holati sifatidagi tor klinik kontsepsiyasidan" ajratadi (1978: 3). Lozanovning ta'kidlashicha, uning uslubini gipnoz va ongni boshqarishning boshqa shakllaridan ajratib turadigan narsa shundaki, bu boshqa shakllarda "desuggestiv-takgestiv tuyg'u" mavjud emas va "kontsentratsion psixo-relaksatsiya orqali zaxiralarga doimiy kirish imkoniyatini yarata olmaydi" (1978: 267). Oltita asosiy nazariy komponentlar mavjud bo'lib, ular orqali taklif va takliflar ishlaydi va zaxiralarga kirishni o'rnatadi. Biz ularni Bancroft (1972) dan keyin qisqacha tasvirlab beramiz.

Hokimiyat

Odamlar eng yaxshi eslab qolishadi va nufuzli manbadan kelgan ma'lumotlardan ko'proq ta'sirlanadi. Lozanovning fikriga ko'ra, ilmiy til, juda ijobiy eksperimental ma'lumotlar va chinakam imonli o'qituvchilar ko'pchilik o'quvchilarni o'ziga jalb qiladigan marosim platsebo tizimini tashkil qiladi. Muvaffaqiyatli ta'lim haqida yaxshi e'lon qilingan hisoblar usul va muassasaga obro' beradi va metodga sodiqlik, o'ziga ishonch, shaxsiy masofa, aktyorlik qobiliyati va yuqori ijobiy munosabat o'qituvchiga obro'li havo beradi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 102

Infantilization

Authority shuningdek, ota-ona va bola munosabati kabi o'qituvchi-talaba munosabatlarini taklif qilish uchun ishlatiladi. Bola rolida o'quvchi roli o'yinlar, o'yinlar, qo'shiqlar va gimnastika mashqlarida ishtirok etadi, bu "katta o'quvchiga bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini, o'z-o'zidan va qabul qilish qobiliyatini tiklashga" yordam beradi (Bancroft 1972: 19).

Ikki tomonlama rejalilik

O'quvchi nafaqat to'g'ridan-to'g'ri ta'limning ta'siridan, balki undan ham o'rganadi

ko'rsatma amalga oshiriladigan muhit. Sinf xonasining yorqin bezaklari, musiqiy fon, stullarning shakli va o'qituvchining shaxsiyati o'quv materialining o'zi kabi muhim ahamiyatga ega.

Intonatsiya, ritm va kontsert psevdopassivligi Taqdim etilgan materialning ohangi va ritmini o'zgartirish takrorlashning bir xilligi tufayli zerikishdan qochishga yordam beradi, shuningdek, lingvistik materialni dramatisatsiya qilish, emotsionalizatsiya qilish va ma'no berishga yordam beradi. Lingvistik materialning birinchi taqdimotida uchta ibora birgalikda o'qiladi, ularning har biri har xil ovoz darajasi va ritmiga ega. Ikkinchi taqdimotda lingvistik materialga to'g'ri dramatik o'qish beriladi, bu o'quvchilarga material uchun kontekstni tasavvur qilishga yordam beradi va esda saqlashga yordam beradi (Bancroft 1972: 19). Intonatsiya ham, ritm ham musiqiy fon bilan muvofiqlashtirilgan. Lozanovning so'zlariga ko'ra, musiqiy fon xotirjam munosabatni uyg'otishga yordam beradi. Bu holat o'rganish uchun eng maqbul deb hisoblanadi, chunki tashvish va taranglik yo'qoladi va yangi material uchun diqqatni jamlash kuchi ortadi.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli

Suggestopedia-ning maqsadlari tezkor suhbatlashish malakasini oshirishdir. U o'z ta'lim da'volarini talabalarning ajoyib juft lug'at ro'yxatini o'zlashtirishiga asoslaydi va haqiqatan ham o'quvchilarga bunday maqsadlarni o'z oldiga qo'yish maqsadga muvofiqligini taklif qiladi. Lozanovning ta'kidlashicha, xotira kuchini oshirish alohida mahorat emas, balki "shaxsni ijobiy, har tomonlama rag'batlantirish" natijasidir.

(Lozanov 1978: 253).

Suggestopedia kursi 30 kun davom etadi va o'n o'quv birligidan iborat.

Darslar kuniga 4 soat, haftada 6 kun o'tkaziladi. Har bir bo'limning asosiy diqqat

markazida 1200 so'zdan iborat bo'lgan dialog va unga hamrohlik qiladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Suggestopedia

103

lug'at ro'yxati va grammatik izoh. Dialoglar leksika va grammatika bo'yicha baholanadi.

Har bir bo'limda ish tartibi va butun kurs uchun ish tartibi mavjud. Birlik o'rganish taxminan 3 kun davomida tashkil etiladi: 1 kun - yarim kun, 2 kun - to'liq kun, 3 kun - yarim kun. Yangi bo'lim ustida ishlashning birinchi kunida o'qituvchi bo'lim dialogining umumiy mazmunini (tuzilishi emas) muhokama qiladi. Keyin o'quvchilar parallel ustunda ona tiliga tarjima qilingan bosma dialogni oladilar. O'qituvchi suhbatni qiziqitrgan yoki qiziqitrgan barcha savollarga javob beradi. Keyin suhbat ikkinchi va uchinchi marta o'qiladi va keyin muhokama qilinadi. Bu 1-kun ishidir. 2 va 3 kunlar matnni birlamchi va ikkinchi darajali ishlab chiqishga sarflanadi. Birlamchi ishlab chiqish taqlid qilish, savol-javob, o'qish va hokazo, dialog va bo'limda taqdim etilgan 150 ta yangi lug'at bilan ishlashdan iborat. Ikkilamchi ishlab chiqish o'quvchilarni dialoglar asosida yangi kombinatsiyalar va mahsulotlar yaratishga undashni o'z ichiga oladi. Dialogga parallel ravishda hikoya yoki insho ham o'qiladi. Talabalar suhbatga kirishadilar va o'qilgan matnga javoban kichik rollarni o'ynaydilar.

Kurs davomida materialni umumlashtirish uchun ikkita imkoniyat mavjud. Kursning o'rtasida talabalar maqsadli tilni undan foydalanish mumkin bo'lgan joyda, masalan, mehmonxona yoki restoranlarda mashq qilishlari tavsiya etiladi. Kursning oxirgi kuni har bir talaba ishtirok etadigan spektaklga bag'ishlangan. Talabalar dars materiali asosida spektakl quradilar. Qoidalar va qismlar rejalashtirilgan, ammo talabalar yodlangan satrlardan ko'ra ekstempora gapirishlari kutiladi. Kurs davomida yozma testlar ham beriladi va ular va ko'rsatkichlar kursning oxirgi kunida ko'rib chiqiladi.

Usulda qo'llaniladigan o'quv faoliyati taqlid, savol-javob va rolli o'yinni o'z ichiga oladi - bu "boshqa til o'qituvchilari odatdagidan tashqari deb hisoblaydigan" faoliyat emas (Stevick 1976: 157).

Suggestopedia uchun ko'proq o'ziga xos bo'lgan faoliyat turlari har bir birlikning matn va matn lug'atiga taalluqli tinglash faoliyatidir. Ushbu tadbirlar odatda yangi bo'limning birinchi kunida bo'lib o'tadigan "sessiya oldi bosqichi" ning bir qismidir. Talabalar birinchi navbatda o'qituvchi bilan yangi matnni ko'rib chiqadilar va muhokama qiladilar. Ikkinchi o'qishda o'quvchilar o'rindiqlarida bemalol dam olishadi va o'qituvchining matnni ma'lum bir tarzda o'qishini tinglashadi.

Talabalarning rollari diqqat bilan belgilanadi. O'quvchilarning ruhiy holati muvaffaqiyatga erishish uchun juda muhim, shuning uchun o'quvchilar ongni o'zgartiruvchi moddalar va boshqa chalg'itadigan narsalardan voz kechishlari va usulning protseduralariga sho'ng'ishlari kerak. O'quvchilar taqdim etilgan materialni tushunishga, manipulyatsiya qilishga yoki o'rganishga harakat qilmasliklari kerak, lekin material ular bo'ylab aylanib yuradigan psevdopassiv holatni saqlab turishi kerak. Talabalar o'zlarining "infantilizatsiyasiga" toqat qilishlari va aslida rag'batlantirishlari kerak. Qisman bu

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 104

o'qituvchining mutlaq vakolatini tan olish va qisman bolaning o'ziga bo'lgan ishonchini, o'z-o'zidan va sezgirligini qaytarishga yordam beradigan faoliyat va usullarga o'zlarini berish orqali amalga oshiriladi. Bunday tadbirlarga rolli o'yinlar, o'yinlar, qo'shiqlar va gimnastika mashqlari kiradi (Bancroft 1972: 19).

Talabalar guruhlarida ideal ijtimoiy jihatdan bir hil bo'lib, o'n ikki kishidan iborat va erkaklar va ayollar o'rtasida teng taqsimlangan. O'quvchilar aylanada o'tirishadi, bu esa yuzma-yuz almashish va faol ishtirok etishni rag'batlantiradi.

O'qituvchining asosiy vazifasi o'quvchi uchun eng qulay bo'lgan vaziyatlarni yaratish va keyin lingvistik materialni o'quvchi tomonidan ijobiy qabul qilish va eslab qolishga yordam beradigan tarzda taqdim etishdir.

Lozanov ushbu taqdimotlarga hissa qo'shadigan o'qituvchining bir nechta kutilgan xatti-harakatlarini sanab o'tadi.

1. Usulga mutlaq ishonchni ko'rsating.
2. Xulq-atvorda va kiyinishda ehtiyotkorlik bilan harakat qiling.
3. O'qitish jarayonining dastlabki bosqichlarini to'g'ri tashkil qilish va qat'iy rioya qilish - bu musiqa tanlash va o'ynash, shuningdek, aniqlikni o'z ichiga oladi.
4. Sessiyaga tantanali munosabatda bo'ling.
5. Sinovlarni topshiring va yomon qog'ozlarga xushmuomalalik bilan javob bering (agar mavjud bo'lsa).
6. Materialga analitik munosabatdan ko'ra global stress.
7. Kamtarona ishtiroqni saqlang.

Materiallar to'g'ridan-to'g'ri qo'llab-quvvatlovchi materiallardan, birinchi navbatda matn va lentadan va bilvosita yordamchi materiallardan, shu jumladan sinf jihozlari va musiqadan iborat. Matn yuqorida tavsiflangan o'nta birlik atrofida tuzilgan. Darslikda hissiy kuch, adabiy sifat, qiziqarli personajlar bo'lishi kerak. Til muammolari o'quvchilarni tashvirlantirmaydigan va mazmundan chalg'itmaydigan tarzda kiritilishi kerak. "Travmatik mavzular va yoqimsiz leksik materiallardan qochish kerak" (Lozanov 1978: 278).

Har bir birlik turli kichik mavzularni o'z ichiga olgan yagona g'oya bilan boshqarilishi kerak, "hayotda qanday bo'lsa" (278-bet).

Garchi o'z-o'zidan til materiallari bo'lmasa-da, o'quv muhiti Suggestopedia-da shunday markaziy rol o'ynaydiki, atrof-muhitning muhim elementlarini qisqacha sanab o'tish kerak. Atrof-muhit (bilvosita qo'llab-quvvatlovchi materiallar) sinfning tashqi ko'rinishini (yorqin va quvnoq), mebellarni (aylana bo'ylab joylashtirilgan stullar) va musiqani (barokko largo) o'z ichiga oladi.

Jarayon Biz

ko'rib chiqqan boshqa usullarda bo'lgani kabi, tarixiy variantlar ham mavjud

va Suggestopedia darslarini haqiqiy o'tkazishda individual. Torontoda Jeyn Bankroft va uning

guvohi bo'lganimiz kabi moslashuvlar

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011)

CBO9780511667305.011 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Toronto universiteti

Skarboro kollejidagi *Suggestopedia* 105 hamkasblari Lozanov asarlarida tasdiqlanmagan keng va xilma-xil texnikalarni namoyish etdilar.

Biz bu erda Suggestopedia adabiyotida tasvirlangan sinfni tavsiflashga harakat qildik, shu bilan birga biz kuzatgan haqiqiy sinflar tavsifdan sezilarli darajada farq qilganligini ko'rsatdik. Bancroft (1972) 4 soatlik til sinfi uchta alohida qismdan iborat ekanligini ta'kidlaydi. Birinchi qismni og'zaki ko'rib chiqish bo'limi deb atashimiz mumkin. Oldin o'rganilgan material o'qituvchi va sinfdagi o'n ikki o'quvchi tomonidan muhokama qilish uchun asos sifatida ishlatiladi. Barcha ishtirokchilar o'zlarining maxsus mo'ljallangan stullarida aylana bo'ylab o'tirishadi va muhokama seminar kabi davom etadi. Ushbu sessiya mikro-tadqiqotlar va makro-tadqiqotlar deb ataladigan narsalarni o'z ichiga olishi mumkin. Mikro-tadqiqotlarda grammatika, lug'at va aniq savol-javoblarga alohida e'tibor beriladi. Mikro-tadqiqotning savoli shunday bo'lishi mumkin: "Agar hammom kranlari ishlamasa, mehmonxona xonasida nima qilish kerak?" Makro-tadqiqotlarda asosiy e'tibor rol o'ynashga va kengroq, innovatsion til konstruksiyalariga qaratiladi.

"Birovga Boyana cherkovini tasvirlab bering" (Bolgariyaning eng mashhur o'rta asr cherkovlaridan biri) makro-tadqiqotlardan ma'lumot so'rashga misol bo'la oladi.

Darsning ikkinchi qismida yangi material taqdim etiladi va muhokama qilinadi.

Bu yangi dialog va uning ona tiliga tarjimasini ko'rib chiqish va o'qituvchi muhim deb hisoblagan yoki o'quvchilar qiziqqan har qanday grammatika, lug'at yoki mazmun masalalarini muhokama qilishdan iborat.

Bancroft ta'kidlashicha, bu bo'lim odatda maqsadli tilda olib boriladi, garchi talaba savollari yoki sharhlari talaba o'zi hal qila oladigan tilda bo'ladi. Talabalar yangi material bilan ishlash tajribasini qiziqarli va har qanday maxsus harakat yoki tashvishga muhtoj emas deb

bilishga olib keladi. O'qituvchining munosabati va vakolati o'quvchilarni kelajakdagi ta'limda muvaffaqiyatga tayyorlash uchun juda muhim hisoblanadi. Talabalar nima kutilayotganini bilishlari uchun o'rganish va foydalanish namunasi qayd etiladi (ya'ni, fiksatsiya, takror ishlab chiqarish va yangi ijodiy ishlab chiqarish).

Uchinchi qism - s'yans yoki kontsert sessiyasi - Suggestopedia eng mashhur bo'lgan qismidir. Bu usulning asosini tashkil etganligi sababli, biz ushbu sessiya qanday davom etishi haqida Lozanovdan iqtibos keltiramiz.

Mashg'ulot boshida barcha suhbatlar bir-ikki daqiqaga to'xtaydi va o'qituvchi magnitafondan kelayotgan musiqani tinglaydi. U musiqa kayfiyatiga kirish uchun bir nechta parchalarni kutadi va tinglaydi, so'ngra yangi matnni o'qish yoki aytishni boshlaydi, uning ovozi musiqiy iboralar bilan uyg'unlashadi. Talabalar har bir dars ona tiliga tarjima qilingan darsliklaridagi matnga amal qiladilar. Konsertning birinchi va ikkinchi qismlari orasida bir necha daqiqalik tantanali sukut saqlandi.

Ba'zi hollarda, o'quvchilarni biroz aralashtirishga imkon berish uchun uzoqroq pauzalar berilishi mumkin. Konsertning ikkinchi qismi boshlanishidan oldin yana bir necha daqiqa sukut saqlandi va musiqaning ba'zi iboralari yana eshutiladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011)

CBO9780511667305.011 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

O'qituvchi matnni o'qishni boshlashdan oldin

muqobil yondashuvlar va usullar 106 . Endi talabalar darsliklarini yopadilar va o'qituvchining o'qishini tinglaydilar. Oxirida talabalar indamay xonani tark etishadi. Ularga uy vazifasini faqat yotishdan oldin va ertalab turishdan oldin yana bir marta o'qishdan tashqari, o'tgan dars bo'yicha hech qanday uy vazifasini bajarish buyurilmaydi. (Lozanov 1978: 272).

Xulosa

Suggestopedia 1978 yil 12 martdagi *Parade* jurnalida yuqori baholandi.

tilshunos (Scovel 1979). "Suggestopediy-da chet tili sinfida foydali bo'lishi mumkin bo'lgan texnikalar va protseduralar mavjudligini" e'tirof etgan holda, Scovel Lozanov taklif-pediya fanining to'liq doirasidan tashqarida har qanday eklektik usullardan foydalanishga shubhasiz qarshi ekanligini ta'kidlaydi. Skovelning fikr-mulohazalari bo'yicha: "Agar biz yetmishinchi yillarda umuman biror narsa o'rgangan bo'lsak, demak, til o'rgatish san'ati taklifologiyaning psevdofanidan juda kam foyda ko'radi".

(Scovel 1979: 265).

Va shunga qaramay, Lozanov nuqtai nazaridan, bu fan havosi (uning mazmunidan ko'ra) Suggestopedia-ga talabalar nazarida o'z obro'sini beradi va ularni muvaffaqiyat kutishga tayyorlaydi. Lozanov Suggestopedia talabalarga "taklif qiluvchi-desuggestive ritual platsebo-tizimi" (Lozanov 1978: 267) kontekstida tanishtirilishi va taklifopedik rahbarning vazifalaridan biri hozirgi qaysi marosim platsebo tizimi talabalarda eng ko'p obro'ga ega ekanligini aniqlashdir.

Shifokorlar bemorlarga platsebo ularni davolaydigan tabletkani ekanligini aytganidek, o'qituvchilar ham talabalarga Suggestologiya ularni o'rgatadigan fan ekanligini aytishadi. Lozanovning ta'kidlashicha, platsebo bemor yoki o'quvchi ularga buning uchun kuch berganida, ham davolaydi, ham o'rgatadi. Demak, ilm-fan/fansizlik, ma'lumotlar/ikki-qo'shma gaplar masalalarini ko'proq muhokama qilish unumli emas va buning o'rniga, Bancroft va Stevik qilganidek, Suggestopedia-dan samarali ko'rinadigan va til o'rgatish inventaridagi boshqa muvaffaqiyatli texnikalar bilan uyg'unlashgan texnikalarni aniqlash va tasdiqlashga harakat qiling.

Bibliografiya va keyingi o'qish Bancroft, WJ 1972.

Suggestopedia psixologiyasi yoki stresssiz o'rganish. *Ta'lim kuryeri* (fevral): 16–19.

Bancroft, WJ 1978. Lozanov usuli va uning Amerika moslashuvlari. *Zamonaviy til jurnali* 62(4): 167–175.

Bancroft, J. 1996. Tilni o'zlashtirish uchun SALT. *Mozaika* 3(3): 16–20.

Bler, RW (tahrir). 1982-yil *Til o'qitishda innovatsion yondashuvlar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Suggestopedia 107

Brewer, C. va D. Kempbell. 1991. *Ta'lim ritmlari: umrbod ko'nikmalarni rivojlantirish uchun ijodiy vositalar*. Tuscon, Ariz.: Zephyr Press.

Gaston, ET (tahrir). 1968. *Terapiyada musiqa*. Nyu-York: Makmillan.

Hammerli, H. 1982. *Ikkinchi tilni o'qitishda sintez*. Vankuver, miloddan avvalgi: Ikkinchi til nashrlari.

Hansen, GH 1998. Lozanov va o'qitish matni. B. Tomlinson (tahr.), *Til o'qitishda materiallarni ishlab chiqish*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti. 311–319.

Lozanov, G. 1978. *Suggestologiya va Suggestopediya konturlari*. Nyu-York. Gordon va buzish.

Lozanov, G. va E. Gateva. 1988. *Chet tili o'qituvchisi uchun tavsiya etilgan qo'llanma*. Nyu-York: Gordon va buzish.

Ostrander, S., L. Shroeder va N. Ostrander. 1979. *Superlearning*. Nyu-York: Dell.

Scovel, T. 1979. Suggestologiyani ko'rib chiqish va *Suggestopediya konturlari*. TESOL 13 chorak: 255–266.

Stevick, EW 1976. *Xotira, ma'no va usul: tilni o'rganish bo'yicha ba'zi psixologik nuqtai nazarlar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Stevick, EW 1980. *Tillarni o'qitish: yo'l va yo'llar*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Zence, R. 1995. Tezlashtirilgan o'rganish: usul bilan aqldan ozish. *Trening* 32(10): 93–96, 98–100.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:52 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.011> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://ebooks.cambridge.org/> Til o'qitishda yondashuvlar va usullar

Jek K. Richards, Teodor S. Rodgers Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305> Onlayn ISBN: 9780511667305
Qog'ozli ISBN: 9780521803656 Qog'ozli
qog'oz ISBN: 9780521803656 Qog'ozli
qog'oz ISBN35 ISBN307 9 - Butun til 108-114-
betlar DOI
bobi: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Kembrij universiteti nashriyoti 108

9 Butun til tushunchasi

Butun til

atamasi 1980-yillarda til sanʼati, yaʼni ona tilida oʻyqish va yozishni oʻrgatish bilan shugʻullanuvchi bir guruh AQSH oʻqituvchilari tomonidan yaratilgan. Birinchi tilda oʻqish va yozishni oʻrgatish (koʻpincha *savodxonlikni oʻrgatish deb ataladi*) butun dunyo boʻylab juda faol taʼlim korxonasi boʻlib, ikkinchi tilni oʻqitish sohasi kabi bir qator turli xil va baʼzida raqobatdosh yondashuvlar va metodologiyalarni keltirib chiqardi. Oʻqish va yozishni oʻrgatishda keng tarqalgan yondashuvlardan biri tilga "dekodlash" yondashuviga qaratilgan. Bunda tilning grammatika, lugʻat va soʻzni aniqlash kabi alohida komponentlarini oʻrgatish, xususan, fonetikasi oʻrgatish nazarda tutiladi. Fonika oʻqish harflarni aniqlash va ularni tovushga aylantirishni oʻz ichiga olgan nazariyaga asoslanadi. Boshqa oʻqish nazariyalari oʻqishga koʻnikmalar orqali yaqinlashadi. Butun til harakati oʻqish va yozishni oʻrgatishning bunday yondashuvlariga keskin qarshi va tilni "butun" sifatida oʻrgatish kerakligini taʼkidlaydi. "Agar til butunligicha saqlanmasa, u endi til emas" (Rigg 1991: 522).

Butun tilni oʻrgatish - bu yosh bolalarga oʻqishni oʻrganishga yordam berish uchun ishlab chiqilgan tilni oʻqitish nazariyasi boʻlib, oʻrta va oʻrta darajalarga hamda ESL oʻqitishga qadar kengaytirilgan. "Oʻqishni oʻrgatishning yaxlit usuli sifatida boshlangan narsa oʻzgarish uchun harakatga aylandi, uning asosiy jihatlari har bir oʻquvchini madaniyat aʼzosi va bilim yaratuvchisi sifatida hurmat qilish va har bir oʻqituvchiga professional sifatida hurmat qilishdir" (Rigg 1991: 521). Butun til yondashuvi haqiqiy muloqot va zavq uchun oʻqish va yozishga eʼtibor qaratgan holda tabiiy ravishda oʻqish va yozishni oʻrganishga urgʻu beradi. 1990-yillarda u Qoʻshma Shtatlarda boshlangʻich maktab oʻquvchilariga til koʻnikmalarini oʻrgatishning ragʻbatlantiruvchi va innovatsion usuli sifatida mashhur boʻldi. Til oʻrgatishda u kommunikativ tilni oʻrgatish bilan falsafiy va taʼlim nuqtai nazarini baham koʻradi, chunki u oʻqitish va oʻrganishda maʼno va maʼno yaratish muhimligini taʼkidlaydi. Bu, shuningdek, til oʻrganishning tabiiy yondashuvlariga ham tegishli (15-bobga qarang), chunki u bolalar va kattalarga ikkinchi tilni bolalar oʻzlarining birinchi tillarini oʻrganishlari kabi oʻrganishga yordam berish uchun moʻljallangan. Butun til mavjudligi haqida katta munozaralar olib borildi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Butun til 109 - bu

yondashuv, usul, falsafa yoki eʼtiqod. Butun til boʻyicha oltmish toʻrtta maqoladan iborat soʻrovda Bergeron (1990) Butun tilga yondashuv (maqolalarning 34,4 foizi), falsafa (23,4 foiz), eʼtiqod (14,1 foiz) yoki usul (6,3 foiz) sifatida qaralganini aniqladi.

Biz buni til (til yaxlit) va oʻrganish (yozish, oʻqish, tinglash va gapirish oʻrganishda integratsiyalashgan boʻlishi kerak) haqidagi asosiy tamoyillarga asoslangan yondashuv sifatida koʻramiz. Har bir butun til oʻqituvchisi Butun til nazariyalarini oʻzi talqin qilganda va oʻqiyotgan sinflar va oʻquvchilarning turlariga qarab amalga oshiradi.

Yondashuv: til va o'rganish nazariyasi butun til til tashkilotiga biz avvalroq interaktivlik nuqtai nazaridan qaraydi. Bu nuqtai nazar, tilni insoniy muloqot vositasi sifatida ko'radigan va o'quvchilar va yozuvchilar o'rtasida o'zaro munosabatlar mavjud bo'lgan ijtimoiy nuqtai nazardir. "Tildan foydalanish har doim ijtimoiy kontekstda bo'ladi va bu og'zaki va yozma tilga, ham birinchi, ham ikkinchi tilga tegishli"

(Rigg 1991: 523). Butun tilda "haqiqiylik" ga, yozma matnlar mualliflari bilan muloqotga, shuningdek suhbatga katta e'tibor beriladi. Masalan, "uzr so'rash" uchun sotsiolingvistik signallarni o'zlashtirishda "Tilning butun nuqtai nazari chindan ham boshqasidan kechirim so'rashi kerak bo'lgan haqiqiy, "real" vaziyatni talab qiladi" (Rigg 1991: 524).

Butun til, shuningdek, tilni psixolingvistik jihatdan ichki "o'zaro ta'sir", egosentrik nutq, fikrlash vositasi sifatida ko'radi. "Biz o'ylash uchun tildan foydalanamiz: biz bilgan narsalarni kashf qilish uchun biz ba'zan yozamiz, ehtimol do'stimiz bilan gaplashamiz yoki o'zimizga jimgina g'o'ldiradi" (Rigg 1991: 323). Tilning funktsional modeliga Butun til haqidagi ko'plab maqolalarda ham murojaat qilinadi. Til har doim mazmunli maqsadlarda va haqiqiy funktsiyalarni bajarish uchun ishlatiladigan narsa sifatida qaraladi.

Butun tilni o'rganish nazariyasi gumanistik va konstruktiv maktablarda mavjud. Butun til sinflarining tavsiflari ta'lim va til o'rganishga gumanistik yondashuvlarga tanish bo'lgan atamalarni esga oladi: Butun til haqiqiy, shaxsiylashtirilgan, o'zini o'zi boshqaradigan, hamkorlikka asoslangan, plyuralistik deb aytiladi. Bunday xususiyatlar o'quvchilarning diqqatini jamlaydi va o'zlashtirishga undaydi. Konstruktivistik ta'lim nazariyasi bilim olish yoki kashf qilish emas, balki ijtimoiy jihatdan qurilgan deb hisoblaydi. Shunday qilib, konstruktivist o'quvchilar "ma'no yaratadi", "amalga oshirish orqali o'rganadi" va "umumiy loyihalar bo'yicha aralash guruhlarda" hamkorlikda ishlaydi. Talabalarga bilim berish o'rniga, o'qituvchilar o'zaro ijtimoiy kontekstda bilim va tushunishni yaratish uchun ular bilan hamkorlik qiladilar. "O'quv dasturini qamrab olishga" intilish o'rniga,

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 110 ta'lim

o'quvchilar tajribasi, ehtiyojlari, qiziqishlari va intilishlariga qaratilgan.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli Butun tilni o'qitishni

loyihalashning asosiy tamoyillari quyidagilardan iborat: - sun'iy, maxsus tayyorlangan matnlar va individual

o'qish ko'nikmalarini mashq qilish uchun mo'ljallangan mashqlardan ko'ra haqiqiy adabiyotlardan foydalanish - maxsus yozilgan hikoyalarga emas, balki real va tabiiy voqealarga e'tibor berish - o'quvchilarning haqiqiy qiziqishiga ega bo'lmagan matnlarni o'qish; ayniqsa adabiyot - tushunish va haqiqiy maqsadda o'qish - shunchaki yozish ko'nikmalarini mashq qilish uchun emas, balki haqiqiy auditoriya uchun yozish - yozish - o'quvchilar ma'noni kashf qilish va kashf qilish jarayoni sifatida yozish - o'qituvchi yoki boshqa tomonidan yaratilgan matnlardan ko'ra o'quvchilar tomonidan yaratilgan matnlardan foydalanish

- o'qish, yozish va boshqa ko'nikmalarni birlashtirish - o'quvchi markazlashtirilgan ta'lim: talabalarga o'qish

va yozish qobiliyatini tanlash imkoniyati mavjud o'quvchilar

- tavakkal qilish va izlanishni rag'batlantirish va xatolarni muvaffaqiyatsizlik emas, balki o'rganish belgisi sifatida qabul qilish O'qituvchi yordam beruvchi va o'rganishning faol ishtirokchisi sifatida ko'riladi.

bilimlarni uzatuvchi mutaxassis emas, balki jamiyat. O'qituvchi mavzuni emas, balki talabalarga dars beradi va oldindan rejalashtirilgan dars rejasi yoki stsenariysiga rioya qilishdan ko'ra, o'rgatish mumkin bo'lgan daqiqalarning paydo bo'lishini qidiradi. O'qituvchi hamkorlikda o'rganishni qo'llab-quvvatlaydigan muhit yaratadi. O'qituvchi o'quvchilar bilan ish rejasini muhokama qilish uchun javobgardir.

O'quvchi hamkasblar, o'qituvchi va matn mualliflari bilan hamkorlik qiladi. Talabalar ham baholovchi bo'lib, o'zining va boshqalarning bilimlarini o'qituvchi yordamida baholaydi. O'quvchi o'zini o'zi boshqaradi; o'z o'rganish tajribasi o'rganish uchun manba sifatida ishlatiladi. Talabalar, shuningdek, o'quv materiallari va tadbirlarni tanlaydilar. "Tanlash butun til sinfida juda muhimdir, chunki mashg'ulotlar, materiallar va suhbatdoshlarni tanlash qobiliyatisiz talabalar tildan o'z maqsadlari uchun foydalana olmaydilar" (Rigg 1991: 526).

Butun tilni o'qitish tijorat matnlaridan ko'ra real dunyo materiallaridan foydalanishni qo'llab-quvvatlaydi. Adabiyot parchasi "haqiqiy dunyo" materiallariga misol bo'lib, uni yaratishda o'quv motivi bo'lmagan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Butun til 111, lekin

muallifning o'quvchi bilan muloqot qilish istagidan kelib chiqqan.

Boshqa real dunyo materiallari talabalar tomonidan gazetalar, belgilar, qo'llanmalar, hikoyalar kitoblari va kattalar misolida ish joyidan bosma materiallar ko'rinishida sinfga olib kelinadi. Talabalar o'zlari ham materiallar ishlab chiqaradilar. Pedagogik jihatdan tayyorlangan darsliklar va "asosiy kitobxonlar" ni sotib olish o'rniga, maktablar badiiy va badiiy bo'lmagan sinf adabiyotlaridan foydalanadilar.

Protsedura

Butun tilga qanday ta'lim xususiyatlari xosligi masalasi biroz muammoli. Bergeron (1990) o'yi so'rov o'ytkazgan oltinchi to'rtta maqolaning har bir maqolasida (bir muallif tomonidan yozilganlardan tashqari) Butun til turlicha tasvirlanganligini aniqladi. U maqolalarning 50 foizdan ortig'ida tilga olingan faqat to'rtta sinf xususiyatini topdi.

Bularga quyidagilar

kiradi: – adabiyotlardan

foydalanish – yozish jarayonini

qo'llash – o'quvchilar o'rtasida hamkorlikda o'rganishni rag'batlantirish – o'quvchilarning munosabatiga e'tibor

berish Butun tilni o'qitishda ko'pincha qo'llaniladigan faoliyatlar: – individual va

kichik guruhlarda o'qish va yozish – baholanmagan dialog

jurnallari – portfolio yozish –

konferensiyalar yozish –

o'quvchilar tomonidan

yaratilgan kitoblar –

hikoyalar yozish.

Mazmunga asoslangan o'qitish va vazifaga asoslangan tilni o'rgatish. Balki butun tilning yagona xususiyati til o'rgatishning kommunikativ yondashuvlari muhokamalarida ham markaziy o'yrinda bo'lmaydi, garchi bu ELT metodologiyasi bo'yicha boshqa yozuvchilarni tashvishga solgan bo'lsa-da, bu adabiyotga e'tibor qaratishdir. Butun til sinfida adabiy manbalardan foydalanish bo'yicha takliflar ikkinchi tilni o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun adabiyotdan foydalanishga qiziqishi bo'lgan til o'qituvchilariga tanish bo'ladi. Butun tilni o'qitishda farq qiladigan narsa, dars mavzusi yoki dasturdagi biror narsaga asoslangan bunday mashg'ulotlarning tasodifiy qo'llanilishi emas, balki ularni o'qitish va o'rganishning umumiy falsafasining bir qismi sifatida foydalanish, bu kabi mashg'ulotlarga yangi ma'no va maqsad beradi.

Muqobil yondashuvlar va usullar 112 Quyida to'liq

til bo'yicha seminarda adabiy asarlardan foydalanish misoli keltirilgan va "Parallel matnlar"dan foydalanishga asoslangan faoliyatni o'z ichiga oladi. Bir xil qisqa hikoyaning ikkita inglizcha tarjimasi Parallel Texts misolidir. Ikki tarjimani o'rganish yozuvchi (va tarjimon) uchun ochiq bo'lgan til tanlovlari qatorini tarjimonlar tomonidan qilingan til tanlovlari va o'quvchilarning o'quvchilar sifatida bu tanlovlarga bergan javoblari bilan taqqoslaydi. Juftlikda bitta talaba ikkita qisqa hikoyaning birida taqdimotchi/tarjimon vazifasini bajaradi, sherik esa ikkinchisining taqdimotchisi/tarjimoni sifatida ishlaydi.

Parallel matnlar: Koreyscha qisqa hikoyaning ikkita tarjimasidan ochiladigan

jumlalar. 1a. Xvan Sun-Vonning "Kranlar" (Kevin O'Rurk tarjimasi)
"38-parallel chegaraning shimoliy tomonidagi qishloq baland, musaffo kuz osmoni ostida shunday sokin va kimsasiz edi. Oq guruchlar bo'm-bo'sh uyning hovlisida tebranib, oq qovoqlarga suyanib turardi." 1b. Xvan Sun-Vonning "Kran" (Kim Se Yon tarjimasi)
"38-parallel chegarasidagi shimoliy qishloq kuzning yorqin baland osmoni ostida juda osoyishta edi. Bo'sh fermaning ikkita asosiy xonasi orasidagi bo'shliqda boshqa oq bo'sh qovoqqa qarshi oq bo'sh qovoq yotardi."

Parallel matnlar asosida o'quvchilar faoliyatiga misollar: 1.

1a va 1b da tasvirlangan qishloqni ikki xil qishloq deb tasavvur qiling.

Qaysi birida yashashni tanlagan bo'lardingiz? Nega?

2. Qarama-qarshilikli kirish jumlalari o'quvchida qanday hikoya bo'lishi va hikoyaning ohangi qanday bo'lishi haqida turli xil kutishlarni o'rnatadimi?

3. Koreya xaritasida har bir hamkor qishloq qayerda joylashganligini ko'rsatishi kerak. Joylar bir xilmi? Agar yo'q bo'lsa, nima uchun?

4. Hikoyaning bosh gapini yozing, unda siz 1a qishlog'ini qisqacha tanishtiring, chunki u kuzda emas, balki qishda paydo bo'lishi mumkin.

5. O'zingiz bilgan qishloqni turli so'zlar bilan tasvirlaydigan ikkita parallel matn ochuvchi jumlalarni yozing. Hamkoringizdan qaysi qishloqni afzal ko'rishini so'rang.

6. Boshlovchi gaplar asosida qanday turli xil hikoyalar kelishi mumkinligini muhokama qiling. O'zingizni "tarjimon" deb o'ylab, ushbu hikoyaning asl birinchi jumlasini yozing va ikkala tarjimani ham o'zingiz sifatida ko'rib chiqing.

resurslar.

(Rodgers 1993)

Xulosalar Butun

til harakati o'qitish usuli emas, balki tilni bir butun sifatida ko'radigan o'rganishga yondashuvdir.

Har bir til

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Butun til 113

o'qituvchisi muayyan sinflarning ehtiyojlariga ko'ra yondashuvni amalga oshirishi mumkin. Butun til uchun da'vo qilingan afzalliklar shundaki, u o'quvchilarning hayoti va ehtiyojlariga mos keladigan tajriba va faoliyatga e'tibor qaratadi, u haqiqiy materiallardan foydalanadi va ikkinchi tilning barcha jihatlarini rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin.

Biroq, tanqidchilar buni til o'rgatishdagi butun ESL yondashuvini rad etish va ESLga ona tili tamoyillarini qo'llashga intilish deb bilishadi.

Butun til bo'yicha takliflar to'g'ridan-to'g'ri o'qitishga qarshi, ko'nikmaga qarshi va materiallarga qarshi sifatida ko'riladi, chunki haqiqiy matnlar ikkinchi tilni o'rganishni qo'llab-quvvatlash uchun etarli va ko'nikmalarni rivojlantirish alohida e'tiborsiz davom etadi (Aaron 1991). Ko'pgina til o'qituvchilari hali ham o'qitishni qo'llab-quvvatlash uchun maxsus ishlab chiqilgan materiallarga qat'iy sodiqdirlar va ba'zilar Butun til aniqlik hisobiga ravonlikni ta'minlaydi, deb ta'kidlaydilar. Boshqa tomondan, Butun til tarafdorlari ESL ko'rsatmalariga kompleks yondashuvni taklif qiladigan va turli xil kontekstlarda foydalanish uchun moslashtirilishi mumkin bo'lgan boy materiallar majmuasini ishlab chiqdilar (masalan, Whiteson 1998). Butun tilda faoliyat ko'rsatishi mumkin

ayniqsa ESL muhitida yosh o'quvchilar uchun foydali bo'ladi.

Boshqa muhitdagi katta yoshdagi o'quvchilar uchun ko'plab tadbirlar boshqa ta'lim yondashuvlarida tavsiya etilganlarga o'xshaydi (masalan, Kommunikativ tilni o'rgatish va hamkorlikda o'rganish), ular butun til yondashuvini qo'llab-quvvatlash uchun manba bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Bibliografiya va keyingi o'qish Aaron, P. 1991. Butun tilda teshik bormi? *Zamonaviy ta'lim* 62 (qishki): 127.

Adunyarittigun, D. 1996. Butun til: ESL dasturlari uchun butunlay yangi dunyo. ERIC hujjati ED386024.

Bergeron, BS 1990. Butun til atamasi nimani anglatadi? *O'qish xulq-atvori jurnali* 22(4): 6–7.

Brockman, B. 1994. Butun til: Kattalar uchun ham savodxonlikni o'rgatish falsafasi! ERIC hujjati: ED376428.

Chitrapu, D. 1996. Butun til: Katta sinflar uchun yondashuvni moslashtirish.

Forum jurnali 34(2): 28–29.

Freeman, D. va Y. Freeman. 1993. Butun til: u ikkinchi tilni o'rganuvchilarni qanday qo'llab-quvvatlaydi? ERIC hujjati: ED360875.

Gudman, K. 1986. *Butun tilda nima bor?* Portsmouth, NH: Heinemann.

Hao, RN 1991. Butun til: Ba'zi fikrlar. *Kamehameha Journal of Education* (mart): 16–18.

Heymsfeld, CR 1989. Butun tilda teshikni to'ldirish. *Ta'limdagi etakchilik* 46(6).

Krashen, S. 1998. Butun til muvaffaqiyatsizlikka uchradimi? ERIC hujjati: ED586010.

Lems, K. 1995. Butun til va ESL/EFL sinfi. ERIC hujjati ED384210.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 114 Patzelt,

Karen E. 1993. Butun til tamoyillari va ESL o'quvchilari uchun ta'sir. ERIC hujjati: ED400526.

Rigg, P. 1991. TESOLda butun til. *TESOL choraklik* 25(3): 521–542.

Rodgers, TS 1993. ELT bo'yicha butun til uchun o'qituvchilar tayyorlash. Gonkong shahar universitetida tillarni o'qitish bo'yicha ta'lim bo'yicha o'qituvchi seminarida berilgan ma'ruza. aprel.

Shao, X. 1996. Butun til materiallari bibliografiyasi. Biblio. Seriya 1993 yil, ʻy 1. ERIC hujjati: ED393093.

Stahl, SA 1994. Butun tilda o'qitishning ta'siri: yangilash va qayta baholash. ERIC hujjati: ED364830.

Whiteson, V. 1998. *O'yin - bu narsa: butun til yondashuvi*. Nyu-York: Sent-Martin matbuoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:48:58 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.012> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 10-bob

- Ko'p razvedka 115-124-bob DOI: <http://>

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667301

Kembrij

universiteti nashriyoti .

10 Ko'p intellektning foni Ko'p

intellekt (MI)

ta'limda e'tirof etilishi va rivojlanishi kerak bo'lgan ko'p o'lchovlarga ega

bo'lgan inson aql-zakovatini tavsiflovchi o'quvchilarga asoslangan falsafaga

ishora qiladi. An'anaviy IQ yoki aql

testlar intellekt yagona, o'zgarmas, tug'ma qobiliyat degan g'oyaga asoslangan
Stenford-Binet deb nomlangan testga asoslangan. Biroq, an'anaviy IQ testlari ko'pchilik
maktab o'quvchilariga berilgan bo'lsa-da, MI harakati tomonidan tobora ko'proq e'tiroz
bildirilmoqda. MI Garvard Oliy ta'lim maktabi xodimi Xovard Gardnerning ishiga
asoslangan (Gardner 1993). Gardnerning ta'kidlashicha, an'anaviy IQ testlari faqat mantiq
va tilni o'lchaydi, ammo miyada boshqa bir xil darajada muhim aql turlari mavjud.

Gardnerning ta'kidlashicha, barcha odamlar bunday aql-zakovatlarga ega, ammo odamlar
aql-idrokning kuchli tomonlari va kombinatsiyalarida farqlanadi. Uning fikricha, ularning
barchasini mashg'ulotlar va amaliyot orqali oshirish mumkin. Shunday qilib, MI o'quvchilar
o'rtasidagi farqlarga va o'quvchilarning o'qitishdagi farqlarini tan olish zarurligiga e'tibor
qaratadigan ta'lim istiqbollari guruhiga kiradi.
Talabalar individual ta'lim uslublari, imtiyozlari yoki aql-idrokiga ega deb qaraladi. Pedagogika
o'quvchilarning bu farqlari tan olinganda, muayyan o'quvchilar guruhlar uchun
tahlil qilinganda va o'qitishda moslashtirilganda eng muvaffaqiyatli bo'ladi. Umumiy ta'limda
ham, til o'qitishda ham individual farqlarga e'tibor so'nggi 30 yil ichida takrorlanadigan
mavzu bo'lib kelgan, buni individuallashtirilgan ta'lim, avtonom ta'lim, o'quvchilarni tayyorlash
va o'quvchilar strategiyalari kabi harakatlar yoki yondashuvlarda ko'rish mumkin. Ko'p
razvedka modeli ushbu oldingi takliflar bilan bir qator umumiy jihatlarga ega.

Gardner (1993) "Ko'p aqlli modellar" deb nomlangan tabiiy iste'dodlar nuqtai nazarini taklif
qildi. Ushbu model umumiy ta'limda taklif qilingan va keyinchalik til ta'limida
qo'llanilgan turli xil ta'lim uslublari modellaridan biridir (qarang, masalan, Christison 1998).
Gardnerning ta'kidlashicha, uning aql(lar)ga bo'lgan qarashi madaniyatdan xoli
va odatda an'anaviy aql modellari (masalan, Intelligent Quotient [IQ] test modeli)
bilan bog'liq bo'lgan kontseptual torlikdan qochadi. Gardner sakkizta mahalliy "intellekt"
ni taklif qiladi, ular quyidagicha tavsiflanadi:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan
yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/
CBO9780511667305.013](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 116 1.

Tilshunoslik: huquqshunoslar, yozuvchilar, muharrirlar va tarjimonlar kuchli bo'lgan
tildan maxsus va ijodiy usullarda foydalanish qobiliyati 2. Mantiqiy */matematik:*
ko'pincha
shifokorlar, muhandislar, dasturchilar va olimlar tomonidan topilgan oqilona fikrlash qobiliyati
haykaltaroshlar va rassomlar yaxshi 4. *Musiqiy:* musiqa
uchun yaxshi quloq, qo'shiqchilar va bastakorlarda kuchli bo'lgani kabi 5. *Tana/*
kinestetik: yaxshi muvofiqlashtirilgan tanaga ega bo'lish, sportchilar va
hunarmandlarda mavjud bo'lgan narsa 6. *Shaxslararo* : odamlar bilan yaxshi ishlay olish
qobiliyati, bu esa siyosatshunoslik va o'qituvchilik sohasida kuchli. o'zini anglash va o'z
iste'dodini muvaffaqiyatli qo'llash
qobiliyati, bu hayotning barcha sohalarida baxtli va yaxshi moslangan odamlarga olib keladi
8. *Naturalist:* naqshlarni tushunish va tartibga solish
qobiliyati.

tabiat

Ko'p intellekt g'oyasi ko'plab o'qituvchilar va keng jamoatchilikning qiziqishini uyg'otdi.
MI nazariyasidan foydalanadigan maktablar an'anaviy kitoblar, qalamlar va qalamlardan tashqari
o'rganishni rag'batlantiradi.
O'quvchilarining/farzandlarining o'ziga xos qobiliyatlari va iste'dodlarini tan olgan
o'qituvchilar va ota-onalar o'ziga xos sovg'alarga asoslangan o'quv faoliyatini ta'minlashi
mumkin. Bunday tafovutlarning kuchayishi natijasida shaxslar o'ziga xos tarzda aqlli
bo'lishda erkindir.
Hissiy intellekt, mexanik intellekt va amaliy aql kabi boshqa "aql-idrok"lar taklif qilingan, ammo
Gardner

o'zining sakkiz o'lchovli razvedka modelini himoya qiladi, u ko'rsatgan aniq ma'lumotlar sakkizta ma'lumotlar bazasida joylashgan "belgilar" bilan tasdiqlanganligini da'vo qiladi. Belgilarni batafsil muhokama qilish ushbu bobning doirasidan tashqarida. Shu bilan birga, belgilar o'ziga xos rivojlanish va aniq evolyutsiya tarixiga ega bo'lgan aql kabi maslahatlarni o'z ichiga oladi; ya'ni individlar ichida aql-zakovat rivojlanishining xuddi shunday ketma-ketligi erta bolalikdan boshlanib, etuklikkacha davom etadi. Bu ketma-ketlik individual shaxslar uchun universal bo'ladi, lekin har bir aql uchun o'ziga xos bo'ladi. Xuddi shunday, har bir aql evolyutsiya tarixiga chuqur singib ketgan. Masalan, inson vositasidan foydalanish evolyutsiya tarixiga ega va u, deydi Gardner, tana/kinestetik intellektning namunasidir.

Yondashuv: Til va tilni o'rganish nazariyasi MI nazariyasi dastlab

Gardner (1993) tomonidan kognitiv fanga hissa sifatida taklif qilingan. Juda erta, u Armstrong (1994) kabi ba'zi umumiy o'qituvchilar tomonidan qayta ko'rib chiqish uchun asos sifatida talqin qilingan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Ko'p aqlli 117 maktab

ta'limi. Qo'shma Shtatlardagi ba'zi maktablar haqiqatan ham o'z ta'lim dasturlarini MI modeli atrofida qayta ishlab chiqdilar. Til o'qitishda Mlni qo'llash yaqinda paydo bo'ldi, shuning uchun MI nazariyasi uni til ta'limi bilan to'g'ridan-to'g'ri bog'lashi mumkin bo'lgan ba'zi asosiy elementlardan mahrum bo'lishi ajablanarli emas. Bir kamchilik - bu MI nazariyasining mavjud til va/yoki til o'rganish nazariyalari bilan qanday bog'liqligi haqida aniq ko'rinish, garchi bunday aloqalarni o'rnatishga urinishlar qilingan bo'lsa ham (masalan, Reid 1997; Christison 1998). Albatta, MI takliflari bir yoki bir nechta ikkinchi tillarni o'z ichiga olgan shaxsning tiliga "qo'shimcha" va biroz periferik ko'nikma sifatida emas, balki til o'rganuvchi va foydalanuvchining butun hayotining markaziy qismi sifatida qaralishini aytish adolatli. Shu ma'noda til musiqa, tana faoliyati, shaxslararo munosabatlar va hokazolar bilan integratsiyalashgan deb hisoblanadi. Til "tilshunoslik" nuqtai nazar bilan chegaralanib qolmaydi, balki muloqotning barcha jabhalarini qamrab oladi.

Tilni o'rganish va undan foydalanish MI nazariyotchilari "Lingvistik razvedka" deb atagan narsa bilan chambarchas bog'liq. Biroq, MI tarafdorlari odatda tilshunoslik rubrikasi ostidagi narsadan ko'ra tilda ko'proq narsa borligiga ishonishadi. Tilning ritm, ohang, tovush balandligi va ohang kabi jihatlari borki, ular tilshunoslik nazariyasiga qaraganda, aytaylik, musiqa nazariyasi bilan chambarchas bog'liqdir. Boshqa aqllar biz "til" deb ataydigan aloqa gobelenini boyitadi. Qolaversa, tilning hayot bilan aloqasi sezgilar orqali ham mavjud. Sezgilar lingvistik xabarning mazmuni va maqsadini beruvchi hamrohlik va kontekstni ta'minlaydi. Aftidan, tilning adekvat nazariyasini, shuningdek, tilni o'rganish uchun samarali dizaynni yaratish uchun tilga ko'p hissiy qarash kerak.

Aql-idrokka nisbatan keng e'tirof etilgan nuqtai nazar shundan iboratki, intellekt qanchalik o'lchangan va qanday sharoitda bo'lishidan qat'i nazar, odatda "g" omili deb ataladigan yagona omilni o'z ichiga oladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, "Intellektni (g) kognitiv murakkablik bilan kurashish qobiliyati deb ta'riflash mumkin... Razvedka tadqiqotchilarining aksariyati bu topilmalarni tabiiy deb bilishadi" (Gottfredson 1998: 24). Ushbu qarashning mashhur izohlaridan biri aqlni ierarxiya cho'qqisida g bo'lgan ierarxiya sifatida ko'radi: ko'proq o'ziga xos qobiliyatlar ketma-ket quyi darajalarda joylashadi: og'zaki qobiliyat, matematik fikrlash, fazoviy vizualizatsiya va xotira kabi guruh omillari g dan biroz pastroqda, quyida esa bilim yoki tajribaga ko'proq bog'liq bo'lgan ko'nikmalar mavjud. kasb. (Gottfredson 1998: 3)

Gardnerning (va ba'zi boshqa kognitiv olimlarning) fikri "razvedka muammoni hal qilish uchun unitar yoki "umumiy" qobiliyatga asoslangan degan qarashdan keskin farq qiladi" (Teele 2000: 27). Gardnerning fikriga ko'ra, aqliy qobiliyatlar to'plami mavjud bo'lib, ular alohida, ammo tengdir va ierarxiyaning eng yuqori cho'qqisiga ega bo'lib, aql deb ataladi.

Gardner ta'riflagan sakkiz ko'p aql. Qarashning bir usuli -
Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan
yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 118 ta'limning

nazariy argumentida yagona omil (g) modeli mantiqini Ko'p aqlli modelga qo'llashdir. Yagona faktorli model yuqori intellektni (+g) neyronni qayta ishlashning yuqori tezligi va samaradorligi bilan bog'laydi; ya'ni shaxsdagi g omili qanchalik yuqori bo'lsa, kognitiv operatsiyalarni bajarishda bu shaxsning miyasining tezligi va samaradorligi shunchalik yuqori bo'ladi (Gottfredson 1998: 3). Agar bitta I emas, balki bir nechta I bo'lsa, u holda neyronni qayta ishlash tezligi va samaradorligi ma'lum bir I to'liq bajarilganda eng yuqori bo'ladi, deb taxmin qilish mumkin; ya'ni, agar til o'rganuvchi yuqori musiqiy intellektga ega bo'lsa, u kontent musiqiy kadrda kiritilganda u eng tez (masalan, yangi tilni) o'rganadi.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli. MI o'qitish uchun tilshunoslik

nuqtai nazaridan hech qanday maqsadlar ko'rsatilmagan. MI pedagogikasi til o'rganuvchini o'z ta'lim tajribasini yaxshiroq loyihalashtiruvchiga aylantirishga qaratilgan qator ta'limni qo'llab-quvvatlash tizimlari uchun asos sifatida til sinfiga e'tibor qaratadi. Bunday o'quvchi an'anaviy sinflardagi o'quvchiga qaraganda ko'proq kuchga ega va ko'proq bajariladi. Maqsadga ko'proq yo'naltirilgan o'quvchi va baxtli odam ikkinchi tilni yaxshiroq o'rganuvchi va foydalanuvchi bo'lishga nomzod bo'lishi mumkin.

Bundan tashqari, MI asosidagi til o'qitish bo'yicha tavsiya etilgan yoki tavsiya etilgan o'quv rejasi yo'q. Biroq, biz boshqa joylarda "o'quv dasturi" dizayni sifatida ko'rib chiqqan narsaga muqobil sifatida taklif qilingan asosiy rivojlanish ketma-ketligi mavjud (Lazear 1991). Bu ketma-ketlik to'rt bosqichdan iborat: – *1-bosqich*: Aql-idrokni uyg'otish. Ko'p hissiy tajribalar - teginish, hidlash, tatib ko'rish, ko'rish va boshqalar orqali o'quvchilar ularni o'rab turgan dunyodagi narsalar va hodisalarning ko'p qirrali xususiyatlariga sezgir bo'lishi mumkin.

– *2-bosqich*: Intellektni kuchaytirish. Talabalar o'zlari tanlagan ob'ektlar va hodisalarni ixtiyoriy ravishda olib borish va boshqalar bilan ushbu ob'ektlar va hodisalarning tajriba xususiyatlari va kontekstlarini aniqlash orqali aqlni mustahkamlaydi va yaxshilaydi.

– *3-bosqich*: Intellekt bilan/uchun o'rgatish. Bu bosqichda intellekt sinfning diqqat markazida, ya'ni til o'rganishning qaysidir jihati bilan bog'lanadi. Bu ish varaqlari va kichik guruhlardagi loyihalar va muhokamalar orqali amalga oshiriladi.

– *4-bosqich*: razvedka ma'lumotlarini uzatish. Talabalar oldingi uch bosqichdagi o'rganish tajribasi haqida fikr yuritadilar va ularni sinfdan tashqaridagi muammolar va muammolar bilan bog'laydilar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan
yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Multiple Intelligences 119

MI

har xil turdagi sinflarda qo'llanilgan. Ba'zilarida sakkizta o'z-o'zidan foydalanish uchun faoliyat burchagi mavjud bo'lib, ularning har bir burchagi sakkizta aqldan biri atrofida qurilgan. Talabalar o'zlari tanlagan razvedka markazlari bo'yicha yolg'iz yoki juftlikda ishlaydilar. Nicholson-Nelson (1998: 73) loyiha ishi orqali ta'limni individuallashtirish uchun MIDan qanday foydalanish mumkinligini tasvirlaydi. U loyihalarning besh turini sanab o'tadi: 1. *Bir nechta*

razvedka loyihalari: Ular bir yoki bir nechta razvedkaga asoslanadi va ma'lum intellektlarni rag'batlantirish uchun mo'ljallangan.

2. *O'yquv dasturlariga asoslangan loyihalar*: Ular o'yquv dasturlari mazmuni sohalariga asoslangan, lekin ular foydalanadigan ma'lum intellektlarga ko'ra tasniflanadi.

3. *Mavzuga asoslangan loyihalar*: Bular o'quv dasturidagi mavzuga asoslanadi

yoki sinf xonasi, lekin turli aql-zakovatlarga bo'linadi.

4. *Resursga asoslangan loyihalar*: Bular talabalarga bir nechta intellektlardan foydalangan holda mavzuni tadqiq qilish imkoniyatini berish uchun mo'ljallangan.

5. *Talabalar tanlovi loyihalari*: Ular talabalar tomonidan ishlab chiqilgan va ma'lum intellektlarga asoslangan.

To'liqroq o'qituvchiga mo'ljallangan boshqa sinflarda o'quvchilar o'qituvchi tanlagan va boshqargan mashg'ulotlarda turli xil aql-idroklardan foydalanishni ta'kidlaydigan tadbirlar tsiklidan o'tadilar.

Quyidagi ro'yxatda MI modelidan sinfda til o'rganuvchilarning ehtiyojlarini qondirish uchun qanday foydalanish mumkinligiga oid bir qancha muqobil qarashlar jamlangan: – *Kuchli o'ynang*. Agar

siz sportchi yoki musiqachi (yoki bu qobiliyatlardan ba'zilariga ega bo'lgan talaba) til o'rganayotgan va muvaffaqiyatli bo'lishini istasangiz, har bir shaxs (yoki shunga o'xshash shaxslar guruhi) uchun o'quv materialini ushbu kuchli tomonlariga qarab tuzing.

- *Xilma-xillik ziravordir*. Sakkiz xil intellektni o'z ichiga oluvchi o'qituvchi tomonidan boshqariladigan boy o'quv faoliyati bilan ta'minlash barcha talabalar uchun qiziqarli, jonli va samarali sinfni tashkil qiladi.

– *Ishga mos keladigan asbobni tanlang*. Til turli o'lchovlar, darajalar va funktsiyalarga ega.

Tilning bu turli qirralari o'rganishni MI faoliyatining eng mos turi bilan bog'lash orqali eng yaxshi ta'lim sifatida xizmat qiladi.

- *Barcha o'lchamlar bittaga mos keladi*. Har bir inson barcha aql-zakovatni ishlatadi, garchi ularning ba'zilari xabardor bo'lmasa yoki etarlicha baholanmagan bo'lsa ham. Barcha aql-zakovatlarga murojaat qiladigan pedagogika "butun odam" bilan bir xil yondashuvlar bo'lmagan tarzda gapiradi. MI yondashuvi har bir o'quvchida Yaxlit Shaxsni rivojlantirishga yordam beradi, bu esa insonning til o'rganish talablariga eng yaxshi javob beradi.

- *Men va mening xalqim*. IQ testi G'arbning razvedka qarashlari foydasiga yomon tarfakash deb hisoblanadi. Boshqa madaniyatlar boshqa bilimlarni qadrlashi mumkin.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar IQ testida

o'lchanganidan 120 baravar ko'p. Til o'rganish madaniyatni o'rganishni ham o'z ichiga olganligi sababli, til o'rganuvchi uchun tilni turli xil baholanadigan aql-idroklarni tan oladigan va hurmat qiladigan kontekstda o'rganish foydalidir.

Bu qarashlarning har birining kuchli va zaif tomonlari bor, ba'zilari nazariy, ba'zilari pedagogik va ba'zilari amaliy xarakterga ega. Aftidan, potentsial MI o'qituvchilari MI nazariyasining ushbu mumkin bo'lgan ilovalarining har birini o'zlarining individual ta'lim vaziyatlari nuqtai nazaridan ko'rib chiqishlari kerak. Kempbell ta'kidlaganidek, MI nazariyasi "ko'rsatma beruvchi emas. Aksincha, u o'qituvchilarga o'quv rejasini tuzish va o'zini o'qituvchi sifatida takomillashtirish uchun murakkab aqliy modelni beradi" (Campbell 1997: 19). Shu nuqtai nazardan, o'qituvchilardan MI modelini tushunishi, o'zlashtirishi va unga sodiq bo'lishi kutiladi. O'qituvchilarga MI inventarini o'zlari boshqarishlari tavsiya etiladi va shu bilan "hayotingizdagi tajribangizni ko'p intellekt kontsepsiyasi bilan bog'lash" mumkin (Kristison 1997: 7). (MI inventarizatsiyasi foydalanuvchilarga o'zlarining MI profillarini yaratish va ulardan o'rganish tajribalarini loyihalash va aks ettirish uchun qo'llanma sifatida foydalanish imkonini beruvchi qisqa nazorat ro'yxatidir [Kristison 1997]). Keyin o'qituvchilar o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar, dars dizaynerlari va tahlilchilari, faoliyat topuvchilari yoki ixtirochilari va eng muhimi, vaqt, makon va sinf resurslarining real cheklovlari doirasida ko'p hissiy faoliyatning boy majmuasini tartibga soluvchi bo'lishadi.

O'qituvchilar o'zlarini faqat til o'qituvchilari deb hisoblamasliklari tavsiya etiladi. Ular nafaqat o'quvchilarning ikkinchi til qobiliyatlarini yaxshilash, balki "o'quvchilarning aql-zakovatining umumiy rivojlanishiga hissa qo'shadigan" asosiy rolga ega (Kristison 1999: 12).

O'qituvchilar singari, o'quvchilar ham o'zlarini jarayonga jalb qilishlari kerak

Muvaffaqiyatli til o'rganuvchilar bo'lishdan yuqori va undan yuqori shaxsiyat rivojlanishi. MI sinfi "butun shaxs" rivojlanishini qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan va atrof-muhit va uning faoliyati o'quvchilarga ko'proq barkamol shaxslar va umuman muvaffaqiyatli o'quvchilar bo'lishlariga yordam berish uchun mo'ljallangan. Talabalar o'z maqsadlarini kengroq ma'noda ko'rishga da'vat etiladi. O'quvchilar odatda MI inventarini olishlari va inventar asosida o'zlarining MI profilarni ishlab chiqishlari kutiladi. "Talabalar o'zlarining aql-zakovati va qanday ishlashi haqida qanchalik ko'p xabardor bo'lishsa, ular darsdan kerakli ma'lumot va bilimlarni olish uchun ushbu *aql*dan qanday foydalanishni bilishadi"

(Kristison 1997: 9). Bularning barchasi o'quvchilarga o'z ta'limlari haqida fikr yuritish orqali ta'lim usullaridan foyda olish imkonini beradi. MI eng boy bo'lgan joy darsni tashkil etish bo'yicha takliflar, multisensorli faoliyatni rejalashtirish va realiyadan foydalanishdir. Shuningdek, hozirda MI nuqtai nazaridan o'qituvchilar uchun qulay va o'z reportajlarida samimiy bo'lgan haqiqiy o'qitish tajribasi haqida bir qator hisobotlar mavjud. Faoliyatlar va ularni qo'llab-quvvatlaydigan materiallar ko'pincha jadvallarda ko'rsatiladi yoki taklif etiladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

1-jadval. ko'p intellekt uchun til o'rganish faoliyati taksonomiyasi Lingvistik

intellekt

ma'ruzalari talabalar nutqlari

kichik va katta guruhlardagi

munozaralar hikoya qilish kitoblari munozaralar ishchi

varaqlar jurnalni

yuritish so'z o'yinlari yodlash

kassetalar tinglash yoki so'z

protessorlari yordamida gaplashadigan kitoblarni nashr qilish (sinf

gazetalari yoki yozuvlar to'plamini yaratish)

Mantiqiy/matematik intellektning ilmiy

namoyishlari kodlarni yaratish mantiqiy masalalar

va boshqotirmalar hikoya muammolari ilmiy fikrlash

hisob-kitoblari mavzuning mantiqiy-

ketma-ket taqdimoti Fazoviy intellekt jadvalari, xaritalar,

diagrammalar

vizualizatsiya videolari, slaydlar, filmlar

fotografiya sanyati va boshqa rasmlar aqliy

xaritalardan foydalangan holda xayoliy hikoyalar,

rasm yoki kollajlar, tasviriy telekoplar, vizual

telekollajlar. xabardorlik faoliyati Tana/

Kinestetik razvedka ijodiy harakati amaliy

mashg'ulotlar Ona-may-men?

Ekskursiyalar pazandachilik va boshqa

"chalkashlik" tadbirlari mim rol o'yinlari Musiqiy

razvedka yozib olingan musiqani

ijro etish jonli musiqa chalish (piano, gitara) guruh

kuylash

musiqani qadrlash

kayfiyat musiqa talabalar tomonidan

yaratilgan asboblari Jazz qo'shiqlari

Shaxslararo razvedka kooperativ

guruhlari ziddiyatli vositachilik Tengdoshlar

o'qitish stol o'yinlari Guruh aqliy

hujum juftlik bilan ishlash

Intrapersonal Intelligence

mustaqil talaba ishi aks ettiruvchi o'rganish individual

loyihalar jurnalni yuritish uy vazifalari uchun

variantlarni o'z ichiga oladi qiziqish markazlari

inventarizatsiya va nazorat ro'yxati O'z-o'zini hurmat qilish

jurnallari shaxsiy jurnalni yuritish maqsadni

belgilash o'z-o'zini o'rgatish / dasturlashtirilgan ko'rsatmalar

2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT da Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 orqali yuklab olingan.
<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013>

Muayyan razvedka sinfda ushbu aql bilan

ishlash uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan manbalar bilan bog'langan *muqobil yondashuvlar va usullar* 122. Kristisonning bunday jadvali (1997: 7-8) 1-jadvalda keltirilgan.

Protsedura

Kristison jismoniy ob'ektlarni tasvirlash bilan bog'liq past darajadagi til darsini tasvirlaydi. Dars rejasi avvalroq "Dizayn" bo'limida tasvirlangan ketma-ketlikni takrorlaydi.

- *1-bosqich*: Aql-idrokni uyg'otish. O'qituvchi sinfga turli xil narsalarni olib keladi. Talabalar yumshoq, qo'pol, sovuq, silliq va hokazo narsalarni his qilishadi. Ular shirin, sho'r, nordon, baharatli va hokazo narsalarni tatib ko'rishlari mumkin. Bu kabi tajribalar o'quvchilarni tajribaning hissiy asoslarini faollashtirishga va xabardor qilishga yordam beradi.

– *2-bosqich*. Intellektni kuchaytirish. Talabalardan sinfga predmetlarni olib kelishlari yoki o'zlarida bo'lgan narsadan foydalanishlari so'raladi. Talabalar guruhlarida beshta jismoniy sezgiga tegishli har bir ob'ektni tasvirlaydi. Ular o'zlari kuzatgan va muhokama qilgan ma'lumotlarni o'z ichiga olgan ish varag'ini to'ldiradilar (2-jadval).

– *3-bosqich*: Intellekt bilan/uchun o'rgating. Ushbu bosqichda o'qituvchi hissiy tajribalarni va bu tajribalarga hamroh bo'lgan tilni mustahkamlash va ta'kidlash uchun dars(lar)ning kattaroq bo'limlarini tuzadi.

Talabalar guruhlarda ishlaydi, ehtimol 3-jadvalda ko'rsatilgandek ish varag'ini to'ldiradi.

– *4-bosqich*: razvedka ma'lumotlarini uzatish. Ushbu bosqich aqlni kundalik hayotda qo'llash bilan bog'liq. Talabalardan darsning mazmuni va uning ishlash tartibi (guruhlarda ishlash, jadvallarni to'ldirish va hokazo) haqida fikr yuritish taklif etiladi. 2-jadval. Sensorli tarqatma. Jamoa a'zolarining nomi

Ko'rish

Ovoz

His

Hid

Hajmi

U nima uchun ishlatiladi

Ob'ekt nomi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013)

CBO9780511667305.013 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Multiple Intelligences 123 3-

jadval. Bir nechta intellektlarni tavsiflash mashqi *Men nimanı tasvirlayapman?*

Yo'nalish: Guruhingiz bilan ishlash. O'qituvchi ob'ektning tavsifini o'qiyotganda tinglang. Guruhingiz bilan eshitganlaringizni muhokama qiling. Sinfidagi qaysi ob'ekt tasvirlanganligini birgalikda hal qiling.

Ob'ekt nomi Ob'ekt

1 Ob'ekt

2 Ob'ekt

3 Ob'ekt

4 Ob'ekt

5 Keyin

har bir guruh 2-bosqichda berilgan formuladan foydalangan holda sinfdagi ob'ektni tasvirlab bering. Keyin qog'ozlarni to'plang va ularni birma-bir o'qing. Har bir guruhdan sinfdagi siz tasvirlayotgan ob'ekt nomini yozish uchun birgalikda ishlashni so'rang.

Ob'ektlarni tasvirlash bo'yicha ushbu maxsus dars o'quvchilarga "lingvistik intellektni (masalan, ob'ektlarni tasvirlash), mantiqiy intellektni (masalan, qaysi ob'ekt tasvirlanganligini aniqlash), vizual / fazoviy intellektni (masalan, narsalarni qanday tasvirlashni aniqlash), shaxslararo intellektni rivojlantirish imkoniyatini beradi.

guruhlarda ishlash) va shaxsiy intellekt (masalan, darsdagi ishtiroki haqida fikr yuritish)" (Kristison 1997: 10–12).

Xulosa Ko'p

intellekt - bu o'quvchilarning o'ziga xosligini tavsiflash va ushbu o'ziga xoslikka javob berish uchun ko'rsatmalarni ishlab chiqishda tobora ommalashib borayotgan yondashuv. MI o'quvchilarning farqlari bilan shug'ullanadigan shunday istiqbollar to'plamidan biri bo'lib, darsni rejalashtirish uchun tavsiyalar va dizaynlarda ulardan katta miqdorda qarz oladi. MI bo'yicha adabiyotlar, insonning nazariy nuqtai nazaridan qat'i nazar, sinf haqidagi g'oyalarning boy manbasini taqdim etadi va o'qituvchilarga o'z darslarida o'qitish haqida o'ziga xos tarzda o'ylashda yordam berishi mumkin. Ba'zi o'qituvchilar o'quvchilarning o'z sharoitlarida haqiqatga mos kelmaydigan va o'z talabalari va ma'murlarining kutishlariga zid bo'lgan turli xil usullarni aniqlash va ularga javob berish taxminlarini ko'rishlari mumkin. Biroq, butun maktablar, shuningdek, til dasturlari MI nuqtai nazaridan qayta tuzilgan. Ushbu innovatsiyalar qanchalik muvaffaqiyatli ekanligini baholash ta'lim va ikkinchi tillarni o'qitishda MI da'volari to'liqroq baholash uchun kerak bo'ladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 124

Bibliografiya va keyingi o'qish Armstrong, T. 1994.

Sinfda bir nechta aql. Aleksandriya, Va.: Nazorat va o'quv dasturlarini ishlab chiqish assotsiatsiyasi.

Kempbell, L. 1997. O'qituvchilar MI nazariyasini qanday izohlaydilar. *Ta'lim yetakchiligi* 55(1): 15–19.

Christison, M. 1997. Ko'p intellekt nazariyasiga kirish va ikkinchi tilni o'rganish. J. Reid (tahr.), Ikkinchi til sinfida o'rganish uslublarini tushunish. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall/Regents. 1–14.

Christison, M. 1998. Bir nechta intellekt nazariyasini xizmatdan oldin va TEFL ta'lim dasturlarida qo'llash. *Ingliz tilini o'qitish forumi* 36(2) (aprel-iyun): 2–13.

Christison, M. 1999. Ko'p intellekt: butun talabani o'rgatish. *ESL jurnali* 2(5): 10–13.

Christison, M. 2001. *Ikkinchi va chet tillari sinfida bir nechta aql nazariyasini qo'llash.* Burlingame, Kaliforniya: Alta kitob markazi nashriyoti.

Gardner, H. 1985. *Aql ramkalari: Ko'p aqllar nazariyasi.* Nyu-York: asosiy kitoblar.

Gardner, H. 1993. *Ko'p intellekt: nazariya va amaliyot.* Nyu-York: asosiy kitoblar.

Gottfredson, L. 1998. Umumiy aql omili. *Scientific American* 9(4) (Qish): 24–29.

Lazear, D. 1991. *O'qitishning etti yo'li: Ko'p aqli o'qitish san'ati.* Palatine, Ill.: IRI Skylight.

Marzano, R., R. Brandt, C. Hughes, B. Jones, B. Presseisen va S. Rankin. 1988 yil.

Fikrlashning o'chovlari: o'quv rejasi va ko'rsatmalar uchun asos.

Aleksandriya, Va.: Nazorat va o'quv dasturlarini ishlab chiqish assotsiatsiyasi.

Nicholson-Nelson, K. 1988. *Talabalarining ko'p intellektlarini rivojlantirish.* Nyu-York: Sxolastik.

Reid, J. 1997. *Ikkinchi til sinfida o'rganish uslublarini tushunish.*

Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall/Regents.

Teele, S. 2000. *Rainbows of Intelligence: Talabalar qanday o'rganishni o'rganish.* Ming Oaks, Kaliforniya: Corwin Press.

Weinreich-Haste, H. 1985. Aqlning turlari: Xovard Gardner bilan suhbat. *Psixologiyada yangi g'oyalar* 3(4): 47–65.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:49:08 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.013> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til

o'qitishda yondashuvlar va usullar Jek C.

Richards, Teodor S. Rodgers Kitob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780511667305 Qog'ozli

ISBN: 9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433 11-bob - Neyrolingvistik

dasturlash

bet. 125-131-bob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014)

[CBO9780511667305.014](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014) Kembrij universiteti nashriyoti 125

11 Neyrolingvistik dasturlash foni Neyrolingvistik dasturlash

(NLP) terapiyaning

muqobil shakli sifatida 1970-yillarning o'rtalarida birinchi marta Jon Grindler va Richard Bandler tomonidan ishlab chiqilgan o'quv falsafasi va o'qitish usullari to'plamini anglatadi. Grindler (psixolog) va Bandler (tilshunoslik talabasi) odamlarning bir-biriga qanday ta'sir qilishlari va juda samarali odamlarning xatti-harakatlari qanday takrorlanishi mumkinligi bilan qiziqdilar. Ular, asosan, muvaffaqiyatli kommunikatorlar o'z muvaffaqiyatlariga qanday erishganini bilishdan manfaatdor edilar. Ular muvaffaqiyatli terapevtlarni o'rganib chiqdilar va ular "mijozlari bilan munosabatda va ular ishlatadigan tilda o'xshash naqshlarga amal qilishdi va ularning barchasi o'zlari va qilayotgan ishlari haqida bir xil e'tiqodga ega" degan xulosaga kelishdi (Revell va Norman 1997: 14). Grindler va Bandler NLPni terapevtlar mijozlar bilan munosabatlarni o'rnatish, dunyoga bo'lgan ichki va tashqi qarashlari haqida ma'lumot to'plash, maqsadlarga erishish va shaxsiy o'zgarishlarni amalga oshirishda foydalanishi mumkin bo'lgan usullar tizimi sifatida ishlab chiqdilar. Ular 1970-yillarning boshlarida psixologik fikrlash va amaliyotdagi bo'shliqni odamlarga o'zlarini yaxshilashga imkon beradigan bosqichma-bosqich protseduralarni ishlab chiqish orqali to'ldirishga harakat qilishdi: NLP. . . samarali muloqot, shaxsiy o'sish va o'zgarish va o'rganishga yordam berish uchun texnikalar, naqshlar va strategiyalar to'plami. U ong qanday ishlashi va odamlarning qanday harakat qilishi va o'zaro munosabati haqidagi bir qator asosiy taxminlarga asoslanadi. (Revell va Norman 1997: 14)

NLP modeli terapevtik o'zgarishlarni boshqarish yoki yo'naltirish uchun nazariy asos va ish printsiplari to'plamini taqdim etadi, ammo NLP tamoyillari boshqa sohalarda, jumladan, menejment bo'yicha treninglar, sport mashg'ulotlari, aloqa savdosi va marketingi va til o'rgatishda qo'llaniladi. NLP umumiy aloqa usullari to'plami bo'lganligi sababli, NLP amaliyotchilari odatda o'z sohalarida texnikadan qanday foydalanishni o'rganishlari kerak. NLP til o'rgatish uchun hech qanday ilovalarni hisobga olgan holda ishlab chiqilmagan. Biroq, NLP taxminlari hayotga, odamlarga, o'z-o'zini kashf qilish va xabardorlikka bo'lgan munosabatni nazarda tutganligi sababli, u biz gumanistik yondashuvlar deb ataydigan narsalarga qiziquvchilar uchun til o'rgatishda ma'lum darajada jozibador bo'ldi -

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014)
CBO9780511667305.014 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 126, ya'ni o'z-o'zini

anglash va o'z-o'zini anglash tuyg'usini rivojlantirishga qaratilgan yondashuvlar, shuningdek, Yangi asr gumanizmi deb atalgan narsaga jalb qilingan yondashuvlar.

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi "Neyrolingvistik dasturlash"

nomidan u neyrolingvistika faniga asoslangan va u o'rganishning bixevioristik nazariyalariga ham tayanadi, deb kutishga olib kelishi mumkin (4-bobga qarang). Biroq, NLP-da *neyro* miya va uning qanday ishlashi haqidagi e'tiqodlarga ishora qiladi: NLP bo'yicha adabiyotlar neyrolingvistikadagi nazariya yoki tadqiqotlarga ishora qilmaydi. Aslida, tadqiqot NLPda deyarli hech qanday rol o'ynamaydi. *Tilshunoslik* tilshunoslik sohasiga hech qanday aloqasi yo'q, lekin og'zaki va og'zaki bo'lmagan ma'lumotlarni qayta ishlashni tushuntirishga harakat qiladigan aloqa nazariyasiga ishora qiladi. *Dasturlash* fikr va xatti-harakatlarning kuzatilishi mumkin bo'lgan naqshlarini ("dasturlar" deb ataladi) anglatadi. NLP amaliyotchilari dasturdan chiqish imkoniyatiga ega ekanligini da'vo qilishadi

va mijozlarning xatti-harakatlarini kompyuter dasturlashiga yaqin aniqlik bilan dasturlash. Samarali xulq-atvorni o'rganish ko'nikmalarni o'rganish muammosi sifatida qaraladi: bu boshqariladigan bosqichlardan avtomatik qayta ishlashga o'tishga bog'liq (O'Konnor va MakDermott 1996: 6). Modellash NLP ta'limga bo'lgan qarashlarida ham markaziy o'rinni egallaydi: mahoratni modellash u haqida va ularga buni amalga oshirishga imkon beradigan e'tiqod va qadriyatlarini bilishni anglatadi. Shuningdek, siz his-tuyg'ularni, tajribalarni, e'tiqodlarni va qadriyatlarini modellashingiz mumkin. . . . Muvaffaqiyatli ishlashni modellash mukammallikka olib keladi. Agar biror kishi biror narsa qila olsa, boshqalarga buni qanday qilishni o'rgatish mumkin. (O'Konnor va MakDermott 1996: 71)

Revell va Norman nomning quyidagi izohini taklif qilishadi: NLP ning neyro qismi bizning beshta sezgimiz orqali dunyoni qanday his qilishimiz va uni nevrologik jarayonlarimiz orqali ongimizda aks ettirish bilan bog'liq .

NLP ning lingvistik *qismi* biz ishlatadigan til shakllar bilan bog'liq, shuningdek, bizning dunyo tajribamizni aks ettiradi. Biz tildan fikrda ham, nutqda ham dunyoni o'zimizga ko'rsatish va dunyo va hayot haqidagi e'tiqodimizni aks ettirish uchun foydalanamiz. Agar biz gapirish va narsalar haqida fikr yuritish tarzimizni o'zgartirsak, xatti-harakatlarimizni o'zgartirishimiz mumkin. O'zgarishni xohlaydigan boshqa odamlarga yordam berish uchun tildan ham foydalanishimiz mumkin. NLP ning dasturlash *qismi* o'z potentsialimizni bo'shatish va ilgari orzu qilgan yutuq cho'qqilariga erishish uchun o'zimizni fikrlash, gapirish va yangi va ijobiy yo'llar bilan harakat qilishga o'rgatish bilan bog'liq. (Revell va Norman 1997: 14)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Neyrolingvistik dasturlash 127

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli NLP markazida to'rtta asosiy tamoyil yotadi (O'Konnor va MakDermott 1996; Revell va Norman 1997).

1. *Natijalar*: maqsadlar yoki yakunlar. NLP-ning ta'kidlashicha, nima istayotganingizni aniq bilish unga erishishingizga yordam beradi. Ushbu tamoyilni "nima istayotganingizni biling" deb ifodalash mumkin.
 2. *Muloqot*: samarali muloqot uchun zarur bo'lgan omil - ongsiz darajada odamlar o'rtasidagi o'xshashlikni maksimal darajada oshirish va farqlarni minimallashtirish. Ushbu tamoyilni "O'zingiz bilan, keyin boshqalar bilan munosabatlarni o'rnatish" deb ifodalash mumkin.
 3. *Sezgi keskinligi*: boshqa odam ongli va og'zaki bo'lmagan tarzda nima muloqot qilayotganini payqash. Buni "Sezgilaringizni ishlating. Qarang, tinglang va aslida nima bo'layotganini his qiling."
 4. *Moslashuvchanlik*: agar qilayotgan ishingiz ishlamasa, ishni boshqacha qilish: boshqa yoki boshqa narsani qilish uchun bir qator ko'nikmalarga ega bo'lish. Buni "O'zingiz xohlagan narsaga erishmaguningizcha nima qilayotganingizni o'zgartirishda davom eting" deb ifodalaniishi mumkin.
- Revell va Norman (1997) NLPni til o'rganish va boshqa sohalarida qo'llashni boshqaradigan o'n uchta taxminni taqdim etadilar. G'oya shundan iboratki, bu tamoyillar o'qituvchining e'tiqod tizimining bir qismiga aylanadi va o'qituvchi qaysi usuldan foydalanishidan qat'i nazar, o'qitish usullarini shakllantiradi: 1. Aql va tana o'zaro bog'langan: Ular bir xil tizimning qismlari bo'lib, har biri boshqasiga ta'sir qiladi.

2. Xarita hudud emas: Hammamizda dunyoning turli xaritalari bor.
3. Hech qanday muvaffaqiyatsizlik yo'q, faqat fikr-mulohaza. . . va yangilangan imkoniyat muvaffaqiyat.
4. Xarita hududga aylanadi: siz haqiqat deb hisoblagan narsa haqiqatdir yoki haqiqatga aylanadi.
5. Nimani xohlayotganingizni bilish unga erishishingizga yordam beradi.
6. Bizga kerak bo'lgan resurslar bizning ichimizda.
7. Muloqot og'zaki bo'lmagan, shuningdek, og'zaki.
8. Ongsiz aql xayrixohdir.

9. Muloqot ongsiz ham, ongli hamdir.

10. Barcha xatti-harakatlar ijobiy niyatga ega.

11. Mening muloqotimning ma'nosi men olgan javobdir.

12. A'lo xulq-atvorni modellashtirish mukammallikka olib keladi.

13. Har qanday tizimda eng katta moslashuvchanlikka ega bo'lgan element ushbu tizimga

eng ko'p ta'sir qiladi.

Cambridge Books Online - dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 128 Revell

va

Normanning ingliz tilini o'qitishda NLP bo'yicha kitobi (1997) ushbu tamoyillarning har birini til o'qitish bilan bog'lashga harakat qiladi. Masalan, 7-tamoyilni muhokama qilishda - "Muloqot og'zaki bo'lmagan, shuningdek, og'zaki" - ular o'qituvchilarning ongli yoki ongsiz ravishda sinfda o'quvchilarga etkazadigan og'zaki bo'lmagan xabarlar turlarini muhokama qiladilar.

Yuqorida aytib o'tilganidek, NLP amaliyotida modellashtirish ham markaziy o'rin tutadi. Bandler va Grinder muvaffaqiyatli terapevtlar amaliyotida NLP ni modellashtirganidek, o'qituvchilar ham o'z darslarini o'zlari yoqtiradigan mutaxassis o'qituvchilardan namuna olishlari kutiladi. Xuddi shunday, o'quvchilar o'zlari bo'lishga intilayotgan shaxs uchun muvaffaqiyatli modellarni topishlari kutiladi: Agar siz zo'r o'qituvchi bo'lishni istasangiz, zo'r o'qituvchilardan namuna oling. Qarang, ular qanday harakat qiladilar, o'quvchilari va hamkasblari bilan qanday munosabatda bo'lishadi. Keyin nima qilayotganlarini qanday his qilishlarini so'rang. Ularning e'tiqodlari qanday? Ikkinchidan, ularni joylashtiring. Ular bo'lish qanday ekanligini tasavvur qiling. Texnikalar va strategiyalarni o'rganganingizda, ularni amalda qo'llang. Talabalar bilan modellashtirish strategiyalarini baham ko'ring. Yaxshi o'quvchilarni modellashtirish loyihasini belgilang. Ularni o'rgangan strategiyalarini baham ko'rishga va sinab ko'rishga undash. Agar siz ona tilida so'zlashuvchi kabi gaplashmoqchi bo'lsangiz, ona tilida so'zlashuvchilardan namuna oling. (Revell va Norman 1997: 116)

NLP tili o'qituvchilari ularni boshqa til o'qituvchilaridan farq qiladigan nima qiladi?

NLP ma'lumotlariga ko'ra, ular o'qitishda printsiplarni qo'llashga intilishadi va bu ko'plab sinf voqealari va jarayonlariga turli xil javoblarga olib keladi. Misol uchun, NLPning to'rtta asosiy tamoyillaridan biri "muloqot" zarurligini ta'minlaydi: Rapport - bu o'z dunyosida boshqalar bilan uchrashish, ularning ehtiyojlari, qadriyatlari va madaniyatini tushunishga harakat qilish va shu qadriyatlarga mos keladigan tarzda muloqot qilish. Siz ularning qadriyatlari bilan rozi bo'lishingiz shart emas, shunchaki ularning ularga bo'lgan huquqi borligini tan oling va ularga qarshi emas, balki ularning doirasida ishleng. (Rylatt va Lohan 1995: 121)

Rylatt va Lohan o'quvchilarning quyidagi so'zlariga javob berishda o'qituvchi qanday munosabatda bo'lishi mumkinligi haqida quyidagi misolni keltiradi: a) Men bu narsalarni yomon ko'raman. Bu vaqtni behuda sarflash. b) Hamma shunday deydi. Bu meni kasal qiladi. c) Men qila olmayman. d)

Bularning barchasi nazariya.

O'zaro munosabatlarni o'rnatishda o'qituvchi javob berishi

mumkin: a) Sizning bir qisimingiz bugun vaqtingiz yaxshi o'tkazilayotganiga ishonch hosil

qilmoqchimisiz? b)

Buni kim aytdi? c) Ayniqsa, nima qila

olmaysiz? d) Siz amaliy takliflar olishni xohlaysizmi?

Cambridge Books Online - dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Xuddi shunday, yuqoridagi 10 - tamoyil

—

"Har qanday xatti-harakat ijobiy niyatga ega" — o'qituvchini quyidagi vaziyatlarda ijobiy niyat izlashga olib keladi: a) O'quvchi o'qituvchining fikriga qat'iyon rozi emas. b) Talaba tez-tez

darsga kechikib keladi. c) Talaba munozaralarda ustunlik qilishga intiladi.

Bu erda mumkin bo'lgan ijobiy niyatlar quyidagilar

bo'lishi mumkin: a) tajribani tan olishni xohlash

b) boshqa muhim ustuvorliklarga ega bo'lish

c) fikrlarni o'z ichiga olish uchun ularni ifodalash zarurati Revell va Normanning

fikricha, NLP **tamoyillari** tilning barcha jihatlarini o'rgatishda qo'llanilishi mumkin. Masalan, quyidagi tavsiya etilgan dars ketma-ketligi "o'quvchilarning grammatik tuzilishning kontseptual ma'nosini his qilish darajasida bilishlariga yordam berish". Bu ketma-ketlikning asosiy yo'nalishi - bu ingliz tilidagi hozirgi mukammallik misollarini bilish (va, albatta, ishlab chiqarish). Dars oziq-ovqat mahsulotini iste'mol qilish va keyin tajriba haqida fikr yuritish haqidagi fantaziya bilan boshlanadi.

1. O'quvchilarga "pechene yeganingizda ichki grammatik tajriba" o'tayotgani aytiladi.

2. Ularning tajriba lug'atini tushunishlarini tekshiring (hid, ta'm, chaynash, yutish, tishlash, yalash va boshqalar).

3. Talabalarga dam olish, ko'zlarini yumish va "ichkariga kirish" so'raladi. "Ichkariga" kirgach, ular o'qituvchi tomonidan yaratilgan fantaziyani tinglashadi, u quyidagicha beriladi: 4. (O'qituvchi

matnining qisqartirilgan varianti) "Tasavvur qiling, pechenye. Mazali pechene.

O'zingizga juda yoqadigan nav. Uni oling va diqqat bilan qarang. Uning qanchalik tiniq va yangi ekanligiga e'tibor bering. Og'zingizdan qanday hidlanib, suv ichayotganingizga e'tibor bering. pechene. O'zingizga shunday so'zlarni ayting: "Men bu pecheneni yeyman". "Biskvitni sekin chaynab, uning ta'mi tilingizda ham, og'zingizda ham qanchalik mazali ekanini ko'ring. . . . O'zingizga shunday so'zlarni ayting: "Men bu pecheneni yeyishdan rohatlanyapman". "Yana bir luqma oling, chaynang, tatib ko'ring, rohatlaning...

Keyin yuting.

Dudoqlaringizni yalang, so'nggi pechene bo'laklarini ushlab uchun tilingizni

og'zingiz bo'ylab harakatlantiring va ularni yutib yuboring.

"Hozir o'zingizni qanday his qilayotganingizga e'tibor bering. Og'zingizdagi ta'mga e'tibor bering. Uning ichidagi pechene bilan oshqozoningiz qanday his etayotganiga e'tibor bering.

O'zingizni qanday his qilayotganingizga e'tibor bering. Siz pechene yedingiz. O'zingizga "Men pechene yedim" degan so'zlarni ayting.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 130 "Hozir

o'zingizni qanday his qilyapsiz? Hozir o'zingizni qanday his qilayotganingizni

tasvirlash uchun so'zlarni o'ylab ko'ring. Chuqur nafas oling va muloyimlik bilan xonaga qayting, tuyg'uni o'zingiz bilan olib boring. Ko'zingizni oching."

5. Talabalardan o'zlarini qanday his qilayotganlarini - "hozirgi mukammallik hissi"ni tasvirlashni so'rang. Pechene iste'mol qilishning o'tmishdagi tajribasini hozirgi his-tuyg'ulari bilan bog'laydigan har qanday bayonotlarni tinglang (masalan, "men to'yganimni his qilyapman", "men endi och emasman", "og'zimda yoqimli ta'm bor", "men semiz his qilyapman").

6. Ulardan o'zlarining his-tuyg'ularining sababini tavsiflovchi jumlani yana aytishlarini so'rang ("Men pechene yedim").

7. Devorga tepada "Men pechenye yedim" yozuvi bo'lgan katta qog'ozni qo'yning.

Talabalar ostida o'zlarini qanday his qilishlarini yozishlarini so'rang.

8. Boshqa qog'ozlarga quyidagi jumalarni yozing: Men rasmni chizdim. O'g'lim/qiz do'stim bilan janjallashib qoldim. Men uy vazifamni tugatdim. Men tishlarimni tozaladim.

9. Talabalardan har bir gap oldida turishlarini, ko'zlarini yumishlarini va shu gapni hozir aytishlari uchun nima qilganliklarini qattiq tasavvur qilishlarini so'rang.

10. O'quvchilar qog'ozga bu gaplar haqida hozir qanday fikrda ekanliklarini yozadilar.

11. Grammatik tuzilishga hissiy bog'lanishni eslatish uchun qog'ozlarni devorga qoldiring.

12. Davom sifatida, hozirgi mukammal tuyg'uni oddiy o'tmish hissi bilan taqqoslang.

Talabalardan oxirgi darsda qilgan ishlarini eslab qolishlarini so'rang ("Men pechene yedim"). Ulardan ko'zlarini yumishlarini so'rang

va ular hozir qanday his qilishayotganiga e'tibor bering. Bu tuyg'uni ular oxirgi darsdan eslab qolgan va qog'ozga yozib qo'ygan tuyg'u bilan taqqoslang.

13. Ulardan "Kecha men pechenye yedim" jumlasini aytishlarini so'rang.

14. Tuyg'ular o'rtasidagi taqqoslashni muhokama qiling ("Men ta'mini eslayman, lekin aslida tatib ko'ra olmayman").

15. Turli xil ta'm va hissiy tajribalardan foydalanib, boshqa zamonlarni misol qilish uchun shunga o'xshash mashqlarni bajarishingiz mumkin.

(Revell va Norman 1999 dan moslangan)

Xulosa NLP til

o'rgatish usuli emas. U yondashuv va dizayn darajasidagi nazariyalar va taxminlarga asoslangan tilni o'rgatish uchun texnikalar majmuasidan iborat emas. Aksincha, bu insonparvarlik falsafasi va ommabop psixologiyaga asoslangan e'tiqodlar va takliflar to'plami bo'lib, odamlarni o'zlarining va boshqalarning hayotini yaxshiroq nazorat qilish qudratiga ega ekanligiga ishonitirishga qaratilgan va buni qanday qilish bo'yicha amaliy ko'rsatmalar. NLP amaliyotchilari, agar til o'qituvchilari qabul qilsalar, deb hisoblashadi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Neyrolingvistik dasturlash 131 va NLP

tamoyillaridan foydalanish, ular yanada samarali o'qituvchilarga aylanadi.

NLP bo'yicha seminarlar, odatda, uning da'volarini oqlash uchun nazariya va tadqiqotlarga qisqa va ijobiy umidlar, bog'lanish va ishtiyoq yaratishga kuchli. Revell va Norman sharhlaganidek, NLP asos bo'lgan taxminlar "mutlaq haqiqat sifatida qabul qilinishi shart emas, lekin ular haqiqat kabi harakat qilish hayotingizda va ta'limotingizda dunyoni o'zgartirishi mumkin" (1997: 15). Til o'rgatishda NLP ning ba'zi o'qituvchilar uchun jozibasi, u kommunikativ yoki gumanistik repertuardan taniqli usullarni yangi asoslashni yoki o'qituvchi va o'quvchi rolini turlicha talqin qilishni ta'minlaydigan insonparvarlik tamoyillari to'plamini taklif qilishidan kelib chiqadi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Bandler, R. 1985.

O'zgarish uchun miyangizni ishlatisht. Moab, Yuta: Real People Press.

Bandler, R. va J. Grinder. 1982. *Reframing: NLP va ma'noni o'zgartirish.* Yuta: Real People Press.

Betts, N. 1988. Neyro-lingvistik dasturlash: yangi eklektik terapiya. ERIC hujjati ED300711.

Grinder, M. 1991. *Ta'lim konveyerini to'g'rilash.* Portlend, Oreg.: Metamorfoz matbuoti.

O'Konnor, J. va I. MakDermott. 1996. *NLP tamoyillari.* London: Torsons.

O'Konnor, J. va J. Seymour. 1993. *Neyro-lingvistik dasturlashni joriy qilish.*

Mandala: HarperCollins. rev ed. London: Aquarian/Thorsons, 1993 yil.

Patridge, S. 1985. Neyro-lingvistik dasturlash: nima uchun va qanday qilib muhokama qilish. ERIC hujjati ED265925.

Revell, J. va S. Norman. 1997. *Sizning qo'lingizda: ELT bo'yicha NLP.* London: Saffire Press.

Revell, J. va S. Norman. 1999. *topshirish: Til o'rganish uchun NLP-ga asoslangan faoliyat.* London: Saffire Press.

Rylatt, A. va K. Lohan. 1995. *Trening mo'jizalarini yaratish.* Sidney: Prentice Hall.

Turner, C. va P. Andrews. 1994. Birga bir: Menejerlar uchun shaxslararo ko'nikmalar. ERIC hujjati ED375759.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:49:57 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.014> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til

o'qitishda yondashuvlar va usullar Jek C.

Richards, Teodor S. Rodjers Kitob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780511667305 Qog'ozli

ISBN: 9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433 12-bob - Leksik yondashuv

132-140-

bob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015)

[CBO9780511667305.015](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015) Kembrij universiteti nashriyoti 132

12 Leksik yondashuv Umumiy ma'lumot

Biz ushbu kitob

davomida til o'rgatishdagi yondashuv yoki uslubning markaziy o'yrni tilning

tabiatiga qarash ekanligini ko'rdik va bu o'qitish maqsadlarini, qabul qilinadigan o'quv

dasturining turini va sinfda o'qitishda e'ytiborni shakllantiradi. Til o'rgatishdagi leksik yondashuv

tilni o'rganish va muloqot qilishning asosiy tarkibiy qismlari grammatika, funktsiyalar,

tushunchalar yoki rejalashtirish va o'qitishning boshqa birligi emas, balki leksika,

ya'ni so'zlar va so'z birikmalari ekanligi haqidagi e'tiqoddan kelib chiqadigan yondashuvni

anglatadi. Til o'rgatishdagi leksik yondashuvlar leksikaning til tuzilishiga, ikkinchi tilni

o'rganishga va tildan foydalanishga, xususan, o'rganiladigan va bir element sifatida

qo'llaniladigan ko'p so'zli leksik birliklar yoki "bo'laklar"ga markaziy o'rin tutishiga

ishonchni aks ettiradi. Tilshunoslik nazariyasi lingvistik tavsifda lug'atning asosiy

rolini ham tan oldi. Ilgari sintaksisni asosiy e'tibor sifatida olgan rasmiy transformatsion/generativ

tilshunoslik endi leksika va leksikaning formatlanishi, kodlanishi va tashkil

etilishiga ko'proq e'tibor beradi. Sintaksis bo'yicha zamonaviy tadqiqotlarning otasi

bo'lgan Xomskiy yaqinda o'zining minimalistik lingvistik nazariyasida "leksika -

asosiy" pozitsiyasini qabul qildi.

Birinchi va ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarda leksik birliklarning roli

ta'kidlangan. Ular turli xil belgilar bilan atalgan, jumladan, "holofrazalar" (Korder

1973), "prefabrik naqshlar" (Hakuta 1974), "gambitlar" (Keller 1979), "nutq formulalari"

(Piters 1983) va "leksiklashtirilgan ildizlar" (Pawley va Syder 1983). Til o'rganishda lug'at

va leksik birliklarni o'rganish va o'qitishda markaziy o'rin tutadigan bir qancha yondashuvlar

taklif qilingan. Jumladan, "Lexical Syllabus" (Willis 1990), "Lexical Phrases and

Language Teaching" (Nattinger and DeCarrico 1992), "The Lexical Approach" (Lyuis 1993). Tilni

kompyuterda o'rganishdagi yutuqlar (korpus lingvistikasi deb ataladi) leksik jihatdan

asoslangan so'rov va ko'rsatmalar uchun sinfda foydalanish mumkin bo'lgan ulkan

ma'lumotlar bazasini taqdim etdi. Bu tadqiqotlar leksik birikmalar va bir nechta so'z

birliklarining birikmalariga e'tibor qaratdi. Leksikani tashkil qilish va o'rgatishda yordam

beradigan bir qator leksik asosli matnlar va kompyuter resurslari mavjud bo'ldi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan
yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015)

[CBO9780511667305.015](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Leksik yondashuv 133 Til

o'rgatishdagi leksik yondashuvlar leksika markaziy rol o'ynaydigan til nuqtai nazariga

asoslangan dasturni ishlab chiqish va til o'rgatish bo'yicha takliflarni ishlab chiqishga intiladi.

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi Xomskiyning nufuzli til

nazariyasi so'zlovchilarning o'ziga xos va ilgari hech qachon ishlab chiqilmagan yoki

eshitilmagan jumalarni yaratish va izohlash qobiliyatini ta'kidlagan bo'lsa, leksik nuqtai

nazarga ko'ra, og'zaki gaplarning faqat ozchilik qismi butunlay yangi ijoddir va ko'p

so'zli birliklar "yuqori shakllanish" ya'ni "yuqori shakl" sifatida ishlaydi. kundalik suhbatda

eshitiladigan nutqning cho'zilishi (Pawley and Syder 1983). Tilning leksik asosli nazariyalarida

ham birikmaning o'zni katta. Joylashuv

so'zlarning birgalikda muntazam kelishini bildiradi. Masalan, quyidagi fe'l
birikmalarini otlar bilan solishtiring: *do my hair/the cooking/the laundry/*
my work make my bed/a contract/coffee/a meal Tilda
boshqa ko'plab leksik birliklar ham uchraydi.
Masalan: *binomilar*: toza va tartibli, oldingi *uch a'zolar*: cool, calm, and
collected *idiomalar*: dead drunk, to run up a bill
o'xshatishlar: as old as the hills *bog'lovchilari*:
nihoyat, *so'zlashuv gambitlarini* yakunlash
uchun : Guess what!

Ushbu va boshqa turdagi leksik birliklar o'rganish va muloqotda markaziy rol o'ynaydi deb
hisoblanadi. Til korpusining keng miqyosli kompyuter ma'lumotlar bazalariga asoslangan
tadqiqotlar turli xil matnlar namunalarida, shu jumladan og'zaki nutq namunalarida
paydo bo'ladigan iboralar va bo'laklar ketma-ketligini o'rganib chiqdi. Buyuk
Britaniyada joylashgan uchta muhim korporatsiya - COBUILD Bank of English Corpus,
Cambridge International Corpus va British National Corpus, ikkinchisi 300
milliondan ortiq so'zlarni o'z ichiga oladi. Bu va boshqa korpuslar ingliz tilidagi
birikmalar va boshqa ko'p so'z birliklari haqida muhim ma'lumot manbalari
hisoblanadi.

Lexis ham til o'rganishda markaziy rol o'ynaydi, deb ishoniladi. Nattinger shunday dedi: Balki
biz o'z

ta'limotimizni, baribir, ko'p vaqt davomida til ishlab chiqarishni birlashtirishdan iborat
degan taxminga asoslashimiz kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan
yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015)
CBO9780511667305.015 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 134 ma'lum
bir

vaziyatga mos keladigan tayyor birliklar va bu tushunish ushbu vaziyatlarda ushbu
naqshlarning qaysi birini bashorat qilishni bilishga tayanadi.
Shunday qilib, bizning ta'limotimiz ushbu naqshlarga va ularni birlashtirish
usullariga, shuningdek, ularning o'zgarishi va yuzaga keladigan vaziyatlarga
qaratiladi. (Nattinger 1980: 341)

Biroq, Pawley va Syder taxmin qilganidek, ona tilida so'zlashuvchilar o'zlarining leksik
inventarlarida yuz minglab oldindan o'ralgan iboralarga ega bo'lsalar, ikkinchi tilni o'rganishga
ta'siri noaniq. Ona tilida so'zlashuvchilarning tajribaviy bazasiga ega bo'lmagan
ikkinchi tilni o'rganuvchilar ushbu katta leksik foydalanish inventarini o'z ichiga
olishdek qiyin vazifaga qanday yondashishlari mumkin?

Krashenning ta'kidlashicha, katta hajmdagi "til kiritish", ayniqsa o'qish orqali, bunday
o'rganishning yagona samarali usuli. Boshqalar esa til sinfini o'yquvchilar kompyuter
muvofiqlik ma'lumotlar bazalari orqali turli matnlar va til ma'lumotlarida uchraydigan
leksik foydalanish kontekstlarini o'rganishlari mumkin bo'lgan laboratoriyaga aylantirishni
taklif qiladi. Leksik bo'ylaklarni o'rganishga uchinchi yondashuv "kontrastli" bo'ldi: Bayzi
amaliy tilshunoslar bir qator tillar uchun leksik birikmalarning shakli va ma'nosida sezilarli
darajada o'yxshashlik borligini ta'kidladilar. Bahns (1993: 58) "EFL tilidagi leksik
birikmalarni o'rgatish ingliz tilida va o'quvchilarning tegishli ona tillarida to'g'ridan-to'g'ri
tarjima ekvivalenti bo'lmagan narsalarga e'tibor qaratish kerakligini" taklif qiladi.

Qabul qilingan o'rganish yo'lidan qat'i nazar, katta o'quv yuki ikkinchi tilni o'qitishda leksik
yondashuvning muqarrar oqibati bo'lib tuyuladi.

Lyuys (2000) leksik yondashuvda izchil o'rganish nazariyasi yo'qligini tan oladi va
buni leksik yondashuvda o'rganish nazariyasi haqidagi quyidagi taxminlar bilan
tuzatishga harakat qiladi (Lewis 2000: 184): - Yangi o'quv elementlari bilan bir necha
marta
uchrashish o'rganishning zarur, ammo etarli shartidir.

- Leksik bo'laklar yoki birikmalarga e'tibor berish zarur, ammo etarli emas

"kirish" "qabul qilish" ga aylanishi uchun shart.

- O'xshashliklar, farqlar, cheklovlar va misollarni payqash kirishni qabul qilishga aylantirishga yordam beradi, garchi qoidalarning rasmiy tavsifi yordam bermasa ham.

- O'zlashtirish rasmiy qoidalarni qo'llashga emas, balki o'quvchilar vaqtinchalik umumlashtirishlarni amalga oshiradigan misollar to'plashga asoslanadi. Til ishlab chiqarish rasmiy qoidalar emas, balki ilgari ko'rib chiqilgan misollar mahsulidir.

- Hech bir chiziqli o'quv rejasi o'zlashtirishning chiziqli bo'lmagan xususiyatini etarli darajada

aks ettira olmaydi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Leksik yondashuv 135

Dizayn: Maqsadlar, o'quv dasturi, o'quv faoliyati, o'quvchilarning,

o'qituvchilarning va materiallarning roli *Leksik*

dasturda (Willis 1990) tasvirlangan leksik asoslangan til o'rgatishning mantiqiy asoslari va dizayni va uni Collins COBUILD ingliz tili kursida qo'llash o'quv dasturi va unga qo'shiladigan grammatik materiallarga emas, balki o'quv dasturini amalga oshirishga qaratilgan eng katta urinishdir. (Biroq, bu kursni qabul qilishda ishtiyoq yo'qligining sababi bo'lmagan bo'lishi mumkin.)

Uillisning ta'kidlashicha, COBUILD kompyuter tahlillari matnlarning "ingliz tilidagi eng ko'p uchraydigan 700 ta so'z barcha inglizcha matnlarning taxminan 70 foizini tashkil qiladi".

Ushbu "fakt" "so'zlarning chastotasi bizning kursimiz mazmunini aniqlaydi. 1-darajada eng ko'p uchraydigan 700 ta so'zni ularning umumiy naqshlari va qo'llanishlari bilan qamrab

olish maqsad qilingan" degan qarorga olib keldi.

(Uillis 1990: vi). Bir jihatdan, bu ish West (1953) va Thorndike va Longe (1944)

tomonidan lug'atning oldingi chastotaga asoslangan tahlillariga o'xshardi. COBUILD kursidagi farq kompyuter tahlilidan olingan so'z naqshlariga e'tibor berish edi. Biroq, Uillis ta'kidlaydiki, "leksik o'quv dasturi nafaqat strukturaviy dasturni o'z ichiga oladi, balki o'quv dasturini tashkil etuvchi tuzilmalarni qanday misol qilish kerakligini ham ko'rsatadi", chunki kompyuter korpusi so'zlar ishlatiladigan eng keng tarqalgan tizimli naqshlarni ochib beradi (Willis 1990: vi).

O'qitish uchun leksik materialni qanday tashkil qilish bo'yicha boshqa takliflar ilgari surildi. Nation (1999) qo'shma va bo'laklarni tasniflashning turli mezonlarini ko'rib chiqadi va har xil turdagi birikmalar uchun o'quv ketma-ketligi va davolashga yondashuvlarni taklif qiladi.

Nattinger va DeKarriko o'qitishni tashkil qilish uchun funktsional sxemadan

foydalanishni taklif qiladilar:

Leksik iboralarni ijtimoiy o'zaro ta'sirlar, zarur mavzular va nutq vositalari sifatida ajratish biz uchun pedagogik maqsadlar uchun eng samarali farq bo'lib tuyuladi, ammo bu keyingi tadqiqotlar natijasida guruhlashning yanada samarali usulini talab qilmasligi mumkin degani emas. (Nattinger va DeCarrico 1992: 185)

Nattinger va DeCarrico ingliz va boshqa bir qancha tillar uchun ushbu toifalarga misol bo'ladigan leksik iboralarning namunasini taqdim etadi.

Leksik yondashuvda o'qituvchilar va o'quvchilar uchun o'ziga xos rollar ham qabul qilinadi. Lyuis Krashenning tabiiy yondoshuv protseduralarini qo'llab-quvvatlaydi va o'qituvchi nutqi leksik iboralarning turli funktsional maqsadlarda qanday ishlatilishini ko'rsatishda o'quvchilarning asosiy kirish manbai ekanligini taklif qiladi.

Uillis o'qituvchilarga Vazifa, Rejalashtirish va Hisobotdan iborat bosqichlarga asoslangan sinf metodologiyasini tushunish va boshqarish kerakligini taklif qiladi.

Umuman olganda, Uillis o'qituvchining rolini quyidagilardan biri deb biladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 136

o'quvchilar samarali faoliyat yurita oladigan muhitni yaratish va keyin o'quvchilarga o'z ta'limlarini boshqarishga yordam berish. Bu shuni talab qiladi

o'qituvchilar "o'qituvchining "bilim" g'oyasidan voz kechib, o'rniga o'quvchining

"kashfiyotchi" g'oyasiga e'tibor qaratadilar" (Willis 1990: 131).

Boshqalar esa, o'quvchilarga ilgari to'plangan yoki Internetda "erkin shaklda" taqdim etilgan matn ma'lumotlarini tahlil qilish uchun kompyuterlardan foydalanishni taklif qilishadi.

Bu erda o'quvchi "haqiqiy hayot" dan olingan til namunalarining katta korpusini tekshirish asosida o'zining lingvistik umumlashmalarini tuzadigan ma'lumotlar tahlilchisi rolini o'z zimmasiga oladi. Bunday sxemalarda o'qituvchilar texnologik tizimni tashkil qilish va o'quvchilarga tizimdan foydalanishda avtonomiyani yaratishga yordam berish uchun iskala bilan ta'minlash uchun katta mas'uliyat yuklaydi. Korporadan foydalanadigan eng mashhur kompyuterga asoslangan ilovalar o'quvchiga ba'zi so'zlar yoki tuzilmalardan foydalanish kontekstini ko'rsatadigan muvofiqlik chiziqlarini taqdim etish asosida qurilgan. Biroq, o'quvchilar konkordanseridan qanday samarali foydalanishni o'rgatishlari kerak. O'quvchini kuzatish, tasniflash va umumlashtirish kabi leksik tahlilning turli bosqichlarida namuna ko'rsatishda yordam berish zarur bo'ladi.

Til o'rgatishda leksik yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash uchun materiallar va o'quv resurslari kamida to'rt xil bo'ladi. 1-toifa to'liq kurs to'plamlaridan iborat bo'lib, matnlar, lentalar, o'qituvchilar uchun qo'llanmalar va boshqalar, masalan, Collins COBUILD ingliz tili kursi (Willis and Willis 1989). 2-tur Lyuisning *Leksik yondashuvni amalga oshirish* (Lyuis 1997) asarida aks ettirilgan lug'atni o'rgatish faoliyati to'plamlari bilan ifodalanadi. 3-toifa matn formatida qadoqlangan kompyuter korpuslari to'plamlarining "chop etish" versiyalaridan iborat. Tribble va Jones (1990) bunday materiallarni korpus nashrlari asosida o'quvchilar mashqlari bilan birga o'z ichiga oladi. 4-turdagi materiallar o'quvchilarga o'z tahlillarini o'rnatish va amalga oshirish imkonini beradigan kompyuter muvofiqlashtiruvchi dasturlar va birlashtirilgan ma'lumotlar to'plamidir. Ular odatda Oksford Micro Concord kabi CD-ROM ko'rinishida paketlanadi yoki Internetdagi saytlardan yuklab olinishi mumkin.

Matn materiallarida va bosma materiallar olinadigan mos keladigan displeylarda paydo bo'ladigan displey turlariga misol quyida tasvirlangan. Lug'at ob'ektlari "bashorat" va "bashorat" qanday ishlatilishi va ularning qanday joylashishi o'rtasidagi farqni tushuntirish oson emas. Biroq, ushbu elementlarga kompyuter korpusidagi kontekstda kirish talabalarga (va ularning o'qituvchilariga) ushbu so'zlarning haqiqiy matndan foydalanishda qanday harakat qilishini ko'rish imkonini beradi. Korpus namunalari odatda bu yerda misol tariqasida keltirilgan cheklangan kontekst shaklida taqdim etiladi.

PREDICT 1. *ning ba'zi kontekstlari*

mis bog'lashda ishtirok etadi. Bizning topilmalarimiz mitochoni tanlab tahrirlash

misollarini *taxmin qilmoqda*

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Leksik yondashuv 137 2.

stratosfera. Mavjud modellar qishki qutb girdobining so'vishini 3. ushbu DNKn tahlil

qilish orqali biz polip 4 ning

to'liq aminokislotalar ketma-ketligini *bashorat* qila olamiz yoki bu muammo vertikal profildagi qiymatlarni

bashorat qilish uchun so'rov ma'lumotlaridan foydalanishni *taxmin* qiladi; aksincha, 5.

kaltsiy-kuchlanish

gipotezasi prognoz ko'payishini *bashorat* qiladi, prognoz 1. hisob-kitoblarning *ba'zi kontekstlarida* vaqt ichida

qulflanadi. Markaz 10 kun oldin 18

milliy meteorologik 2. muvaffaqiyati *prognozning* to'g'riligiga bog'liq bo'lgan har qanday harakat uchun *prognozlar* tuzadi.

Ular ko'p ish qilishlari mumkin 3. Britaniyaning keyingi 4. o'z xalqining o'rinbosar mehnati uchun iqtisodiy

ko'rsatkichlarini *bashorat qilish* uchun Jamoatlar palatasida turishadi. Ushbu ma'yus

prognozni diqqat bilan ko'rib

chiqish orqali yaxshiroq tushunish mumkin

5. Ammo uch oy oldin G'aznachilik iqtisodchilari tomonidan amalga oshirilgan maxfiy *prognozga* ko'ra, protsessual tilni leksik

asosda o'rgatishning **protsedura** ketma-ketligi oldingi bo'limda ko'rsatilgan to'rt turdagi materiallar va tadbirlardan qaysi biri qo'llanilishiga qarab o'zgaradi. Biroq, barcha dizaynerlar, ma'lum darajada, o'quvchi "diskurs tahlilchisi" rolini o'z zimmasiga olishi kerak, deb hisoblashadi, bunda nutq matni qidiruv kompyuter dasturlaridan biri orqali paketlangan ma'lumotlar yoki "topilgan" ma'lumotlardir. Sinf tartib-qoidalar odatda o'quvchilar e'tiborini lug'aviy birikmalarga qaratuvchi va ularning qo'shma gaplarni saqlanishi va qo'llanilishini kuchaytirishga intiladigan tadbirlardan foydalanishni o'z ichiga oladi. Woolard (2000) o'qituvchilar o'zlarining darsliklarini leksik iboralarga aniq e'tibor qaratadigan mashqlarni qo'shib, birikmalar uchun qayta ko'rib chiqishlari kerakligini taklif qiladi.

Shuningdek, ular o'quvchilarga sinfda ham, sinfdan tashqarida uchragan tilda ham o'zaro aloqalarni o'zlarini topishga imkon beradigan faoliyatni ishlab chiqishlari kerak. Woolard (2000: 35) sharhlaydi: Kollokatsiyalarni o'rganish til rivojlanishining bir jihati bo'lib, u mustaqil til o'rganish uchun juda mos keladi. Haqiqiy ma'noda biz o'quvchilarni o'zlarini o'qitishga o'rgatishimiz mumkin. Kollokatsiya asosan e'tiborga olish va yozib olish masalasidir va o'qitilgan talabalar matnlarni o'zlarini o'rganishlari kerak.

Ular nafaqat o'zlarini uchrashadigan matnlardagi umumiy birikmalarni ko'rishlari kerak, balki eng muhimi, ular o'zlarining ehtiyojlari uchun hal qiluvchi bo'lgan birikmalarni tanlashlari kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Alternativ yondashuvlar va usullar 138 Hill

(2000) sinfdagi tartib-qoidalar (a) individual birikmalarni o'rgatish, (b) o'quvchilarni birikma haqida xabardor qilish, (c) ma'lum lug'atga biriktirish cheklovlari haqidagi bilimlarni qo'shish orqali o'quvchilar bilgan narsalarni kengaytirish va (d) o'quvchilarni daftar tutishga undash orqali birikmalarni saqlashni o'z ichiga oladi. Lyuis (2000: 20-21) o'qituvchi o'quvchilarning xatosi haqida fikr bildirishda o'quvchilarning birikmalar haqidagi bilimlarini kengaytirishga quyidagi misolni keltiradi.

S: Yozda imtihon topshirishim kerak.

(T yuz ifodasi bilan xatoni bildiradi.)

S: Men imtihon topshirishim kerak.

T: (Dorskaga "imtihon" yozadi.)

Biz odatda "imtihon" bilan qaysi fe'ldan foydalanamiz?

S2: oling.

T: Ha, shunday. (Dorskaga "ol" deb yozadi.)

Biz "imtihon" bilan yana qanday fe'llardan foydalanamiz?

S2: o'tish.

T: Ha. Va aksincha?

S: Muvaffaqiyatsiz.

(Dorskaga "o'tdi" va "o'tmagan" deb yozadi.)

Va agar siz imtihondan o'ta olmagan bo'lsangiz, ba'zida buni yana qilishingiz mumkin.

Buning uchun fe'l nima? (Javobni kutadi.)

Yo'qmi? OK, qayta oling. Siz imtihonni qayta topshirishingiz mumkin.

(Dorskaga "qayta qabul qilish" deb yozadi.)

Agar siz imtihonni muammosiz topshirsangiz, nima deya olasiz? I . . . o'tdi.

S2: Osonlik bilan.

T: Ha, yoki biz tez-tez "qulay" deymiz. Bemalol o'tib ketdim.

Agar siz 51 ball olsangiz va o'tish ballingiz 50 bo'lsa-chi?

Nima deya olasiz? I . . . (Javobni kutadi.)

Yo'qmi? Men hozirgina o'tdim. Siz shunchaki muvaffaqiyatsiz bo'lishingiz mumkin.

Xulosa Til

o'rgatishda leksikaning mavqei leksik va lingvistik nazariyadagi o'zgarishlar, korpus tahlilidagi ishlar, til o'rganish va muloqotda ko'p so'z birliklarining rolini e'tirof etish natijasida sezilarli darajada oshdi. Biroq, leksika hali ham kommunikativ kompetentsiyaning faqat bitta komponentini nazarda tutadi. Lyuis va boshqalar leksikaga asoslangan yondashuv bo'yicha takliflarini tavsiflash uchun *leksik yondashuv* atamasini ishlab chiqdilar .

til o'rgatish. Biroq, bunday takliflar ushbu kitobda tasvirlangan yondashuv yoki uslubning to'liq tavsifiga ega emas. Til va til o'rganishning leksik asoslangan nazariyasini til o'rgatishda dizayn va tartib darajalarida qanday qo'llash mumkinligini ishonchli tarzda ko'rsatish kerak, bu esa haligacha yondashuv va metodologiya izlashda g'oya ekanligini ko'rsatadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Leksik yondashuv 139

Bibliografiya va keyingi o'qish Bahns, J. 1993. Leksik birikmalar: kontrastli ko'rinish. *ELT jurnali* 7(1): 56–63.

Corder, P. 1973. *Amaliy tilshunoslikka kirish*. Baltimor: Pingvin kitoblari.
Hakuta, K. 1974. Prefabrik naqshlar va ikkinchi tilni o'zlashtirishda strukturaning paydo bo'lishi. *Til o'rganish* 24, 287–297.
Hoey, M. 1983. *Muloqot yuzasida*. Boston: Allen va Unwin.
Hoey, M. 1991. *Matndagi leksika naqshlari*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.
Keller, R. 1979. Gambits: suhbat strategiyasi signallari. *Pragmatika jurnali* 3, 219–237.

Leech, G. 1997. O'qitish va til korpusi: konvergentsiya. A.da.
Wichmann, S. Fligelstone, T. McEnery va G. Knowles (tahrirlar), *Teaching and Language Corpora*. Xarlou, Esseks: Longman.
Lewis, M. 1993. *Leksik yondashuv*. London: Til o'qitish nashrlari.

Lewis, M. 1997. *Leksik yondashuvni amalga oshirish*. London: Til o'qitish nashrlari.

Lyuys, M. (tahrir). 2000. *O'qitishning birikmasi: leksik yondashuvdagi keyingi ishlanmalar*. London: Til o'qitish nashrlari.
Lewis, M. 2000. Leksik yondashuvda o'rganish. M. Lyuis (tahr.), *Teaching Colocation: Leksik yondashuvdagi keyingi rivojlanish*. London: Til o'qitish nashrlari. 155–184.

Lewis, M. 2000. Yaxshi nazariya kabi amaliy narsa yo'q. M. Lyuis (tahr.), *Teaching Colocation: Leksik yondashuvdagi keyingi rivojlanish*. London: Til o'qitish nashrlari. 10–27.

Murison-Bowie, S. 1996. Lingvistik korpus va til o'qitish. *Amaliy tilshunoslikning yillik sharhi* 16: 182–199.

Nation, ISP 1999. *Boshqa tilda lug'atni o'rganish*. ELI vaqti-vaqti bilan nashriyot y 19, Vellington Viktoriya universiteti, Yangi Zelandiya.
Nattinger, J. 1980. ESL uchun leksik ibora grammatikasi. *TESOL* 14 chorak: 337–344.

Nattinger, J. va J. DeKarriko. 1992. *Leksik iboralar va til o'rgatish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.
Pawley, A. va F. Syder. 1983. Tilshunoslik nazariyasi uchun ikkita jumboq: Native-like selektsiya va mahalliy kabi ravonlik. J. Richards va R. Schmidt (tahrirlar), *Til va aloqa*. London: Longman. 191–226.
Peters, A. 1983. *Til o'zlashtirish birliklari*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Phillips, M. 1989. *Matnning leksik tuzilishi*. Diskurs tahlili monografiyasi y. 12, Ingliz tili tadqiqoti, Birmingem universiteti (Buyuk Britaniya).
Torndike, EL va I. Longe. 1944. *30 000 so'zdan iborat "O'qituvchi so'zi" kitobi*. Nyu-York: O'qituvchilar kolleji, Kolumbiya universiteti.
Tribble, C. va G. Jones. 1990. *Sinfdagi muvofiqliklar: O'qituvchilar uchun manba kitobi*. Xarlou, Esseks: Longman.
West, M. 1953. *Inglizcha so'zlarning umumiy xizmat ro'yxati*. London: Longman.
Uillis, J. va D. Uillis. 1989. *Collins COBUILD ingliz tili kursi*. London: Kollinz.

Willis, JD 1990. *Leksik Syllabus*. London: Collins COBUILD.
Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 140 Vud, M.

1981. *Idiomning ta'rifi*. Manchester, Buyuk Britaniya: Hisoblash tilshunosligi markazi, Manchester universiteti.
Woolard, G. 2000. O'quvchilarning mustaqilligini biriktirishni rag'batlantirish. M. Lyuis (tahr.), *Teaching Colocation: Leksik yondashuvdagi keyingi rivojlanish*.

London: Til o'qitish nashrlari. 28–46.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:39 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.015> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S.

Rodgers Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d

9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433 13-bob - Tillarni

kompetensiyaga asoslangan o'qitish

141-150-

bob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO978051166> Kembrij

universiteti matbuoti.

141

13 Tilni kompetensiyaga asoslangan holda

o'rgatish

bo'yicha

ma'lumot Ushbu kitobda tasvirlangan ko'pchilik usul va yondashuvlar

til o'rganishga kiritilgan ma'lumotlarga qaratilgan. Taxminlarga ko'ra, o'quv dasturlari, materiallar va tadbirlarni takomillashtirish yoki

o'quvchilar va o'qituvchilarning rolini o'zgartirish orqali til o'rganish yanada

samarali bo'ladi. Taqqoslash uchun kompetentlikka asoslangan ta'lim

(CBE) - bu til dasturlarini ishlab chiqishda o'rganish natijalari yoki

natijalariga qaratilgan ta'lim harakati. CBE o'quvchilarning til bilan nima

qilishi kerakligi haqida gapiradi, ammo ular buni qilishni o'rgandilar.

Ta'limga kiritilgan ma'lumotlarga emas, balki natijalarga e'tibor berish vakolatlar nuqtai nazaridan markaziy o'rinni egallaydi.

CBE 1970-yillarda Qo'shma Shtatlarda paydo bo'lgan va o'quv kursi

oxirida talabalar ega bo'lishi kerak bo'lgan bilim, ko'nikma va xatti-harakatlarning aniq

o'lchanadigan tavsiflari nuqtai nazaridan ta'lim maqsadlarini belgilashni himoya

qiluvchi ta'lim harakatiga ishora qiladi. CBE xususiyatlari Shenck (1978: vi) tomonidan

tavsiflangan: Kompetensiyaga asoslangan ta'lim

ishlashga asoslangan ta'lim, o'zlashtirishni o'rganish va individuallashtirilgan

ta'lim kabi ta'limga yondashuvlar bilan juda ko'p umumiy xususiyatlarga ega. U

natijalarga asoslangan va talabalar, o'qituvchilar va jamiyatning o'zgaruvchan

ehtiyojlariga moslashadi. . . . Kompetensiyalar o'quvchilarning boshqa

maqsad va vazifalaridan farq qiladi, chunki ular o'quvchining asosiy va

boshqa ko'nikmalarni kundalik hayotda tez-tez uchrab turadigan vaziyatlarda

qo'llash qobiliyatini tavsiflaydi. Shunday qilib, CBE odatda hayotiy rolli vaziyatlarda

talabalardan talab qilinadigan vazifalarni tahlil qilish natijasida olingan natijalar to'plamiga asoslanadi.

Kompetentlikka asoslangan tillarni o'rgatish (CBLT) – kompetentlikka asoslangan ta'lim

tamoyillarini til o'qitishda qo'llashdir. Bunday yondashuv 1970-yillarning oxirlarida keng

qo'llanildi, ayniqsa kattalar uchun ish bilan bog'liq va omon qolishga yo'naltirilgan til o'rgatish

dasturlarini ishlab chiqish uchun asos bo'ldi. Yaqinda u dunyoning ba'zi qismlarida (masalan,

Avstraliya) til dasturlarini rejalashtirishda asosiy yondashuv sifatida qayta paydo bo'ldi.

Amaliy tilshunoslik markazi kompetensiyaga asoslangan ESL o'quv dasturlarini "kattalar

ESLdagi eng muhim yutuq" deb atadi.

(1983). 1990-yillarga kelib, CBLT "milliy siyosatchilar va o'quv dasturlarini ishlab chiqish bo'yicha

etakchilar tomonidan kattalar uchun ESLga zamonaviy yondashuv" sifatida qabul qilindi

(Auerbach 1986: 411): 1986 yilga kelib, Qo'shma Shtatlarda federal yordam olishni

istagan har qanday qochqin bo'lishi kerak edi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 142 malakaga

asoslangan dasturga kiritilgan (Auerbach 1986: 412). Odatda, bunday dasturlar ko'rsatilgan

o'zlashtirishga olib keladigan til

vazifalarini bajarish rejasiga asoslanadi.

shaxslar o'zlari yashayotgan jamiyatda malakali faoliyat yuritishi uchun zarur bo'lgan o'ziga xos ko'nikmalar bilan bog'liq til. (Grognet va Crandall 1982: 3)

CBLT tarafdorlari uni kuchli va ijobiy o'zgarishlar agenti sifatida ko'rishadi: o'qitish va baholashda kompetensiyaga asoslangan yondashuvlar o'qituvchilarga ta'lim va o'quv dasturlarini jonlantirish imkoniyatini beradi. Nafaqat baholash sifati yaxshilanadi, balki o'qitish va talabalarining bilim olish sifati kutilayotgan natijalarning aniq belgilanishi va malakaga asoslangan baholash taklif eta oladigan uzluksiz fikr-mulohazalar orqali yaxshilanadi. Ushbu foydali ta'sirlar boshlang'ich maktabdan tortib to universitetgacha, akademik ta'limdan tortib ish joyidagi ta'limgacha bo'lgan ta'lim va ta'limning barcha darajalari va turlarida kuzatilgan. (Docking 1994: 15)

Qo'shma Shtatlarda malakalilik istiqbolining eng so'nggi amalga oshirilishi 1990-yillardan beri ta'lim munozaralarida hukmronlik qilgan "standartlar" harakatida topilgan. Glaser va Linn ta'kidlaganidek: Mamlakatimizning ta'limni isloh qilish sari intilishi haqida gapirganda, bu

asrning so'nggi o'n yilligi, shubhasiz, milliy ta'lim standartlari uchun jamlangan matbuot paydo bo'lgan davr sifatida belgilanadi. Standartlar bo'yicha matbuot federal va shtat qonun chiqaruvchilari, prezidentlikka va gubernatorlikka nomzodlar, o'qituvchilar va fanlar bo'yicha mutaxassislar, kengashlar, davlat idoralari va xususiy jamg'armalarning sa'y-harakatlari bilan tasdiqlandi. (Glaser va Linn 1993: xiii)

Ikkinchi tilni o'rgatish, ayniqsa Qo'shma Shtatlardagi ESL, standartlar harakatida kechikish edi. 1997 yilda ESL standartlarini ishlab chiqish bo'yicha ESL loyihasi direktori ta'kidlaganidek: O'sha paytda (1991) Amerika Qo'shma Shtatlaridagi ESL o'qituvchilariga biz xizmat ko'rsatadigan talabalar mamlakat bo'ylab tarqalayotgan standartlarni belgilash harakatida ishtirok etmayotgani tezda ma'lum bo'ldi. (Qisqa 1997: 1)

Vashingtonda joylashgan Amaliy tilshunoslik markazi TESOL tashkiloti bilan shartnoma asosida ESL uchun K-12 "maktab" standartlarini ishlab chiqish majburiyatini oldi. Ular 1997 yilda yakunlangan. ESL standartlari uchta maqsad va to'qqizta standart atrofida tuzilgan. Har bir standart tavsiflovchilar, namunaviy taraqqiyot ko'rsatkichlari va muhokamalar bilan sinf vinyetkalari bilan qo'shimcha ravishda tushuntiriladi. Standartlar bo'limi sinf darajasidagi klasterlarga ajratilgan: K-3, 4-8 va 9-12. Har bir klaster barcha maqsadlar va standartlarni tavsiflovchilar, rivojlanish ko'rsatkichlari va shu daraja oraliq'iga xos vinyetkalar bilan ko'rib chiqadi.

CBLT shuningdek, baholangan maqsadlar harakatining xususiyatlarini ham baham ko'radi
Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

1980-yillarda Britaniyada chet tillarini o'qitishni

tashkil etish uchun asos sifatida taklif qilingan *kompetensiyaga asoslangan tillarni o'qitish* 143: Baholangan

maqsadlar o'quvchi bilim va ko'nikmalarni oshirishi uchun har biri oldingisiga asoslanadigan bir qator qisqa muddatli maqsadlarni belgilashni anglatadi. Buyuk Britaniyaning o'rta maktablarida darajali maqsadlar sxemalarini o'rnatish so'nggi besh yil ichida zamonaviy tillarni o'rganishdagi eng ajoyib hodisalardan biri bo'ldi. (1983 yil: 292-bet)

Yondashuv: Til va o'rganish nazariyasi CBLT til tabiatining

funksional va o'zaro ta'siriga asoslangan. U tilni o'zi qo'llanilayotgan ijtimoiy kontekstlarga bog'lab o'rgatishga intiladi. Til har doim muayyan maqsad va maqsadlarga erishish uchun odamlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir va muloqot vositasi sifatida yuzaga keladi. Shu sababli CBLT ko'pincha o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlari va alohida rollari bo'lgan va ularga kerak bo'lgan til ko'nikmalarini aniq bashorat qilish yoki aniqlash mumkin bo'lgan vaziyatlarda til o'rgatish uchun asos sifatida ishlatilgan. Shuningdek, u til funksiyasidan til shaklini chiqarish mumkin degan tushunchani o'rganish bo'yicha bixevioristik qarashlar bilan o'rtoqlashadi; ya'ni hayotiy uchrashuvlar muayyan til turlarini talab qiladi. Bu shuni nazarda tutadiki, CBLT kompetensiyalari dizaynerlari o'quvchining hayotida markaziy bo'lgan va aniq vaziyatlarda duch kelishi mumkin bo'lgan lug'at va tuzilmalarni aniq bashorat qilishlari mumkin.

Bularni o'qitish/o'quv bo'linmalarini tashkil qilishda foydalanish mumkin bo'lgan usullarda aytib.

Til va o'rganish nazariyasining markaziy o'yni tilni tegishli qismlar va bo'limlarga funksional tahlil qilish mumkin: bunday qismlar va bo'limlarni bosqichma-bosqich o'rgatish (va sinab ko'rish) mumkin. Shunday qilib, CBLT til o'rganishga "mozaik" yondashuvni qo'llaydi, chunki "butun" (kommunikativ kompetentsiya) to'g'ri yig'ilgan kichikroq qismlardan tuzilgan. CBLT shuningdek, kommunikativ kompetentsiya tushunchasi atrofida qurilgan va o'quvchilarda funksional muloqot ko'nikmalarini rivojlantirishga intiladi. Bu ko'nikmalar, odatda, faqat eng umumiy atamalar bilan tavsiflanadi, lekin aniq real vazifalarni bajarish bilan bog'liq emas. Shunday qilib, CBLT Communicative Language Teaching bilan ba'zi xususiyatlarni baham ko'radi.

Dizayn: Maqsadlar, o'quv rejasi, o'quv faoliyati, o'quvchilar, o'qituvchilar va materiallarning roli

Docking (1994) ta'kidlashicha, dasturni ishlab chiqishda an'anaviy yondashuv o'quv rejasini rejalashtirish uchun asos sifatida mavzuni tushunishdan foydalanishni o'z ichiga oladi. Biror kishi o'rgatmoqchi bo'lgan bilim sohasidan boshlanadi (masalan, zamonaviy Evropa tarixi, marketing, tinglash).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Alternativ yondashuvlar va usullar 144

tushunish, yoki fransuz adabiyoti) va keyin ushbu bilim sohasini tashkil etuvchi tushunchalar, bilim va malakalarni tanlaydi. Keyin mavzu bo'yicha o'quv rejasi va kurs mazmuni ishlab chiqiladi. Maqsadlar ham ko'rsatilishi mumkin, lekin ular odatda fanni o'rgatish yoki baholashda unchalik ahamiyatli emas. Talabalarni baholash odatda me'yoriy havolalarga asoslanadi, ya'ni talabalar bitta shkala bo'yicha baholanadi, ular ballar keng doirasiga tarqaladi yoki oldindan belgilangan taqsimotga mos keladi. Talaba o'z faoliyati uchun boshqa talabalarga nisbatan bir qator baholarni oladi, ulardan talabaning olgan aniq bilim yoki ko'nikmalari haqida har qanday shaklda hukm chiqarish juda qiyin. Darhaqiqat, ikkita talaba testda bir xil ball olishi mumkin, lekin aslida fan bo'yicha turli xil qobiliyat va bilimlarga ega: KBT taqqoslash orqali fan bilimlari tushunchasi atrofida emas, balki kompetentsiya tushunchasi atrofida ishlab chiqilgan. Asosiy e'tibor o'quvchilarning til haqida bilishidan ular bilan nima qila olishiga o'tadi. Vakolatlar yoki ta'lim natijalariga e'tibor o'quv rejasi va o'quv dasturining spetsifikatsiyasi, o'qitish strategiyalari, baholash va hisobotlarni asoslaydi. Normaga asoslangan baholash o'rniga mezonlarga asoslangan baholash tartib-qoidalari qo'llaniladi, bunda o'quvchilar muayyan o'quv vazifalarini qanchalik yaxshi bajara olishiga qarab baholanadi. (Docking 1994: 16)

Kompetentsiyalar haqiqiy vazifa yoki faoliyatni samarali bajarish uchun zarur bo'lgan muhim ko'nikmalar, bilimlar, munosabatlar va xatti-harakatlarning tavsifidan iborat. Ushbu faoliyat hayotning har qanday sohasi bilan bog'liq bo'lishi mumkin, lekin odatda ish sohasi va yangi muhitda ijtimoiy omon qolish bilan bog'liq. Masalan, immigrantlar va qochqinlar uchun kasbiy yo'naltirilgan ESL o'quv dasturida kompetentsiyalar ishlab chiqilgan sohalarga quyidagilar kiradi: Vazifalarni bajarish xavfsizligi Umumiy so'z bilan bog'liq ish jadvallari, vaqt jadvallari, maoshlar ijtimoiy til bo'yicha ish bo'yicha intervyu

(Mrowicki 1986)

"Ishni saqlab qolish" sohasi uchun quyidagi kompetentsiyalar tavsiflanadi: – Oddiy vazifani

bajarish uchun ko'rsatmalarga rioya qiling.

- Rahbarning ishdagi ish sifati, jumladan xatolar, juda sekin ishlash va to'liq bo'lmagan ish haqidagi sharhlariga to'g'ri javob bering.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni kompetensiya asosida o'rgatish 145 —

Rahbardan ishni tekshirishni so'rash.

- topshiriqning bajarilishi haqida rahbarga hisobot berish.

- Ta'minotni so'rash.

— Ob'ekt qayerda joylashganligini so'rang: Ob'ektni aniqlash uchun og'zaki ko'rsatmalarga rioya qiling.

— Joyni aniqlash uchun oddiy og'zaki ko'rsatmalarga amal qiling.

— Vazifani bajarish uchun jadvallar, teglar, shakllar yoki yozma ko'rsatmalarni o'qing.

- Muammoni hal qiling va agar kerak bo'lsa, yordam so'rang.

- Joriy vazifaning tabiati yoki borishi haqidagi so'rovga javob berish; shtat miqdori va ish turi allaqachon raqobatlashgan.

- Ishning uzilishi yoki o'zgarishiga to'g'ri javob bering.

(Mrowicki 1986)

Docking (1994: 11) kompetentsiyalar va ish samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlikni ta'kidlaydi:

Malaka yoki ishni har biri

kompetentsiyaning bir qator elementlaridan tashkil topgan kompetensiya birliklari yig'indisi sifatida ta'riflash mumkin. Vakolat birligi vazifa, rol, funktsiya yoki o'quv moduli bo'lishi mumkin.

Ular vaqt o'tishi bilan o'zgaradi va kontekstdan kontekstga o'zgaradi. Vakolatlilik elementini akademik va/yoki ish sharoitida topshiriq, ishni, funktsiyani yoki faoliyatni muvaffaqiyatli bajarishga yordam beradigan shaxsning har qanday atributi sifatida aniqlash mumkin. Bunga o'ziga xos bilimlar, fikrlash jarayonlari, munosabat, idrok etish va jismoniy qobiliyatlar kiradi. Ishlashga hissa qo'shishi mumkin bo'lgan hech narsa istisno qilinmaydi. Kompetensiya elementi kontekst va vaqtdan mustaqil ma'noga ega. Bu ta'lim, o'qitish, baholash, malaka, vazifalar va ish joylari uchun kompetensiya spetsifikatsiyalari uchun qurilish blokidir.

Tollefson (1986) ta'lim maqsadlarini ishlab chiqish uchun ish joylarini ularning tarkibiy funktsional kompetensiyalariga tahlil qilish XIX asr o'rtalariga borib taqalishini ta'kidlaydi. 1860-yillarda Spenser "o'quv maqsadlari uchun asos bo'lishi kerak deb hisoblagan inson faoliyatining asosiy sohalarini belgilab berdi". Xuddi shunday, 1926 yilda Bobbitt Amerikada yashovchi kattalar uchun zarur bo'lgan funktsional kompetensiyalarni tahlil qilish asosida o'quv maqsadlarini ishlab chiqdi. Ushbu yondashuv 1960-yillardan beri CBLT rivojlanishi uchun asos sifatida tanlab olindi va takomillashtirildi. Northrup (1977) AQSH Taylim Vazirligi topshirig'i bo'yicha Amerika jamiyatida kattalar tomonidan bajariladigan turli xil vazifalar tahlil qilingan va beshta bilim sohasi va to'rtta asosiy ko'nikma sohasiga ajratilgan vazifalarni bajarish uchun zarur bo'lgan xatti-harakatlar tahlil qilingan tadqiqot haqida hisobot beradi. Ushbu tahlildan oltmish beshta kompetensiya aniqlandi. Docking (1994) u 1968 yilda Avstraliyada yuzdan ortiq biznesning vakolatlarini ko'rsatuvchi loyihada qanday ishtirok etganini tasvirlaydi.

Auerbach (1986) ESLda CBE dasturlarini amalga oshirishda ishtirok etadigan omillarni foydali ko'rib chiqishni taqdim etadi va sakkizta asosiy xususiyatni aniqlaydi:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 146 1.

Jamiyatda muvaffaqiyatli faoliyat ko'rsatishga e'tibor. Maqsad talabalarga dunyo talablariga javob bera oladigan avtonom shaxslar bo'lishga imkon berishdir.

2. *Hayotiy ko'nikmalarga e'tibor.* Tilni alohida-alohida o'rgatish o'rniga, CBLT tilni aniq vazifalar haqida muloqot qilish funktsiyasi sifatida o'rgatadi. Talabalarga faqat ular faoliyat ko'rsatadigan vaziyatlar talab qiladigan til shakllari/ko'nikmalari o'rgatiladi. Ushbu shakllar "kerakli tilni empirik baholash" bilan belgilanadi (Findli

va Natan 1980: 224).

3. *Vazifaga yoki ishlashga yo'naltirilganlik*. Eng muhimi, o'quvchilar o'qitish natijasida nima qila olishlari. Asosiy urg'u bilim yoki til va ko'nikmalar haqida gapirish qobiliyatiga emas, balki ochiq xatti-harakatlarga qaratiladi.

4. *Modullashtirilgan ko'rsatma*. "Til o'rganish boshqariladigan va darhol mazmunli bo'laklarga bo'linadi" (Amaliy tilshunoslik markazi 1983: 2). Maqsadlar o'qituvchilar va talabalar taraqqiyotning aniq tuyg'usiga ega bo'lishlari uchun tor yo'naltirilgan sub maqsadlarga bo'lingan.

5. *Apriori aniq ko'rsatilgan natijalar*. Natijalar o'quvchi va o'qituvchi tomonidan ma'lum va kelishilgan ommaviy bilimdir. Talabalar ulardan qanday xatti-harakatlar kutilayotganini aniq bilishlari uchun ular xulq-atvor maqsadlari nuqtai nazaridan belgilanadi.

6. *Uzluksiz va uzluksiz baholash*. Talabalar qanday ko'nikmalarga ega emasligini aniqlash uchun oldindan sinovdan o'tkaziladi va bu ko'nikma bo'yicha ko'rsatma berilgandan keyin testdan o'tadi. Agar ular kerakli o'zlashtirish darajasiga erisha olmasalar, ular maqsad ustida ishlashda davom etadilar va qayta sinovdan o'tkaziladi. Dasturni baholash test natijalariga asoslanadi va shuning uchun ob'ektiv ravishda miqdoriy deb hisoblanadi.

7. *Ishlash maqsadlarini o'zlashtirganligini ko'rsatdi*. An'anaviy qog'oz va qalam testlaridan ko'ra, baholash oldindan belgilangan xatti-harakatlarni namoyish qilish qobiliyatiga asoslanadi.

8. *Indivduallashtirilgan, o'quvchiga yo'naltirilgan ta'lim*. Maqsadlar mazmuni, darajasi va sur'ati bo'yicha individual ehtiyojlar nuqtai nazaridan belgilanadi; o'quv dasturlarini ishlab chiqishda oldingi o'rganish va yutuqlar hisobga olinadi. Ta'lim vaqtga asoslangan emas; talabalar o'z sur'atlari bo'yicha o'sadi va faqat o'zlari qobiliyatsiz bo'lgan sohalarga e'tibor qaratadilar.

(Auerbax 1986: 414–415)

Ta'lim oluvchi nuqtai nazaridan kompetentsiyalar yondashuvining bir qancha afzalliklari borligi aytiladi: 1.

Kompetentsiyalar o'ziga xos va amaliy bo'lib, ular o'quvchining ehtiyojlari va qiziqishlari bilan bog'liqligini ko'rish mumkin.

2. O'quvchi kompetentsiyalarning tegishli va foydali ko'rinishini baholay oladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni kompetensiyaga asoslangan holda o'qitish
147

3. O'rgatiladigan va sinovdan o'tkaziladigan kompetentsiyalar o'ziga xos va ommaviydir, shuning uchun o'quvchi nimani o'rganish kerakligini aniq biladi.

4. Kompetentsiyalarni birma-bir o'zlashtirish mumkin, shunda o'quvchi nimani o'rganganini va nimalarni hali o'rganilishi kerakligini ko'ra oladi.

Protsedura

Ushbu tamoyillarning qanchasi amalda qo'llanilishiga misollar dunyodagi immigrantlarga til o'rgatish bo'yicha eng yirik provayderlardan biri bo'lgan Avstraliya migrant ta'lim dasturi ishida ko'rish mumkin. Dastur 1970-yillarning o'rtalaridan boshlab bir qator falsafiy yo'nalishlarni boshdan kechirdi va "1970-yillar oxirida o'zining mazmunga asoslangan va tarkibiy o'quv dasturi bilan markazlashtirilgan o'quv rejasini rejalashtirishdan markazlashtirilmagan o'quvchilarga yo'naltirilgan, ehtiyojlarga asoslangan rejalashtirishga, uning ko'p sonli metodologiyalari va materiallariga ega bo'ldi. kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari asoslari" (Berns and Hood 1994: 76). 1993 yilda o'z dasturlari uchun asos sifatida kompetensiyaga asoslangan o'quv rejasini - Og'zaki va yozma ingliz tilidagi sertifikat joriy etildi. Ta'lim natijalari ramkaning 4-bosqichida og'zaki va yozma ingliz tili bo'yicha ilg'or sertifikatga olib keladigan uchta bosqichda belgilanadi. Xagan (1994: 22) tizim qanday ishlashini ta'riflaydi: Dastlabki baholashdan so'ng, talabalar hozirgi ingliz tilini bilish darajasi, o'rganish tezligi, ehtiyojlari va ingliz tilini o'rganish bo'yicha ijtimoiy maqsadlari asosida tizimga joylashtiriladi. O'n ikkita asosiy vakolatlar

1 va 2 bosqichlar umumiy til rivojlanishi bilan bog'liq. . . . 3-bosqichda o'quvchilar ko'pincha maqsad yo'nalishiga qarab guruhlariga bo'ylinadi va kompetensiyalar "Ferest Study", "Kasbiy ingliz tili" va "Hamjamiyatga kirish" uchta o'quv dasturi bo'yicha aniqlanadi. . . . Har bir bosqichda malaka tavsiflari to'rtta sohaga bo'lingan. . . : 1. Bilim va o'rganish kompetensiyalari 2. Og'zaki kompetensiyalar 3. O'qish kompetensiyalari 4. Yozish kompetensiyalari Barcha kompetensiyalar quyidagilar bo'yicha tavsiflanadi: – kompetensiyani kichikroq qismlarga ajratuvchi va matnning muhim lingvistik xususiyatlariga ishora qiluvchi elementlar – malakaga erishish uchun zarur bo'lgan minimal samaradorlikni belgilovchi ishlash mezonlari – kompetensiyalar namunasi chegarasini belgilovchi – o'zgaruvchanlik ko'rsatkichlari diapazoni o'rnatilgan. kompetensiyaga oid matnlar va baholash topshiriqlariga misollar keltiruvchi matnlar va baholash topshiriqlari

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Muqobil yondashuvlar va usullar 148 **Xulosa**

Garchi CBLT

ESL kasbinning katta bo'limlari tomonidan ishtiyoq bilan qabul qilingan bo'lsa-da, u tanqidchilardan holi emas. Bu tanqidlar ham amaliy, ham falsafiy. Tollefson (1986) ta'kidlashicha, ko'pgina dasturlar uchun malaka ro'yxatini ishlab chiqish uchun amaldagi protseduralar mavjud emas. "Katta yashash", "omon qolish" va "jamiyatda malakali faoliyat yuritish" kabi kompetensiyalar zarur bo'lgan ko'plab sohalarni ishga tushirish mumkin emas. Boshqalar esa, faoliyatni kompetensiyalar to'plamiga bo'lish reduksion yondashuv ekanligini va qismlar yig'indisi butunning murakkabligiga teng kelmasligini ta'kidladilar.

Auerbach, Paolo Friere va boshqalarning ishlarini sarhisob qilib, CBLT Friere ta'limning "bank" modeli sifatida tavsiflangan narsani aks ettiradi. Bu quyidagilarni nazarda tutadi: Talabalar tomonidan o'zlashtirilishi kerak bo'lgan ijtimoiy belgilangan bilimlarning tuzilishi mavjud.

Bu erda ta'limning vazifasi bilimlarni uzatish va o'quvchilarni hukmron ijtimoiy-iqtisodiy guruhning qadriyatlariga muvofiq ijtimoiylashtirishdir.

O'qituvchining vazifasi ko'nikmalarni uzatishning yanada samarali usullarini ishlab chiqishdir: asosiy narsa - etkazib berishdagi muvaffaqiyat. Ta'lim taraqqiyoti etkazib berish tizimlarini "takomillashtirish" nuqtai nazaridan aniqlanadi. (Auerbach 1986: 416–417)

Shuning uchun CBLT talabalarni status-kvoga moslashishga va sinfiy munosabatlarni saqlashga tayyorlaydigan retseptivist sifatida qaraladi. Bundan tashqari, o'qitish odatda fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga emas, balki xatti-harakatlarga va ishlashga qaratilgan.

Tollefson va boshqalar o'quvchilarning jamiyatda samarali ishtirok etishlarini ta'minlash uchun yaratilganligi sababli, ular odatda bunday ishtirok etish nimani o'z ichiga olganligi to'g'risida qimmatli fikrlarni ifodalaydilar.

Masalan, Qo'shma Shtatlardagi qochqinlarni joylashtirish dasturlari bo'yicha vakolatlar, qochqinlarni status-kvoga qarshi emas, balki uni qabul qiladigan passiv fuqarolarga aylantiradigan munosabat va qadriyatlarini singdirishga harakat qiladi. Ushbu tanqidlarga qaramay, CBLT xalqaro miqyosda kuchayib borayotganga o'xshaydi. Natijaga asoslangan bunday yondashuvlar, xususan, ta'limga investitsiyalar uchun "mas'uliyat"ga intilayotganlarning katta siyosiy izdoshlarini jalb qildi. Rylatt va Lohan (1997: 18) xulosa qilganidek: "Biz yangi ming yillikka qadam qo'yayotgan ekanmiz, ta'lim kompetensiyalari va ko'nikmalarini takomillashtirish biznesi dunyodagi eng tez rivojlanayotgan sanoat va ustuvor yo'nalishlardan biri bo'lib qoladi, deb ishonch bilan aytish mumkin".

Bibliografiya va keyingi o'qish Auerbach, ER 1986.

Kompetensiyaga asoslangan ESL: Bir qadam oldinga yoki ikki qadam orqaga? *TESOL choraklik* 20(3): 411, 430.

Bottomley, Y., J. Dalton va C. Korbel. 1994. *Malakadan kompetentlarga*.

Sidney: Ingliz tilini o'qitish va tadqiqot milliy markazi.

2016-yil 22-yanvar, 20:50:54 GMT 129.215.17.188 orqali Cambridge Books Online'dan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016>

Kembrij kitoblari onlayn © Cambridge University Press, 2016

Tilni kompetensiya asosida o'rgatish 149 Berns, A. va S.

Hud. 1994. Qobiliyatga asoslangan o'quv dasturi amalda: Kursni loyihalash amaliyotini o'rganish. *Prospekt* 9(2): 76–89.

Amaliy tilshunoslik markazi. 1983. *Sinfdan ish joyiga: ESLni kattalarga o'rgatish*. Vashington, DC: Amaliy tilshunoslik markazi.

Docking, R. 1994. Kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari - katta rasm. *Prospekt* 9(2): 8–17.

Findlay, CA va L. Nathan. 1980. Kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturidagi funksional til maqsadlari. *TESOL choraklik* 14(2): 221–232.

Freed, B. 1984. Kontekstdagi malaka: Pensilvaniya tajribasi. S. Savignon va M. Berns (tahrirlar), *Kommunikativ tilni o'qitishdagi tashabbuslar*.

Reading, Massa.: Addison-Uesli. 221-240.

Freire, P. 1970. *Mazlumlarning pedagogikasi*. Harmondsworth: Pingvin kitoblari.

Glaser, R. va R. Linn. 1993. Muqaddima. L. Shephard, *Talabalarning muvaffaqiyati uchun ishlash standartlarini belgilash*. Stenford, Kaliforniya: Milliy ta'lim akademiyasi, Stenford universiteti. xii-xiv.

Grognet, AG va J. Crandall. 1982. Kattalar uchun ESL bo'yicha kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturlari. ERIC/CLL Yangi byulleteni 6: 3–4.

Xagan, P. 1994. Kompetensiyaga asoslangan o'quv dasturi. NSW AMES tajribasi.

Prospekt 9(2): 19–30.

Xarding, A., B. Peyj va S. Rouell. 1980. *Zamonaviy tillarda darajali maqsadlar*.

London: Til o'qitish va tadqiqot bo'yicha ma'lumot markazi.

Xiggs, TV (tahr.). 1984. *Muvaffaqiyatlilik uchun o'qitish, tashkiliy tamoyil*.

Skokie, Ill.: Milliy darsliklar kompaniyasi.

Hud, S. va A. Berns. 1994. Qobiliyatga asoslangan o'quv dasturi amalda: Kursni loyihalash amaliyotini o'rganish. *Prospekt* 9(2): 76–89.

Ingram, DE 1982. Til dasturini loyihalash. *RELC jurnali* 13(2): 64–86.

Mur, H. 1996. Nima uchun kompetensiyaga asoslangan trening "yechim"ga aylandi?

Prospekt 11(2): 28–46.

Mrowicki, L. 1986. *Loyiha ishi Ingliz tili kompetensiyasiga asoslangan o'quv dasturi*. Portlend, Oreg.: Shimoli-g'arbiy ta'lim kooperativi.

Nitko, AJ 1983. *Ta'lim testlari va o'lchovlari*. Nyu-York: Harkort Brace Yovanovich.

Northrup, N. 1977. *Kattalar faoliyati darajasini o'rganish*. Ostin: Texas universiteti matbuoti.

Page, B. 1983. Zamonaviy tillarni o'rganishda darajali maqsadlar. *Til o'rgatish* 16(4): 292–308.

Rylatt, A. va K. Lohan. 1997. *Trening mo'jizalarini yaratish*. Sidney: Prentice Hall.

Schneck, EA 1978. *O'rta maktabni bitiruv malakalarini aniqlash bo'yicha qo'llanma*.

Portlend, Oreg.: Shimoli-g'arbiy mintaqaviy o'quv laboratoriyasi.

Qisqa, D. 1997. ESL standartlarini qayta ko'rib chiqish. *TESOL masalalari* (fevral-mart): 1, 6.

Tollefson, J. 1986. AQSh qochqinlar dasturidagi funktsional kompetensiyalar: Nazariy va amaliy muammolar.

TESOL choraklik 20(4): 649–664.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:50:54 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online-dan yuklab

olingan © Cambridge

University Press, 21-verso Cambridge Books Online-dan IP tomonidan yuklab olingan. 129.215.17.188, 22-yanvar, 20:50:54 GMT 2016. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.016> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016-yil

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S.

Rodgers Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d

9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433 III bo'lim - Joriy

kommunikativ yondashuvlar 151-152-

betlar

DOI bo'limi: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.01>

III *Hozirgi kommunikativ*

yondashuvlar

III-qismning boblari hozirgi kunga qadar yondashuvlar va usullarning tavsifini keltirib chiqaradi va 1980-yillarda kommunikativ metodologiyalar paydo bo'lganidan beri til o'qitishning asosiy yo'nalishlarini tavsiflaydi.

Kommunikativ tilni o'qitish (CLT) XX asrda til o'qitishda katta paradigma o'zgarishlarining boshlanishini anglatadi, uning ta'siri bugungi kunda ham sezilmoqda. Kommunikativ tilni o'rgatishning umumiy tamoyillari bugungi kunda butun dunyoda keng qabul qilingan va biz buning sabablarini 14 va 19-boblarda ko'rib chiqamiz. 14-bobda biz hozir "Kommunikativ tilni o'rgatishning klassik ko'rinishi" deb nomlashimiz mumkin bo'lgan narsani taqdim etamiz. Ushbu bo'limning boshqa boblarida CLT falsafasi qanday qilib juda xilma-xil o'qitish amaliyotiga aylantirilganligi tasvirlangan, garchi ularning barchasi CLTning asosiy tamoyillarini o'zida mujassam etgan deb da'vo qilsa ham.

Tabiiy yondashuv CLT kabi keng tarqalgan bo'lmasa-da, Krashenning til o'rganish nazariyalari, xususan, Qo'shma Shtatlarda keng ta'sir ko'rsatdi va Tabiiy yondashuv ko'rib chiqadigan muammolar o'qitish usullari haqidagi munozaralarning markazida bo'lib qolmoqda. Tilni hamkorlikda o'rganish til o'qitishdan tashqarida paydo bo'ladi, lekin u kommunikativ tilni o'rgatishning ko'plab taxminlariga mos kelishi sababli dunyoning ko'p joylarida sinfda o'qitishni tashkil etishda mashhur va nisbatan munozarali yondashuvga aylandi.

Kontentga asoslangan o'qitish (CBT) kommunikativ tilni o'qitishning ba'zi asosiy tamoyillarining, xususan, til o'rganishdagi ma'noning roli bilan bog'liq bo'lganlarning mantiqiy rivojlanishi sifatida ko'rib chiqilishi mumkin. CBT ESL talabalarini boshlang'ich, o'rta yoki oliy ta'limga kirishga tayyorlash uchun ayniqsa mos keladigan yondashuvni taqdim etganligi sababli, u butun dunyo bo'ylab ingliz tilida so'zlashadigan mamlakatlarda keng qo'llaniladi.

Vazifaga asoslangan o'qitishni kommunikativ metodologiyaning so'nggi versiyasi deb hisoblash mumkin va metodologiyani ikkinchi tilni o'zlashtirishning hozirgi nazariyalari bilan moslashtirishga intiladi.

Yakuniy bobda biz til o'rgatishning yaqin tarixidagi yondashuv va usullar tarixi haqida fikr yuritamiz va nima uchun ba'zi yondashuv va usullar boshqalarga qaraganda uzoqroq ta'sir ko'rsatganligi haqida fikr yuritamiz. Shuningdek, biz post-uslublar davri deb atalgan narsalarni tavsiflaymiz va kelajakda til o'qitishga ta'sir qilish haqida ba'zi takliflarni beramiz.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:01 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.017> Cambridge Books Online © Cambridge

University Press, 201- verso.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:01 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.017> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 14-bob

- Kommunikativ tillarni o'rgatish 153-177-bob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/>

[CBO9780551160613](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780551160613) Cambridge University Press55

14 Kommunikativ tilni o'rgatishning ma'lumotlari

Kommunikativ

tilni o'rgatishning (CLT) kelib chiqishini 1960-yillarning oxiridan boshlab Britaniya tilini o'qitish an'alaridagi o'zgarishlardan topish mumkin. O'sha vaqtgacha vaziyatga qarab til o'rgatish (3-bobga qarang) ingliz tilini chet tili sifatida o'rgatishning asosiy usuli edi. Vaziyat tilini o'qitishda til mazmunli vaziyatga asoslangan faoliyatda asosiy tuzilmalarni mashq qilish orqali o'rgatilgan. Ammo 1960-yillarning o'rtalarida Qo'shma Shtatlarda audiolingualizm asosida yotgan til nazariyasi rad etilgani kabi, ingliz amaliy tilshunoslari situatsion til o'qitishning nazariy farazlarini shubha ostiga qo'yishni boshladilar: 60-yillarning oxiriga kelib vaziyatli yondashuv aniq bo'ldi. . . o'z yo'lini davom ettirgan

edi. Vaziyat hodisalari asosida tilni bashorat qilish ximerasini davom ettirishda kelajak yo'q edi. Tilning o'yzini chuqurroq o'rganish va gaplar o'yz-o'yzidan ma'ynoga ega bo'lib, ularni yaratgan so'zlovchilar va yozuvchilarning ma'yno va niyatlarini ifodalaydigan an'yanaviy tushunchaga qaytish talab qilinardi. (Hovatt 1984: 280)

Bu qisman taniqli amerikalik tilshunos Noam Xomskiy o'zining "*Sintaktik tuzilmalar*" (1957) klassik kitobida tilshunoslik nazariyasiga nisbatan bildirgan tanqidlarga javob bo'ldi . Xomskiy tilning hozirgi standart strukturaviy nazariyalari tilning asosiy xususiyatini - alohida jumalarning ijodkorligi va o'ziga xosligini hisobga olishga qodir emasligini ko'rsatdi. Britaniyalik amaliy tilshunoslarda o'sha davrda til o'rgatish yondashuvlarida yetarlicha e'tibor berilmagan tilning yana bir fundamental jihati – tilning funksional va kommunikativ imkoniyatlarini ta'kidladilar. Ular til o'rgatishda tuzilmalarni oddiy o'zlashtirishga emas, balki kommunikativ malakaga e'tibor qaratish zarurligini ko'rdilar. Kristofer Kandlin va Genri Uiddouson kabi tilga nisbatan bunday qarashni ilgari surgan olimlar ingliz funksional tilshunolarining (masalan, Jon Fert, MAK Xollidey), sotsiolingvistikadagi amerikalik ishlariga (masalan, Dell Xayms, Jon Gumperz va Uilyam Labov), shuningdek, Jon Selin va Jonarning falsafadagi ishlariga tayanganlar.

Chet tillarini o'qitishga turli yondashuvlar uchun yana bir turtki
Cambridge Books Online-dan IP: 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab
olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018)
CBO9780511667305.018 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 154

Yevropadagi o'zgaruvchan ta'lim voqe'liklaridan kelib chiqqan. Evropa davlatlarining o'zaro bog'liqligi kuchayishi bilan kattalarga Evropa umumiy bozorining asosiy tillarini o'rgatish uchun ko'proq harakat qilish zarurati paydo bo'ldi.

Madaniy va ta'lim sohasidagi hamkorlik bo'yicha mintaqaviy tashkilot Yevropa Kengashi muammoni o'rganib chiqdi. Ta'lim Yevropa Kengashi faoliyatining asosiy yo'nalishlaridan biri edi. U til o'rgatish bo'yicha xalqaro konferensiyalarga homiylik qildi, til o'rgatish bo'yicha kitoblar nashr etdi va Xalqaro amaliy tilshunoslik assotsiatsiyasini shakllantirishda faol ishtirok etdi. Til o'qitishning muqobil usullarini ishlab chiqish zaruriyati ustuvor vazifa sifatida qaraldi.

1971 yilda bir guruh ekspertlar birlik-kredit tizimi bo'yicha til kurslarini ishlab chiqish imkoniyatini o'rganishga kirishdilar, bu tizimda o'quv vazifalari "har biri o'quvchi ehtiyojlarining tarkibiy qismiga mos keladigan va boshqa barcha qismlar bilan tizimli ravishda bog'liq bo'lgan qismlarga yoki birliklarga bo'linadi" (van Ek va Aleksandr 1980). Guruh Evropa tillarini o'rganuvchilarning ehtiyojlarini o'rganishdan, xususan, ingliz tilshunosi DA tomonidan tayyorlangan dastlabki hujjatdan foydalangan.

Uilkins (1972), tilni o'qitish uchun kommunikativ dasturlarni ishlab chiqish uchun asos bo'lishi mumkin bo'lgan tilning funksional yoki kommunikativ ta'rifini taklif qildi. Uilkinsning hissasi til o'rganuvchi tushunishi va ifodalashi kerak bo'lgan kommunikativ ma'holarni tahlil qilish edi. Tilning o'zagini tasvirlash o'rniga

Grammatika va lug'atning an'anaviy tushunchalari, Uilkins tilning kommunikativ qo'llanilishi ortida yotgan ma'nolar tizimini ko'rsatishga harakat qildi. U ikki xil ma'noni ta'riflagan: tushuncha kategoriyalari (vaqt, ketma-ketlik, miqdor, joylashuv, chastota kabi tushunchalar) va kommunikativ funksiya kategoriyalari (so'rovlar, rad etishlar, takliflar, shikoyatlar).

Keyinchalik Uilkins 1972 yildagi hujjatini qayta ko'rib chiqdi va kengaytirdi " *Notional Syllabuses*" (Wilkins 1976), bu kommunikativ tilni o'qitishning rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Evropa Kengashi uning semantik/kommunikativ tahlilini birinchi darajali kommunikativ til dasturi uchun spetsifikatsiyalar to'plamiga kiritdi.

Ushbu chegaraviy darajadagi spetsifikatsiyalar (van Ek va Aleksandr 1980) Evropada kommunikativ til dasturlari va darsliklarini loyihalashga kuchli ta'sir ko'rsatdi.

Evropa Kengashining ishi; Uilkins, Uiddouson, Kandlin, Kristofer Brumfit, Keyt Jonson va boshqa ingliz amaliy tilshunoslarning til o'rgatishda kommunikativ yoki funksional yondashuvning nazariy asoslari bo'yicha asarlari; darslik mualliflari tomonidan ushbu g'oyalarning tezkor qo'llanilishi; Britaniya tilini o'rgatish bo'yicha mutaxassislar, o'quv dasturlarini ishlab chiqish markazlari va hatto hukumatlar tomonidan bu yangi tamoyillarning bir xil darajada tez qabul qilinishi Kommunikativ yondashuv yoki oddiygina kommunikativ tilni o'qitish deb atala boshlagan narsaga milliy va xalqaro miqyosda katta ahamiyat berdi. (Atamalar -

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 155

Ba'zan *funksional yondashuv* va *funksional yondashuv* ham qo'llaniladi.)

Harakat asosan britaniyalik innovatsiya sifatida boshlangan bo'lsa-da, o'quv dasturining muqobil kontsepsiyalariga e'tibor qaratgan bo'lsa-da, 1970-yillarning o'rtalaridan boshlab Kommunikativ tilni o'qitish ko'lamiga kengaydi. Ham amerikalik, ham britaniyalik tarafdorlar buni (a) kommunikativ kompetensiyani til o'rgatish maqsadiga aylantirish va (b) til va muloqotning o'zaro bog'liqligini tan oladigan to'rtta til ko'nikmalarini o'rgatish tartiblarini ishlab chiqishga qaratilgan yondashuv (usul emas) sifatida ko'rishadi.

Shunday qilib, uning keng qamrovligi uni ushbu kitobda muhokama qilingan boshqa har qanday yondashuv yoki usullardan ko'lamiga va holati bo'yicha farq qiladi. Unda yagona matn yoki vakolat yo'q, shuningdek, umume'tirof etilgan yagona model mavjud emas. Ba'zilar uchun kommunikativ tilni o'rgatish grammatik va funksional o'qitishning integratsiyasidan ko'proq narsani anglatadi. Litlud (1981: 1) "Kommunikativ til o'qitishning eng xarakterli xususiyatlaridan biri shundaki, u tilning funksional, shuningdek, strukturaviy jihatlariga tizimli e'tibor beradi". Boshqalar uchun bu muammoni hal qilishda mavjud til resurslaridan foydalangan holda o'quvchilar juftlik yoki guruhlarda ishlaydigan protseduralardan foydalanishni anglatadi. Masalan, kommunikativ yondashuvga asoslangan milliy boshlang'ich ingliz tili o'quv dasturi (*Syllabuses for Primary Schools* 1981) o'quv dasturining asosiy yo'nalishini "til shakllari xizmat qiladigan kommunikativ funksiyalar" sifatida belgilaydi (5-bet). Xuddi shu hujjatning muqaddimasida "kommunikativ maqsadlar juda ko'p turli xil bo'lishi mumkin. Ularning barchasida eng muhimi shundaki, hech bo'lmaganda ikki tomonning biron bir turdagi o'zaro ta'sir yoki bitimda ishtirok etishi, bir tomonning niyati bo'lsa, ikkinchi tomon esa niyatni kengaytiradi yoki unga munosabat bildiradi" (5-bet). Yalden (1983) o'zining kommunikativ o'quv dasturini loyihalash bo'yicha muhokamasida, kommunikativ mashqlar mavjud tizimli dasturga birlashtirilgan modeldan tortib, o'quv dasturini loyihalashning o'quvchilar tomonidan yaratilgan ko'rinishigacha bo'lgan Kommunikativ tilni o'qitishning oltita variantini muhokama qiladi (masalan, Holec 1980).

Howatt kommunikativ tilni o'rgatishning "kuchli" va "zaif" versiyasini ajratadi: Kommunikativ yondashuvning "kuchli" versiyasi va "zaif" versiyasi mavjud. Ko'proq yoki kamroq standartga aylangan zaif versiya

so'nggi o'n yildagi amaliyot, o'quvchilarga o'z ingliz tilidan kommunikativ maqsadlarda foydalanish imkoniyatlarini ta'minlash muhimligini ta'kidlaydi va xarakterli ravishda bunday faoliyatni til o'qitishning kengroq dasturiga integratsiya qilishga urinishdir. . . . Boshqa tomondan, kommunikativ ta'limning "kuchli" versiyasi til muloqot orqali erishiladi, degan da'voni ilgari suradi, shuning uchun gap faqat til bo'yicha mavjud, ammo inert bilimlarni faollashtirish masalasi emas, balki til tizimining o'zi rivojlanishini rag'batlantirish masalasidir. Agar birinchisini ingliz tilidan "foydalanishni o'rganish" deb ta'riflash mumkin bo'lsa, ikkinchisi "uni o'rganish uchun ingliz tilidan foydalanishni" nazarda tutadi. (1984: 279)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 156

Finocchiaro va Brumfit (1983) talqiniga ko'ra Audiolingual metod va kommunikativ yondashuvning asosiy o'ziga xos xususiyatlarini bir-biriga qarama-qarshi qo'yadi: *Audiolingual kommunikativ tilni o'rgatish*

1. Ma'nodan ko'ra ko'proq tuzilish va shakllanishda qatnashadi.

Ma'no eng muhimi.

2. Tuzilishga asoslangan dialoglarni

yod olishni talab qiladi.

Dialoglar, agar foydalanilsa, kommunikativ funktsiyalar atrofida joylashgan va odatda

xotirada saqlanmaydi.

3. Til elementlari kontekstli bo'lishi shart emas.

Kontekstualizatsiya asosiy shartdir.

4. Tilni o'rganish - bu tuzilmalarni, tovushlarni yoki so'zlarni o'rganishdir.

Til o'rganish - bu muloqot qilishni o'rganishdir.

5. O'zlashtirish yoki "ortiqcha o'rganish" izlanadi.

Samarali aloqa izlanmoqda.

6. Burg'ulash - markaziy texnika.

Burg'ulash sodir bo'lishi mumkin, lekin periferik.

7. Ona tiliga o'xshash talaffuz izlanadi.

Tushunarli talaffuz izlanadi.

8. Grammatik tushuntirishdan qochadi.

Talabalarga yordam beradigan har qanday qurilma

qabul qilinadi - ularning yoshi, qiziqishlari va

boshqalarga qarab farqlanadi.

9. Kommunikativ faoliyat faqat

uzoq davom etgan qattiq mashqlar va

mashqlardan so'ng keladi.

Muloqot qilishga urinishlar boshidanoq

rag'batlantirilishi mumkin.

10. Talabani ona tilidan foydalanish

taqiqlanadi.

Iloji bo'lsa, ona tilidan oqilona foydalanish

qabul qilinadi.

11. Dastlabki bosqichlarda tarjima

qilish taqiqlanadi.

Tarjima talabalarga kerak bo'lganda yoki undan foyda ko'rgan joyda ishlatilishi mumkin.

12. O'qish va yozish

nutq o'zlashtirilgunga qadar kechiktiriladi.

Agar xohlasangiz, o'qish va yozish birinchi kundan boshlanishi mumkin.

13. Maqsadli lingvistik tizim tizim qoliplarini oshkora o'rgatish orqali o'rganiladi.

Maqsadli til tizimi eng yaxshi muloqot qilish uchun kurash jarayoni orqali o'rganiladi.

14. Lingvistik kompetentsiya - ko'zlangan maqsad.

Kommunikativ kompetentsiya - bu orzu qilingan maqsad (ya'ni, lingvistik tizimdan samarali va o'rinli foydalanish qobiliyati).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 157 15. Tilning

xilma-xilligi tan olinadi, lekin ta'kidlanmaydi.

Lingvistik variatsiya materiallar va metodologiyada markaziy tushunchadir.

16. Birliklar ketma-ketligi faqat lingvistik murakkablik tamoyillari bilan belgilanadi.

Ketma-ketlik qiziqishni saqlaydigan mazmun, funktsiya yoki ma'noni har qanday hisobga olish bilan belgilanadi.

17. O'qituvchi o'quvchilarni nazorat qiladi va nazariyaga zid bo'lgan har qanday ishlarni qilishlariga yo'l qo'ymaydi. O'qituvchilar o'quvchilarga til bilan ishlashga undaydigan har qanday usulda yordam berishadi.

18. "Til - bu odat", shuning uchun har qanday holatda xatolarning oldini olish kerak.

Til inson tomonidan, ko'pincha sinov va xato orqali yaratiladi.

19. Rasmiy to'g'rilik nuqtai nazaridan aniqlik asosiy maqsad hisoblanadi.

Ravon va maqbul til asosiy maqsaddir: aniqlik mavhum emas, balki kontekstda baholanadi.

20. Talabalar mashinalarda yoki boshqariladigan materiallarda mujassamlangan til tizimi bilan o'zaro aloqada bo'lishlari kutiladi.

Talabalar boshqa odamlar bilan tanada, juftlik va guruh ishlari orqali yoki o'z yozuvlarida muloqot qilishlari kutiladi.

21. O'qituvchi o'quvchilar qaysi tilni bilishini ko'rsatishi kutiladi

foydalanishlari kerak.

O'qituvchi o'quvchilar qaysi tilni bilishini
aniq bila olmaydi

foydalanish:

22. Ichki motivatsiya tilning

tuzilishiga qiziqishdan kelib chiqadi.

Ichki motivatsiya til orqali aytiladigan
narsaga qiziqishdan kelib chiqadi. (1983:
91–93)

Kommunikativ tilni o'rgatish tarafdorlari kartalarni qanday qilib o'z foydasiga to'plashiga qiziqarli
misol bo'lishdan tashqari, bunday qarama-qarshiliklar to'plami kommunikativ
yondashuvlar va til o'rgatishdagi oldingi an'analar o'rtasidagi asosiy farqlarni ko'rsatadi.
Kommunikativ yondashuvning keng qabul qilinishi va uni talqin qilish va
qo'llashning nisbatan xilma-xilligi turli xil ta'lim an'alariga ega bo'lgan amaliyotchilar
uni tanib olishlari va shuning uchun uni turli yo'llar bilan izohlashlari mumkinligi bilan
izohlanadi. Masalan, Shimoliy Amerika tarafdorlaridan biri Savignon (1983) CLT ga
pretsedent sifatida Montaigne tomonidan lotin tilini rasmiy tahlil va tarjimaning odatiy
usuli orqali emas, balki suhbat orqali o'rganishi haqidagi sharhini taklif qiladi. Montaigne
shunday yozadi: "Usullarsiz, kitobsiz, grammatika va qoidalarsiz, qamchisiz
va

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab
olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/
CBO9780511667305.018](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 158 ko'z

yosh, men maktab o'qituvchisi kabi lotin tilini o'rgandim" (Savignon 1983: 47). Ushbu
antistrukturaviy nuqtai nazar, odatda "amalga oshirish orqali o'rganish" yoki
"tajriba yondashuvi" deb ataladigan umumiy ta'lim istiqbolining til o'rganish versiyasini
ifodalash uchun qabul qilinishi mumkin (Hilgard va Bowerning to'g'ridan-to'g'ri kommunikativ
amaliyoti 196). aktlar ko'pchilik CLT talqinlarida markaziy o'rin tutadi.

Tildan foydalanishda kommunikativ va kontekstual omillarga e'tibor antropolog
Bronislav Malinovski va uning hamkasbi, tilshunos Jon Fert ishlarida ham oldingi o'ringa ega.
Britaniyalik amaliy tilshunolar odatda Firtni tilni tahlil qilish uchun mavzu va
kontekst sifatida nutqqa e'tibor qaratganliklari uchun baholaydilar. Firth shuningdek, tilni
undan foydalanishning kengroq ijtimoiy-madaniy kontekstida o'rganish kerakligini ta'kidladi,
bunda ishtirokchilar, ularning xatti-harakatlari va e'tiqodlari, lingvistik muhokama ob'ektlari
va so'z tanlash kiradi. Kommunikativ tilni o'rgatish tarafdorlari tomonidan tez-tez tilga olinadigan
tilshunolar Maykl Xolliday va Dell Xayms ham Malinovski va Firt oldidagi asosiy
qarzlarni tan olishadi.

CLT ning tez-tez tilga olinadigan yana bir jihati, uning ikkinchi tilni o'rgatishning
o'rganuvchiga yo'naltirilgan va tajribaga asoslangan ko'rinishi ham til o'qitish an'alaridan
tashqarida o'ziga xos xususiyatlarga ega. Masalan, 1930-yillarda Amerikaning muhim
milliy o'quv dasturi komissiyasi ingliz tilidagi Tajriba o'quv dasturini qabul qilishni taklif qildi.
Komissiyaning hisoboti "tajriba barcha maktablarning eng yaxshisidir ... Ideal o'quv
dasturi yaxshi tanlangan tajribalardan iborat" (Applebee 1974: 119) degan asos bilan
boshlandi. Kommunikativ tilni o'qitishni vazifalar va protseduralar asosida tashkil etishga
chaqirganlar singari, qo'mita "maktabda ingliz tilini o'rganish yillari bo'ylab izchil o'quv dasturiga
mos tajribalarni tanlash va to'plash uchun vositalarni" taklif qilishga harakat qildi
(Applebee 1974: 119). Shuningdek, individual o'quvchilar o'ziga xos qiziqishlar,
uslublar, ehtiyojlar va maqsadlarga ega bo'lib ko'rildi, ular o'qitish usullarini loyihalashda
aks ettirilishi kerak.

O'qituvchilarga "sinf tomonidan namoyon bo'ladigan alohida ehtiyojlar asosida" o'quv
materiallarini ishlab chiqish tavsiya etilgan (Applebee 1974: 150).

Kommunikativ tilni o'qitishning barcha versiyalari uchun umumiy bo'lgan til va tildan foydalanishning kommunikativ modelidan boshlanadigan va uni ta'lim tizimi, materiallar, o'qituvchi va o'quvchilarning roli va xatti-harakatlari, shuningdek, sinf faoliyati va usullari uchun dizaynga aylantirishga intiladigan til o'qitish nazariyasi. Keling, bu yondashuv, dizayn va protsedura darajalarida qanday namoyon bo'lishini ko'rib chiqaylik.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni kommunikativ o'rgatish 159 Yondashuv Til

nazariyasi Til

o'rgatishdagi kommunikativ

yondashuv tilning muloqot sifatidagi nazariyasidan boshlanadi. Til o'rgatishning maqsadi Hymes (1972) "kommunikativ kompetentsiya" deb atagan narsani rivojlantirishdir.

Hymes bu atamani tilning kommunikativ ko'rinishi va Xomskiyning kompetentsiya nazariyasini qarama-qarshi qo'yish uchun kiritgan. Xomskiyning fikriga

ko'ra, tilshunoslik nazariyasi birinchi navbatda mutlaqo bir xil nutq jamoasidagi ideal so'zlovchi-tinglovchi bilan bog'liq bo'lib, u o'z tilini mukammal biladigan va xotiraning cheklanishi, chalg'itish, diqqat va qiziqishning o'zgarishi, til haqidagi bilimlarini amalda qo'llashdagi xatolar (tasodifiy yoki xarakterli) kabi grammatik jihatdan ahamiyatsiz holatlarga ta'sir qilmaydi.

(Xomskiy 1965: 3)

Xomskiy uchun tilshunoslik nazariyasining asosiy maqsadi ma'ruzachilarning tilda grammatik jihatdan to'g'ri jummalarni yaratishga imkon beradigan mavhum qobiliyatlarini tavsiflash edi. Hymesning fikricha, til nazariyasiga bunday qarash bepustdir, tilshunoslik nazariyasi aloqa va madaniyatni o'z ichiga olgan umumiyroq nazariyaning bir qismi sifatida ko'rilishi kerak.

Hymesning kommunikativ kompetentsiya nazariyasi nutq jamoasida kommunikativ kompetentsiyaga ega bo'lish uchun ma'ruzachi nimani bilishi kerakligi haqidagi ta'rif edi. Hymesning fikriga ko'ra, kommunikativ kompetentsiyani egallagan shaxs 1. biror narsa rasmiy ravishda mumkinmi (va qay darajada) 2. mavjud amalga oshirish vositalariga ko'ra amalga oshirish mumkinmi yoki yo'qmi (va qay darajada) 3. biror narsa (va qay darajada) mos keladimi (adekvat, baxtli, muvaffaqiyatli) va kontekstda ishlatilganmi yoki yo'qmi? (va qay darajada) biror narsa aslida qilingan, amalga oshirilgan va u nimaga olib keladi (Hymes 1972: 281)

Tilni bilish nimani o'z ichiga olishi haqidagi bu nazariya, asosan, mavhum grammatik bilimlar bilan bog'liq bo'lgan Xomskiyning kompetentsiya nuqtai nazaridan ancha kengroq nuqtai nazarni taqdim etadi. CLT-da ma'qullangan yana bir lingvistik aloqa nazariyasi - bu Hallidayning tildan foydalanishning funktsional hisobidir. "Tilshunoslik ... nutq aktlari yoki matnlarini tavsiflash bilan shug'ullanadi, chunki faqat tilni o'rganish orqali tilning barcha funktsiyalari va shuning uchun barcha ma'no komponentlari diqqat markazida bo'ladi" (Xalliday 1970: 145). Bir qator nufuzli kitob va maqolalarida Halliday til funktsiyalarining kuchli nazariyasini ishlab chiqdi, bu esa Hymesning muloqotga bo'lgan nuqtai nazarini to'ldiradi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar CLT

bo'yicha ko'plab yozuvchilar uchun 160 tiv kompetentsiyadir (masalan, Brumfit va Jonson 1979; Savignon 1983). U (1975: 11-17) tilning bolalarning birinchi tilini o'rganishi uchun bajaradigan ettita asosiy funktsiyasini ta'riflagan: 1. instrumental funktsiya: narsalarni olish uchun tildan foydalanish 2. tartibga solish funktsiyasi: boshqalarning xatti-harakatlarini boshqarish uchun tildan foydalanish

3. interaktiv funktsiya: boshqalar bilan o'zaro munosabat yaratish uchun tildan foydalanish 4. shaxsiy funktsiya: shaxsiy his-tuyg'ularni va ma'nolarni ifodalash uchun tildan foydalanish 5. evristik funktsiya: tilni o'rganish va kashf qilish uchun foydalanish 6. tasavvur funktsiyasi: tildan tasavvur dunyosini yaratish uchun foydalanish 7. tasvirlash funktsiyasi: tildan ma'lumotni muloqot qilish uchun foydalanish . turli funktsiyalarni bajarish uchun lingvistik vositalarni egallash sifatida.

Tilning kommunikativ tabiati haqidagi fikrlari uchun tez-tez tilga olinadigan yana bir nazariyotchi Genri Uiddousondir. Uiddouson o'zining "*Tilni muloqot sifatida o'rgatish*" kitobida (1978) matn va nutqda til tizimlari va ularning kommunikativ qadriyatlarini o'rtasidagi munosabatlarning ko'rinishini taqdim etdi. U tildan turli maqsadlarda foydalanish qobiliyati asosidagi kommunikativ harakatlarga e'tibor qaratdi. Kommunikativ kompetentsiyaning pedagogik jihatdan ko'proq ta'sirli tahlili Canale va Swain (1980) da mavjud bo'lib, unda kommunikativ kompetentsiyaning to'rtta o'lchovi aniqlangan: grammatik kompetentsiya, sotsiolingvistik kompetentsiya, nutqiy kompetentsiya va strategik kompetentsiya. *Grammatik kompetentsiya* Xomskiy lingvistik kompetentsiya deb atagan narsaga va Xayms "rasmiy ravishda mumkin bo'lgan" nimani nazarda tutganiga ishora qiladi. Bu grammatik va leksik imkoniyatlar sohasi. *Ijtimoiy lingvistik kompetentsiya* muloqot sodir bo'ladigan ijtimoiy kontekstni, jumladan, rol munosabatlarini, ishtirokchilarning umumiy ma'lumotlarini va ularning o'zaro ta'sirining kommunikativ maqsadini tushunishni anglatadi. *Diskurs kompetentsiyasi* - bu alohida xabar elementlarini ularning o'zaro bog'liqligi va butun nutq yoki matnga nisbatan ma'no qanday ifodalinishi nuqtai nazaridan talqin qilishni anglatadi. *Strategik kompetentsiya* kommunikatorlar aloqani boshlash, tugatish, texnik xizmat ko'rsatish, tuzatish va qayta yo'naltirish uchun foydalanadigan engish strategiyalarini anglatadi. Kommunikativ kompetentsiya tushunchasining foydaliligi kommunikativ kompetentsiyaning dastlabki tushunchasini takomillashtirishga qilingan ko'plab urinishlarda ko'rinadi.

Kanal va Svenning yuqorida muhokama qilingan kommunikativ kompetentsiyaning Hymesian modelini kengaytirishi o'z navbatida Baxman (1991) tomonidan biroz murakkablikda ishlab chiqilgan. Baxman modeli, o'z navbatida, Celce-Murcia, D Yo ornyei va Thurrell (1997) tomonidan kengaytirilgan.

Til nazariyasi darajasida, Kommunikativ tilni o'qitish
Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab
olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tillarni o'rgatish 161 birmuncha

eklektik bo'lsa ham, boy nazariy asosga ega. Tilga nisbatan bu kommunikativ qarashning ayrim belgilari quyidagicha: 1. Til ma'no ifodalash tizimidir.

2. Tilning asosiy vazifasi o'zaro ta'sir va muloqotga imkon berishdir.

3. Tilning tuzilishi uning funksional va kommunikativligini aks ettiradi

foydalanadi.

4. Tilning birlamchi birliklari uning shunchaki grammatik va strukturaviy xususiyatlari emas, balki nutqda misol tariqasida keltirilgan funksional va kommunikativ ma'no kategoriyalaridir.

O'rganish nazariyasi

Kommunikativ tilni o'rgatish adabiyotlarida tilning kommunikativ o'lchovlari haqida yozilgan hajmdan farqli o'laroq, o'rganish nazariyasi haqida juda kam narsa yozilgan. Misol uchun, Brumfit va Jonson (1979) ham, Littlewood (1981) ham o'rganish nazariyasi bo'yicha hech qanday muhokamani taklif qilmaydi. Biroq, ba'zi CLT amaliyotlarida asosiy ta'lim nazariyasining elementlarini aniqlash mumkin. Bunday elementlardan biri aloqa printsiplari sifatida ta'rifi qilinishi mumkin: Haqiqiy muloqotni o'z ichiga olgan tadbirlar o'rganishni rag'batlantiradi. Ikkinchi element - bu vazifa printsiplari:

Ma'noli vazifalarni bajarish uchun tildan foydalaniladigan faoliyatlar o'rganishga yordam beradi (Jonson 1982). Uchinchi element - mazmunlilik printsiplari: O'quvchi uchun ma'noli bo'lgan til o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlaydi. Binobarin, o'quv faoliyati o'quvchini tildan mazmunli va haqiqiy foydalanishga qanchalik jalb qilishiga qarab tanlanadi (til naqshlarining shunchaki mexanik amaliyoti o'rniga). Bu tamoyillar, biz taklif qilamiz, CLT amaliyotidan xulosa qilish mumkin (masalan, Littlewood 1981; Jonson 1982). Ular tilni o'zlashtirish jarayonlarini emas, balki ikkinchi tilni o'rganishni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan shartlarni ko'rib chiqadi. Kommunikativ tilni o'rgatish talablari bilan bog'liq bo'lgan bu va boshqa so'nggi o'rganish tamoyillari Skehan (1998) da umumlashtirilgan va 18-bobda vazifaga asoslangan tilni o'rgatish bilan bog'liq holda muhokama qilinadi.

Kommunikativ tilni o'rgatishning boshqa hisoblarida esa Kommunikativ yondashuvga mos keladigan til o'rganish jarayonlari nazariyalarini tasvirlashga harakat qilingan. Savignon (1983) ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarni o'rganish nazariyalari uchun manba sifatida tadqiq qiladi va tilni o'zlashtirishda lingvistik, ijtimoiy, kognitiv va individual o'zgaruvchilarning rolini ko'rib chiqadi. Boshqa nazariyotchilar (masalan, kommunikativ tilni o'qitish bilan bevosita bog'liq bo'lmagan Stiven Krashen) CLT tamoyillariga mos keladigan nazariyalarni ishlab chiqdilar (15-bobga qarang). Krashen sotib olishni asosiy jarayon deb biladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 162 til

malakasini rivojlantiradi va bu jarayonni o'rganishdan ajratib turadi. O'zlashtirish tildan haqiqiy muloqot uchun foydalanish natijasida maqsadli til tizimining ongsiz rivojlanishini anglatadi.

O'rganish - bu o'qitish natijasida hosil bo'lgan grammatik bilimlarning ongli ravishda ifodalanishi va u egallashga olib kelmaydi. Bu biz o'z-o'zidan tildan foydalanish paytida so'zlarni yaratishga chaqiradigan orttirilgan tizimdir. O'rganilgan tizim faqat olingan tizimning chiqishi monitori sifatida xizmat qilishi mumkin. Krashen va boshqa ikkinchi tilni o'zlashtirish nazariyotchilari odatda tilni o'rganish til ko'nikmalarini mashq qilish orqali emas, balki tilni kommunikativ tarzda qo'llash orqali amalga oshirilishini ta'kidlaydilar.

Jonson (1984) va Littlewood (1984) muqobil ta'lim nazariyasini ko'rib chiqadilar, ular CLT bilan ham mos keladi - o'rganishning ko'nikmalarini o'rganish modeli. Bu nazariyaga ko'ra, tilda kommunikativ kompetentsiyani egallash ko'nikma rivojlanishining namunasidir. Bu kognitiv va xulq-atvor jihatini o'z ichiga oladi: Kognitiv *jihat* tegishli xulq-atvorni yaratish rejalarini ichkilashtirishni o'z ichiga oladi. Tildan foydalanish uchun bu rejalar asosan til tizimidan kelib chiqadi - ular grammatik qoidalarni, lug'atni tanlash tartiblarini va nutqni tartibga soluvchi ijtimoiy konventsionalarni o'z ichiga oladi. Xulq -atvor jihatini ushbu rejalarini real vaqtda ravon ishlashga aylantirish uchun avtomatlashtirishni o'z ichiga oladi. Bu, asosan, rejalarini ishlashga aylantirish *amaliyoti* orqali sodir bo'ladi. (Littlewood 1984: 74)

Shunday qilib, bu nazariya kommunikativ ko'nikmalarni rivojlantirish usuli sifatida amaliyotga e'tibor berishni rag'batlantiradi.

Dizayn

maqsadlari

Piepho (1981) kommunikativ yondashuvda maqsadlarning quyidagi darajalarini ko'rib chiqadi: 1. integratsiya

va mazmun darajasi (til ifoda vositasi sifatida) 2. lingvistik va instrumental daraja (til semiotik tizim va o'rganish ob'ekti sifatida) 3. shaxslararo munosabatlarning affektiv darajasi va boshqalarga nisbatan qadriyatlar va xulq-atvor vositalari (til va boshqalar). 4. individual ta'lim ehtiyojlari darajasi (xatolarni tahlil qilish asosida tuzatuvchi ta'lim)

5. Ekstralingvistik maqsadlarning umumiy ta'lim darajasi (maktab o'quv dasturi doirasida til o'rganish) (Piefo 1981: 8)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni kommunikativ o'rgatish 163 Bular har

qanday o'qitish holatlarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan umumiy maqsadlar sifatida taklif qilingan. CLT uchun alohida maqsadlarni ushbu spetsifikatsiya darajasidan tashqari aniqlab bo'lmaydi, chunki bunday yondashuv til o'rgatish maqsadli o'quvchilarning alohida ehtiyojlarini aks ettirishini nazarda tutadi. Bu ehtiyojlar o'qish, yozish, tinglash yoki gapirish sohalarida bo'lishi mumkin, ularning har biriga kommunikativ nuqtai nazardan yondashish mumkin. Muayyan kurs uchun o'quv rejasi yoki o'quv maqsadlari o'quvchining malaka darajasi va kommunikativ ehtiyojlariga muvofiq kommunikativ kompetentsiyaning o'ziga xos jihatlari aks ettiradi.

O'quv dasturi

Kommunikativ tilni o'qitishda o'quv rejasining mohiyatini muhokama qilish markaziy o'rinni egalladi.

Biz taklif etilayotgan birinchi o'quv dasturi modellaridan biri shartli dastur (Wilkins 1976) sifatida tavsiflanganligini ko'rdik, unda o'quvchilar ifodalashi kerak

bo'lgan semantik-grammatik kategoriyalar (masalan, chastota, harakat, joylashuv) va kommunikativ funksiya kategoriyalari ko'rsatilgan. Yevropa Kengashi uni kengaytirdi va rivojlantirdi, unda Yevropa kattalar uchun chet tili kurslarining maqsadlari tavsifi, ular odatda chet tilidan foydalanishlari kerak bo'lgan vaziyatlar (masalan, sayohat, biznes), suhbatlashishlari kerak bo'lgan mavzular (masalan, shaxsiy identifikatsiya, ta'lim, xaridlar), ular uchun zarur bo'lgan til funktsiyalari (masalan, biror narsani tasvirlash, muloqotda kelishmovchilik va rozilik bildirmaslik) (masalan, vaqt, chastota, davomiylik), shuningdek, kerakli lug'at va grammatika. Natija *"Threshold Level English"* (van Ek and Alexander 1980) nomi bilan nashr etilgan va chet tilini o'rtacha darajada kommunikativ bilish darajasiga erishish uchun nima zarurligini, shu jumladan ushbu "eshik daraja"ni amalga oshirish uchun zarur bo'lgan til elementlarini aniqlashga urinish edi.

Kommunikativ tillarni o'rgatishda o'quv dasturi nazariyasi va dastur modellarini muhokama qilish keng ko'lamli bo'ldi. Uilkinsning asl kontseptual o'quv dasturi modeli tez orada ingliz amaliy tilshunoslari tomonidan shunchaki bir turdagi ro'yxatni (masalan, grammatik elementlar ro'yxati) boshqasiga (tushunchalar va funktsiyalar ro'yxati) almashtirganligi sababli tanqid qilindi. U kommunikativ jarayonlarni emas, balki mahsulotlarni ko'rsatdi. Widdowson (1979) ta'kidlaganidek, shartli funktsional

toifalar odamlar o'zaro aloqada bo'lganida ma'lumot uchun ishlatiladigan ma'lum semantik va pragmatik qoidalarining faqat qisman va noaniq tavsifini beradi.

Ular bizga kommunikativ faoliyat bilan shug'ullanganda, odamlar ushbu qoidalarni qo'llashda qo'llaniladigan tartiblar haqida hech narsa aytmaydilar. Agar biz o'qitishga kommunikativ yondashuvni qo'llasak, u o'zining asosiy maqsadini oladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 164 til

bilan ishlarni bajarish qobiliyatini rivojlantirish, so'ngra nutq bizning e'tiborimiz markazida bo'lishi kerak. (Widdowson 1979: 254)

Kommunikativ tillarni o'qitishda o'quv dasturi qanday ko'rinishi bo'yicha bir nechta taklif va modellar mavjud. Yalden (1983) kommunikativ dasturning asosiy turlarini tavsiflaydi. Biz quyida Yaldenning kommunikativ o'quv dasturlari turlari tasnifining o'zgartirilgan versiyasini har bir modelga havola manbalari bilan umumlashtiramiz: *Turga havola* 1. tuzilmalar va funktsiyalar Wilkins (1976) 2. a atrofidagi funktsional spiral.

strukturaviy yadro

Brumfit (1980) 3.

strukturaviy, funktsional, instrumental Allen (1980) 4.

funktsional Jupp va Xodlin (1975) 5. shartli

Wilkins (1976) 6. interaktiv

Widdowson (1979) 7. vazifaga asoslangan

Prabhu (1987) o'rgangan (1987)

Henner-Stanchina va Rayli (1978)

1-5-turdagi o'quv rejasi va proto-syllabus dizaynlarini yaratishga urinishlar bo'yicha keng qamrovli hujjatlar mavjud. O'zaro ta'sir strategiyalarining tavsiflari, masalan, o'qituvchi va talaba (Sinclair va Coulthard 1975) va shifokor va bemorning (Kandlin, Bruton va Leather 1974) o'zaro ta'siri uchun berilgan. Qiziqarli bo'lsa-da, bu tavsiflar tadqiqot sohasini ikki kishilik o'zaro ta'sirlar bilan cheklab qo'ydi, ularda juda qat'iy va tan olingan yuqoridan bo'ysunuvchi rol munosabatlari mavjud.

Ba'zi kommunikativ o'quv dasturlarini ishlab chiquvchilar, shuningdek, o'quv dasturini loyihalashning tegishli mezonlari sifatida vazifalarning spetsifikatsiyasi va vazifalarni tashkil etishni ko'rib chiqdilar.

Kommunikativ ta'limga mos keladigan va uni qo'llab-quvvatlay oladigan yagona o'quv dasturi shakli faqat protsessual bo'lib ko'rinadi - u sinfda sinab

ko'rish kerak bo'lgan vazifalar turlarini ko'proq yoki kamroq batafsil sanab o'tadi va bir xil turdagi vazifalar uchun murakkablik tartibini taklif qiladi. (Prabhu 1983: 4)

Milliy miqyosda amalga oshirilgan bunday modelga misol sifatida Malayziya kommunikativ o'quv dasturi (Malayziya maktablarida ingliz tili o'quv dasturi 1975) - Malayziyada o'rta maktabning yuqori darajasida ingliz tilini o'rgatish bo'yicha o'quv dasturidir. Bu kommunikativ tillarni o'qitishni muloqot vazifalarini spetsifikatsiya qilish atrofida tashkil etishga qaratilgan birinchi urinishlardan biri edi. Tashkiliy sxemada uchta keng ko'lamli kommunikativ maqsad yana yigirma to'rtta aniq maqsadga bo'linadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 165 ehtiyojlarni

tahlil qilish asosida aniqlanadi. Ushbu maqsadlar o'rganish sohalariga ajratilgan bo'lib, ularning har biri uchun bir qator natija maqsadlari yoki mahsuloti ko'rsatilgan. Mahsulot tushunarli, yozma, og'zaki yoki nolingvistik shaklda taqdim etilgan ma'lumotlarning bir qismi sifatida belgilanadi. "Xat - bu mahsulot, shuningdek, ko'rsatma, xabar, hisobot yoki xarita yoki grafik til orqali to'plangan ma'lumotlarga asoslangan" (*Ingliz tili dasturi* 1975: 5). Shunday qilib, mahsulotlar vazifalarni muvaffaqiyatli bajarish natijasida paydo bo'ladi. Misol uchun, "boshqalarga xabar yetkazish" deb nomlangan mahsulot (a) xabarni tushunish, (b) har qanday shubhalarni bartaraf etish uchun savollar berish (c) qo'shimcha ma'lumot to'plash uchun savollar berish, (d) eslatma olish, (e) eslatmalarni taqdimot uchun mantiqiy tartibga solish va (f) xabarni og'zaki taqdim etish kabi bir qator vazifalarga bo'linishi mumkin. Har bir mahsulot uchun bir nechta taklif qilingan holatlar taklif etiladi. Ushbu vaziyatlar o'quvchilarning o'zaro ta'siri, stimullar, kommunikativ kontekst, ishtirokchilar, kerakli natijalar va cheklovlar uchun spetsifikatsiyalar to'plamidan iborat. Ushbu vaziyatlar (va boshqalar alohida o'qituvchilar tomonidan tuzilgan) o'quvchilarning o'zaro ta'siri va kommunikativ ko'nikmalarini amalga oshirish vositalarini tashkil qiladi.

CLT adabiyotida o'quv dasturi modellari muhokamasi davom etar ekan, ba'zilar o'quv dasturi tushunchasi uning qabul qilingan shakllarida butunlay bekor qilinishini ta'kidlab, faqat o'quvchilar o'z ehtiyojlari, aloqa resurslari va kerakli o'rganish tezligi va yo'lidan to'liq xabardor bo'lishi mumkin, va har bir o'quvchi o'quv dasturining bir qismi sifatida shaxsiy, garchi yashirin bo'lsa-da, yaratishi kerakligini ta'kidlaydi. Boshqalar Brumfit (1980) tomonidan taklif qilingan modelga ko'proq moyil bo'lishadi, bu esa grammatik jihatdan asoslangan o'quv dasturini ma'qullaydi.

funktsiyalari va kommunikativ faoliyati guruhlangan.

Ta'lim va o'qitish faoliyati turlari Kommunikativ

yondashuvga mos keladigan mashqlar turlari va faoliyatining doirasi cheksizdir, agar bunday mashqlar o'quvchilarga o'quv dasturining kommunikativ maqsadlariga erishishga imkon beradi, o'quvchilarni muloqotga jalb qiladi va ma'lumot almashish, ma'noni muhokama qilish va o'zaro ta'sir qilish kabi kommunikativ jarayonlardan foydalanishni talab qiladi. Sinfidagi mashg'ulotlar ko'pincha til orqali amalga oshiriladigan yoki ma'lumot va ma'lumot almashish bo'yicha muzokaralarni o'z ichiga olgan vazifalarni bajarishga qaratilgan.

Bu urinishlar turli shakllarda bo'ladi. Rayt (1976) bunga talabalar aniqlashga urinayotgan fokussiz slaydlarni ko'rsatish orqali erishadi. Byrne (1978) talabalar ma'lumot so'rash orqali to'ldirishlari kerak bo'lgan to'liq bo'lmagan rejalar va diagrammalarni taqdim etadi. Allwright (1977) ekranni talabalar o'rtasida joylashtiradi va ob'ektlarni ma'lum bir naqshda joylashtirish uchun birini oladi: bu naqsh keyin ekran ortida talabalarga etkaziladi. Geddes va Sturtridge (1979) "jigsaw" ni ishlab chiqdilar.

Cambridge Books Online dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 166

o'quvchilar turli lentalarga yozilgan materiallarni tinglaydilar va keyin ularning mazmunini sinfdagi boshqalarga etkazadilar. Ushbu usullarning aksariyati ba'zilarga ma'lumot berish va boshqalardan yashirish orqali ishlaydi. (Jonson 1982: 151)

Littlewood (1981) kommunikativ tilni o'qitishda asosiy faoliyat turlari sifatida "funktSIONAL muloqot faoliyati" va "ijtimoiy o'zaro ta'sir faoliyati" o'rtasida farq qiladi. Funktsional muloqot faoliyati o'quvchilarning rasmlar to'plamini solishtirish, o'xshashlik va farqlarni qayd etish kabi vazifalarni o'z ichiga oladi; rasmlar to'plamidagi hodisalarning mumkin bo'lgan ketma-ketligini ishlab chiqish; xarita yoki rasmda etishmayotgan xususiyatlarni aniqlash; bir o'quvchining ekran ortida boshqa o'quvchi bilan muloqot qilishi va rasm yoki shaklni chizish yoki xaritani qanday to'ldirish bo'yicha ko'rsatmalar berish; quyidagi yo'nalishlar; va umumiy maslahatlardan muammolarni hal qilish. Ijtimoiy o'zaro ta'sir tadbirlari suhbat va muhokama sessiyalari, dialoglar va rolli o'yinlar, simulyatsiyalar, skitslar, improvizatsiyalar va bahslarni o'z ichiga oladi.

O'quvchilarning

rollari Kommunikativ tilni o'rgatishda til shakllarini o'zlashtirishga emas, balki muloqot jarayonlariga e'tibor qaratilishi o'quvchilarning ikkinchi tilni o'rgatadigan an'anaviy sinflardagi rollaridan farq qiladi. Breen va Candlin o'quvchining CLTdagi rolini quyidagi atamalar bilan ta'riflaydi: O'quvchining muzokarachi sifatidagi roli - o'zi, o'quv jarayoni va o'rganish ob'ekti o'rtasida - guruh ichida va sinfdagi protseduralar va tadbirlarda birgalikdagi muzokarachi rolidan kelib chiqadi va o'zaro ta'sir qiladi. O'quvchi uchun ma'no shundan iboratki, u o'zi qo'lga kiritgan darajada hissa qo'shishi va shu bilan o'zaro bog'liq holda o'rganishi kerak. (1980: 110)

Shunday qilib, CLTning ba'zi hisoblarida o'quvchilar o'qitish va o'rganish qanday bo'lishi kerakligi haqida oldindan tasavvurga ega ekanligi e'tirof etiladi. Bular o'rganish uchun "to'plam" ni tashkil qiladi, agar amalga oshirilmasa, o'quvchilarning chalkashliklari va noroziligiga olib kelishi mumkin (Henner-Stanchina va Riley 1978). Ko'pincha matn yo'q, grammatika qoidalari ko'rsatilmaydi, sinfni tartibga solish nostandart, talabalar o'qituvchi bilan emas, balki birinchi navbatda bir-biri bilan muloqot qilishlari kutiladi va xatolarni tuzatish yo'q yoki kamdan-kam bo'lishi mumkin. CLTdagi ta'kidlangan ta'limga kooperativ (individuallik o'rniga) yondashuv ham o'quvchilar uchun notanish bo'lishi mumkin. Shunday qilib, CLT metodologlari o'quvchilarga muvaffaqiyatsiz aloqa ma'ruzachi yoki tinglovchining aybi emas, balki birgalikdagi mas'uliyat ekanligini tushunishni tavsiya qiladi. Xuddi shunday, muvaffaqiyatli muloqot ham birgalikda erishilgan va tan olingan yutuqdir.

Kommunikativ tilni o'rgatish 167 O'qituvchining roli

Kommunikativ tilni

o'rgatishda o'qituvchilarga bir nechta rollar yuklanadi, alohida rollarning ahamiyati qabul qilingan CLT nuqtai nazar bilan belgilanadi. Breen va Candlin o'qituvchi rollarini quyidagi atamalar bilan tavsiflaydi: O'qituvchi ikkita asosiy rolga ega: birinchi rol sinfdagi barcha ishtirokchilar va bu ishtirokchilar va turli xil faoliyat va matnlar o'rtasidagi muloqot jarayonini osonlashtirishdir. Ikkinchi rol - ta'lim-tarbiya guruhida mustaqil ishtirokchi sifatida harakat qilish. Oxirgi rol birinchi rolning maqsadlari bilan chambarchas bog'liq va undan kelib chiqadi. Bu rollar o'qituvchi uchun ikkinchi darajali rollar to'plamini nazarda tutadi; birinchidan, resurslar tashkilotchisi va resursning o'zi sifatida, ikkinchidan, sinfdagi tartib va tadbirlarda qo'llanma sifatida. . . .

O'qituvchi uchun uchinchi rol tadqiqotchi va

o'quvchi, tegishli bilim va ko'nikmalar, o'rganish xarakterining amaldagi va kuzatilgan tajribasi va tashkiliy qobiliyatlari nuqtai nazaridan ko'p hissa qo'shishi kerak. (1980: 99)

O'qituvchilar uchun qabul qilingan boshqa rollar - ehtiyojlar bo'yicha tahlilchi, maslahatchi va guruh jarayoni menejeri.

ehtiyoj tahlilchisi

CLT o'qituvchisi o'quvchilarning til ehtiyojlarini aniqlash va ularga javob berish uchun mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi. Buni norasmiy va shaxsan o'quvchilar bilan yakkama-yakka mashg'ulotlar orqali amalga oshirish mumkin, bunda o'qituvchi talabaning o'z ta'lim uslubini idrok etishi, o'quv aktivlari va o'quv maqsadlari kabi masalalar orqali gapiradi. Bu Savignon (1983) da misol tariqasida keltirilgan ehtiyojlarni baholash vositasini boshqarish orqali rasmiy ravishda amalga oshirilishi mumkin. Odatda, bunday rasmiy baholashlar tilni o'rganish uchun shaxsning motivatsiyasini aniqlashga harakat qiladigan narsalarni o'z ichiga oladi.

Misol uchun, talabalar 5 balli shkala bo'yicha javob berishlari mumkin (*qat'iy rozi* bo'lmayman) quyidagi kabi bayonotlarga javob berishlari mumkin: Men ingliz tilini o'rganishni xohlayman, chunki . . .

1. O'ylaymanki, qachondir yaxshi ishga kirishda foydali bo'ladi. 2. bu menga ingliz tilida so'zlashadigan odamlarni va ularning turmush tarzini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. 3. boshqalarning hurmatini qozonish uchun ingliz tilini yaxshi bilish kerak. 4. bu menga qiziqarli odamlar bilan tanishish va suhbatlashish imkonini beradi. 5. Menga ishim uchun kerak. 6. bu menga ingliz tilida so'zlashadigan odamlar kabi fikrlash va o'zimni tutishimga yordam beradi. Bunday ehtiyojlarni baholash asosida o'qituvchilar o'quvchilarning ehtiyojlariga javob beradigan guruh va individual ko'rsatmalarni rejalashtirishlari kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 168

maslahatchi

Bir necha CLT yondashuvlari tomonidan qabul qilingan yana bir rol bu maslahatchining rolidir, bu rol hamjamiyat tilini o'rganishda ta'riflanganiga o'xshaydi.

Ushbu rolda o'qituvchi-maslahatchi ma'ruzachining niyati va tinglovchining talqinini ifodalash, tasdiqlash va fikr-mulohazalarni qo'llash orqali maksimal darajada uyg'unlashtirishga intiladigan samarali kommunikatorning namunasi bo'lishi kutilmoqda.

guruh jarayoni menejeri CLT

protseduralari ko'pincha o'qituvchilardan kamroq o'qituvchiga yo'naltirilgan sinfni boshqarish ko'nikmalarini egallashni talab qiladi. Sinfni muloqot va kommunikativ faoliyat uchun muhit sifatida tashkil etish o'qituvchining mas'uliyatidir.

Sinf amaliyoti bo'yicha ko'rsatmalar (masalan, Littlewood 1981; Finocchiaro va Brumfit 1983) mashg'ulot davomida o'qituvchi leksika, grammatika va strategiyadagi bo'shliqlarni ta'minlashga moyilligini kuzatishi, rag'batlantirishi va bostirishi, lekin keyinchalik sharhlash va kommunikativ amaliyot uchun bunday bo'shliqlarni qayd etishini taklif qiladi. Guruh faoliyati yakunida,

o'qituvchi faoliyat haqida qisqacha ma'lumot beradi, muqobil va kengaytmalarni ko'rsatadi va guruhlarga o'z-o'zini tuzatish muhokamasida yordam beradi. Tanqidchilar ta'kidlashicha, mahalliy bo'lmagan o'qituvchilar maxsus tayyorgarliksiz bunday tartib-qoidalar haqida o'zlarini kamroq his qilishlari mumkin.

Kommunikativ tilni o'rgatishda ravonlik va tushunarlilikka e'tibor xatolarni bostirish va tuzatishni asosiy o'quv mas'uliyati sifatida ko'rishga odatlangan va o'zlarining asosiy vazifasini o'quvchilarni standartlashtirilgan yoki boshqa turdagi testlarga tayyorlash deb biladigan o'qituvchilarda tashvish tug'dirishi mumkin. O'qituvchining doimiy tashvishi juftlik yoki guruh ishlarida nomukammal modellashirish va o'quvchilar xatosining mumkin bo'lgan salbiy ta'siridir. Garchi bu muammo hal qilinmagan bo'lsa-da, shuni ta'kidlash qiziqki, ba'zi tadqiqot natijalari "ma'lumotlar boshqa o'quvchilar yaxshi suhbatdosh bo'la olmaydilar, chunki ular so'ralganda to'g'ri ma'lumot bera olmaydilar" degan fikrga zid keladi (Porter 1983).

O'quv materiallarining roli Til o'rgatishda

kommunikativ yondashuvlarni qo'llab-quvvatlash uchun turli xil materiallardan foydalanilgan. Jamiyat tillarini o'rganish kabi ba'zi zamonaviy metodologiyalardan farqli o'laroq, kommunikativ tilni o'rgatish amaliyotchilari materiallarni sinfdagi o'zaro ta'sir va tildan foydalanish sifatiga ta'sir qilish usuli sifatida ko'rishadi. Shunday qilib, materiallar kommunikativ tildan foydalanishni rag'batlantirishning asosiy roliga ega. Biz CLTda hozirda qo'llanilayotgan uchta turdagi materiallarni ko'rib chiqamiz va ushbu matnga asoslangan, vazifaga asoslangan va realiyani belgilaymiz.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 169 Matnga

asoslangan materiallar

Kommunikativ tilni o'qitishni yo'naltirish va qo'llab-quvvatlash uchun mo'ljallangan ko'plab darsliklar mavjud. Ularning mundarijalari ba'zan tizimli ravishda tashkil etilgan matnlardagidan farqli o'laroq, til amaliyotining bir turini baholash va ketma-ketligini taklif qiladi. Ulardan ba'zilari aslida kommunikativ yondashuvga asoslangan da'volarini oqlash uchun biroz qayta formatlash bilan asosan tizimli dastur atrofida yozilgan. Boshqalar esa avvalgi til o'rgatuvchi matnlardan juda farq qiladi. Masalan, Morrow and Jonson's *Communicate* (1979) asarida odatiy dialoglar, mashqlar yoki jumla shakllarining hech biri mavjud emas va suhbatni boshlash uchun vizual belgilar, lentalar yopishtirilgan belgilar, rasmlar va jumalar bo'laklaridan foydalanadi. Uotsin-Jonsning *Juftlik ishi* (1981) juftlik ishiga mo'ljallangan ikki xil matndan iborat bo'lib, ularning har biri rolli o'yinlar va boshqa juftlik faoliyatini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan turli ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Malayziya *ingliz tili o'quv dasturini* (1975) qo'llab-quvvatlash uchun yozilgan matnlar ham an'anaviy darslik usullaridan voz kechishni anglatadi. Odatdagi dars mavzudan (masalan, axborotni uzatish), mavzuni ishlab chiqish uchun topshiriqlarni tahlil qilishdan (masalan, xabarni tushunish, tushuntirish olish uchun savollar berish, qo'shimcha ma'lumot so'rash, eslatma olish, ma'lumotni buyurtma qilish va taqdim etish), amaliyot holati tavsifidan (masalan, "Qo'ng'iroq qiluvchi menejeringiz bilan uchrashishni so'raydi. Uning uchrashuvi yo'q. Undan kerakli ma'lumotlarni to'plang va ishini rag'batlantirish, xabarni taqdim etishni rag'batlantirish") iborat. stsenariy va lentadagi ofis suhbatining boshlanishi), tushunish uchun savollar (masalan, "Qo'ng'iroq qiluvchi nima uchun ofisda?") va parafras mashqlari. vazifalarga asoslangan materiallar Kommunikativ tilni o'rgatish darslarini qo'llab-quvvatlash uchun turli o'yinlar, rolli o'yinlar, simulyatsiyalar va topshiriqlarga asoslangan muloqot faoliyati tayyorlangan. Bular odatda o'ziga xos narsalar ko'rinishida bo'ladi: mashqlar bo'yicha qo'llanmalar,

maslahat kartalari, faollik kartalari, juftlik bilan muloqot qilish bo'yicha amaliy materiallar va talabalarning o'zaro munosabati bo'yicha bukletlar. Juftlik materiallarida, odatda, bir juft o'quvchi uchun ikkita material to'plami mavjud bo'lib, ularning har biri turli xil ma'lumotlarni o'z ichiga oladi.

Ba'zan ma'lumotlar bir-birini to'ldiradi va sheriklar "jigsaw" ning tegishli qismlarini kompozitsion butunlikka moslashtirishlari kerak. Boshqalar sheriklar uchun turli rol munosabatlarini o'z zimmalariga oladilar (masalan, suhbatdosh va suhbatdosh). Boshqalar esa interaktiv formatlarda mashqlar va amaliy materiallarni taqdim etadilar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 170

realia

Kommunikativ tilni o'qitishning ko'plab tarafdorlari sinfda "haqiqiy", "hayotdan olingan" materiallardan foydalanishni targ'ib qilishgan. Bu belgilar, jurnallar, reklamalar va gazetalar kabi tilga asoslangan reallikni yoki xaritalar, rasmlar, belgilar, grafiklar va diagrammalar kabi kommunikativ faoliyatni qurish mumkin bo'lgan grafik va vizual manbalarni o'z ichiga olishi mumkin. Kommunikativ mashqlarni qo'llab-quvvatlash uchun har xil turdagi ob'ektlardan foydalanish mumkin, masalan, yo'nalishlardan yig'ish uchun plastik model.

Protsedura

Kommunikativ tamoyillar har qanday ko'nikmani har qanday darajada o'rgatishda qo'llanilishi mumkinligi va kommunikativ tilni o'rgatish bo'yicha adabiyotlarda muhokama qilingan sinfdagi mashg'ulotlar va mashqlar turlarining xilma-xilligi tufayli CLT tamoyillariga asoslangan darsda qo'llaniladigan tipik sinf tartib-qoidalarini tavsiflash mumkin emas. Savignon (1983) bir qator CLT sinf tartib-qoidalarini (masalan, guruh faoliyati, til o'yinlari, rolli o'yinlar) bilan bog'liq bo'lgan texnikalar va sinfni boshqarish tartib-qoidalarini muhokama qiladi, ammo na bu faoliyatlar, na ulardan foydalanish usullari CLT sinflariga xos emas. Finokkiaro va Brumfit o'rta maktab dasturining boshlang'ich bosqichida o'quvchilarga "taklif qilish" funksiyasini o'rgatish bo'yicha dars rejasini taklif qiladi, bu esa CLT protseduralari inqilobiy emas, evolyutsion ekanligini ko'rsatadi: 1. Qisqa dialog yoki bir nechta mini-dialoglar taqdimoti, undan oldin motivatsiya (muloqot vaziyati bilan bog'liq) va hamjamiyat tajribasini o'rganish funksiyasi. - funktsiya va vaziyat talab qiladigan odamlar, rollar, muhit, mavzu va tilning norasmiyligi yoki rasmiyligi. (Barcha o'quvchilar bir xil ona tilini tushunadigan boshlang'ich bosqichlarda motivatsiyani ona tilida berish mumkin.)

2. O'sha kuni taqdim etiladigan dialog segmentining har bir nutqining og'zaki amaliyoti (butun sinf takrori, yarim sinf, guruhlar, shaxslar) odatda sizning modelingizdan oldin. Agar mini-dialoglar ishlatilsa, shunga o'xshash amaliyot bilan shug'ullaning.
3. Suhbat mavzusi (mavzulari) va vaziyatning o'ziga asoslangan savol-javoblar. (Inverted *wh* yoki *yoki* savollar.)
4. Savol-javoblar talabalarining shaxsiy tajribalari bilan bog'liq, ammo dialog mavzusiga qaratilgan.
5. Muloqot oynasidagi asosiy kommunikativ iboralardan birini yoki funksiyani ifodalovchi tuzilmalardan birini o'rganing. Aniq so'zlar yoki mini-dialoglarda tanish lug'at bilan ifoda yoki tuzilmaning kommunikativ qo'llanilishiga bir nechta qo'shimcha misollar keltirmoqchisiz.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 171 (rasmlar,

oddiy real ob'yektlar yoki dramatizatsiya yordamida) ifoda yoki strukturaning ma'nosini oydinlashtirish. . . .

6. Funktsional ifoda yoki tuzilish asosidagi umumlashma yoki qoidalarni o'quvchilarning kashf etishi. Bu kamida to'rtta bandni o'z ichiga olishi kerak: uning og'zaki va yozma shakllari (u tuzilgan elementlar, masalan, "Qanday qilib + fe'l + ing?"); uning nutqdagi o'rni; uning so'zlashuvdagi rasmiy yoki norasmiyligi; tuzilishda esa uning grammatik vazifasi va ma'nosi. . . .

7. Og'zaki tanib olish, izohlash faoliyati (o'rganish darajasi, o'quvchilarning til bilimi va tegishli omillarga qarab ikkidan beshgacha).

8. Og'zaki ishlab chiqarish faoliyati - rahbarlik qilishdan erkinroq muloqotga o'tish.

9. Agar sinf matnida bo'lmasa, dialoglar yoki mini dialoglar yoki modullardan nusxa ko'chirish.

10. Agar berilgan bo'lsa, yozma uy vazifasi namunasi.

11. O'rganishni baholash (faqat og'zaki), masalan, "Do'stingizdan qanday qilib so'ragan bo'lardingiz? Mendan qanday qilib so'ragan bo'lardingiz?"

(Finocchiaro va Brumfit 1983: 107–108)

Bunday tartiblar Strukturaviy-vaziyatli va audiolingual tamoyillarga muvofiq o'qitiladigan darslarda kuzatilganlar bilan juda ko'p umumiyliklarga ega.

An'anaviy protseduralar rad etilmaydi, lekin ular qayta talqin qilinadi va kengaytiriladi. Shunga o'xshash konservatizm ko'plab "pravoslav" CLT matnlarida uchraydi, masalan, Aleksandrning *Mainline Beginners* (1978). Har bir birlik go'yoki funktsional yo'nalishga ega bo'lsa-da, dialoglar bilan yangi o'quv nuqtalari kiritiladi, so'ngra asosiy grammatik naqshlarning nazorat ostida amaliyoti amalga oshiriladi. Keyin o'qitish nuqtalari vaziyatli amaliyot orqali kontekstlashtiriladi. Bu rolli o'yin yoki improvizatsiya kabi erkinroq mashq faoliyatiga kirish bo'lib xizmat qiladi. Shunga o'xshash usullar "*Starting Strategies*" da qo'llaniladi (Abbs va Freebairn 1977). O'qitish nuqtalari dialog shaklida kiritiladi, grammatik elementlar nazorat qilinadigan amaliyot uchun ajratiladi, so'ngra erkinroq faoliyat ko'rsatiladi. Talabalarni funktsiyalar va shakllardan foydalanish va mashq qilishni rag'batlantirish uchun juftlik va guruh ishlari taklif etiladi. Ushbu matnlar asosidagi uslubiy protseduralar Littlewood (1981: 86) da quyidagi harakatlar ketma-ketligini aks ettiradi:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 172

Savignon (1972, 1983), ammo o'quvchilar kommunikativ vazifalarda qo'llashdan oldin individual ko'nikmalar (talaffuz, grammatika, lug'at) ustidan nazoratni qo'lga kiritishlari kerak degan fikrni rad etadi; u ta'lim boshidanoq kommunikativ amaliyotni ta'minlash tarafdori. Sinf tartib-qoidalarini darajasida CLT tamoyillarini qanday amalga oshirish kerakligi, shuning uchun kommunikativ yondashuvni muhokama qilishda markaziy bo'lib qoladi. Kommunikativ faoliyat va protseduralar doirasini qanday aniqlash mumkin va o'qituvchi ma'lum bir o'quvchi yoki o'quvchilar guruhining ehtiyojlarini eng yaxshi qondiradigan harakatlar aralashmasi va vaqtini qanday aniqlashi mumkin? Ushbu asosiy savollarga keyingi taksonomiyalar va tasniflarni taklif qilish orqali javob berish mumkin emas, lekin L2 sinflarida turli faoliyat turlari va protseduralardan foydalanishni tizimli tekshirishni talab qiladi (19-bobga qarang).

Xulosa

Kommunikativ tilni o'rgatish usuli emas, balki yondashuv sifatida ko'riladi. Bu til va tilni o'rganishning kommunikativ ko'rinishini aks ettiruvchi va turli xil sinf tartib-qoidalarini qo'llab-quvvatlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan turli xil tamoyillarga ishora qiladi.

Bu tamoyillarga quyidagilar

kiradi: — O'quvchilar tilni muloqot qilish uchun foydalanish orqali o'rganadilar.

- Haqiqiy va mazmunli muloqot sinf faoliyatining maqsadi bo'lishi kerak.

- Ravonlik - bu muloqotning muhim jihati.

- Muloqot turli til ko'nikmalarini birlashtirishni o'z ichiga oladi.

- O'rganish ijodiy qurilish jarayoni bo'lib, sinov va sinovlarni o'z ichiga oladi xato.

Kommunikativ tilni o'rgatish dunyoning ko'p mamlakatlarida til o'qitish paradigma o'zgarishiga tayyor bo'lgan davrda paydo bo'ldi.

Vaziyatli tilni o'qitish va audiolingualizm endi tegishli metodologiya deb hisoblanmaydi. CLT muloqotning interaktiv jarayonlari ustuvor bo'lgan o'qitishga ko'proq gumanistik yondashuvni qidirayotganlarga murojaat qildi. Kommunikativ yondashuvning tez qabul qilinishi va butun dunyo bo'ylab tarqalishi ham natija berdi

U tezda Britaniya tilini o'rgatuvchi doiralarda pravoslavlik maqomiga ega bo'lib, yetakchi amaliy tilshunoslari, til mutaxassislari va nashriyotlar, shuningdek, Britaniya Kengashi (Richards 1985) kabi muassasalarning ruxsati va ko'magini oldi.

CLT tashkil etilganidan beri bir qancha turli bosqichlarni bosib o'tdi, chunki uning himoyachilari uning tamoyillarini o'qitish/ta'lim jarayonining turli o'lchovlarida qo'llashga harakat qilishdi. Uning birinchi bosqichida asosiy e'tibor talablarga mos keladigan o'quv

dasturini ishlab chiqish zarurati edi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 173 kommunikativ

kompetentsiya tushunchasi. Bu grammatik tuzilmalar emas, balki tushunchalar va funktsiyalar nuqtai nazaridan o'quv dasturlarini tashkil qilish bo'yicha takliflarga olib keldi (Wilkins 1976). Ikkinchi bosqichda CLT o'quvchilarning ehtiyojlarini aniqlash tartib-qoidalariga e'tibor qaratdi va bu ehtiyojlarni tahlil qilishni kommunikativ metodologiyaning muhim tarkibiy qismiga aylantirish bo'yicha takliflar paydo bo'ldi (Munby 1978). O'zining uchinchi bosqichida CLT kommunikativ metodologiyaning asosi sifatida ishlatilishi mumkin bo'lgan sinfdagi faoliyat turlariga e'tibor qaratdi, masalan, guruh ishi, topshiriqli ish va axborot bo'shlig'i faoliyati (Prabhu 1987).

Jonson va Jonson (1998) kommunikativ metodologiyaning joriy qo'llanilishiga asos bo'lgan beshta asosiy xususiyatni aniqlaydilar: 1. *Muvofiqlik*: Tildan foydalanish undan foydalanish holatlarini aks ettiradi va vaziyatga, ishtirokchilarning roliga va muloqot maqsadiga qarab, masalan, ushbu vaziyatga mos kelishi kerak. Shunday qilib, o'quvchilar rasmiy va tasodifiy nutq uslublaridan foydalanishlari kerak bo'lishi mumkin.

2. *Xabarga e'tibor qaratish*: o'quvchilar xabarlarni, ya'ni haqiqiy ma'nolarni yaratish va tushunish qobiliyatiga ega bo'lishlari kerak. Shuning uchun CLT faoliyatida ma'lumot almashish va ma'lumot uzatishga e'tibor qaratiladi.

3. *Psixolingvistik ishlov berish*: CLT faoliyati o'quvchilarni ikkinchi tilni o'zlashtirishning muhim omillari bo'lgan kognitiv va boshqa jarayonlardan foydalanishga jalb qilishga intiladi.

4. *Tavakkalchilik*: O'quvchilarga taxminlar qilish va xatolaridan saboq olish tavsiya etiladi. Ularga o'rgatilgan narsadan tashqariga chiqish orqali ular turli xil muloqot strategiyalarini qo'llashga da'vat etiladi.

5. *Erkin amaliyot*: CLT bir vaqtning o'zida individual ko'nikmalarni mashq qilishdan ko'ra, bir vaqtning o'zida turli pastki ko'nikmalardan foydalanishni o'z ichiga olgan "yaxlit amaliyot" dan foydalanishni rag'batlantiradi.

Biz III qismning kirish qismida ushbu bo'limda ko'rib chiqilgan yondashuvlarni kommunikativ til o'qitishning bevosita avlodlari deb hisoblash mumkinligini ta'kidladik.

Biroq, yuqorida keltirilgan kommunikativ metodologiyaning xususiyatlari til o'rganish va o'qitishning juda umumiy jihatlariga qaratilgan bo'lib, ular hozirda butun kasbda o'z-o'zidan ravshan va aksiomatik sifatida qabul qilinadi. Qaysidir ma'noda, ushbu kitobda muhokama qilingan deyarli barcha yangi ta'lim takliflari kommunikativ tillarni o'qitish bilan bog'liq tamoyillarni o'z ichiga olganligini da'vo qilishi mumkin. Biroq, bu takliflar o'qitish va o'qitish jarayonlarining turli tomonlarini ko'rib chiqadi.

Ba'zilar markaziy ravishda o'quv jarayoniga *kirishga* e'tibor berishadi. Shunday qilib, Kontentga asoslangan ta'lim o'qitishda o'qitishning mazmuni yoki mavzusi birinchi darajali ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlaydi. Til kiritishi nafaqat haqiqiy bo'lishi kerak, balki o'rganish usullari ham mavzuni o'rganish uchun haqiqiy bo'lishi kerak. Leksik va korpusga asoslangan yondashuvlar

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 174

o'qitish o'quvchilarning qiziqishlari va ehtiyojlariga mos keladigan nutq korpusidan boshlanadi va metodologiyaning maqsadi o'quvchilarni bevosita jalb qilishdir.

bu material.

Ba'zi o'quv takliflari bevosita *ta'lim* omillariga qaratilgan.

Masalan, CLT ning ko'pgina xususiyatlarini o'rtoqlashtirgan hamkorlikda o'rganish juftlik yoki kichik guruhlarda muloqot qilish orqali o'rganishga yordam beradi. Kooperativ tashkilot va faoliyat bu yondashuvda markaziy o'rinni egallaydi. Vazifaga asoslangan tilni o'rgatish o'rganishning asosi sifatida maxsus ishlab chiqilgan o'quv topshiriqlarining muhimligini targ'ib qiladi.

Boshqa so'nggi takliflar o'qitish va o'rganishda hal qilinishi kerak bo'lgan asosiy muammolar sifatida o'quvchilar va *o'rganish omillarini* oladi. Butun til insonparvarlik an'analarga tegishli bo'lib, unda "Birinchi o'rganuvchi, ikkinchidan o'rganadi". O'quvchilarning faolligi ustuvor hisoblanadi. Neyrolingvistik dasturlash terapevtik an'anadan kelib chiqadi, unda individual o'sish va shaxsiy o'zgarishlar diqqat markazida bo'ladi, Ko'p intellekt esa o'quvchilarning farqlari va ularni o'qitishda qanday moslashtirishga qaratilgan.

Natija muloqot jarayonining yana bir jihati bo'lib, malakaga asoslangan tillarni o'qitishda markaziy o'rinni egallaydi. Natijalar ushbu yondashuv bilan dasturni rejalashtirishning boshlang'ich nuqtasidir.

Bugungi kunda kommunikativ tilni o'rgatish o'zining "klassik" shaklida davom etmoqda, buni CLT tamoyillariga asoslangan juda ko'p kurs kitoblari va boshqa o'quv resurslarida ko'rish mumkin. Bundan tashqari, u shunga o'xshash til o'qitish falsafasiga obuna bo'lgan boshqa ko'plab til o'qitish yondashuvlari va usullariga ta'sir ko'rsatdi.

Bibliografiya va keyingi o'qish Abbs, BA va I.

Freebairn. 1977. *Boshlanish strategiyalari*. London: Longman.

Aleksandr, LG 1978. *Asosiy yangi boshlanuvchilar*. London: Longman.

Allen, JPB 1980. Ikkinchi til ta'limi uchun uch bosqichli o'quv dasturi modeli.

Mimeo, Zamonaviy til markazi, Ontario ta'lim bo'yicha tadqiqotlar instituti.

Allwright, RL 1977. Aloqa amaliyoti orqali til o'rganish. *ELT hujjatlari* 76(3). London: Britaniya kengashi.

Applebee, AN 1974. *Ingliz tilini o'qitishda an'ana va islohotlar: tarix*. Urbana, Ill.: Ingliz tili o'qituvchilari milliy kengashi.

Ostin, JL 1962. *Qanday qilib so'zlar bilan ishlarni qilish kerak*. Oksford: Clarendon Press.

Bachman, L. 1991. *Til testida asosiy mulohazalar*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Barnaby, B. va Sun, Y. 1989. Xitoy o'qituvchilarining G'arb tilini o'qitish haqidagi qarashlari: kontekst paradigmalarini bildiradi. *TESOL choraklik* 23(2): 219–238.

Breen, M. va CN Candlin. 1980. Til o'qitishda kommunikativ o'quv dasturining asoslari. *Amaliy tilshunoslik* 1(2): 89–112.

Brumfit, C. 1980. Ta'riflashdan loyihalashgacha: Chet tilini o'qitishda kommunikativ metodologiyaga qarshi kommunikativ spetsifikatsiyalar. K.da.

Myuller (tahr.), *Chet tili o'quv dasturi va kommunikativ dastur*

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab

olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018)

[CBO9780511667305.018](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kommunikativ tilni o'rgatish 175

O'qitish bo'yicha tavsiyalar: Evropa-Amerika seminari materiallari. Ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarning maxsus soni 3(1): 1–9.

Brumfit, CJ va K. Jonson (tahrirlar). 1979. *Til o'qitishda kommunikativ yondashuv*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Byrne, D. 1978. *Til o'qitish uchun materiallar: o'zaro ta'sir paketlari*. London: Zamonaviy ingliz nashrlari.

Canale, M. va M. Swain. 1980. Ikkinchi tilni o'rgatish va tekshirishda kommunikativ yondashuvlarning nazariy asoslari. *Amaliy tilshunoslik* 1(1): 1–47.

Candlin, CN 1976. Kommunikativ til o'qitish va pragmatikaga qarz.

In C. Rameh (ed.), *Jorjtaun universiteti davra suhbatlari* 1976. Vashington, DC: Jorjtaun universiteti nashriyoti.

Candlin, CN, CJ Bruton va JH Leather. 1974. Shifokor va bemorning muloqot qilish qobiliyati.

Mimeo, Lankaster universiteti.

Selce-Murcia, MA DoYo rnyei va S. Thurrell. 1997. L2 o'qitishda to'g'ridan-to'g'ri yondashuvlar:

Kommunikativ tilni o'qitishda burilish nuqtasi? *TESOL choraklik* 31(1): 141–152.

Chomskiy, N. 1957. *Sintaktik tuzilmalar*. Gaaga: Mouton.

Chomskiy, N. 1965. *Sintaksis nazariyasining jihatlari*. Kembrij: MIT matbuoti.

Efstathiadis, S. 1987. Til o'rganish va o'qitishga kommunikativ yondashuvning tanqidi. *Amaliy tilshunoslik jurnali* 3: 5–13.

Malayziya maktablarida ingliz tili dasturi, *Tingkatan 4–5*. 1975. Kuala-Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.

Finocchiaro, M. va C. Brumfit. 1983. *Funksional-notional yondashuv: nazariyadan amaliyotga*. Nyu-York: Oksford universiteti nashriyoti.

Firth, R. 1957. *Tilshunoslikdagi maqolalar: 1934–1951*. London: Oksford universiteti nashriyoti.

Geddes, M. va G. Sturtridge. 1979. *Tinglash uchun havolalar*. London: Heinemann.

Green, P. 1987. *Kommunikativ til testi: o'qituvchi trenerlari uchun resurs kitobi*. Strasburg: Yevropa Kengashi.

Gumperz, JJ va D. Hymes (tahrirlar). 1972. *Ijtimoiy lingvistika yo'nalishlari: Muloqot etnografiyasi*. Nyu-York: Holt, Rinehart va Winston.

Halliday, MAK 1970. Til tuzilishi va til funksiyasi. J. Lyons (tahr.), *Tilshunoslikda yangi ufqlar*. Harmondsworth: Penguin. 140–465.

Halliday, MAK 1973. *Tilning funktsiyalaridagi tadqiqotlar*. London: Edward Arnold.

Halliday, MAK 1975. *Ma'noni o'rganish: Til rivojlanishidagi izlanishlar*. London: Edward Arnold.

Halliday, MAK 1978. *Til ijtimoiy semiotik sifatida*. London: Edward Arnold.

Henner-Stanchina, C. va P. Riley. 1978. Avtonom ta'limning aspektlari. *ELT Hujjatlarida 103: Til o'rganishda individuallashtirish*. London: Britaniya kengashi. 75–97.

Xilgard, ER va GH Bower. 1966. *Ta'lim nazariyalari*. Nyu-York: Appleton-Century-Krofts.

Holec, H. 1980. *Avtonomiya va chet tilini o'rganish*. Strasburg: Yevropa Kengashi.

Holliday, A. 1994. TESEP uyi va kommunikativ yondashuv: Ingliz tili ta'limining maxsus ehtiyojlari. *ELT jurnali* 48(1): 3–11.

Howatt, APR 1984. *Ingliz tilini o'qitish tarixi*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 176 Hymes, D.

1972. Kommunikativ kompetensiya haqida. JB Pride va J. Holmes (tahrirlar), *Ijtimoiy lingvistikada*. Harmondsworth: Penguin. 269–293.

Jonson, K. 1982. *Kommunikativ dasturni loyihalash va metodologiyasi*. Oksford: Pergamon.

Jonson, K. 1984. Ko'nikmalar psixologiyasi va kommunikativ metodologiya. RELC seminarida taqdim etilgan maqola, Singapur.

Jonson, K. va H. Jonson 1998. Kommunikativ metodologiya. K. Jonson va X. Jonson (tahrirlar), *Amaliy tilshunoslikning entsiklopedik lug'atida*. Oksford: Blackwell. 68–73.

Jones, N. 1995. Biznes yozish, xitoylik talabalar va kommunikativ tilni o'rgatish. *TESOL jurnali*, 4(3): 12–15.

Jupp, TC va S. Xodlin. 1975. *Industrial English: Funksional tilni o'qitishda nazariya va amaliyot namunasi*. London: Heinemann.

Li, J. va B. Van Patten. 1995. *Kommunikativ tilni o'qitishni amalga oshirish*. San-Frantsisko: McGraw Hill.

Littlewood, W. 1981. *Kommunikativ tilni o'qitish*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Littlewood, W. 1984. *Xorijiy va ikkinchi tillarni o'rganish: tilni o'zlashtirish tadqiqotlari va uning sinf uchun ta'siri*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Met, M. 1993. Chet tilini o'rganish dasturlari. ERIC hujjati ED363141.

Morrow, K. va K. Jonson. 1979. *Muloqot*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Munby, J. 1978. *Kommunikativ dasturni loyihalash*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Oksford, R. 1989. Til o'rganish strategiyalari, kommunikativ yondashuv va ularning sinfdagi ta'siri. *Chet tillar yilnomalari*, 22(1): 29–39.

Pica, T. 1988. Kommunikativ tilni o'rgatish: Ikkinchi tilni o'zlashtirishga yordam? Sinfdagi tadqiqotlardan ba'zi fikrlar. *Inglizcha choraklik*

21(2): 70–80.

Piefo, H.-E. 1981. Ingliz tilini o'qitishda maqsadlarni belgilash. C da.

Kandlin (ed.), *Ingliz tilini kommunikativ o'qitish: tamoyillar va mashqlar tipologiyasi*.

London: Longman.

Porter, PA 1983. Katta yoshdagi ingliz tilini o'rganuvchilarning suhbatlaridagi o'zgarishlar ishtirokchilarning malaka darajasiga bog'liq. Ph.D. dissertatsiya, Stenford universiteti.

Prabhu, N. 1983. Protsessual o'quv dasturlari. RELC seminarida taqdim etilgan maqola, Singapur.

Prabhu, NS 1987. *Ikkinchi til pedagogikasi*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Richards, JC 1985. Usullarning maxfiy hayoti. JC Richards, *Til o'qitish konteksti*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti. 32–45.

Savignon, S. 1972. Kommunikativ kompetentsiya uchun o'qitish: Tadqiqot hisoboti.

Audiovizual til jurnali 10(3): 153–162.

Savignon, S. 1983. *Kommunikativ kompetentsiya: nazariya va sinf amaliyoti*.

Reading, Massa.: Addison-Uesli.

Savignon, S. 1991. Kommunikativ tilni o'qitish: San'at darajasi. *TESOL choraklik* 25(2): 261–277.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Communicative Language Teaching 177

Searle, JR 1969. *Nutq aktlari: Til falsafasida insho*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Sinclair, J. McH. va RM Coulthard. 1975. *Nutq tahlili tomon*.

Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Skehan, P. 1998. *Til o'rganishga kognitiv yondashuv*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Swan, M. 1985. Kommunikativ yondashuvga tanqidiy qarash. *Ingliz tilini o'qitish jurnali*, pt. 1, 39(1): 2–12.

Boshlang'ich maktablar uchun o'quv dasturlari. 1981. Gonkong: O'quv dasturlarini ishlab chiqish qo'mitasi Gonkong.

van Ek, JA 1975. *Kattalar tomonidan zamonaviy tillarni o'rgatish uchun Evropa birligi/*

kredit tizimidagi chegara darajasi. Kattalar tilini o'rganishda tizimlarni ishlab chiqish. Strasburg:

Yevropa Kengashi. van Ek, J. va LG Aleksandr.

1980. *Eshik darajasi ingliz tili*. Oksford: Pergamon.

Walcyn-Jones, P. 1981. *Juftlik ish*. Harmondsworth: Pingvin.

Widdowson, HG 1972. Ingliz tilini muloqot sifatida o'rgatish. *Ingliz tilini o'qitish* 27(1): 15–18.

Widdowson, HG 1978. *Tilni muloqot sifatida o'rgatish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Widdowson, HG 1979. Kommunikativ yondashuv va uning qo'llanilishi. HG Widdowson, *Amaliy tilshunoslik bo'yicha tadqiqotlar*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

251–264.

Wilkins, DA 1972. Birlik/kredit tizimidagi umumiy yadroning tilshunosligi va situatsion mazmuni. XONIM. Strasburg: Yevropa Kengashi.

Wilkins, DA 1976. *Shartli o'quv dasturlari*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Wilkins, DA 1979. An'anaviy o'quv dasturlari va minimal adekvat grammatika tushunchasi. CJ

Brumfit va K. Jonson (tahrirlar), *Til o'qitishga kommunikativ yondashuv*. Oksford:

Oksford universiteti nashriyoti.

Rayt, A. 1976. *Til o'qituvchisi uchun vizual material*. London: Longman.

Yalden, J. 1983. *Kommunikativ dastur: evolyutsiya, dizayn va amalga oshirish*.

Oksford: Pergamon.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:06 GMT orqali yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.018> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S.

Rodgers Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d

9780521803656 Qog'ozli ISBN:

9780521008433

15-bob -

Tabiiy yondashuv 178-191-betlar DOI bobi: [http://](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019)

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019 Kembrij universiteti nashriyoti 178

15 Tabiiy yondashuv haqida ma'lumot 1977

yilda Kaliforniyada

ispan tili o'qituvchisi Treysi Terrell "til o'qitishning "yangi" falsafasi bo'yicha taklifni bayon qildi, uni tabiiy yondashuv deb atagan" (Terrell 1977; 1982: 121). Bu tadqiqotchilar ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarda aniqlagan "tabiiy" tamoyillarni o'zida mujassam etgan til o'rgatish taklifini ishlab chiqishga urinish edi. Tabiiy yondashuv Terrellning ispan tili darslarini o'rgatish tajribasidan kelib chiqqan, garchi u boshlang'ichdan yuqori darajadagi sinflarda va boshqa bir qancha tillarda ham qo'llanilgan. Shu bilan birga, u Janubiy Kaliforniya universitetining amaliy tilshunosi Stiven Krashen bilan Krashenning ikkinchi tilni o'zlashtirishning ta'sirchan nazariyasiga asoslanib, tabiiy yondashuvning nazariy asosini ishlab chiqishda birlashdi. Krashen va Terrellning tabiiy yondashuv tamoyillari va amaliyotlari haqidagi umumiy bayonoti ularning 1983 yilda nashr etilgan *"Tabiiy yondashuv"* kitobida paydo bo'ldi. Tabiiy yondashuv ushbu kitobda muhokama qilingan tilni o'rgatish bo'yicha boshqa innovatsion takliflardan ko'ra, asosan Krashen tomonidan qo'llab-quvvatlangani uchun katta qiziqish uyg'otdi. Krashen va Terrellning kitobida Krashen tomonidan tayyorlangan nazariy bo'limlar mavjud bo'lib, ularda uning ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha qarashlari bayon etilgan (Krashen 1981; 1982) va asosan Terrell tomonidan tayyorlangan amaliyot va sinfdagi protseduralar bo'limlari.

Krashen va Terrell tabiiy yondashuvni til o'rgatishning "an'anaviy" yondashuvlari bilan aniqladilar. An'anaviy yondashuvlar "kommunikativ vaziyatlarda ona tiliga murojaat qilmasdan tildan foydalanishga asoslangan" deb ta'riflanadi - va, ehtimol, grammatik tahlil, grammatik burg'ulash yoki grammatikaning ma'lum bir nazariyasiga murojaat qilmasdan aytish kerak emas. Krashen va Terrell ta'kidlashicha, bunday yondashuvlar tabiiy, psixologik, fonetik, yangi, islohot, to'g'ridan-to'g'ri, analitik, taqlid va boshqalar deb nomlanadi (Krashen va Terrell 1983: 9). Tabiiy yondashuv mualliflari o'z yondashuvlarini Tabiiy usul bilan bog'lashlari (1-bobga qarang) ba'zi odamlarni *Tabiiy yondashuv* va *tabiiy usul* sinonimik atamalar deb taxmin qilishlariga olib keldi. An'ana umumiy bo'lsa-da, tabiiy yondashuv va eski tabiiy usul o'rtasida muhim farqlar mavjud, ularni boshida ko'rib chiqish foydali bo'ladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tabiiy yondashuv 179 Tabiiy usul

1900 yilga kelib to'g'ridan-to'g'ri usul deb nomlanuvchi atamadir (1-bobga qarang).

Bu 1901 yilda Zamonaviy tillar assotsiatsiyasi tomonidan taqdim etilgan til o'rgatish san'atining holati to'g'risidagi hisobotda tasvirlangan ("12 qo'mitasi" hisoboti): O'zining ekstremal shaklida usul o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida savol-javob almashish bilan aralashgan o'qituvchining bir qator monologlaridan iborat edi - barchasi chet tilida. . . .

Nutqga katta pantomima

hamrohlik qildi. Ushbu imo-ishora, diqqat bilan tinglash va ko'p takrorlash orqali o'quvchi ma'lum harakatlar va narsalarni tovushlarning ma'lum birikmalari bilan bog'laydi va nihoyat chet el so'zlari yoki iboralarini takrorlash darajasiga erishdi. . . . Og'zaki so'z bilan yaxshi tanish bo'lmaguncha, olimga chet tilini bosma nashrlarda ko'rishga ruxsat berilmagan. Grammatikani o'rganish keyingi davr uchun saqlanib qolgan. (Koul 1931: 58)

To'g'ridan-to'g'ri usulga nisbatan qo'llaniladigan "*tabiiy*" atamasi, usulning asosi bo'lgan tamoyillar mos kelishini ta'kidladi.

yosh bolalarda tabiiy tilni o'rganish tamoyillariga. Xuddi shunday, Krashen va Terrell tomonidan ta'riflangan tabiiy yondashuv ikkinchi tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirishda topilgan naturalistik tamoyillarga mos keladi deb ishoniladi. To'g'ridan-to'g'ri usuldan farqli o'laroq, u o'qituvchi monologlari, to'g'ridan-to'g'ri takrorlash va rasmiy savol-javoblarga kamroq e'tibor beradi va maqsadli tildagi jumalarni to'g'ri ishlab chiqarishga kamroq e'tibor beradi. Tabiiy yondashuvda amaliyotga emas, balki ta'sir qilish yoki *kiritishga* urg'u beriladi; o'rganish uchun hissiy tayyorgarlikni optimallashtirish; Til o'rganuvchilar til yaratishga harakat qilishdan oldin eshitadigan narsalarga uzoq vaqt e'tibor berish; yozma va boshqa materiallardan tushunarli ma'lumot manbai sifatida foydalanishga tayyorlik. Tabiiy yondashuvda tushunishning markaziy roliga urg'u berish uni til o'rgatishdagi tushunishga asoslangan boshqa yondashuvlar bilan bog'laydi (5-bobga qarang).

Tilning

yondashuv nazariyasi

Krashen va Terrell muloqotni tilning asosiy vazifasi deb bilishadi va ularning yondashuvi kommunikativ qobiliyatlarni o'rgatishga qaratilganligi sababli ular kommunikativ yondashuv namunasi sifatida Tabiiy yondashuvga murojaat qilishadi. Tabiiy yondashuv "bugungi kunda ishlab chiqilayotgan boshqa kommunikativ yondashuvlarga o'xshaydi" (Krashen va Terrell 1983: 17).

Ular tilni o'qitishning oldingi usullarini, masalan, grammatikani tilning markaziy komponenti sifatida ko'rgan Audiolingual Metodni rad etadilar. Krashen va Terrellning fikriga ko'ra, bu usullarning asosiy muammosi shundaki, ular "tilni o'zlashtirishning haqiqiy nazariyalari" atrofida emas, balki boshqa narsaning nazariyalari asosida qurilgan;

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 180

tilning strukturasi" (1983: 1).Kommunikativ til o'qitish tarafdorlaridan farqli o'laroq (14-bob), Krashen va Terrell til nazariyasiga kam e'tibor berishadi.Haqiqatan ham, Krashenning tanqidchisi uning til nazariyasi umuman yo'qligini ta'kidlagan (Gregg va What about the language of the nature of the language). Ma'no ustuvorligini ta'kidlaydi, masalan, til asosan uning leksikasi degan fikrni bildiradi va natijada leksikaning xabarlarini yaratish uchun qanday ishlatilishini belgilaydigan grammatika bu fikrni qo'llab-quvvatlash uchun Duayt Bolingerdan iqtibos keltiradi : ortiqchalik tushunchasiga nisbatan faqat sintaktik munosabatlarni o'z ichiga olgan xabardan ko'ra, faqat so'zlarni o'z ichiga olgan xabarni qayta tiklash osonroq bo'lishi kerak. Eng muhimi, so'zlarni kiritishdir.

Til ma'no va xabarlarini etkazish vositasi sifatida qoraladi.

Shuning uchun Krashen va Terrell ta'kidlaganidek, "sotib olish odamlar maqsadli tildagi xabarlarini tushungandagina amalga oshirilishi mumkin" (Krashen va Terrell 1983: 19). Tilga ochiq kommunikativ yondashuviga qaramay, ular audiolingualistlar singari til o'rganishni bosqichlar bo'yicha tuzilmalarni o'zlashtirish sifatida ko'rishadi. "Kirish gipotezasi shuni ko'rsatadiki, ekvayerlar maqsadli tilni o'zlashtirishning keyingi bosqichiga o'tishlari uchun ular keyingi bosqichning bir qismi bo'lgan strukturani o'z ichiga olgan kirish tilini tushunishlari kerak" (Krashen va Terrell 1983: 32).

Krashen buni "I + 1" formulasi bilan ifodalaydi (ya'ni, o'quvchining hozirgi darajasidan biroz yuqoriroq tuzilmalarni o'z ichiga olgan kiritish). Biz Krashen *tuzilmalar* deganda hech bo'lmaganda Leonard Blumfeld va Charlz Fris kabi tilshunoslarning tuzilmalarni nazarda tutgan an'analariga ko'ra nimanidir nazarda tutadi deb taxmin qilamiz . Shunday qilib, tabiiy yondashuv "I + 1" darajasidagi tuzilmalarni o'z ichiga olgan "kirish" bilan uchrashish orqali o'zlashtiriladigan tizimli murakkablikning lingvistik ierarxiyasini o'z ichiga oladi.

Demak, biz leksik elementlar, tuzilmalar va xabarlardan tashkil topgan til nuqtai nazari bilan qoldik. Shubhasiz, bu nuqtai nazarda alohida yangilik yo'q, faqat tabiiy yondashuvda xabarlar asosiy ahamiyatga ega deb hisoblanadi. Idrok va ishlab chiqarish uchun leksika xabarlarni qurish va talqin qilishda muhim hisoblanadi.

Xabarlardagi leksik elementlar majburiy ravishda grammatik tuzilishga ega, murakkabroq xabarlar esa murakkabroq grammatik tuzilishni o'z ichiga oladi. Garchi ular bunday grammatik tuzilishni tan olishsa-da, Krashen va Terrell grammatik tuzilish til o'qituvchisi, til o'rganuvchi yoki til o'quv materiallarida aniq tahlil yoki e'tiborni talab qilmaydi, deb hisoblaydilar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Krashen va Terrell ta'lim

nazariyasi *tabiiy*

yondashuvning asosini tashkil etishi da'vo qilingan nazariy va tadqiqot bazasiga va usulning bunday asosga ega bo'lishi bilan noyob ekanligiga doimiy ishora qiladi. "U ikkinchi tilni o'zlashtirishning empirik asoslangan nazariyasiga asoslanadi, bu tilni o'zlashtirish va o'rganishning turli kontekstlarida ko'plab ilmiy tadqiqotlar tomonidan qo'llab-quvvatlanadi" (Krashen va Terrell 1983: 1). Nazariya va tadqiqotlar Krashenning tilni o'zlashtirish haqidagi qarashlariga asoslanadi, biz uni birgalikda *Krashenning tilni o'zlashtirish nazariyasi deb ataymiz*. Krashenning fikrlari boshqa joylarda (masalan, Krashen 1982) keng ko'lamda taqdim etilgan va muhokama qilingan, shuning uchun biz bu erda Krashenning dalillarini taqdim etishga yoki tanqid qilishga urinmaymiz. (Batafsil tanqidiy ko'rib chiqish uchun Gregg 1984 va McLaughlin 1978 ga qarang.) Biroq nazariyaning asosiy qoidalarini qisqacha ko'rinishida taqdim etish zarur, chunki Tabiiy yondashuvdagi dizayn va protseduralar aynan shularga asoslanadi. O'zlashtirish/o'rganish gipotezasi O'zlashtirish/o'rganish gipotezasi ikkinchi yoki xorijiy tilda kompetentsiyani rivojlantirishning ikkita o'ziga xos usuli borligini ta'kidlaydi.

O'zlashtirish - bu bolalarda birinchi tilni rivojlantirishga parallel ravishda "tabiiy" usul.

O'zlashtirish - bu tilni tushunish va mazmunli muloqot qilish uchun tildan foydalanish orqali tilni bilishning tabiiy rivojlanishini o'z ichiga olgan ongsiz jarayon.

O'rganish, aksincha, til haqida ongli qoidalar ishlab chiqilgan jarayonni anglatadi. Bu tilning shakllari haqida aniq bilim va bu bilimlarni og'zaki ifodalash qobiliyatiga olib keladi. Rasmiy ta'lim "o'rganish" uchun zarurdir va xatolarni tuzatish o'rganilgan qoidalarini ishlab chiqishga yordam beradi. O'rganish, nazariyaga ko'ra, egallashga olib kelmaydi. monitor gipotezasi Olingan lingvistik tizim biz ikkinchi yoki xorijiy tilda muloqot qilganimizda iboralarni boshlaydi, deyiladi. Ongli o'rganish faqat olingan tizimning chiqishini tekshiradigan va tuzatuvchi monitor yoki muharrir sifatida ishlashi mumkin. Monitor gipotezasi biz muloqot qilganda o'zimizni tuzatish uchun o'rganilgan bilimlarni chaqirishimiz mumkinligini da'vo qiladi, ammo ongli o'rganish (ya'ni, *o'rganilgan* tizim) *faqat* shu funktsiyaga ega.

Monitordan muvaffaqiyatli foydalanishni uchta shart cheklaydi: 1. *Vaqt*.

Talaba o'rganilgan qoidani tanlashi va qo'llashi uchun etarli vaqt bo'lishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 182 2.

Shaklga e'tibor qarating. Til foydalanuvchisi chiqishning to'g'riligiga yoki shakliga e'tibor qaratishi kerak.

3. *Qoidalarini bilish*. Ijrochi qoidalarini bilishi kerak. Monitor ikki jihatdan oddiy qoidalar bilan yaxshi ishlaydi. Ular oddiy bo'lishi kerak

tasvirlash va ular murakkab harakatlari va qayta tartibga solishni talab qilmasligi

kerak. tabiiy tartib

gipotezasi Tabiiy tartib gipotezasiga

ko'ra, grammatik tuzilmalarni o'zlashtirish bashorat qilinadigan tartibda davom etadi. Tadqiqotlar

shuni ko'rsatdiki, ingliz tilini birinchi tilda o'zlashtirishda ma'lum grammatik tuzilmalar

yoki morfemalar boshqalardan oldin o'zlashtiriladi va shunga o'xshash tabiiy tartib ikkinchi

tilni o'zlashtirishda topiladi. Xatolar tabiiy rivojlanish jarayonlarining belgilari bo'lib, o'zlashtirish

jarayonida (lekin o'rganish vaqtida emas) o'quvchilarning ona tili qanday bo'lishidan

qat'i nazar, shunga o'xshash rivojlanish xatolari paydo bo'ladi. kirish gipotezasi Kirish

gipotezasi o'quvchining tilga ta'sir qilishi (kirish) va tilni o'zlashtirishi o'rtasidagi bog'liqlikni

tushuntirishga da'vo qiladi.

U to'rtta asosiy masalani o'z ichiga oladi.

Birinchidan, gipoteza o'rganish bilan emas, balki egallash bilan bog'liq.

Ikkinchidan, odamlar tilni hozirgi malaka darajasidan biroz yuqoriroq bo'lgan ma'lumotni

tushunish orqali yaxshiroq o'zlashtiradilar: Ekvayer I bosqichdan

(bu yerda I – oluvchining malaka darajasi) I+1 bosqichiga (bu yerda I+1 – I+1 ni o'z ichiga olgan tilni

tushunish orqali I + 1 dan darhol keyingi bosqichga) "o'ytishi" mumkin.

(Krashen va Terrell 1983: 32)

Vaziyat va kontekstga asoslangan maslahatlar, ekstralingvistik ma'lumotlar va dunyo haqidagi

bilimlar tushunishga imkon beradi.

Uchinchidan, ravon gapirish qobiliyatini bevosita o'rgatib bo'lmaydi; aksincha, u vaqt o'tishi

bilan, qabul qiluvchi kiritilgan ma'lumotlarni tushunish orqali lingvistik kompetentsiyani

shakllantirgandan so'ng, mustaqil ravishda "paydo bo'ladi".

To'rtinchidan, agar etarli miqdordagi tushunarli kiritish mavjud bo'lsa, I + 1 odatda avtomatik

ravishda taqdim etiladi. Tushunarli kiritish deganda o'quvchi tushunadigan gaplarni ular

qo'llanilayotgan kontekstga, shuningdek, ular ibora qilingan tilga ko'ra tushunadi. Agar

ma'ruzachi qabul qiluvchi xabarni tushunishi uchun tildan foydalansa, ma'ruzachi ekvayerning

hozirgi malaka darajasi atrofida tuzilmani "to'rlaydi" va bu I + 1 ning ko'plab misollarini o'z

ichiga oladi. Shunday qilib, kiritishni o'quvchining hozirgi lingvistik malaka darajasiga

moslashtirish kerak emas va aslida ko'plab o'quvchilar turli darajadagi tillarda raqobatlasha

olmaydi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan
yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019)

CBO9780511667305.019 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tabiiy yondoshuv 183 Birinchi

tilni

o'zlashtirgan bolalarga ularning hozirgi tushunish darajasiga moslashtirilgan "nazoratchi

nutqi" namunalari taqdim etilganidek, ikkinchi tilni egallagan kattalar ikkinchi tilni tushunishni

osonlashtiradigan oddiy kodlar bilan ta'minlangan. Bunday kodlardan biri "chet ellik nutqi"

bo'lib, u ona tilida so'zlashuvchilar chet elliklar bilan muloqotni soddalashtirish uchun foydalanadigan

nutqni anglatadi. Chet ellik nutqi nutqning sekinroq tezligi, takrorlash, takrorlash,

so'yrovlar o'yrniga "ha/yo'yq" so'zlarini ishlatish va tilni cheklangan kishilar uchun xabarlarini

tushunarliroq qiladigan boshqa o'zgarishlar bilan tavsiflanadi. affektiv filtr gipotezasi Krashen o'quvchining

hissiy holatini yoki munosabatini erkin o'tadigan, egallash uchun zarur bo'lgan

kirishni to'sqinlik qiladigan yoki bloklaydigan sozlanishi

filtr sifatida ko'radi.

Kam ta'sirli filtr ma'qul, chunki u bu zarur kirishning kamroq qismini to'sib qo'yadi yoki bloklaydi.

Gipoteza ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlarga asoslangan bo'lib, u ikkinchi tilni

o'zlashtirish bilan bog'liq ta'sirchan yoki munosabat o'zgaruvchilarning uch turini aniqlagan:

1. *Motivatsiya*. Motivatsiyasi yuqori bo'lgan o'quvchilar odatda

yaxshiroq o'qiydilar.

2. *O'ziga ishonch*. O'ziga ishongan va o'zini yaxshi imidjiga ega bo'lgan o'quvchilar

muvaffaqiyatga erishadilar.

3. *Anksiyete*. Kam shaxsiy tashvish va past sinf tashvishlari ko'proq

ikkinchi tilni egallashga yordam beradi.

Ta'sir qiluvchi filtr gipotezasida ta'kidlanishicha, past affektiv filtrga ega bo'lgan ekvayerlar ko'proq ma'lumot izlaydilar va oladilar, ishonch bilan o'zaro aloqada bo'lishadi va ular qabul qilgan ma'lumotni ko'proq qabul qiladilar. Xavotirga ega bo'lganlar yuqori affektiv filtrga ega, bu esa sotib olishning oldini oladi. Ta'kidlanishicha, affektiv filtr (masalan, qo'rquv yoki xijolat) erta o'smirlik davrida kuchayadi va bu bolalarning ikkinchi tilni o'zlashtirgan yoshi kattaroq bo'lganlarga nisbatan ko'rinadigan ustunligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Ushbu besh gipotezaning til o'rgatish uchun aniq ta'siri bor.

Xulosa qilib aytganda,

bular: 1. Iloji boricha tushunarli ma'lumotlar taqdim etilishi kerak.

2. Tushunishga yordam beradigan narsa muhim. Ko'rgazmali qo'llanmalar sintaktik tuzilmani o'rganishdan ko'ra keng lug'at bilan tanishish uchun foydalidir.

3. Darsda asosiy e'tibor tinglash va o'qishga qaratilishi kerak; so'zlashuvning "paydo bo'lishiga" imkon berish kerak.

4. Affektiv filtrni pasaytirish uchun talabalar ishi shaklga emas, balki mazmunli muloqotga qaratilishi kerak; Kirish qiziqarli bo'lishi va shuning uchun sinfdagi qulay muhitga hissa qo'shishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 184

Dizayn

maqsadlari

Tabiiy yondashuv "yangi boshlanuvchilar uchundir va ularga oraliq bo'lishga yordam berish uchun mo'ljallangan". Bu talabalar maqsadli vaziyatda adekvat ishlay olishlariga umid qiladi. Ular maqsadli tilda so'zlovchini tushunadilar (ehtimol, tushuntirish so'rovlari bilan) va o'zlarining so'rovlari va g'oyalari (haqoratsiz tarzda) etkazishlari mumkin. Ular ma'lum bir semantik sohadagi har bir so'zni bilishlari shart emas, shuningdek, sintaksis va lug'at mukammal bo'lishi shart emas - lekin ularning ishlab chiqarilishini tushunish kerak. Ular ma'noni aniq qila olishlari kerak, lekin grammatikaning barcha tafsilotlarida aniq bo'lishi shart emas. (Krashen va Terrell 1983: 71)

Biroq, tabiiy yondoshuv, kommunikativ tilni o'rgatishda bo'lgani kabi, turli vaziyatlarda qo'llaniladigan umumiy tamoyillar to'plami sifatida taklif qilinganligi sababli, aniq maqsadlar o'quvchilarning ehtiyojlari va mahoratiga (o'qish, yozish, tinglash yoki gapirish) va o'rgatiladigan darajaga bog'liq.

Krashen va Terrell o'quvchilarga kursdan nimani kutishlari mumkinligi va ular nima kutmasligi kerakligi haqida xabar berish muhim deb hisoblashadi. Ular misol tariqasida tabiiy yondoshuv ispan tili darsi uchun mumkin bo'lgan maqsad va maqsadsiz bayonotni taklif qiladilar: 100-150 soatlik tabiiy yondoshuv ispan tilidan so'ng, siz : ispan tilida "atrofda yurish"; siz ispan tilida bir tili ona tilida so'zlashuvchi bilan qiyinchiliksiz muloqot qila olasiz; lug'atdan foydalangan holda ispan tilidagi eng oddiy matnlarni o'qing; takomillashtirishni davom ettirish uchun etarli darajada ispan tilini bilish

o'zingizga.

100–150 soatlik tabiiy yondoshuv ispan tilidan so'ng siz : ona tilida so'zlashuvchiga o'tish, ispan tilini ingliz tilidan foydalanganingizdek oson ishlatish, bir-birlari bilan gaplashganda ona tilida so'zlashuvchilarni tushunish (ehtimol, siz muvaffaqiyatli tinglay olmaysiz) ; telefonda ispan tilidan katta qulaylik bilan foydalaning; notanish mavzularda boshqa bir nechta ona tilida so'zlashuvchilar bilan suhbatda osongina ishtirok eting. (Krashen va Terrell 1983: 74)

Syllabus Krashen

va Terrell (1983) kursni tashkil etishga ikki nuqtai nazardan yondashadi. Birinchidan, ular til kurslari uchun ba'zi tipik maqsadlarni sanab o'tadi va bu maqsadlardan qaysi biri tabiiy yondashuvni maqsad qilganini taklif qiladi. Ular bunday maqsadlarni to'rtta yo'nalish bo'yicha sanab o'tadilar: 1. Asosiy shaxsiy muloqot qobiliyatlari: og'zaki (masalan, jamoat joylarida e'lonlarni tinglash)

2. Asosiy shaxsiy muloqot qobiliyatlari: yozma (masalan, o'qish va yozish)

shaxsiy xatlar)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tabiiy yondashuv 185 3.

Akademik ta'lim ko'nikmalari: og'zaki (masalan, ma'ruza tinglash)

4. Akademik ta'lim ko'nikmalari: yozma (masalan, darsda eslatma olish)

Ularning ta'kidlashicha, Tabiiy yondashuv birinchi navbatda "asosiy muloqot ko'nikmalarini - og'zaki va yozma ravishda rivojlantirish uchun mo'ljallangan" (1983: 67).

Keyin ular muloqot maqsadlari "vaziyatlar, funktsiyalar va mavzular nuqtai nazaridan ifodalanishi mumkin" va "boshlang'ich talabalar uchun eng foydali bo'lishi mumkin bo'lgan" to'rt sahifali mavzular va vaziyatlarni tartibga solishga kirishadilar (1983: 67). Funktsiyalar ko'rsatilmagan yoki tavsiya etilmaydi, lekin ular tabiiy ravishda mavzular va vaziyatlardan kelib chiqadi. O'quv dasturini ishlab chiqishga bunday yondashuv ma'lum darajada chegaraviy darajadagi spetsifikatsiyalardan kelib chiqqanga o'xshaydi (14-bobga qarang).

Ikkinchi nuqtai nazarga ko'ra, "til kursining maqsadi talabalarning ehtiyojlari va ularning alohida qiziqishlariga qarab o'zgaradi" (Krashen va Terrell (1983: 65): Tabiiy yondashuv sinfining maqsadlari talabalar ehtiyojlarini baholashga asoslanadi. Biz ular maqsadli tildan foydalanadigan vaziyatlarni va mavzular turlarini aniqlaymiz. Albatta, ma'lum bir tuzilma yoki shakllar guruhiga ega bo'lish o'rniga biz ulardan ma'lum bir vaziyatda muayyan mavzular to'plami bilan shug'ullanishini kutamiz.

Biz sinfning grammatik dastur bo'yicha faoliyatini tashkil qilmaymiz. (Krashen va Terrell 1983: 71)

Shu nuqtai nazardan, barcha talabalarning ehtiyojlariga mos keladigan kommunikativ maqsadlarni belgilash qiyin. Shunday qilib, mavzular va vaziyatlarning har qanday ro'yxati spetsifikatsiya sifatida emas, balki dastur takliflari sifatida tushunilishi kerak.

Tarkibni tanlash talabalarning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos kelishi bilan bir qatorda, qiziqarli va do'stona, bo'shashgan muhitni yaratish orqali past ta'sirli filtrni yaratishga qaratilgan bo'lishi kerak, asosiy shaxsiy muloqot uchun foydali bo'lishi mumkin bo'lgan lug'atga keng ta'sir ko'rsatishi kerak va grammatik tuzilmalarga har qanday e'tibor qaratilishi kerak, chunki agar kirish "kengroq mavzular bo'yicha" taqdim etilsa, avtomatik ravishda kommunikativ tuzilmada kerakli grammatik maqsadlarga erishish ta'minlanadi. (Krashen va Terrell 1983: 71).

O'quv va o'qitish faoliyati turlari Tabiiy yondashuv

bo'yicha o'qitiladigan sinf boshidanoq asosiy e'tibor maqsad tilda tushunarli kiritishga qaratiladi.

O'qituvchi nutqida to'g'ridan-to'g'ri usulda bo'lgani kabi sinfdagi ob'ektlar va rasmlarning mazmuniga e'tibor qaratiladi. Stressni kamaytirish uchun o'quvchilar o'zlarini tayyor his qilmaguncha hech narsa aytishlari shart emas, lekin ular o'qituvchining buyruqlari va savollariga boshqa yo'llar bilan javob berishlari kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 186

Talabalar yangi tilda gapirishni boshlashga tayyor bo'lganda, o'qituvchi tushunarli til va oddiy javob imkoniyatlarini taqdim etadi.

O'qituvchi sekin va aniq gapiradi, savollar beradi va bir so'zli javoblarni topadi. Ha/Yo'q savollaridan yoki yoki savollar orqali o'quvchilar o'qituvchi tomonidan eshitgan so'zlar yordamida javob beradigan savollarga bosqichma-bosqich o'tish bor. Talabalar so'zni ko'p marta eshitmaguncha faol ishlatishlari kutilmaydi.

Diagrammalar, rasmlar, reklamalar va boshqa real narsalar savollar uchun asosiy nuqta bo'lib xizmat qiladi va o'quvchilarning malakasi imkon bersa, suhbat sinf a'zolariga o'tadi. "O'zlashtirish faoliyati" - til shaklidan ko'ra mazmunli muloqotga e'tibor qaratadiganlar - ta'kidlangan. Juftlik yoki guruh ishi, keyin esa butun sinf bo'ylab muhokama qilinishi mumkin

o'qituvchi.

Krashen va Terrell tomonidan tavsiya etilgan texnikalar ko'pincha boshqa usullardan olingan va Tabiiy yondashuv nazariyasi talablariga javob berish uchun moslashtirilgan. Bularga Total Physical Response-dan buyruqqa asoslangan harakatlar kiradi; Savol va javoblarni aniqlash uchun mimika, imo-ishora va kontekst qo'llaniladigan to'g'ridan-to'g'ri usul faoliyati; va hatto vaziyatga asoslangan tuzilmalar va naqshlarning amaliyoti. Guruhdagi ish faoliyati ko'pincha kommunikativ tilni o'rgatishda qo'llaniladigan harakatlar bilan bir xil bo'lib, bu erda vazifani bajarish uchun ma'lumot almashishga urg'u beriladi. Tabiiy yondoshuvdan foydalanish uchun tavsiya etilgan protseduralar va texnikalar haqida yangi narsa yo'q. Tasodifiy kuzatuvchi o'zi kuzatadigan sinf texnikasi asosidagi falsafani bilmasligi mumkin. Tabiiy yondoshuvni tavsiflovchi narsa tushunarli kiritish va kirishni tushunishga ishora qiluvchi sinf muhitini ta'minlash, o'quvchilarning tashvishlarini kamaytirish va o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini maksimal darajada oshirishga qaratilgan usul doirasida tanish usullardan foydalanishdir.

O'quvchilarning

rollari Tabiiy yondashuvda o'quvchilar tilni odatiy ma'noda o'rganishga urinmasliklari kerakligi haqidagi asosiy taxmin mavjud. Ma'noli muloqotni o'z ichiga olgan faoliyatda ular qanchalik o'zlarini yo'qotishi mumkinligi, ular boshdan kechiradigan o'zlashtirish miqdori va turini va oxir-oqibatda ravonlikni namoyon etishini aniqlaydi. Tilni qabul qiluvchi tushunarli kiritish protsessori sifatida qaraladi. Qabul qiluvchiga uning hozirgi malaka darajasidan biroz yuqori bo'lgan va kontekst va ekstralingvistik ma'lumotlardan faol foydalanish orqali ushbu kirish ma'nosini belgilashga qodir bo'lgan kirish e'tiroz bildiradi.

O'quvchilarning rollari ularning til rivojlanishi bosqichiga qarab o'zgarib turadi. Ushbu o'zgaruvchan rollarning markazida o'quvchining qachon gapirish, nima haqida gapirish va nutqda qanday lingvistik iboralarni qo'llash to'g'risidagi qarorlari kiradi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tabiiy yondashuv 187 Ishlab

chiqarishdan oldingi bosqichda o'quvchilar "maqsadli tilda javob bermasdan til faoliyatida ishtirok etadilar" (Krashen va Terrell 1983: 76). Masalan, talabalar jismoniy buyruqlarni bajarishlari, o'qituvchining tavsifidan talabalar hamkasblarini aniqlashlari, rasmlarga ishora qilishlari va hokazo.

Dastlabki *ishlab chiqarish bosqichida* o'quvchilar yoki-yoki savollarga javob beradilar, bir so'z va qisqa iboralardan foydalanadilar, jadvallarni to'ldiradilar va qat'iy suhbat shakllaridan foydalanadilar (masalan, qandaymisiz? Ismingiz nima?).

Nutqning paydo bo'lishi bosqichida talabalar o'zlarini rolli o'yinlar va o'yinlarga jalb qiladilar, shaxsiy ma'lumotlar va fikrlarni o'z hissalarini qo'shadilar va guruhdagi muammolarni hal qilishda qatnashadilar.

"Tabiiy yondashuv" sinfida o'quvchilar to'rt xil mas'uliyatga ega: 1. O'zlashtirish faoliyati

ularning ehtiyojlariga eng mos mavzu va vaziyatlarga e'tibor qaratishi uchun ularning aniq maqsadlari haqida ma'lumot berib.

2. Tushunarli kiritishni ta'minlashda faol ishtirok eting. Ular kirishni tartibga solish uchun suhbatni boshqarish usullarini o'rganishlari va ulardan foydalanishlari kerak.

3. Nutqni qachon ishlab chiqarishni boshlash va qachon yangilash kerakligini hal qiling.

4. O'quv mashqlari (ya'ni, grammatikani o'rganish) dasturning bir qismi bo'lishi kerak bo'lgan hollarda, o'qituvchi bilan birgalikda ularga ajratiladigan nisbiy vaqtni aniqlang va, ehtimol, ularni mustaqil ravishda yakunlang va tuzating.

Talabalar boshqa o'quvchilar bilan muloqot qilish faoliyatida ishtirok etishlari kutiladi. Aloqa faoliyati ta'minlash uchun ko'rinadi-da

Tabiiy amaliyot va affektiv filtrni pasaytiradigan do'stlik tuyg'usini yaratish uchun ular o'quvchilarga I + 1 darajasida yaxshi shakllangan va tushunarli ma'lumotlarni taqdim eta olmasligi mumkin. Krashen va Terrell bu kamchiliklar haqida ogohlantiradilar, ammo ularni yaxshilash uchun vositalarni taklif qilmaydilar.

O'qituvchi rollari

Tabiiy yondashuv o'qituvchisi uchta asosiy rolga ega. Birinchidan, o'qituvchi maqsadli tilda tushunarli kiritishning asosiy manbai hisoblanadi. "Sinf vaqti birinchi navbatda o'zlashtirish uchun kiritilgan ma'lumotlarni taqdim etishga bag'ishlangan" va o'qituvchi bu kirishning asosiy generatoridir. Ushbu rolda o'qituvchidan talabalarga kiritilgan ma'lumotlarni izohlashda yordam berish uchun ko'plab nolingvistik maslahatlarni taqdim etish bilan birga doimiy ravishda til kiritish oqimini yaratish talab etiladi. Tabiiy yondashuv ko'plab zamonaviy kommunikativ usullarga qaraganda o'qituvchidan ko'proq markaziy rolni talab qiladi.

Ikkinchidan, tabiiy yondashuv o'qituvchisi sinfda qiziqarli, do'stona muhit yaratadi va unda past ta'sirchan filtr mavjud.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 188

ta'lim. Bunga qisman "Tabiiy yondashish" metodlari orqali erishiladi, chunki ular tayyor bo'lgunga qadar o'quvchilardan nutqni talab qilmaslik, o'quvchilarning xatolarini tuzatmaslik, o'quvchilarga yuqori qiziqish uyg'otadigan mavzuni taqdim etish.

Nihoyat, o'qituvchi turli guruhlar hajmi, mazmuni va kontekstlarini o'z ichiga olgan sinfdagi tadbirlarning boy aralashmasini tanlashi va boshqarishi kerak.

O'qituvchi materiallarni to'plash va ulardan foydalanishni loyihalash uchun mas'ul hisoblanadi. Krashen va Terrellning so'zlariga ko'ra, bu materiallar nafaqat o'qituvchining idrokiga, balki talabalarning talablari va qiziqishlariga asoslanadi.

Boshqa noortodoksal ta'lim tizimlarida bo'lgani kabi, "Tabiiy yondashuv" o'qituvchisi o'quvchilarga metodning taxminlari, tashkil etilishi va taxminlarini aniq va ishonchli tarzda etkazish uchun alohida mas'uliyatga ega, chunki bu ko'p hollarda talabalarning til o'rganish va o'qitish qanday bo'lishi kerakligi haqidagi fikrlarini buzadi.

O'quv materiallarining o'rni Tabiiy

yondashuvdagi materiallarning asosiy maqsadi "etib oluvchiga tushunish va shu orqali egallashga yordam beradigan ekstralingvistik kontekstni" taqdim etish orqali sinfdagi faoliyatini imkon qadar mazmunli qilishdir.

(Krashen va Terrell 1983: 55), sinfdagi faoliyatni haqiqiy dunyo bilan bog'lash va o'quvchilar o'rtasida haqiqiy muloqotni rivojlantirish orqali. Materiallar darsliklardan ko'ra real dunyodan olingan. Materiallarning asosiy maqsadi tushunish va muloqotni rivojlantirishdir.

Rasmlar va boshqa ko'rgazmali qurollar muhim ahamiyatga ega, chunki ular muloqot uchun tarkibni ta'minlaydi. Ular sinfda katta lug'atni o'zlashtirishga yordam beradi. Boshqa tavsiya etilgan materiallar, agar kursga o'qish komponenti kiritilgan bo'lsa, jadvallar, broshyuralar, reklamalar, xaritalar va talabalar uchun mos darajadagi kitoblarni o'z ichiga oladi.

O'yinlar, umuman olganda, foydali sinf materiallari sifatida qaraladi, chunki "o'yinlar o'z tabiatiga ko'ra o'quvchilarni nima qilayotganiga qaratadi va tildan maqsad sifatida emas, balki maqsadga erishish vositasi sifatida foydalanadi" (Terrell 1982: 121). Materiallarni tanlash, ko'paytirish va to'plash "Tabiiy yondashuv" o'qituvchisiga katta yuklaydi.

Krashen va Terrell mavzular va vaziyatlarning o'quv dasturini taklif qilganligi sababli, tabiiy yondashuv tomonidan tavsiya etilgan mavzular va vaziyatlarning "o'quv rejasi" atrofida qurilgan o'qituvchilar taqdimotlarini to'ldirish uchun materiallar to'plamlari nashr etilishi mumkin.

Protsedura Biz

ko'rdikki, tabiiy yondashuv texnika va faoliyatni turli xil usul manbalaridan erkin qabul qiladi va ularni faqat tavsiya etilgan maqsadlarda innovatsion deb hisoblash mumkin.

Tabiiy yondashuv 189

ulardan foydalanish usullari. Krashen va Terrell (1983) keng ko'lamli faoliyat turlaridan foydalanish bo'yicha takliflar beradi, ularning barchasi vaziyatli tilni o'rgatish, kommunikativ tilni o'rgatish va ushbu kitobda muhokama qilingan boshqa usullarning tanish komponentlari hisoblanadi. Tabiiy yondashuvning protsessual jihatlarini ko'rsatish uchun biz tabiiy yondashuv sinfida javoblar yoki maqsadli tilda minimal javoblar ishlab chiqarishni talab qilmasdan, tushunarli ma'lumotlarni taqdim etish uchun bunday tadbirlardan qanday foydalanish kerakligiga misollar keltiramiz.

1. TPR [Total Physical Response] buyruqlari bilan boshlang. Avvaliga buyruqlar juda oddiy: "Tur, orqaga o'gir, o'ng qo'lingni ko'tar."
2. TPR dan tana a'zolarining nomlarini o'rgatish, raqamlar va ketma-ketlikni kiritish uchun foydalaning. "O'ng qo'lingizni boshingizga qo'ying, ikkala qo'lingizni yelkangizga qo'ying, avval burningizga teging, so'ngra o'rnidan turing va uch marta o'ng tomonga buriling" va hokazo.
3. Sinfidagi atamalar va rekvizitlarni buyruqlarga kiriting. "Qalamni olib, kitobning ostiga qo'ying, devorga teging, eshik oldiga boring va uch marta taqillating." Sinfga olib kelinishi mumkin bo'lgan har qanday element kiritilishi mumkin. "Plastinkani olib, patnisga qo'ying. Yashil adyolni Larriga olib boring. Sovunni olib, yashil bluzka kiygan ayolga olib boring".
4. Sinf a'zolarini nomlari bilan aniqlash uchun jismoniy xususiyatlar va kiyim nomlaridan foydalaning. O'qituvchi asosiy so'zlarning ma'nosini aniq qilish uchun kontekst va elementlarning o'zidan foydalanadi: soch, uzun, qisqa va hokazo. Keyin talaba tavsiflanadi. "Isming nima?" (talaba tanlash). "Sinf. Barbaraga qarang. Uning uzun jigarrang sochlari bor. Sochlari uzun va jigarrang. Sochlari qisqa emas. Bu uzoq." (Tushunishni ta'minlash uchun mimika, ishora va kontekstdan foydalanish.) "Uzoq jigarrang sochli talabaning ismi nima?" (Barbara) "Qisqa sariq sochli ayolning ismi nima?" kabi savollar. yoki "Qisqa jigarrang sochli va ko'zoynakli odamning yonida o'tirgan talabaning ismi nima?" kalit so'zlarga, imo-ishoralarga va kontekstga rioya qilish orqali tushunish juda oson va ular o'quvchilardan faqat o'quvchining ismini eslab qolishlarini talab qiladilar. "Kim sariq ko'ylak kiygan? Kim jigarrang ko'ylak kiygan?"

5. Yangi lug'at bilan tanishtirish va javob sifatida faqat talaba ismlarini talab qiladigan mashg'ulotlarni davom ettirish uchun ko'rgazmali materiallardan, odatda jurnal rasmlaridan foydalaning. O'qituvchi rasmlarni bir vaqtning o'zida butun sinfga tanishtiradi, odatda rasmdagi bitta element yoki faoliyatga e'tibor beradi. U rasm haqida gapirganda birdan beshgacha yangi so'zlarni kiritishi mumkin. Keyin u rasmni sinfdagi ma'lum bir o'quvchiga uzatadi. Talabalarining vazifasi talabaning ismini ma'lum bir rasm bilan eslab qolishdir. Masalan, "Tomda yelkanli qayiqning surati bor. Joanda esa televizor tomosha qilayotgan oilaning surati bor" va boshqalar. O'qituvchi "Kimda yelkanli qayiq surati bor? Syuzan yoki Tomda plyajdagi odamlarning surati bormi?" kabi savollarni so'raydi. Shunga qaramay, talabalar faqat nom ko'rsatishlari kerak

javob.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 190 6.

Rasmlardan foydalanishni TPR bilan birlashtirish. "Jim, qizning iti bilan suratini topib, pushti bluzkali ayolga bering."

7. Rasmlar bo'yicha kuzatishlarni buyruqlar va shartlar bilan birlashtiring.

"Agar sizning rasmingizda ayol bo'lsa, o'rningizdan turing, agar rasmingizda ko'k narsa bo'lsa, o'ng yelkangizga teging."

8. Bir nechta rasmlardan foydalanib, o'quvchilardan tasvirlanayotgan rasmni ko'rsatishlarini so'rang.

1-rasm. "Bu rasmda bir nechta odam bor. Biri otasi, ikkinchisi qizi. Ular nima qilishyapti? Ovqat pishirishmoqda. Ular gamburger pishirmoqda". 2-rasm. "Bu rasmda ikkita erkak bor.

Ular yosh. Ular boks bilan shug'ullanadi". 3-rasm (Krashen va Terrell 1983: 75–77)

...

Ushbu faoliyatning barchasida o'qituvchi asosiy lug'at elementlaridan, mos imo-ishoralardan, kontekstdan, takrorlashdan va so'zning tushunarligini ta'minlashdan foydalangan holda doimiy ravishda "tushuniladigan kirish" oqimini saqlaydi.

kiritish.

Xulosa Tabiiy

yondashuv o'quvchilarning birinchi va ikkinchi tillarni norasmiy sharoitlarda qanday egallashini kuzatish va izohlashga asoslangan til o'rgatish usullari an'analariga tegishli. Bunday usullar o'qitishning zaruriy sharti sifatida tilning rasmiy (grammatik) tashkil etilishini rad etadi. Ular Nyumark va Reybelning fikriga ko'ra, "katta odamni grammatik jihatdan tartibga solinmagan materiallardan samarali o'rgatish mumkin" va bunday yondashuv haqiqatan ham " biz biladigan yagona o'rganish jarayoni tilni ona tili darajasida o'zlashtirishga olib keladi" (1968: 153). Tabiiy yondashuvda tushunish va mazmunli muloqotga e'tibor, shuningdek, to'g'ri turdagi tushunarli ma'lumotlarni taqdim etish sinfda ikkinchi va chet tillarini muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur va etarli shart-sharoitlarni ta'minlaydi. Bu turli xil mavjud manbalardan olingan texnikalarni birlashtirish va moslashtirish uchun yangi asosga olib keldi. Kommunikativ tilni o'rgatish singari, tabiiy yondashuv ham o'z protseduralarida inqilobiy emas, balki evolyutsion xususiyatga ega. Uning o'ziga xoslikka bo'lgan eng katta da'vosi qo'llanayotgan usullarda emas, balki grammatik jihatdan mukammal so'zlar va jummalarni ishlab chiqarishdan ko'ra, tushunarli va mazmunli amaliy faoliyatga urg'u beradigan usulda foydalanishdadir.

Bibliografiya va keyingi o'qish Baltra, A. 1992.

An'anani buzish haqida: Terrellning tabiiy yondashuvining ahamiyati. *Kanada zamonaviy tili sharhi* 49(3): 565–593.

Bern, J. 1990. Tabiiy yondashuv bilan malaka oshirish uchun o'qitishni taqqoslash: protsedura, dizayn va yondashuv. *Hispania* 73(4): 147–153.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019>

Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tabiiy yondashuv 191 Braun, JM

va A. Palmer. 1988. *Tinglash yondashuvi: Krashenning kirish gipotezasini qo'llash usullari va materiallari*. Xarlou, Buyuk Britaniya: Longman.

Cole, R. 1931. *Zamonaviy xorijiy tillar va ularni o'qitish*. Nyu-York: Appleton-Century-Krofts.

Ellis, R. 1997. *Ikkinchi tilni egallash*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Gregg, K. 1984. Krashenning monitori va Okkamning ustarasi. *Amaliy tilshunoslik* 5(2): 79–100.

Hashemipor, P., R. Maldonado va M. van Naerssen (tahrirlar). 1995. *Til o'rganish va ispan tilshunosligi bo'yicha tadqiqotlar: Tracy D. Terrell sharafiga Festschrift*. Nyu-York: MakGrou-Xill.

Krashen, S. 1981. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish va ikkinchi tilni o'rganish*.

Oksford: Pergamon.

Krashen, S. 1982. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish tamoyillari va amaliyotlari*.

Oksford: Pergamon

Krashen. S. 1985. *Kirish gipotezasi: muammolar va oqibatlari*. London: Longman.

Krashen, S. 1989. Biz o'qish orqali lug'at va imloga ega bo'lamiz: Kirish gipotezasi uchun qo'shimcha dalillar. *Zamonaviy tillar jurnali*. 73(4): 440–464.

Krashen, S. 1992. *Til ta'limi asoslari*. Beverli Hills, Kaliforniya: Laredo.

Krashen, S. 1993. Bepul ixtiyoriy o'qish uchun ish. *Kanada zamonaviy tili sharhi* 50(1): 72–82.

Krashen, S. 1996. Tor tinglash uchun ish. *Tizim* 24(1): 97–100.

Krashen, S. 1997. Tushunish gipotezasi: So'nggi dalillar. *Ingliz tili o'qituvchilari jurnali* (Isroil). 51: 17–29.

Krashen, S. 1996. Ingliz tilining chet tili sifatidagi tamoyillari. *Ingliz tili o'qituvchilari jurnali* (Isroil) 49: 11–19.

Krashen, S. va T. Terrell. 1983. *Tabiiy yondashuv: sinfda tilni o'zlashtirish*. Oksford: Pergamon.

McLaughlin, B. 1978. Monitor modeli: Ba'zi uslubiy mulohazalar.

Til o'rganish 28(2): 309–332.

Nyumark, L. va DA Reibel. 1968. Til o'rganishda zaruriyat va yetarlilik. *Amaliy tilshunoslikning xalqaro sharhi* 6(2): 145–164.

Rivers, W. 1981. *Chet tillarini o'rgatish*. 2-nashr. Chikago: Chikago universiteti matbuoti.

Skehan, P. 1998. *Til o'rganishga kognitiv yondashuv*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Stevick, EW 1976. *Xotira, ma'no va usul: tilni o'rganish bo'yicha ba'zi psixologik nuqtai nazarlar*.

Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Terrell, TD 1977. Ikkinchi tilni o'zlashtirish va o'rganishga tabiiy yondashuv.

Zamonaviy til jurnali 61: 325–336.

Terrell, TD 1981. Ikki tilli ta'limda tabiiy yondashuv. XONIM. Kaliforniya Ikki tilli ta'lim idorasi.

Terrell, TD 1982. Til o'qitishga tabiiy yondashuv: Yangilanish.

Zamonaviy til jurnali 66: 121–132.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:21 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.019> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodjers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 16-bob

- Tillarni hamkorlikda o'rganish 192-203-bob

DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511026702)

[CBO9780511026702](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511026702) Cambridge University Press19 .

16 Kooperativ tilni o'rganish foni . Tilni

hamkorlikda

o'rganish (CLL) hamkorlikda o'rganish (CL) deb ham ataladigan umumiy ta'lim yondashuvining bir qismidir. Kooperativ ta'lim - bu sinfda o'quvchilarning juftliklari va kichik guruhlar ishtirokidagi hamkorlik faoliyatidan maksimal darajada foydalanadigan o'qitishga yondashuv.

U quyidagicha ta'riflangan:

Hamkorlikdagi ta'lim - bu guruhlardagi o'quvchilar o'rtasida ijtimoiy tuzilgan ma'lumotlar almashinuviga bog'liq bo'lgan va har bir o'quvchi o'z bilimi uchun javobgar bo'ladigan va boshqalarning o'rganishini oshirishga turtki bo'ladigan tarzda tashkil etilgan guruhli ta'lim faoliyati. (Olsen va Kagan 1992: 8)

Kooperativ ta'limning o'zaro repetitorlik va tengdoshlar monitoringi bo'yicha takliflarida yuzlab yillar va undan ham uzoqroq vaqtga borib taqaladigan o'zgarishlar mavjud. Yigirmanchi asrning boshlarida amerikalik o'qituvchi Jon Dyui odatda muntazam va tizimli asosda muntazam sinflarda o'rganish bo'yicha hamkorlikni o'rnatish g'oyasini ilgari surgan (Rodgers 1988). U 1960 va 1970 yillarda Qo'shma Shtatlarda davlat maktablarining majburiy integratsiyasiga javob sifatida kengroq targ'ib qilingan va ishlab chiqilgan va o'sha paytdan beri sezilarli darajada takomillashtirildi va rivojlandi. O'qituvchilar sinfda o'qitishning an'anaviy modellari o'qituvchi tomonidan qo'llab-quvvatlangani, hamkorlik o'rniga raqobatni kuchaytirganligi va ko'pchilik talabalarni qo'llab-quvvatlaganidan xavotirda edilar. Ular ozchilikdagi talabalar bunday o'quv muhitida yuqori natijalarga erishgan talabalardan orqada qolishi mumkinligiga ishonishdi. Ushbu kontekstda hamkorlikda o'qitish quyidagilarni amalga oshirishga intildi: - barcha o'quvchilarning, shu jumladan iqtidorli yoki akademik nogironligi bo'lgan talabalarning yutuqlarini oshirish - o'qituvchiga talabalar o'rtasida ijobiy munosabatlar o'rnatishga yordam berish - o'quvchilarga sog'lom ijtimoiy, psixologik va kognitiv rivojlanish uchun zarur bo'lgan tajribalarni berish - ko'pchilik sinflar va maktablarning raqobatbardosh tashkiliy tuzilmasini jamoaviy, yuqori samarali tashkiliy tuzilma bilan almashtirish.

(Jonson, Jonson va Xolubek 1994: 2)

Tilni hamkorlikda o'rganish 193 Ikkinchi tilni

o'qitishda CL (bu erda u ko'pincha hamkorlikda til o'rganish - CLL deb ataladi) sinfda kommunikativ o'zaro ta'sirni rivojlantirish usuli sifatida qabul qilingan va kommunikativ tilni o'qitish tamoyillarining kengaytmasi sifatida ko'riladi. Bu o'qituvchi tomonidan qo'llaniladigan sinf usullariga nisbatan afzalliklarni taqdim etish uchun o'tkaziladigan o'qitishning o'quvchiga yo'naltirilgan yondashuvi sifatida qaraladi. Til o'qitishda uning maqsadlari quyidagilardan iborat: – interfaol juftlik va guruh faoliyati yordamida ikkinchi tilni tabiiy ravishda o'zlashtirish imkoniyatlarini ta'minlash – o'qituvchilarga ushbu maqsadga erishish imkonini beradigan metodologiyani ta'minlash va turli o'quv dasturlarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan metodologiyani taqdim etish (masalan, kontentga asoslangan, chet tili kabinetlari; asosiy oqim) – tilning alohida tuzilmalari, kommunikativ funksiyalari va interaktiv funksiyalari orqali diqqatni jamlash imkonini beradi. o'quvchilarga muvaffaqiyatli ta'lim va muloqot strategiyalarini ishlab chiqish imkoniyatlarini taqdim etish - o'quvchilar motivatsiyasini oshirish va o'quvchilarning

stressini kamaytirish va ijobiy ta'sirchan sinf iqlimini yaratish uchun CLL umumiy ta'limni ham, ikkinchi va chet tillarini o'qitishni ham kesib o'tadigan yondashuvdir.

Tilning

yondashuv nazariyasi

Biz 2-bobda til tuzilishining "Interaktiv" ko'rinishini bayon qildik.

Tilni hamkorlikda o'rganish til va til o'rganishning interfaol/kooperativ tabiati haqidagi ba'zi bir asosiy asoslarga asoslanadi va bu asoslarga bir necha usulda asoslanadi.

1-premise bolalar tiliga oid kitobning nomini aks ettiradi, " *Gaplashish uchun tug'ilgan*" (Haftalar 1979). Muallif (ko'plab boshqalar bilan birga) "normal muhitda o'sayotgan barcha oddiy bolalar gapirishni o'rganadi. Biz gapirish uchun tug'ilganmiz ... biz o'zimizni gapirishga dasturlashtirilgan deb o'ylashimiz mumkin ... odatda muloqot tilning asosiy maqsadi deb hisoblanadi" (Weeks 1979: 1).

2-premise shundan iboratki, aksariyat nutq/nutq suhbat sifatida tashkil etilgan. "Odamlar hayotining katta qismini suhbatda o'tkazadilar va ularning ko'pchiligi uchun suhbat ularning eng muhim va qiziqarli faoliyatidan biridir" (Richards va Schmidt 1983: 117).

3-premise shundan iboratki, suhbat ma'lum bir kelishilgan hamkorlik qoidalari yoki "maksimlar" to'plamiga muvofiq ishlaydi (Grice 1975).

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 194 4-

boshqa shundan iboratki, inson bu kooperativ maksimlar o'z ona tilida qanday amalga oshirilishini tasodifiy, kundalik muloqot orqali o'rganadi.

5-premise shundan iboratki, kooperativ tuzilgan o'zaro faoliyatda ishtirok etish orqali maksimallar ikkinchi tilda qanday amalga oshirilishini o'rganadi. Bu suhbat sinfida talabalarni sinchkovlik bilan tayyorlaydigan, sinfdagi tartiblarning stereotiplarini muntazam ravishda buzadigan va ularga demokratik va mustaqil ravishda o'zaro munosabatlarni boshlash imkonini beradigan progressiv format yoki strategiyalarni ketma-ketligini qo'llashni o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv orqali talabalar bosqichma-bosqich, funksional o'zaro ta'sir qilish usullarini o'rganadilar, bir vaqtning o'zida guruh ruhi yoki ishonchi shakllanadi. (Kristison va Bassano 1981: xvi).

Ikkinchi tilni o'rganishni ushbu shartlarga muvofiq, aniq yoki bilvosita tashkil etishga harakat qiladigan amaliyotlar birgalikda tilni o'rganish deb nomlanadi. Ilovalarida CLL ikkalasini ham qo'llab-quvvatlash uchun ishlatiladi

tizimli va funktsional modellar, shuningdek, tilning o'zaro ta'sir modellari, chunki CLL faoliyati til shakliga e'tibor qaratish, shuningdek, muayyan til funktsiyalarini mashq qilish uchun ishlatilishi mumkin.

Ta'lim nazariyasi

Hamkorlikdagi ta'lim tarafdorlari rivojlanish psixologlari Jan Piaget (masalan, 1965) va Lev Vygotskiyning (masalan, 1962) nazariy ishlariga tayanadilar, ularning ikkalasi ham ta'limda ijtimoiy o'zaro ta'sirning markaziy rolini ta'kidlaydilar. Yuqorida aytib o'tganimizdek, CLLning asosiy sharti o'quvchilar ijtimoiy yoki pedagogik jihatdan tuzilgan vaziyatlarda suhbatlashish orqali tilda kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishdir. CLL himoyachilari yangi tilda suhbatlashishda tegishli qoidalar va amaliyotlarni o'rganish uchun maqbul deb hisoblangan ba'zi interaktiv tuzilmalarni taklif qilishdi.

CLL shuningdek, har qanday turdagi o'rganish uchun markaziy bo'lgan o'quvchilarning tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga intiladi. Ba'zi mualliflar hatto tanqidiy fikrlashni o'qish, yozish, tinglash va gapirishning asosiy til qobiliyatlari bilan bir xil darajaga ko'tarishgan (Kagan 1992). CLL tarafdorlari tomonidan qabul qilingan tanqidiy fikrlashni o'rgatishning integratsiyalashuviga bir yondashuv " *Savollar matritsasi*" deb ataladi (Wiederhold 1995).

Wiederhold o'quvchilarni muqobil savollarning chuqurroq qatorini so'rash va ularga javob berishga undaydigan matritsaga asoslangan hamkorlik faoliyati batareyasini ishlab chiqdi. Bunday tadbirlar tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga yordam beradi, deb ishoniladi. (Matrisa Bloom [1956] tomonidan ishlab chiqilgan taniqli Ta'lim maqsadlari taksonomiyasiga asoslangan bo'lib, u ma'lumotni oddiy eslab qolishdan tortib kontseptual mulohazalar shakllantirishgacha bo'lgan o'quv maqsadlari ierarxiasini nazarda tutadi.) Kagan va boshqa CL nazariyotchilari bu asosni hamkorlikda o'rganish uchun asosiy o'rganish nazariyasi sifatida qabul qilishgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Cooperative Language Learning 195

Cooperative Learning-dagi *kooperativ* so'zi CLL ning yana bir muhim jihatini

ta'kidlaydi: u o'rganishda raqobatni emas, balki hamkorlikni rivojlantiruvchi sinflarni rivojlantirishga intiladi. Umumiy ta'lim sohasida CLL tarafdorlari ta'limni rivojlantirishda hamkorlikning afzalliklarini ta'kidlaydilar: hamkorlik umumiy maqsadlarga erishish uchun

birgalikda ishlaydi. Hamkorlik sharoitida odamlar o'zlari va boshqa barcha guruh a'zolari uchun foydali natijalarni qidiradilar. Kooperativ ta'lim - bu o'quvchilarning o'zlari va bir-birining o'rganishini maksimal darajada oshirish uchun birgalikda ishlaydigan kichik guruhlardan foydalanish. Bu talabalar "A" bahosi kabi akademik maqsadga erishish uchun bir-biriga qarshi ishlaydigan raqobatbardosh ta'limdan farqli o'laroq bo'lishi mumkin.

(Jonson va boshqalar, 1994: 4)

Ikkinchi tilni o'qitish nuqtai nazaridan McGroarty (1989) CLL sinflarida ESL talabalari uchun oltita o'rganish afzalliklarini taklif qiladi: 1. har xil turdagi o'zaro ta'sirlar orqali ikkinchi til amaliyotining ko'payishi va xilma-xilligi 2.

kognitiv rivojlanish va til

ko'nikmalarini oshirishni qo'llab-quvvatlovchi usullarda tilni rivojlantirish yoki foydalanish imkoniyati 3. tilni turli xil o'quv materiallari

bilan integratsiya qilish imkoniyatlari. shuningdek, kontseptsiyani o'rganish

5. o'qituvchilarning yangi kasbiy ko'nikmalarni, xususan, muloqotga urg'u

berishni o'zlashtirish erkinligi 6. talabalarining bir-

birlari uchun manba sifatida harakat qilishlari va shu bilan ularning

o'rganishlarida faolroq rol o'ynashlari

uchun imkoniyatlar **Dizayn** maqsadlari CLL raqobat emas, balki

hamkorlikni rivojlantirish, tanqidiy fikrlash

qobiliyatlarini

rivojlantirish va ijtimoiy jihatdan tuzilgan o'zaro ta'sir faoliyati orqali

kommunikativ kompetentsiyani rivojlantirishga qaratilgan yondashuvdir.

Bularni CLL ning umumiy maqsadlari deb hisoblash mumkin. Aniqroq maqsadlar qo'llanilgan kontekstdan kelib chiqadi.

CLL o'quv dasturi

til o'quv dasturining biron bir shaklini o'z ichiga olmaydi, chunki o'quv dasturining turli yo'nalishlaridagi faoliyatni hamkorlikda o'rganish orqali o'rgatish mumkin. Shunday qilib, biz CLL-ni kontent sinflarini, ESP, to'rtta ko'nikma, grammatika, talaffuz va lug'atni o'rgatishda qo'llaniladigan topamiz. Nima

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 196

ta'riflaydiki, CLL o'qituvchi tomonidan o'qitishga muqobil ravishda o'qitishda guruhga asoslangan protseduralardan tizimli va ehtiyotkorlik bilan rejalashtirilgan foydalanishdir.

Ta'lim va o'qitish faoliyati turlari Jonson va boshqalar,

(1994: 4-5) hamkorlikdagi o'quv guruhlarining uchta turini tavsiflaydi.

1. *Rasmiy hamkorlikda o'qitish guruhlari.* Ular bir sinf davridan bir necha haftagacha davom etadi. Bular ma'lum bir vazifa uchun tuzilgan va umumiy ta'lim maqsadlariga erishish uchun talabalarni birgalikda ishlashni o'z ichiga oladi.
2. *Norasmiy hamkorlikdagi o'quv guruhlari.* Bular bir necha daqiqadan darsgacha davom etadigan maxsus guruhlar bo'lib, o'quvchilar diqqatini jamlash yoki bevosita o'qitish jarayonida o'rganishni osonlashtirish uchun foydalaniladi.
3. *Kooperativ tayanch guruhlari.* Bular uzoq muddatli bo'lib, kamida bir yil davom etadi va barqaror a'zolikka ega heterojen o'quv guruhlaridan iborat bo'lib, ularning asosiy maqsadi a'zolarga akademik muvaffaqiyatga erishishlari uchun bir-birlarini qo'llab-quvvatlash, yordam berish, rag'batlantirish va yordam berishga imkon berishdir.

CL muvaffaqiyati hal qiluvchi darajada guruh ishining tabiati va tashkil etilishiga bog'liq. Buning uchun o'quvchilar bir-biri bilan o'zaro munosabatda bo'lishlari va bir-birlarining bilimlarini oshirishga undashlari uchun puxta ishlab chiqilgan o'rganishning tizimli dasturi talab qilinadi. Olsen va Kagan (1992) CLda muvaffaqiyatli guruhga asoslangan ta'limning quyidagi asosiy elementlarini taklif qiladilar: - Ijobiy o'zaro bog'liqlik - Guruhni shakllantirish - Individual javobgarlik - Ijtimoiy ko'nikmalar - Struktura va tuzilmalar

Ijobiy o'zaro

bog'liqlik guruh a'zolari bir a'zoga

yordam beradigan narsa hammaga yordam berishini va bir a'zoga zarar keltiradigan narsa hammaga zarar etkazishini his qilganda yuzaga keladi. U CL vazifalarining tuzilishi va guruh ichida o'zaro yordam ruhini shakllantirish orqali yaratiladi. Misol uchun, bir guruh insho kabi bitta mahsulotni ishlab chiqishi mumkin yoki guruh a'zolari uchun ballar o'rtacha hisoblanishi mumkin.

Guruhning shakllanishi ijobiy o'zaro bog'liqlikni yaratishning muhim omilidir.

Guruhlarni tashkil etishda ishtirok etuvchi omillarga

quyidagilar kiradi: – guruhning kattaligi haqida qaror qabul qilish: Bu ular bajarishi kerak bo'lgan vazifalarga, o'quvchilarning yoshiga va dars vaqtiga bog'liq bo'ladi.

Odatda guruh kattaligi ikkidan to'rtgacha. -

talabalarni guruhlariga ajratish: Guruhlar o'qituvchi tomonidan tanlangan, tasodifiy,

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tillarni hamkorlikda o'rganish 197 yoki

talaba tomonidan tanlanadi, garchi o'ymishda erishgan yutuqlari, etnik kelib chiqishi yoki jinsi kabi o'zgaruvchilar bo'yicha heterojen bo'lgan guruhlarni yaratish uchun odatdagi rejim sifatida o'qituvchi tomonidan tanlanishi tavsiya etiladi. - talabalarning guruhlardagi rollari: Har bir guruh a'zosi shovqin monitori, navbatchi monitor, magnitafon yoki umumlashtiruvchi kabi guruhda o'ziga xos rol o'ynaydi.

Individual javobgarlik, masalan, har bir talabaga o'z bahosini qo'yish orqali ham guruh, ham individual ishlashni o'z ichiga oladi.

jamo'a loyihasining bir qismi yoki talabani butun sinf, guruh a'zolari yoki boshqa guruh bilan bo'lishish uchun tasodifiy chaqirish orqali.

Ijtimoiy ko'nikmalar o'quvchilarning jamoadoshlari sifatida bir-birlari bilan o'zaro munosabatini belgilaydi. Muvaffaqiyatli o'zaro ta'sirni ta'minlash uchun odatda ijtimoiy ko'nikmalar bo'yicha aniq ko'rsatmalar talab qilinadi.

Strukturalash va tuzilmalar o'quvchilarning o'zaro ta'sirini tashkil qilish usullarini va talabalarning o'zaro ta'sir qilish usullarini anglatadi, masalan, Uch bosqichli suhbat yoki Round Robin (bu bo'limda keyinroq muhokama qilinadi).

CLL bilan ishlatilishi mumkin bo'lgan faoliyat turlarining ko'plab tavsiflari mavjud. Coelho (1992b: 132) hamkorlikdagi ta'lim vazifalarining uchta asosiy turini va ularning o'rganish yo'nalishini tavsiflaydi, ularning har biri juda ko'p farqlarga ega.

1. Umumiy kirishdan jamoaviy amaliyot - ko'nikmalarni rivojlantirish va faktlarni o'zlashtirish -

Barcha

talabalar bir xil material ustida ishlaydi.

- Amaliyot o'qituvchi tomonidan yangi materialning an'anaviy taqdimotiga ergashishi mumkin va shuning uchun o'qituvchilar va/yoki guruh ishiga yangi kelgan talabalar uchun yaxshi boshlanish nuqtasidir.

- Vazifa - guruhdagi har bir kishi savolga javobni bilishiga ishonch hosil qilish va javob qanday olinganligini yoki materialni tushunishini tushuntirishi mumkin. Talabalar o'z jamoasining yaxshi ishlashini istashlari sababli, guruhning istalgan a'zosi ularning barchasi uchun javob berishi va o'z jamoasining javobini tushuntirishi uchun bir-birlariga murabbiylik qiladi va murabbiylik qiladi.

- O'qituvchi savol yoki topshiriqni qabul qilganda, guruhdagi har bir kishi jamoa uchun javob berishga chaqirilishi mumkin.

– Ushbu usul ko'rib chiqish va amaliyot testlari uchun yaxshi; guruh amaliyot testini birgalikda topshiradi, lekin har bir talaba oxir-oqibat topshiriqni bajaradi yoki yakka tartibda test topshiradi.

- Ushbu usul guruhlarning tarkibi beqaror bo'lgan holatlarda samarali bo'ladi (masalan, kattalar dasturlarida). Talabalar har kuni yangi guruhlar tuzishlari mumkin.

2. Jigsaw: farqlangan, lekin oldindan belgilangan kirish - faktlar va fikrlarni baholash va sintez qilish -

har bir guruh a'zosi turli xil

ma'lumotlarni oladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 198 -

Talabalar materialni o'zlashtirish va uni o'qitishga tayyorgarlik ko'rish uchun bir xil bo'limga ega bo'lgan odamlardan tashkil topgan mavzu guruhlariga (ekspert guruhlariga) qayta to'planadi.

– Talabalar o'z ma'lumotlarini bir-birlari bilan bo'lishish uchun uy guruhlariga (Jigso guruhlari) qaytadilar.

- Talabalar muhokama orqali ma'lumotlarni sintez qiladilar.

- Har bir talaba guruh loyihasining bir qismi bo'yicha topshiriq beradi yoki barcha guruh a'zolari tomonidan taqdim etilgan barcha ma'lumotlarning sintezini ko'rsatish uchun test topshiradi.

– Tashkilotning bu usuli ham uy guruhlari, ham mavzu guruhlari uchun jamoaviy faoliyatni, uzoq muddatli guruh ishtirokini va taqdimot usullarini takrorlashni talab qilishi mumkin.

- Bu usul ko'p bosqichli sinfda juda foydali bo'lib, ingliz tilini bilish nuqtai nazaridan ham bir hil, ham heterojen guruhlash imkonini beradi.

– Til o'rgatishdagi axborot-bo'shliq mashg'ulotlari juftlik bilan ishlash shaklidagi jigso faoliyatidir. Hamkorlar boshqa hamkor bilan o'zaro aloqada bo'lish vaqtida etishmayotgan ma'lumotlarga ega bo'lgan ma'lumotlarga (matn, jadvallar, diagrammalar va boshqalar ko'rinishida) ega.

3. Kooperativ loyihalar: talabalar tomonidan tanlangan mavzular/resurslar – kashfiyotni

o'rganish – Har bir guruh

uchun mavzular har xil bo'lishi mumkin.

– Talabalar guruhning har bir a'zosi uchun kichik mavzularni aniqlaydilar.

- Boshqaruv qo'mitasi butun sinf ishini muvofiqlashtirishi mumkin.
 - Talabalar kutubxona ma'lumotnomasi, intervyu, vizual media kabi manbalardan foydalangan holda ma'lumotlarni o'rganadilar.
 - Talabalar guruh taqdimoti uchun o'z ma'lumotlarini sintez qiladilar: og'zaki va/yoki yozma. Har bir guruh a'zosi taqdimotda o'z rolini o'ynaydi.
 - Har bir guruh butun sinfga taqdim etadi.
 - Bu usul individuallashtirish va o'quvchilarning qiziqishlariga ko'proq e'tibor beradi. Har bir talabani topshirig'i o'ziga xosdir.
 - Bu samarali bo'lishi uchun talabalar ko'proq tuzilgan guruh ishi bo'yicha ko'p tajribaga ega bo'lishlari kerak.
- Olsen va Kagan (1992: 88) CLL faoliyatining quyidagi misollarini tasvirlaydi: *Uch bosqichli suhbat*: (1)

Talabalar juftlikda; biri suhbatdosh, ikkinchisi esa suhbatdosh. (2) Talabalar rollarni almashtiradilar. (3) Har biri ikki suhbat davomida o'rganganlarini jamoa a'zosi bilan baham ko'radi.

Davra suhbat: Har bir jamoaga bitta qog'oz va bitta qalam ajratiladi. (1)

Bitta talaba hissa qo'shadi va (2) qog'oz va qalamni chap tomonidagi talabaga uzatadi. (3) Har bir talaba o'z hissasini qo'shadi. Agar og'zaki bajarilsa, struktura Round Robin deb ataladi.

O'ylab ko'ring-juftlashing-baham ko'ring: (1) O'qituvchi savol beradi (odatda konsensus past savol). (2) Talabalar javob haqida o'ylashadi. (3) Talabalar muhokama qiladilar

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tillarni hamkorlikda o'rganish 199

ularning sherik bilan javoblari. (4) Talabalar sherigining javobini sinf bilan baham ko'rishadi.

Yechish-juftlash-baham ko'rish: (1) O'qituvchi muammo qo'yadi (turli strategiyalar bilan hal qilinishi mumkin bo'lgan past konsensus yoki yuqori konsensus elementi). (2) Talabalar yechimlarni yakka tartibda ishlab chiqadilar. (3) Talabalar intervyu yoki Round Robin tuzilmalarida muammoni qanday hal qilganliklarini tushuntiradilar.

Raqamlangan boshlar: (1) Talabalar guruhlariga bo'linadi. (2) O'qituvchi savol beradi (odatda yuqori konsensus). (3) Birgalikda boshlaymiz - talabalar tom ma'noda boshlarini birlashtiradilar va hamma javobni bilishi va tushuntira olishiga ishonch hosil qiladi. (4) O'qituvchi raqamga qo'ng'iroq qiladi va bu raqamga ega bo'lgan talabalar an'anaviy sinfdagi kabi qo'ng'iroq qilish uchun qo'llarini ko'taradilar.

O'quvchi rollari

O'quvchining asosiy roli guruh a'zosi bo'lib, u boshqa guruh a'zolari bilan birgalikda vazifalarni bajarishi kerak. Talabalar jamoada ishlash ko'nikmalarini o'rganishlari kerak.

O'quvchilar, shuningdek, o'z ta'limlarining direktorlaridir.

Ularga o'z ta'limini rejalashtirish, nazorat qilish va baholash o'rgatiladi, bu esa umrbod ta'lim ko'nikmalarining yig'indisi sifatida qaraladi. Shunday qilib, o'rganish o'quvchilarning bevosita va faol ishtiroki va ishtirokini talab qiladigan narsadir.

Juftlik bilan guruhlash eng tipik CLL formati bo'lib, har ikkala o'quvchining o'quv topshiriqlarini bajarishga sarflagan maksimal vaqtini ta'minlaydi.

Talabalar muqobil rollarni bajaradigan juftlik vazifalari hamkorlarni repetitor, shashka, magnitafon va ma'lumot almashish roliga o'z ichiga oladi.

O'qituvchining roli

CLLda o'qituvchining roli o'qituvchining an'anaviy darsdagi rolidan sezilarli darajada farq qiladi. O'qituvchi sinfda yuqori darajada tuzilgan va yaxshi tashkil etilgan o'quv muhitini

yaratishi, maqsadlarni belgilashi, vazifalarni rejalashtirish va tizimlashtirishi, sinfning jismoniy tartibini o'rnatishi, o'quvchilarni guruhlariga va rollarga ajratishi, materiallar va vaqtni tanlashi kerak (Johnson va boshq. 1994). O'qituvchi uchun muhim rol o'rganishga yordam berishdir. Fasilitator roliga o'qituvchi sinf bo'ylab harakatlanishi kerak, agar kerak bo'lsa, o'quvchilar va guruhlariga yordam beradi: Bu vaqt davomida o'qituvchi o'zaro muloqot qiladi, o'rgatadi, diqqatini qaratadi, savollar beradi, aniqlaydi, qo'llab-quvvatlaydi, kengaytiradi, bayram qiladi, hamdardlik bildiradi. Qanday muammolar rivojlanishiga qarab, quyidagi qo'llab-quvvatlovchi xatti-harakatlar qo'llaniladi. Fasilitatorlar fikr-mulohazalarini bildiradilar, guruhni savollar bilan yo'naltiradilar, guruhni hal qilishga undaydilar

o'z muammolari, faoliyatni kengaytirish, fikrlashni rag'batlantirish, nizolarni boshqarish, o'quvchilarni kuzatish va resurslar bilan ta'minlash. (Harel 1992: 169)

O'qituvchilar o'qituvchilari darslarga qaraganda kamroq gapiradilar. Ular fikrlashni qiyinlashtirish uchun keng savollar beradi, talabalarni o'zlari topshirgan vazifalarga tayyorlaydilar

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 200

amalg oshiradi, ular o'quvchilarga o'quv vazifalarini bajarishda yordam beradi va ular kamroq intizomiy nazoratni o'rnatgan holda kam buyruq beradilar (Harel 1992).

O'qituvchiga darslarni o'quvchilar birgalikda ishlashlari uchun qayta qurish vazifasi ham qo'yilishi mumkin. Jonson va boshqalarga ko'ra, bu quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi. (1994: 9): 1. Mavjud darslaringizni, o'quv rejalaringizni va manbalariningizni oling va ularni hamkorlikda tuzing.

2. Kooperativ o'quv darslarini o'zingizning noyob ta'lim ehtiyojlaringiz, sharoitlaringiz, o'quv rejalaringiz, fan sohalari va talabalariningizga moslang.

3. Ba'zi talabalar birgalikda ishlashda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni tashxislash va o'quv guruhlarini samaradorligini oshirish uchun aralashish.

O'quv materiallarining o'rni Materiallar

o'quvchilarning hamkorlikda ishlashi uchun imkoniyatlar yaratishda muhim rol o'ynaydi.

Xuddi shu materiallar boshqa turdagi darslarda qo'llaniladigan kabi ishlatilishi mumkin, ammo materiallardan qanday foydalanishda o'zgarishlar talab qilinadi.

Misol uchun, agar talabalar guruhlarda ishlayotgan bo'lsa, har birida bitta materiallar to'plami bo'lishi mumkin (yoki guruhlarda turli xil materiallar to'plami bo'lishi mumkin) yoki har bir guruh a'zosiga o'qish va murojaat qilish uchun matn nusxasi kerak bo'lishi mumkin. Materiallar CLL o'rganish uchun maxsus mo'ljallangan bo'lishi mumkin (masalan, tijorat maqsadlarida sotiladigan jigma va axborot bo'shlig'i faoliyati), mavjud materiallardan o'zgartirilishi yoki boshqa fanlardan qarzga olinishi mumkin.

Jarayon Jonson

va boshqalar. (1994: 67-68) talabalardan incho, hisobot, she'r yoki hikoya yozish yoki o'qigan narsalarni ko'rib chiqish talab qilinganda hamkorlikda o'quv darsi qanday o'tkazilishiga misol keltiring. Kooperativ yozish va tahrirlash juftligi tartibi qo'llaniladi.

Juftliklar har bir a'zoning tarkibi o'qituvchi tomonidan belgilangan mezonlarga mos kelishini tekshiradi; keyin ular kompozitsiyalarining sifati bo'yicha individual ball oladilar.

Shuningdek, ularga juftlik o'zlarining individual kompozitsiyalarida yo'l qo'ygan xatolarning umumiy soniga qarab guruh balli berilishi mumkin. Jarayon quyidagi tarzda amalga oshiriladi:

1. O'qituvchi talabalarni har bir juftlikda kamida bittadan yaxshi o'quvchi bo'lgan juftliklarga ajratadi.

2. A talaba B talabaga nima yozishni rejalashtirayotganini aytib beradi, u diqqat bilan tinglaydi, savollar to'plami bilan tekshiradi va A o'quvchisining fikrlarini bayon qiladi. B talaba A talabaga yozma kontur beradi.

3. Ushbu protsedura teskari bo'lib, B talaba o'zining nima ekanligini tasvirlaydi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Tilni hamkorlikda o'rganish 201 yozadi

va

A talabasi tinglaydi va B o'quvchisining fikrlari konturini to'ldiradi, so'ngra B talabaga beriladi.

4. Talabalar o'z kompozitsiyalari uchun zarur bo'lgan materialni individual ravishda o'rganadilar, sherigiga foydali bo'lgan materiallarni kuzatib boradilar.

5. Talabalar birgalikda har bir kompozitsiyaning birinchi xatboshini yozadilar, ularning ikkalasi ham o'z kompozitsiyalarini aniq boshlashadi.

6. O'quvchilar o'z kompozitsiyalarini yakka tartibda yozadilar.

7. Talabalar o'z kompozitsiyalarini tugatgandan so'ng, ular bir-birlarining kompozitsiyalarini o'qiydilar, bosh harflar, tinish belgilari, imlo, til qo'llanishi va o'qituvchi belgilagan yozuvning boshqa jihatlariga tuzatishlar kiritadilar. Talabalar ham bir-birlariga takliflar berishadi

qayta ko'rib chiqish.

8. Talabalar kompozitsiyalarini qayta ko'rib chiqadilar.

9. Shundan so'ng o'quvchilar bir-birlarining asarlarini qayta o'qiydilar va har bir asar xatosiz ekanligini ko'rsatish uchun o'z nomlariga imzo chekadilar.

Ushbu jarayon davomida o'qituvchi juftliklarni kuzatib boradi va o'quvchilarga kerakli yozish va hamkorlik ko'nikmalarini egallashga yordam berish uchun kerak bo'lganda aralashadi.

Xulosa. Munozara

guruhlari, guruh va juftlik ishlari tillarni o'rgatishda ham, boshqa fanlarda ham ko'pincha targ'ib qilingan. Odatda, bunday guruhlar sinfdagi tadbirlarning odatdagi sur'atini o'zgartirishni ta'minlash va o'quvchilarning darslarda qatnashish miqdorini oshirish uchun ishlatiladi.

Biroq, bunday faoliyat kooperativ bo'lishi shart emas. Kooperativ ta'limda guruh faoliyati o'rganishning asosiy usuli bo'lib, o'qitishda guruh ishlaridan foydalanishning keng qamrovli nazariyasi va tizimining bir qismidir. Guruh faoliyati talabalarning o'zaro ta'sirini maksimal darajada oshirish va o'quvchilarning bir-birining o'rganishiga hissa qo'shishini ta'minlash uchun ehtiyotkorlik bilan rejalashtirilgan.

CLL faoliyati boshqa o'qitish usullari va yondashuvlari bilan hamkorlikda ham qo'llanilishi mumkin.

Ko'pgina tillarni o'rgatish bo'yicha takliflardan farqli o'laroq, CLL keng ko'lamda o'rganilgan va baholangan va tadqiqot natijalari odatda qo'llab-quvvatlanadi (qarang: Slavin 1995; Baloche 1998), garchi bu tadqiqotning kam qismi L2 sinflarida o'tkazilgan. Biroq, CLL tanqidchilardan xoli emas. Ba'zilar undan turli darajadagi o'quvchilar bilan foydalanishni shubha ostiga qo'yдилar va ba'zi talabalar guruhlari (masalan, o'rta va yuqori darajali o'quvchilar) undan boshqalarga qaraganda ko'proq foyda olishlari mumkinligini taxmin qilishdi.

Bundan tashqari, u o'qituvchilarga katta talablar qo'yadi, ular o'zlaridan talab qilinadigan yangi rollarga moslashishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin. CLL tarafdorlari ta'kidlashicha, u o'rganish va o'quvchilarning o'zaro ta'sirini kuchaytiradi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 202

Bibliografiya va keyingi o'qish Baloche, L. 1998.

Kooperativ sinfi. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Bloom, S. 1956. *Ta'lim maqsadlari taksonomiyasi*. Nyu-York: Devid Makkay.

Brody, C. va N. Davidson (tahrirlar). 1998. Kooperativ ta'lim uchun kasbiy rivojlanish. Nyu-York: Nyu-York davlat universiteti matbuoti.

Kristison, M. va S. Bassano. 1981. *Qarang, kim gapiryapti*. San-Fransisko: Alemany Press.

Koelo, E. 1992a. Kooperativ ta'lim: Kommunikativ o'quv dasturi uchun asos.

C. Kessler (tahr.), *Kooperativ tillarni o'rganish: o'qituvchining manba kitobi*. Nyu-York: Prentice Hall. 31–51.

Koelo, E. 1992b. Jigsaw: til va tarkibni birlashtirish. C. Kesslerda 129–152.

Coelho, E. 1994. *Ko'p madaniyatli sinfda birgalikda o'rganish*. Skarboro, Ont.: Pippin.

Dishon, D. va PW O'Liri. 1998. *Kooperativ ta'lim uchun qo'llanma*.

Xolms Beach, Florida: O'quv nashrlari.

Fathman, A. va C. Kessler. 1992. Maktab sharoitida hamkorlikda til o'rganish. *Amaliy tilshunoslikning yillik sharhi* 13: 127–140.

Grice, HP 1975. Mantiq va suhbat. P. Koul va J. Morgan (tahrirlar), *Sintaksis va semantika*, 3-jild, *Nutq aktlari*. Nyu-York: Akademik matbuot. 41-58.

Harel, Y. 1992. Kooperativ o'quv sinfida o'qituvchi nutqi. C. Kessler (tahr.), *Kooperativ tillarni o'rganish: o'qituvchining manba kitobi*. Nyu-York: Prentice Hall. 153–162.

Jeykobs, GM, G. Li va J. Ball. 1995. *Kooperativ ta'lim orqali hamkorlikda o'rganish*. Singapur: Mintaqaviy tillar markazi.

Jonson, D., R. Jonson va E. Xolubek. 1994. *Sinfda hamkorlikda o'rganish*. Aleksandriya, Va.:

Nazorat va o'quv dasturlari uyushmasi

Rivojlanish.

Kogan, S. 1992. *Kooperativ ta'lim*. San-Xuan Kapistrano, Kaliforniya: Kagan kooperativ o'rganish.

Kessler, C. 1992 (tahr.). *Tilni hamkorlikda o'rganish: o'qituvchilar uchun qo'llanma*. Nyu-York: Prentice Hall.

McGroarty, M. 1989. Ikkinchi tilni o'qitishda hamkorlikda o'qitishning afzalliklari. *NABE jurnali* 13(2) (qish): 127–143.

Olsen, JWB 1978. ESL sinfi uchun aloqa boshlang'ichlari va boshqa tadbirlar. San-Fransisko: Alemany Press.

Olsen, R. va S. Kagan. 1992. Kooperativ ta'lim haqida. C. Kessler (tahr.), *Kooperativ tillarni o'rganish: o'qituvchining manba kitobi*. Nyu-York: Prentice Hall. 1–30.

Palmer, A. va T. Rodgers. 1986. *Oldinga va orqaga: tilni rivojlantirish uchun juftlik faoliyati*. San-Fransisko: Alemany Press.

Piaget, J. 1965. *Bolaning tili va tafakkuri*. Nyu-York: World Publishing Co.

Richards, J. va R. Schmidt. 1983. *Til va aloqa*. London: Longman.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Cooperative Language Learning 203

Rodgers, T. 1988. Kooperativ til o'rganish: Nima yangiliklar? *PASAA: Til o'qitish va o'rganish jurnali* 18(2): 12–23.

Sharan, S. (tahr.). 1994. *Kooperativ o'qitish usullari bo'yicha qo'llanma*. Westport, Conn.: Greenwood Press.

Skehan, P. 1998. *Til o'rganishga kognitiv yondashuv*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Slavin, R. 1995. *Kooperativ ta'lim: nazariya, tadqiqot va amaliyot*. 2-nashr. Nyu-York: Prentice Hall.

Vygotskiy, L. 1962. *Fikr va til*. Kembrij: MIT matbuoti.

Haftalar, T. 1979. *Gaplashish uchun tug'ilgan*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Wiederhold, C. 1995. *Savollar matritsasi*. San-Xuan Kapistrano, Kaliforniya: Kagan kooperativ o'rganish.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:24 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.020> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 17-bob

- Kontentga asoslangan yo'riqnoma 204-222-

bob DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO978051102671305>

Kembrij universiteti matbuoti 07

-Bas. Ta'lim Mavzu mazmuniga asoslangan yo'riqnoma (CBI) ikkinchi tilni o'qitishga yondashuvni anglatadi, bunda o'qitish

lingvistik yoki boshqa turdagi o'quv rejasi atrofida

emas, balki

talabalar egallaydigan mazmun yoki ma'lumotlar asosida tashkil etiladi. Krahnke quyidagi

ta'rifni taklif qiladi: Bu o'rganilayotgan tildagi mazmun yoki ma'lumotni oz yoki

hech qanday to'g'ridan-to'g'ri yoki aniq harakat bilan o'rgatishdir. (Krahnke, 1987: 65)

Kontent atamasi til o'qitishda ham, ommaviy axborot vositalarida ham mashhur bo'ldi. *Nyu-York Tayms* sharhlovchisi va lingvistik ekspert Uilyam Safire 1998 yilda o'zining ustunlaridan birida bu haqda gapirdi va ta'kidladi: " Agar ingliz tilidagi biron bir so'z qizg'in,

shov-shuvli va barmog'ingizni qisib qo'ysa.

u bilan umumiy nutqda ham, ichki ma'noda ham ming yillikdan oshib ketgan bu so'z mazmunlidir. Bunga ko'niking, chunki biz bundan tez o'tib ketmaymiz. (*Nyu-York Tayms*, 1998 yil 19 avgust, 15)

Garchi *kontent* til o'rgatishda turli xil ma'nolarda qo'llanilsa-da, u ko'pincha uni etkazish uchun ishlatiladigan tilga emas, balki biz o'rganadigan yoki til orqali muloqot qiladigan modda yoki mavzuga ishora qiladi. Til o'rgatishda ma'noga ustuvor ahamiyat berishga urinishlar yangilik emas. Namoyish, taqlid, taqlid qilishni rag'batlantiruvchi yondashuvlar, ob'ektlar, rasmlar va audiovizual taqdimotlardan foydalanishni tavsiya etuvchi yondashuvlar, tarjima, tushuntirish va ma'noni tushunish uchun yordam sifatida ta'riflashni qo'llab-quvvatlovchi takliflar til o'qitish tarixining turli davrlarida paydo bo'lgan. Brinton, Snow, and Wesche (1989) Avliyo Avgustin tilni mazmunga asoslangan o'qitishning dastlabki tarafdori ekanligini taklif qiladi va til o'rgatishda mazmunli tarkibga e'tibor qaratish bo'yicha uning tavsiyalarini keltiradi. Kellining til o'rgatish tarixida ma'noga asoslangan bir qancha takliflar keltiriladi (Kelly 1969). Kontentga asoslangan ta'lim ham 1980-yillarda paydo bo'lgan kommunikativ tilni o'rgatish tamoyillariga asoslanadi. Agar ta'kidlanganidek, sinflar haqiqiy muloqot va ma'lumot almashishga e'tibor qaratishlari kerak bo'lsa, ikkinchi tilni o'rganish uchun ideal vaziyat til o'rgatish mavzusi bo'lmagan joyda bo'ladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online

yoki Cambridge University Press, 20Ba funktsiya

yoki

Cambridgesed6 Instruksiyasi, 221 grammatik ba'zi boshqa tilga asoslangan tashkilot birligi, ammo mazmun, ya'ni til doirasidan tashqaridagi mavzu. O'rgatilayotgan til mavzuni taqdim etish uchun ishlatilishi mumkin va talabalar bu tilni real dunyo mazmunini o'rganishning qo'shimcha mahsuloti sifatida o'rganishadi. Uiddouson shunday degan edi (1978: 16): Demak, men chet tilini maktab o'quv dasturidagi boshqa fanlar bilan ifodalangan foydalanish sohalari bilan bog'lash mumkinligini va bu nafaqat voqe'lik va o'quvchining o'z tajribasi bilan bog'lanishini ta'minlabgina qolmay, balki tilni oddiy muloqot, foydalanish sifatida emas, balki bizda mavjud bo'lgan eng aniq vositalar bilan ta'minlashini ta'kidlagan bo'lardim. Men nazarda tutgan til kursi boshqa fanlardan olingan mavzularni tanlash bilan shug'ullanadi: fizika va kimyo bo'yicha oddiy tajribalar, o'simliklar va hayvonlardagi biologik jarayonlar, xarita chizish, tarixiy voqealar tavsifi va boshqalar. . . .

Agar bunday tartib bo'lsa, buni ko'rish oson qabul qilingan bo'lsa, sinfda tildan foydalanishni taqdim etish bilan bog'liq qiyinchiliklar sezilarli darajada yo'qoladi. Taqdimot mohiyatan ular olingan fanlar bo'yicha mavzularni joriy etishda foydalaniladigan metodik usullar bilan bir xil bo'ladi.

1970-yillarning oxiridan boshlab tilni o'z manfaat uchun o'rganish emas, balki til orqali kontentga ega bo'ylish tamoyilini ta'kidlaydigan boshqa ta'lim tashabbuslari qatoriga o'yquv rejasi bo'yalab til, immersion ta'lim, immigrantlarning yetib kelish dasturlari, ingliz tilini cheklangan talabalar uchun dasturlar va maxsus maqsadlar uchun til kiradi.

Kontentga asoslangan ta'lim o'zining nazariyasi va amaliyotining bir qismini ushbu o'quv dasturi yondashuvlaridan oladi. Kontentga asoslangan yo'yriqnomaning o'ziga xos da'yvolarini ko'yrib chiqishdan oldin ushbu o'yquv rejasi modellaridagi kontentning rolini qisqacha ko'yrib chiqamiz.

Boshqa o'quv dasturlari dizaynlarida kontentning roli *O'quv dasturidagi til* 1970-yillarning o'rtalarida Britaniya hukumati komissiyasining tavsiyalaridan kelib chiqqan holda ona tilidagi ta'lim taklifi edi. Komissiya ma'ruzasida o'quv dasturidagi barcha fanlar bo'yicha o'qish va yozishga alohida e'tibor qaratish tavsiya etildi, faqat til san'ati deb ataladigan fanga emas. Til ko'nikmalari ham kontent fanlarida o'qitilishi kerak va faqat ingliz tili o'qituvchisi bilan shug'ullanishi kerak emas. Ushbu hisobot Amerika ta'limiga ham ta'sir qildi va "Har bir o'qituvchi ingliz tili o'qituvchisi" shiori bo'ldi

har bir o'qituvchiga tanish. Boshqa intizomlararo takliflar singari, bu hech qachon o'z himoyachilari kutgan sinfga ta'sir ko'rsatmagan. Shunga qaramay, til amaliyotiga oid mashqlarni o'z ichiga olgan mavzu matnlari paydo bo'ldi va fan o'qituvchilari va til o'qituvchilari o'rtasidagi hamkorlik zarurligi ta'kidlandi. Ayrim hollarda,

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 1970-

yillardagi Singapur Boshlang'ich Pilot loyihasi kabi fanlar va til o'qitish maqsadlarini o'zida mujassam etgan o'quv materiali ishlab chiqilgan - fan, matematika va til o'rganishni birlashtiruvchi sinf matnlari.

Immersion Education, shuningdek, Kontentga asoslangan ta'lim nazariyasiga kuchli ta'sir ko'rsatdi. Immersion Education - bu chet tilini o'qitishning bir turi bo'lib, unda oddiy maktab o'quv dasturi chet tili vositasida o'qitiladi. Xorijiy til mazmunan o'qitish vositasidir; bu ta'lim mavzusi emas. Shunday qilib, masalan, ingliz tilida so'zlashuvchi bola boshlang'ich maktabga kirishi mumkin, unda barcha mavzular bo'yicha o'qitish vositasi frantsuz tilidir.

Immersion dasturining talabalar maqsadlari quyidagilardan iborat: (1) chet tilini yuqori darajada bilishni rivojlantirish; (2) chet tilini biladiganlarga va ularning madaniyatiga (madaniyatlariga) ijobiy munosabatni rivojlantirish; (3) talabaning yoshi va qobiliyatiga mos keladigan ingliz tili ko'nikmalarini rivojlantirish; (4) o'quv dasturining mazmuni bo'yicha belgilangan ko'nikmalar va bilimlarni olish.

Birinchi immersion dasturlari Kanadada 1970-yillarda ingliz tilida so'zlashuvchi talabalarga frantsuz tilini o'rganish imkoniyatini berish uchun ishlab chiqilgan. O'sha vaqtdan boshlab, Shimoliy Amerikaning ko'plab qismlarida suvga cho'mish dasturlari qabul qilindi va suvga cho'mishning muqobil shakllari ishlab chiqildi. Qo'shma Shtatlarda immersion dasturlarini frantsuz, nemis, ispan, yapon va xitoy kabi qator tillarda topish mumkin.

Immigrantlarni yetib borish dasturlari odatda mamlakatga yangi kelgan immigrantlarning yashashi uchun zarur bo'lgan tilga qaratilgan. Bunday o'quvchilar odatda ijtimoiy omon qolish uchun asos sifatida turli xil real dunyo mazmuni bilan qanday kurashishni o'rganishlari kerak. Avstraliyada bunday kurslarni loyihalash muayyan mavzular va vaziyatlar atrofida tuzilgan tushuncha, funktsional, grammatik va leksik spetsifikatsiyalarni birlashtirishga qaratilgan birinchi urinishlardan biri edi. Oddiy kurs immigratsiya byurokratiyalari, turar joy topish, xarid qilish, ish topish va hokazolar bilan shug'ullanish uchun zarur bo'lgan tilni o'z ichiga oladi. Avstraliyaga kelgan kurslarning metodologiyasi to'g'ridan-to'g'ri metodga (Ozolins 1993) asoslangan edi, lekin muayyan vaziyatlarda ishlash uchun zarur bo'lgan tilga asoslangan rol o'yinlari va simulyatsiyalarni o'z ichiga oladi. Joriy yetib kelish dasturlarida ko'pincha kompetentsiyaga asoslangan yondashuv qo'llaniladi, unda o'quv dasturi o'quvchilar turli xil omon qolish holatlarida kerak bo'lishi mumkin bo'lgan kompetensiyalar atrofida ishlab chiqiladi (13-bobga qarang).

Cheklangan ingliz tilini biladigan talabalar uchun dasturlar (SLEP) hukumat tomonidan belgilangan dasturlar bo'yilib, ayniqsa ota-onalari yetib kelish dasturlari bo'yicha xizmat ko'rsatishi mumkin bo'lgan bolalarga xizmat ko'rsatishga mo'ljallangan, lekin odatda maktab yoshidagi har qanday maktab yoshidagi bolalar uchun til kompetensiyasi oddiy maktab taylimida to'liq ishtirok etish uchun sinfda yoki tashqarida dars berish uchun mo'ljallangan. Bunday dasturlarning dastlabki versiyalari

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 22-yanvar, 20:51:40 GMT 2016-yilda yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online ©

Cambridge University Press, 2201-yilda chop

etilgan.

grammatikaga asoslangan. So'nggi SLEP dasturlari o'quvchilarga oddiy maktab o'quv dasturiga kirish uchun zarur bo'lgan til va boshqa ko'nikmalarni

berishga qaratilgan. Bunday ko'nikmalar ko'pincha akademik vazifalarni bajarish va akademik mazmunni bir soniya davomida

tushunishni o'z ichiga oladi

til.

Muayyan maqsadlar uchun til (LSP) - bu muayyan rollarni (masalan, talaba, muhandis, texnik, hamshira) bajarish uchun tilga muhtoj bo'lgan va shuning uchun tilni o'z manfaatlari uchun o'zlashtirishdan ko'ra ikkinchi til vositasida mazmun va real dunyo ko'nikmalarini egallashi kerak bo'lgan o'quvchilarning til ehtiyojlarini qondirishga intiladigan harakat. LSP, ayniqsa, fan va texnologiya uchun ingliz tiliga (EST) e'tibor qaratgan. Fan va texnologiya uchun ingliz tili kurslarini taklif qiladigan muassasa o'z mijozlariga kompyuter fanlari bo'yicha texnik maqolalarni o'qish yoki kimyo muhandisligi bo'yicha akademik maqolalar yozishni o'rganishda yordam berish uchun maxsus kurslarga ega bo'ladi. LSP/EST ESP (maxsus maqsadlar uchun ingliz tili), EOP (kasbiy maqsadlar uchun ingliz tili) va EAP (akademik maqsadlar uchun ingliz tili) kabi bir qator kichik sohalarni keltirib chiqardi. Kontentga asoslangan kurslar hozir juda ko'p turli xil sozlamalarda keng tarqalgan va kontent ko'pincha turli xil turdagi ESL/EFL kurslarida tashkiliy tamoyil sifatida ishlatiladi. Ushbu bobda biz Kontentga asoslangan ta'lim tamoyillari va ular til o'qitish dasturlari va o'quv materiallarida qanday qo'llanilishini ko'rib chiqamiz.

Yondashuv

Kontentga asoslangan ta'lim quyidagi ikkita markaziy tamoyilga asoslanadi: (biz ushbu tamoyillar CBIda qanday qo'llanilishini ko'rib chiqsak, bir qator boshqa masalalar ham ko'rib

chiqiladi): 1. *Odamlar tildan maqsad sifatida emas, balki ma'lumot olish vositasi sifatida foydalansalar, ikkinchi tilni yanada muvaffaqiyatli o'rganadilar.* Ushbu tamoyil yuqorida qayd etilgan CBI uchun motivatsiyalardan birini aks ettiradi - bu tilni yanada samarali o'rganishga olib keladi.

2. *Kontentga asoslangan ta'lim o'quvchilarning ikkinchi tilni o'rganishga bo'lgan ehtiyojlarini yaxshiroq aks ettiradi.* Ushbu tamoyil ko'plab kontentga asoslangan dasturlar ESL talabalarini akademik ta'limga yoki asosiy oqimga tayyorlashga xizmat qilishini aks ettiradi; shuning uchun ham akademik ta'lim va o'qitish mazmuniga imkon qadar tezroq kirish imkoniyatiga ega bo'lish zarurati, shuningdek, bunday ta'lim va o'qitishni amalga oshirish jarayonlari asosiy ustuvor vazifa hisoblanadi.

Til nazariyasi Kontentga

asoslangan ta'lim asosida tilning tabiati haqidagi bir qator taxminlar yotadi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 208 Til

matnga va nutqqa asoslangan CBI tilning

kontentni o'rganish vositasi sifatida rolini ko'rib chiqadi. Bu bitta jumladan ko'ra uzunroq til ob'ektlarining markaziylikini anglatadi, chunki o'qitishning asosiy maqsadi ma'no va ma'lumotlarning matnlar va nutqlar orqali qanday etkazilishi va tuzilishidir. Markaziy bo'lgan lisoniy birliklar faqat gaplar va subsentsial birliklar (bo'lak va iboralar) darajasi bilan chegaralanib qolmay, balki tilning qancha cho'zilgan cho'zilganligi hamda nutq hodisalari va matn turlari ichida uzviylik va uyg'unlik hosil qiluvchi lingvistik xususiyatlarni hisobga oladiganlardir. Bu xatlar, hisobotlar, insholar, tavsiflar yoki kitob boblari kabi yozma matnlarning matn va nutq tuzilishini yoki uchrashuvlar, ma'ruzalar va muhokamalar kabi nutq voqealarini o'rganishni o'z ichiga oladi. tildan foydalanish integratsiyalashgan ko'nikmalarga tayanadi CBI tildan foydalanishni bir nechta ko'nikmalarni birlashtiradigan deb biladi. Kontentga asoslangan sinfda o'quvchilar ko'pincha ko'nikmalarni bog'laydigan mashg'ulotlarga jalb qilinadilar, chunki ko'nikmalar haqiqiy dunyoda umuman shunday ishtirok etadi.

Shunday qilib, talabalar o'qishlari va qayd qilishlari, tinglashlari va xulosa yozishlari yoki o'qigan yoki yozgan narsalariga og'zaki javob berishlari mumkin.

Grammatikani tilning alohida o'lchovi sifatida ko'rishdan ko'ra, CBI grammatikasi boshqa ko'nikmalarning tarkibiy qismi sifatida ko'riladi. Mavzu yoki mavzuga asoslangan kurslar beradi

Integratsiyalashgan ko'nikmalar yondashuvi uchun yaxshi asos, chunki tanlangan mavzular mahorat sohalari bo'ylab izchillik va uzluksizlikni ta'minlaydi va alohida qismlarga emas, balki bog'langan nutqda tildan foydalanishga e'tibor beradi.

Ular bilim, til va fikrlash qobiliyatlarini birlashtirishga intiladi. Grammatikani mazmunga asoslangan yondashuv orqali ham taqdim etish mumkin.

O'qituvchi yoki kursni ishlab chiquvchi mashg'ulot mavzusini yoki mavzusini to'ldirish uchun tegishli grammatik va boshqa lingvistik yo'nalishlarni aniqlashga mas'uldir. til maqsadga muvofiqdir Til muayyan maqsadlar uchun ishlatiladi.

Maqsad akademik, kasbiy, ijtimoiy yoki ko'ngilochar bo'lishi mumkin, ammo u nutq va matnlarga yo'nalish, shakl va oxir-oqibat ma'no beradi. O'quvchilar o'zlari duch keladigan til namunalarining maqsadiga e'tibor qaratishganda, ular maqsadga erishiladimi yoki yo'qmi va o'z manfaatlari bu maqsad (yoki maqsadlar) bilan qanday bog'liqligini kuzatish va ko'rish bilan shug'ullanadilar. Talabalar CBI dan maksimal foyda olishlari uchun ular uning maqsadlariga va ushbu maqsad ifodalarini bildiruvchi va bog'laydigan til kodlariga aniq muvofiq bo'lishlari kerak.

Til ma'noni etkazish uchun katta imkoniyatlarga ega. Tarkibni o'quvchilarga tushunarli qilish uchun o'qituvchilar qilishlari kerak

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kontentga asoslangan yo'riqnom

209

ona tilida so'zlashuvchilar ikkinchi tilni o'rganuvchilar bilan muloqotda qiladigan bir xil tuzatishlar va soddalashtirishlar. Ushbu soddalashtirishlar natijasida yuzaga keladigan nutq ko'pincha "chet ellik nutqi" deb ataladi. CBI ichida faoliyat yurituvchi o'qituvchilar va o'qituvchilar ongli va ongsiz ravishda o'zlari e'tibor qaratayotgan mazmunni o'z talabalariga tushunarliroq qilish uchun o'qitishda foydalanadigan tilda bunday "xorijiy nutq" modifikatsiyalarini amalga oshiradilar. Bu o'zgartirishlar soddalashtirish (masalan, qisqaroq T birliklari va bandlaridan foydalanish), yaxshi shakllanganlik (masalan, standart qo'llanishdan bir necha og'yishlar yordamida), aniqlik (masalan, qisqartirilmagan talaffuz bilan gapirish), tartibga solish (masalan, so'zlarning kanonik tartibidan foydalanish) va ortiqchalik (masalan, bir vaqtning o'zida bir nechta lingutry va mexanizmlardan foydalanish orqali muhim materialni ajratib ko'rsatish)ni o'z ichiga oladi.

O'rganish nazariyasi Biz

avvalroq CBIning asosiy tamoyillaridan birini quyidagicha ta'riflagan edik: *Odamlar ikkinchi tilni o'z-o'zidan maqsad sifatida emas, balki ma'lumot olish vositasi sifatida foydalansalar, yanada muvaffaqiyatli o'rganadilar.* Qo'llaniladigan CBI modeli turidan qat'i nazar, ularning barchasi "tarkibning boshlanish nuqtasi yoki kursni tashkil etish printsipi ekanligi haqiqatini baham ko'radi - bu tilni muvaffaqiyatli o'rganish talabalarga maqsadli til materialini mazmunli, kontekstli shaklda taqdim etilganda, asosiy e'tibor ma'lumot olishga qaratilgan bo'lganda yuzaga keladi degan umumiy taxmindan kelib chiqadi" (Brinton, va boshq: 17, 198). Bu taxmin bir qator tadqiqotlar (masalan, Scott 1974; Collier 1989; Grandin 1993; Wesche 1993) bilan tasdiqlangan, ular rasmiy taylim sharoitida ikkinchi tillarni o'z o'yrnida tilni o'zlashtirishga emas, balki mazmunni o'zlashtirishga qaratilgan bo'lsa yaxshiroq o'rganiladi, degan pozitsiyani qo'llab-quvvatlaydi.

Shunday qilib, CBI tilni o'qitishning an'anaviy yondashuvlaridan farq qiladi, bunda til shakli o'quv rejas va sinfdan o'qitishning asosiy yo'nalishi hisoblanadi.

Endi muhokama qilingan CBIning asosiy tamoyillaridan kelib chiqadigan bir qator qo'shimcha taxminlar tasvirlanadi. Bitta muhim xulosani quyidagicha ta'riflash mumkin: *odamlar ikkinchi tilni ular olgan*

ma'lumotlar qiziqarli, foydali deb qabul qilinganda va istalgan maqsadga yetaklaganda eng muvaffaqiyatli o'rganadilar.

Ushbu da'voni oqlash uchun CBI advokatlari ESP tadqiqotlariga murojaat qiladilar, bu "eslatma

Muvaffaqiyatli o'rganish uchun til o'quv dasturida o'quvchi maqsadli tildan foydalanishi mumkin bo'lgan yakuniy foydalanishni hisobga olishi kerak" va bundan tashqari, "o'quvchi tomonidan tegishli deb qabul qilingan axborot mazmunidan foydalanishni ko'pchilik

o'zlashtirishda motivatsiyani oshirish uchun qabul qiladi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 210 til kursi

va shu tariqa samaraliroq o'rganishga yordam beradi" (Brinton va boshq. 1989: 3).

Til o'rganish, shuningdek, talabalar tildan boshqa narsaga, masalan, g'oyalar, muammolar va fikrlarga e'tibor qaratishganda ko'proq rag'batlantiruvchi hisoblanadi. "Til o'rganish vazifasi o'quvchi uchun tabiatan qiziq bo'lgan biron bir mavzu bo'yicha kimdir bilan muloqot qilish vazifasi bilan bog'liq bo'lsa, talaba ikkinchi tilni eng samarali tarzda egallashi mumkin" (D'Anglejan va Taker 1975: 284). Agar yuqori darajadagi qiziqishga ega bo'lgan kontent tanlansa, o'quvchilar tilni o'zlashtirishlari mumkin. Buni quyidagicha ifodalash mumkin: *Ba'zi kontent sohalari boshqalarga qaraganda til o'rganish uchun asos sifatida foydaliroqdir.*

Kontentning ayrim sohalari boshqalarga qaraganda CBI uchun asos sifatida samaraliroq deb hisoblanadi. Masalan, geografiya ko'pincha mavzuning "birinchi tanlovi" dir. Geografiya "juda vizual, fazoviy va kontekstlidir; u xaritalar, diagrammalar va realiyadan foydalanishga yordam beradi va til "bo'lish", qarindoshlar va to'g'ri nomlardan foydalangan holda tavsiflovchi xususiyatga ega" (Stryker va Leaver 1993: 288). Bir oz boshqacha sabablarga ko'ra, "Psixologiyaga kirish Ottavaning ikki tili universitetida CBI ni joriy qilish uchun ideal vaziyatni taklif qildi, chunki u universitetdagi kirish kurslarining eng ko'p ro'yxatiga ega" va shuning uchun "maxsus ma'ruza yoki munozara bo'limlarini oqlash uchun etarlicha katta miqdordagi ikkinchi tilda so'zlashuvchilarni jalb qilishi mumkin edi" (Brinton va boshqalar.

Ushbu kurs talabalarining kurs mavzulariga qiziqishi va "tarkibning yuqori darajada tuzilganligi, faktik ma'lumotlarni qabul qiluvchi o'rganishga urg'u berilganligi, tegishli darsliklar va video o'quv materiallarining mavjudligi" sababli tavsiya etilgan (Brinton va boshq., 1989: 46).

Boshqa tomondan, CBI kurslari turli xil muqobil kontent turlari atrofida yaratilgan. Chet tillari ta'limi bo'yicha CBI misolida "Sovet hayoti va dunyoqarashi mavzulari" (ruscha), "Aforizmlar, maqollar va xalq maqollari" kabi keng qamrovli ma'ruza mazmuni tanlovi taqdim etilgan.

(Italiya), "XX asr Lotin Amerikasida din va o'zgarish"

(Ispancha) va "Fransuz ommaviy axborot vositalari" (frantsuz). Chet tilini o'rgatishning turli vaziyatlarida turli kurs mazmunidan foydalangan holda 11 ta ana shunday amaliy tadqiqotlar Stryker va Leaver (1993) da keltirilgan.

Talabalar ko'rsatmalar talabalarining ehtiyojlarini qondirsa, eng yaxshi o'rganadilar.

Ushbu tamoyil CBIda talabalar o'rganadigan tarkib ularning ehtiyojlariga qarab tanlanishini ta'kidlaydi. Demak, agar dastur o'rta maktabda bo'lsa, o'quv rejasi bo'yicha o'quvchilarning akademik ehtiyojlari o'quv mazmuni uchun asos bo'ladi. Talabalar haqiqiy dunyoda (masalan, maktabda yoki maktabda) duch keladigan yozma va og'zaki matnlar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kontentga asoslangan yo'riqnoma

211

ish) o'quv dasturini ishlab chiqish uchun boshlang'ich nuqtani ta'minlaydi, shuning uchun o'quvchilarning ehtiyojlariga muvofiqligi ta'minlanadi. Akademik yo'naltirilgan dastur bo'lsa, "til o'quv dasturi bevosita talabalarining akademik ehtiyojlariga asoslanadi va odatda talabalar duch keladigan til muammolarini hal qilishda ma'lum bir mavzu tomonidan belgilangan ketma-ketlikka amal qiladi" (Brinton va boshq., 1989: 2).

Ta'lim o'quvchilarning oldingi tajribasiga asoslanadi.

CBI ning yana bir taxmini shundaki, u talabalarning bilimlari va oldingi tajribalariga asoslanishga intiladi. Talabalar darsni bo'sh varaq sifatida boshlamaydilar, lekin sinfga muhim bilim va tushunchalarni olib kelishadi. Mavzuga asoslangan darsni taqdim etishning boshlang'ich nuqtasi talabalarning mazmuni haqida allaqachon bilishidir.

Dizayn

maqsadlari

CBIda til o'rganish odatda kontentni o'rganish bilan bog'liq deb hisoblanadi. Shunday qilib, odatiy CBI kursidagi maqsadlar mazmun kursining maqsadlari sifatida ifodalanadi. Dars mazmuni maqsadlariga erishish til o'rganish maqsadlariga erishilganligining zaruriy va yetarli dalili hisoblanadi. Ushbu umumlashtirishga istisno - CBI ning mavzuga asoslangan o'quv modeli. Mavzuga asoslangan CBIda til o'rganish maqsadlari mavzu mavzularini tanlashga yordam beradi; ya'ni "o'quv dasturida ko'pincha tilshunoslik maqsadlari qo'yiladi va tematik modullar ushbu maqsadlarga erishish uchun mos kontekstlarni ta'minlash darajasiga qarab tanlanadi". Mavzuga asoslangan kurslar bitta malakali maqsadlarga yo'naltirilishi mumkin; ammo, ko'pincha mavzuga asoslangan ko'rsatma "to'rtta malakali kurslarga mos keladi, chunki tanlangan mavzu ko'nikma sohalari bo'ylab izchillik va uzluksizlikni ta'minlaydi va yuqori darajadagi til ko'nikmalari ustida ishlashga imkon beradi (masalan, o'qish va yozish ko'nikmalarini birlashtirish)" (Brinton va boshq., 1989: 26).

CBIdagi maqsadlarga misol Berlin Erkin Universitetida mavzuga asoslangan intensiv til kursidan (ILC) keltirilgan. Yillik ko'p mavzuli dasturi uchun to'rtta maqsad aniqlandi. Bu maqsadlar lingvistik, strategik va madaniy edi. Maqsadlar quyidagilardan iborat edi: 1. mavjud ingliz tili ko'nikmalarini faollashtirish va rivojlantirish 2. kelajakda tilni rivojlantirish imkoniyatlarida qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'rganish ko'nikmalari va strategiyalarini egallash 3. barcha fanlar bo'yicha universitetda o'qish uchun qo'llaniladigan umumiy akademik ko'nikmalarni rivojlantirish 4. talabalarning ingliz tilida so'zlashuvchi xalqlar haqidagi tushunchalarini kengaytirish (Brinton va boshqalar, 1989:32).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 212

Syllabus

Ko'pgina CBI kurslarida o'quv rejasi kontent sohasidan olingan bo'lib, ular batafsil va formatda juda xilma-xil bo'lishi aniq. Bu, odatda, faqat mavzuga asoslangan modelga asoslangan CBI bo'lib, unda tilni o'rganish maqsadlariga muvofiq tarkib va o'qitish ketma-ketligi tanlanadi. Mavzuga asoslangan model, nomidan ko'rinib turibdiki, tashkil etilishi ma'lum mavzular va kichik mavzular atrofida qurilgan mavzuli o'quv dasturi deb ataladigan o'quv rejasi turidan foydalanadi.

Berlin Erkin Universitetida intensiv til kursini tashkil etish o'quv yili davomida tarqalgan modullar ketma-ketligidan iborat. Modullarning dolzarb mavzulari: 1. Giyohvand moddalar 8. Mikrochip texnologiyasi 2. Diniy e'ytiqod 9. Ekologiya 3. Reklama 10. Muqobil energiya 4. Giyohvand moddalar 11. Yadro energiyasi 5. Britaniya va irq savoli 12. Drakula afsonasi, Yangi va zamonaviy filmlar.6. 13. Kasbiy etika Ushbu kurs uchun yillik o'quv dasturining makro va mikro tuzilmasi mavjud. Makrodarajada o'quv dasturi talabalarning qiziqishlari va ko'p tarmoqli istiqbolni aks ettirish uchun tanlangan modullar ketma-ketligidan iborat.

Modullar shunday ishlab chiqilgan va tartiblanganki, ular bir-biri bilan bog'lanib, ma'lum ko'nikmalar, so'z boyligi,

tuzilmalar va tushunchalar." Dastlabki olti modul shunday tartiblanganki, dastlabki modullar oson kirish mumkin bo'lgan, yuqori qiziqish uyg'otadigan mavzularga ega bo'ladi: "Keyingi modullar ko'proq texnik jarayonlar bilan shug'ullanadi va ma'lum ko'nikmalar, lug'at, tuzilmalar va tushunchalarni egallashni o'z ichiga oladi" (Brinton va boshq., 1989: 35). Modullarning ichki dizayni (mikro tuzilma) quyidagilardan iborat: Barcha modullar o'quvchilarning qiziqishini rag'batlantirish uchun mo'ljallangan dastlabki mashqdan o'tadi. mavzu bo'yicha turli xil mashqlar orqali tushunish va talabalarning vaziyatga mos tilni manipulyatsiya qilish va matnlar tilidan foydalanish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. Har bir modulning yakuniy faoliyati talabalardan vaziyatga mos tilni tanlashni va undan kommunikativ muloqotda foydalanishni talab qiladi. (Brinton va boshqalar, 1989: 34)

O'quv va o'qitish faoliyati turlari CBIda faoliyat turlarining bir qator tavsiflari mavjud. Stoller (1997) ta'lim yo'nalishi bo'yicha tasniflangan tadbirlar ro'yxatini taqdim etadi. U taklif qiladigan tasniflash toifalari quyidagilardir: – til malakasini oshirish

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kontentga asoslangan ko'rsatma

213

- so'z boyligini shakllantirish

- nutqni tashkil etish - kommunikativ o'zaro ta'sir -

o'rganish

ko'nikmalari - kontent materiallari va grammatika sintezi.

Mohan (1986) bilim tuzilmalari tushunchasi atrofida qurilgan o'rta darajadagi ESL

o'qitishning mazmuniga asoslangan yondashuvni tavsiflaydi.

Bu keng doiradagi mavzularga taalluqli ramkalar va sxemalar nuqtai nazaridan

o'quv dasturi bo'ylab bilimlar tuzilmalariga ishora qiladi.

Ramka oltita universal bilim tuzilmalaridan iborat bo'lib, ularning yarmi maxsus, amaliy elementlarni (Ta'rif, ketma-ketlik va tanlash) va ikkinchi yarmi umumiy, nazariy elementlarni (Tushunchalar/tasniflash, tamoyillar va baholash) ifodalaydi. Mohanning bilim doirasi asosida turli xil CBI kurslari ishlab chiqilgan.

O'quvchilarning

rollari CBIning maqsadlaridan biri o'quvchilarning "o'z o'rganish jarayonini tushunishi va ... boshidanoq o'z ta'limini o'z zimmasiga olishi" uchun avtonom bo'lishdir (Stryker and Leaver 1993: 286). Bundan tashqari, ko'pgina CBI kurslari talabalar hamkorlikda o'rganish usullarida bir-birlarini qo'llab-quvvatlashlarini taxmin qilishadi. Bu butun sinf yoki mustaqil o'rganish va o'qitish usullariga o'rgangan talabalar uchun qiyin bo'lishi mumkin. CBI "amalda o'rganish" pedagogika maktabida. Bu o'quvchilar tomonidan bir necha o'lchovlarda faol rol o'ynaydi.

Talabalar ma'lumotlarning faol tarjimonlari, o'rganish yo'lidagi noaniqliklarga dosh berishga tayyor, muqobil ta'lim strategiyalarini o'rganishga tayyor, og'zaki va yozma matnlarning bir nechta talqinlarini izlashga tayyor bo'lishlari kutiladi.

O'quvchilarning o'zlari mavzular va tadbirlarni tanlashda mazmun manbalari va birgalikda ishtirok etishlari mumkin. Bunday ishtirok etish "yuqori motivatsiyaga ega ekanligi aniqlandi va natijada talabalarining ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish uchun kurs o'z yo'nalishini o'zgartirdi" (Stryker and Leaver 1993: 11). Talabalar til o'rganishga ushbu yangi yondashuvga sodiq bo'lishlari kerak va CBI himoyachilari ba'zi talabalar ushbu yangi o'quvchi rollarini o'zlariga yoqmasligi va CBI kurslarida tayyor va tayyor ishtirokchilardan kam bo'lishi mumkinligi haqida ogohlantirmoqda. Ba'zi talabalar o'zlarining CBI kurslarida yangi ma'lumotlarning miqdori bilan to'lib-toshib qolishadi va ular dovdirashlari mumkin.

Ba'zi talabalar umidsizlikka uchragani va ularni yanada tuzilgan, an'anaviy sinflarga qaytarishni so'ragani xabar qilingan. Talabalar CBIda psixologik va kognitiv jihatdan tayyor bo'lishlari kerak va agar

ular etarli darajada astarlanmagan, keyin "etishmayotgan sxemalar bo'lishi kerak

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 214

ta'minlanadi yoki talabalar "tayyor" bo'lmaguncha ro'yxatdan o'tishdan saqlanishlari kerak" (Stryker and Leaver 1993: 292).

CBI o'qituvchilarining roli til

o'qituvchilarining odatiy rollari o'zgarishini kutadi. "O'qituvchilar nafaqat yaxshi til o'qituvchilari bo'lishlari kerak.

Ular mavzu bo'yicha bilimdon bo'lishi va o'z talabalaridan bu bilimlarni olishi kerak"

(Stryker and Leaver 1993: 292). Batafsilroq darajada, o'qituvchilar o'zlarining rejalashtirish va taqdimotlarida kontekst va tushunarlilikni birinchi o'ringa qo'yishlari kerak, ular sinfda foydalanish uchun haqiqiy materiallarni tanlash va moslashtirish uchun mas'uldirlar, ular talaba ehtiyojlarini tahlil qiluvchiga aylanadilar va ular haqiqatan ham o'quvchilarga yo'naltirilgan sinf xonalarini yaratishlari kerak. Brinton va boshqalar kabi. (1989: 3) eslatma: Ulardan o'z o'rgatishlarini yangicha, mazmundan boshlanish nuqtasi sifatida foydalanib, darslarini chinakam kontekstlashtirish nuqtai nazaridan ko'rishlari so'raladi.

Ular deyarli materiallarni moslashtirish va rivojlantirishga o'zlarini bag'ishlaydilar. Nihoyat, kontentga asoslangan til kursini yaratish uchun vaqt va kuch sarflanishi bilan o'quvchi zimmasiga yanada katta mas'uliyat yuklanadi, chunki o'quvchi ehtiyojlari ikkinchi til o'quv dasturi va materiallari, shuning uchun o'qitish amaliyoti atrofida aylanadigan markazga aylanadi.

Stryker va Leaver har qanday CBI o'qituvchisi uchun quyidagi muhim ko'nikmalarni tavsiya qiladi:

1. Sinfda

o'qitish formatini o'zgartirish 2. Guruhlarda ishlash va jamoada

ishlash usullaridan foydalanish 3. Jigsa o'qish tartiblarini tashkil qilish

4. Talaba muvaffaqiyati uchun zarur bo'lgan fon bilimlari va

til ko'nikmalarini aniqlash 5. Talabalarga engish strategiyalarini ishlab chiqishda yordam berish 6.

Xatolarni to'g'rilash

va yuqori darajada saqlashda texnologik yondashuvlardan

foydalanish 7. talabalarining hurmati (Stryker and

Leaver 1993: 293)

Kontentga asoslangan yo'riqnoma o'qituvchilarga oddiy ESL o'qitishdan turli xil talablarni qo'yadi.

Brinton va boshqalar. (1989) quyidagi muammolarni aniqlaydi: – Tanlangan kurslarni o'qitish uchun etarli darajada tayyorlangan o'qituvchilar mavjudmi?

– Taklif etilayotgan dastur bo'yicha ixtiyoriy ravishda dars berishni boshlagan o'qituvchilarga imtiyozlar beriladimi (masalan, ish haqi oshishi, bo'sh vaqtini oshirish, sinflar sonining kamayishi)?

– Yangi dasturda qatnashishni istamagan yoki malakaga ega bo'lmagan professor-o'qituvchilar

qanday qilib qayta tayinlanadi?

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 22-yanvar, 20:51:40 GMT 2016-yilda yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021>

– Cambridge Books Online-da © Cambridge University Press, 221-

sonli o'qituvchi, 221-yilda. boshqa yordamchi xodimlar

modelga

yo'naltirilgan bo'lishi kerak (masalan, xizmat ko'rsatishdan oldingi, xizmatda)?

– Til va mazmunni o'rgatishda qanday mutanosiblik mavjud (ya'ni, mazmunni o'qitishga e'tibor qaratish, til o'qitishga e'tibor berish, ikkalasiga ham birdek e'tibor berish)?

– O'qituvchining vazifalari qanday (masalan, fasilitator, kontent bo'yicha mutaxassis, til mutaxassisi)?

Kutilayotgan ish yuki qanday (masalan, aloqa soatlari, o'quv dasturlari vazifalari)?

– O'quv materiallarini tanlash uchun kim javobgar?

– O'qituvchilardan tilga oid o'quv materiallarini mazmunan ishlab chiqishlari kutiladimi? Ha bo'lsa, materiallarni ishlab chiqish bo'yicha trening va ko'rsatmalar beriladimi?

– Muqobil kadrlar konfiguratsiyasi (masalan, o'quv dasturlari va materiallar bo'yicha mutaxassislar, jamoaviy o'qitish) qo'llaniladimi?

Deyarli barcha ishtirokchi o'qituvchilar Kontentga asoslangan ta'limga ko'p vaqt va kuch sarflanishini izohlaydilar va ko'pchilik buni "asosiy muammo" deb ta'riflaydilar.

(Stryker and Leaver 1993: 311).

Materiallarning roli CBI ning

boshqa elementlarida bo'lgani kabi, til o'rganishni osonlashtiradigan materiallar odatda kursning mazmuni uchun ishlatiladigan materiallardir. Materiallarning "haqiqiy" ekanligi haqidagi asosiy g'amxo'rlik bilan turli xil materiallar turlarini aniqlash va ulardan foydalanish tavsiya etiladi. Bir ma'noda, haqiqiylik materiallarning ona tilini o'qitishda ishlatiladigan materiallar turlariga o'xshashligini anglatadi.

Boshqa ma'noda, haqiqiylik, aytaylik, gazeta va jurnal maqolalari va

"dastlab til o'rgatish uchun ishlab chiqarilmagan" har qanday boshqa ommaviy axborot vositalarining kiritilishini anglatadi (Brinton va boshq., 1989: 17). Ko'pgina CBI amaliyotchilari turistik qo'llanmalar, texnik jurnallar, temir yo'l jadvallari, gazeta e'lonlari, radio va teleko'rsatuvlar va boshqalar kabi realiyadan foydalanishni tavsiya qiladilar va kamida bittasi "darsliklar CBI tushunchasiga va umuman tilni yaxshi o'qitishga zid" deb ogohlantiradilar (Stryker va Leaver 1993: 295).

Biroq, tushunarliklik haqiqiylik kabi juda muhim va ta'kidlanganidek, CBI kurslari ko'pincha "tematik bo'limning asosiy qismini tashkil qilish uchun tanlangan haqiqiy o'qishlar bilan ta'minlangan kontekstni yanada boyitish uchun o'quv vositalaridan (masalan, video va/yoki audiotasmalardan) ko'p foydalanish bilan tavsiflanadi" (Brinton va boshq. 1989:). Haqiqiylik muhim deb hisoblansa-da, CBI tarafdorlari maksimal tushunarliklikni ta'minlash uchun materiallar (shuningdek, o'qituvchilar taqdimotlari) o'zgartirishga muhtoj bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydilar. Bu lingvistik soddalashtirish yoki matn materiallariga ortiqcha qo'shishni anglatishi mumkin. Bu, albatta, "ta'minlash" degan ma'noni anglatadi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 216

qo'llanmalar va ularga [talabalarga] materiallarni tushunishda yordam berish uchun strategiyalar" (Brinton va boshq., 1989: 17).

Kontentga asoslangan ta'limning zamonaviy modellari CBI tamoyillari til o'rganishning istalgan darajasidagi o'quvchilar uchun kurslarni loyihalashda qo'llanilishi mumkin. Quyida CBI ning turli xil ilovalariga misollar keltirilgan.

Universitet darajasidagi kurslar

Universitet darajasida Kontentga asoslangan ta'limga bir necha xil yondashuvlar ishlab chiqilgan.

Mavzuga asoslangan til o'rgatish. Bu "ifloslanish" yoki "ayollar huquqlari" kabi mavzular yoki mavzular atrofida o'quv dasturi tashkil etilgan til kursiga ishora qiladi. Til dasturi umumiyoq mavzuga bo'ysunadi. "Biznes va marketing" yoki "yangi shahardagi muhojirlar" kabi umumiy mavzu 2 haftalik integratsiyalashgan sinf ishi uchun mavzularni tashkil qilishi mumkin. Til tahlili va amaliyoti kursning asosini tashkil etuvchi mavzulardan kelib chiqadi. Mavzu o'qish, tinglab tushunish uchun ishlatiladigan bir xil mavzu bo'yicha boshqariladigan muhokama, audio yoki video materiallar orqali ishlab chiqilgan lug'at, so'ngra bir nechta turli manbalardan olingan ma'lumotlarni birlashtiruvchi yozma topshiriqlar orqali kiritilishi mumkin. Amaldagi materiallarning aksariyati odatda o'qituvchi tomonidan ishlab chiqariladi va ko'rib chiqilgan mavzu barcha ko'nikmalarni kesib o'tadi (Brinton va boshq., 1989).

Himoyalangan kontent bo'yicha ko'rsatma. Bu kontent sohasi mutaxassisi tomonidan ikkinchi tilda o'yqitiladigan kontent kurslariga, shu maqsadda birlashtirilgan ESL o'yquvchilar guruhiga tegishli. ESL talabalari ona tilida so'zlashuvchilar bilan birga sinfda bo'lmaganligi sababli, o'qituvchidan tarkibni tushunarli tarzda taqdim etishi talab qilinadi.

ikkinchi tilni o'rganuvchilarga va bu jarayonda til va vazifalardan tegishli qiyinchilik darajasida foydalanish. Odatda, o'qituvchi o'quvchilar uchun mos qiyinchilik darajasidagi matnlarni tanlaydi va kurs talablarini o'quvchilarning til imkoniyatlariga moslashtirish uchun moslashtiradi (masalan, yozma topshiriqlar uchun kamroq talablar qo'yish orqali). Shix Ottava universitetida ingliz va fransuz tilini o'rganuvchi talabalar uchun himoyalangan psixologiya kurslarida, Oregon shtat universitetida taklif qilinadigan biznes va iqtisod uchun ingliz tili kurslarida va G'arbiy Illinoys universitetida biznes, iqtisod va kompyuter fanlari uchun ingliz tilidagi ESP kurslarida bunday yondashuvga misollar keltiradi (Shih 1986: 638).

Qo'shimcha til yo'riqnomasi. Ushbu modelda talabalar bir-biriga bog'langan ikkita kursga yoziladi, biri kontent kursi va ikkinchisi til kursi, ikkala kurs ham bir xil tarkib bazasini baham ko'radi va har birini to'ldiradi.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kontentga asoslangan ko'rsatma

217

o'zaro muvofiqlashtirilgan topshiriqlar nuqtai nazaridan boshqa. Bunday dastur ikkita o'quv rejasining o'zaro bog'liqligini ta'minlash uchun katta hajmdagi muvofiqlashtirishni talab qiladi va bu ikkala kursga o'zgartirishlar kiritishni talab qilishi mumkin. *Jamoa-o'rgatish yondashuvi.* Bu qo'shimcha yondashuvning o'zgarishi. Shih (1986) bu yondashuvning ikkita misolini tasvirlaydi. Ulardan biri (Birmingem universitetida ishlab chiqilgan) transport va o'simliklar biologiyasi kabi sohalarida ma'ruzalarni tushunish va imtihon savollarini yozishga qaratilgan. Ma'ruzalarni yozib olish va tushunishni tekshirishni tayyorlash (imtihon savollari, shu jumladan) fan o'qituvchisi va til o'qituvchisi o'rtasida taqsimlanadi va dars vaqtida ikkalasi ham talabalarga yuzaga keladigan muammolarni hal qilishda yordam beradi. Ikkinchi misol Singapurdagi politexnika dasturidan. Ingliz tilidan kasbiy maqsadli yozish kursi talabalarni binolarni ta'mirlash va boshqarish bo'yicha kelajakdagi ishlarda bajarishlari kerak bo'lgan yozma topshiriqlarga tayyorlash uchun mo'ljallangan edi (masalan, texnik xususiyatlar, eslatmalar, baxtsiz hodisalar hisobotlari, rivojlanish hisobotlari va yig'ilish hisobotlarini yozish). Fan o'qituvchisi hisobot topshiriqlari uchun asos bo'lgan haqiqiy yoki real vaziyatlarni topadi. Talabalar bu topshiriqlar ustida ishlayotganda ikkala o'qituvchi ham maslahatchi vazifasini bajaradi. Fan o'qituvchisi tomonidan yozilgan yoki eng yaxshi o'quvchilar ishiga asoslangan modellar keyinroq taqdim etiladi va muhokama qilinadi (Shih 1986: 638).

Ko'nikmalarga asoslangan yondashuv. Bu bir yoki bir nechta ilmiy fanlar bo'yicha muayyan mavzuni bir vaqtda o'rganish bilan bog'liq bo'lgan muayyan akademik mahorat sohasiga (masalan, akademik yozish) e'tibor qaratish bilan tavsiflanadi. Bu talabalar hozirda akademik kursda o'qiyotgan material haqida yozishini yoki til yoki kompozitsiya kursining o'yi o'quv jarayonini taqlid qilishini anglatishi mumkin (masalan, mini-ma'ruzalar, o'qishlar va mavzu bo'yicha muhokamalar yozish topshiriqlariga olib keladi). Talabalar mavzuni tushunganliklarini ko'rsatish va o'z bilimlarini yangi sohalariga kengaytirish uchun turli shakllarda (masalan, qisqa insho testlari, xulosalar, tanqidlar, tadqiqot hisobotlari) yozadilar. Yozish o'qish, tinglash va asosiy mazmun haqida munozaralar bilan birlashtirilgan va asosiy materialni tashkil etuvchi hamkorlik va mustaqil tadqiqotlar haqida. (Shih, 1986: 617–618)

Boshlang'ich va o'rta darajadagi kurslar Oldingi bo'limda muhokama qilingan yondashuvlarning o'zgarishlari o'rta va boshlang'ich bosqichda ham mavjud.

Mavzuga asoslangan yondashuv. Ushbu darajadagi keng tarqalgan model talabalarining mavzuga asoslangan modullarni to'ldirishlari bo'lib, ular odatdagi fan sohalarini sinfiga kirishlarini osonlashtirish uchun mo'ljallangan. Ushbu modellar asosiy tarkib darslarini almashtirmaydi, lekin asosiy o'quv dasturidagi fanlar bo'yicha zarur bo'lgan, iste'molchi ta'limi, xarita ko'nikmalari, oziq-ovqat va ovqatlanish kabi mavzular va mavzular atrofida guruhlangan o'rganish strategiyalari, tushunchalari, vazifalari va ko'nikmalariga qaratilgan.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar

218

Tilni bilish va akademik mazmun parallel ravishda rivojlantiriladigan yondashuvni ishlab chiqishda ikkita muhim element zarur: ikkinchi tilni rivojlantirishni muntazam mazmunli o'qitishga integratsiya qilish va kirishni ta'minlash uchun tegishli shart-sharoitlarni yaratish.

Ushbu modelning muvaffaqiyati turli xil kichik guruhlarda hamkorlikda o'rganishga bog'liq. Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi: -

guruhlash strategiyalari -

ma'lumot berishning muqobil usullari - mavzuni

tushunarli qilish texnikasi - akademik maqsadlarda tilni bilishni

rivojlantirish imkoniyatlari (Kessler va Quinn 1989: 75)

Ushbu yondashuv ESL talabalarini asosiy oqimga tayyorlash nafaqat ESL o'qituvchilari, balki kontent o'qituvchilari uchun ham mas'uliyat ekanligini tan oladi. Ikkinchisi tilning kontentni o'rganishda hal qiluvchi rol o'ynashini tobora ko'proq tan olishi kerak.

Ushbu yondashuvga misol Vu (1996) tomonidan Avstraliya o'rta maktabida ESL talabalari uchun tayyorlangan dasturda tasvirlangan. Kurs uchun asos sifatida va asosiy darslarga o'tishni ta'minlash uchun bir qator asosiy fanlardan mavzular tanlangan. Mavzular, birinchi navbatda, talabalarning eng xilma-xil ehtiyojlari va qiziqishlarini qondirish uchun tanlangan.

Mavzu tanlashda e'tiborga olingan yana bir omil lingvistik muvofiqlik edi, chunki ba'zilar ko'proq texnik atamalar va murakkab grammatik konstruksiyalarni o'z ichiga oladi.

Mavzular, shuningdek, Avstraliyaning ijtimoiy-siyosiy va madaniy iqlimiga mos kelishi uchun tanlangan. Ushbu mezonlarga javob beradigan mavzular orasida multikulturalizm, yadroviy asr, sport, Yashil harakat, ko'cha bolalari va o'smirlar chekish (Wu 1996: 23).

Qo'shimcha yondashuv. Vu tomonidan tasvirlangan mavzuga asoslangan komponentga parallel ravishda fanga qaratilgan qo'shimcha kurs edi. Kursning ushbu jihatiga ESL o'qituvchilari ham, fan o'qituvchilari ham jalb qilingan bo'lib, u talabalarni ingliz tili orqali fanni o'rganishga o'tishga tayyorlashga qaratilgan. Qo'shimcha kurs quyidagilarga qaratildi: 1. Ixtisoslashgan fan terminologiyalari va tushunchalarini tushunish 2. Hisobot yozish ko'nikmalari 3. Fan uchun grammatika 4. Eslatmalar olish ko'nikmalari (Wu 1996: 24)

Xususiy til institutlaridagi kurslar Mavzuga

asoslangan kurslar, shuningdek, xususiy til-maktab bozori kabi davlat maktabi va universitet sektoridan tashqari ko'plab dasturlarda kurslar va materiallar uchun asos yaratadi. Mavzuga asoslangan kurslar bilan semestr ishi uchun asos sifatida mavzular to'plami tanlanishi

mumkin va har biri

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kontentga asoslangan ko'rsatma

219

mavzusi 6 yoki undan ortiq soatlik ish uchun asos sifatida ishlatiladi, unda to'rtta

ko'nikma va grammatika markaziy mavzu bo'yicha rasm chizish o'rgatiladi. Bunday yondashuv ko'plab nashr etilgan ESL matnlari uchun asos bo'lib xizmat qiladi (masalan, Richards and Sandy 1998).

Protsedura

Kontentga asoslangan yo'riqnoma usul emas, balki yondashuvni nazarda tutganligi sababli, u bilan hech qanday maxsus texnika yoki harakatlar bog'liq emas. Jarayon darajasida o'quv materiallari va mashg'ulotlar dastur turiga qanchalik mos kelishiga qarab tanlanadi. Stryker va Leaver (1997: 198-199) mazmunga asoslangan darsda sinfdagi tartiblarning odatiy ketma-ketligini tasvirlaydi. Dars El Norte filmini tomosha qilish atrofida qurilgan ispan tili darsidir .

Dastlabki tayyorgarlik: Talabalar AQSh immigratsiya qonunlariga oid ma'lumotnomalarni, shuningdek Oktavio Pazning *El Laberinto* kitobidan ko'chirmani o'qiydilar.

de la Soledad.

1. Tilshunoslik tahlili: talabalar tomonidan bir kun oldin bajarilgan og'zaki ma'ruzalar tahlili asosida grammatika va lug'at bo'yicha muhokama.
2. Filmga tayyorgarlik: filmdagi lug'atni, shu jumladan lug'at ish varag'ini oldindan ko'rish bo'yicha harakatlar.
3. Filmning bir qismini ko'rish.
4. Filmni muhokama qilish: O'qituvchi film muhokamasini olib boradi.
5. O'qishni muhokama qilish.
6. Videotasvirga olingan intervyu: Talabalar immigratsiya masalalari muhokama qilinadigan qisqa intervyuni ko'rishadi.
7. Munozara: immigratsiya islohoti muhokamasi.
8. Maqolalar tayyorlash: Talabalarga tegishli maqolalarni o'qish va sinf taqdimotini tayyorlash uchun vaqt beriladi.
9. Maqolalar taqdimoti: Talabalar prezentatsiyalar qiladilar, ular keyinchalik o'z-o'zini tuzatish uchun tinglashlari uchun lentaga yopishtirilishi mumkin.
10. Yakuniy muhokama.

Xulosa Til

o'qitishda mazmunga asoslangan yondashuvlar 1980-yillardan boshlab turli xil sharoitlarda keng qo'llanila boshlandi. ESP, EOP va immersion dasturlaridagi eng dastlabki ilovalaridan boshlab, u ESL talabalari uchun K-12 dasturlarida, universitetning chet tili dasturlarida va EFL sozlamalaridagi biznes va kasbiy kurslarda keng qo'llaniladi. Uning himoyachilarining ta'kidlashicha, bu muqobil til o'qitish yondashuvlaridan ko'ra muvaffaqiyatliroq dastur natijalariga olib keladi. Chunki u cheksiz imkoniyatlarni taqdim etadi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 220

o'qituvchilar uchun talabalarning qiziqishlari va ehtiyojlarini qiziqarli va mazmunli mazmun bilan moslashtirish, o'qituvchilar va kurs dizaynerlari uchun ko'plab amaliy afzalliklarni taqdim etadi. Brinton va boshqalar, (1989: 2) kuzatadi:

Kontentga asoslangan yondashuvda til sinfining faoliyati o'qitilayotgan mavzuga xos bo'lib, o'quvchilarni o'rganilayotgan til orqali fikrlash va o'rganishni rag'batlantirishga qaratilgan. Bunday yondashuv to'rtta an'anaviy til ko'nikmalarini integratsiyalashgan holda o'qitishga tabiiy ravishda mos keladi. Misol uchun, u o'quvchilardan nafaqat ma'lumotni tushunishni, balki uni sharhlash va baholashni ham talab qiladigan haqiqiy o'qish materiallaridan foydalanadi. U talabalar o'qish va ma'ruza materiallariga og'zaki javob berishlari mumkin bo'lgan forumni taqdim etadi.

U akademik yozish tinglash va o'qishdan kelib chiqishini tan oladi va shuning uchun talabalardan yozishga tayyorgarlik sifatida bir nechta manbalardan faktlar va g'oyalarni sintez qilishni talab qiladi. Ushbu yondashuvda talabalar o'rganish ko'nikmalariga ega bo'ladilar va turli xil til ko'nikmalarini o'rganadilar, keyinchalik ular duch keladigan bir qator akademik vazifalarga tayyorlanadi.

Tanqidchilarning ta'kidlashicha, ko'pchilik til o'qituvchilari tilni mazmunli fanni o'rgatish uchun emas, balki mahorat sifatida o'rgatish uchun tayyorlangan. Shunday qilib, til o'qituvchilari o'zlari tayyorlanmagan fanlarni o'qitish uchun etarli darajada asoslanmagan bo'lishi mumkin. Til o'qituvchilari va fan o'qituvchilari ishtirokidagi jamoaviy ta'lim takliflari ko'pincha noqulay deb hisoblanadi va ikkalasining ham samaradorligini pasaytiradi. Biroq, CBI turli yo'llar bilan qo'llanilishi mumkin bo'lgan keng ko'lamlı printsiplar to'plamiga asoslanganligi va ko'plab muvaffaqiyatli til dasturlari uchun asos sifatida keng qo'llanilganligi sababli, biz CBI til o'rgatishdagi etakchi o'quv yondashuvlaridan biri sifatida davom etishini kutishimiz mumkin.

Bibliografiya va keyingi o'qish Brinton, DM, MA

Snow va MB Wesche. 1989. *Kontentga asoslangan ikkinchi til o'qitish*. Nyu-York: Nyuberi uyi.

Brinton, DM va P. Master (tahrirlar). 1997. *Kontentga asoslangan ta'limning yangi usullari*. Aleksandriya, Va.: TESOL Inc.

Burger, S. 1989. Himoyalangan psixologiya kursida kontentga asoslangan ESL: Kirish, chiqish va natijalar. *TESL Canada Journal* 6: 45–49.

Cantoni-Harvey, G. 1987. *Kontent sohasi til yo'riqnomasi*. Reading, Massa.: Addison-Uesli.

Collier, V. 1989. Qachongacha? Ikkinchi tilda akademik yutuqlar bo'yicha tadqiqotlar sintezi. *TESOL* 23 chorak: 509–531.

Crandall, J. (tahr.). 1987. *ESL Content-Area Instruction orqali: Matematika, fan, ijtimoiy tadqiqotlar*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

D'Anglejan, A. va R. Taker. 1975. Katta yoshdagi o'quvchilar tomonidan murakkab ingliz tuzilmalarini o'zlashtirish. *Til o'rganish* 25(2): 281–296.

Dadli-Evans, T. va MJ Sent-Jon (tahrirlar). 1998. *Maxsus maqsadlar uchun ingliz tilidagi ishlanmalar: multidisiplinar yondashuv*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20Ba Instruction

221

Gass, S. va C. Madden (tahrirlar). 1985. *Ikkinchi tilni o'zlashtirishda kiritish*. Nyu-York: Nyuberi uyi.

Grabe, V. va F. Stoller. 1997. Kontentga asoslangan ko'rsatma: Tadqiqot asoslari. M. Snow va DM Brinton (tahrirlar), *The Content-Based Classroom*. Nyu-York: Longman.

Grandin, J. 1993. Rhode Island universitetining xalqaro muhandislik dasturi. M. Krueger va F. Rayanda (tahrirlar), *Til va mazmun*. Leksington, Massa.: DC Heath. 57–79.

Xatchison, T. va A. Uoters. 1987. *Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Jordan, RR 1997. *Akademik maqsadlar uchun ingliz tili*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Kelly, LG 1969. *Til o'qitishning 25-asrlari*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Kessler, C. va M. Quinn. 1987. ESL va fanni o'rganish. J. Crandall (ed.), *ESL Content Area Instruction orqali: matematika, fan va ijtimoiy tadqiqotlar*. Englewood Cliffs, NY Prentice Hall. 55–88.

Krahnke, K. 1987. *Chet tillarni o'qitish bo'yicha o'quv dasturini ishlab chiqishga yondashuvlar*. Nyu-York: Prentice Hall.

Mohan, B. 1986. *Til va mazmun*. Reading, Massa.: Addison-Uesli.

Mohan, B. 1993. Til va kontent integratsiyasi uchun umumiy kun tartibi. Karvonsaroy.

Bird, J. Xarris va M. Ingram (tahrirlar), *Til va tarkib*. Gonkong: Ta'limdagi til instituti. 4–19.

Ozolins, U. 1993. *Avstraliyada til siyosati*. Melburn: Kembrij universiteti nashriyoti.

Richards, JC va C. Sandy. 1998. *Parvozlari*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Richards, JC va D. Hurley. 1990. Til va mazmun: o'quv dasturlarini moslashtirishga yondashuvlar. JC Richards, *Til o'qitish matritsasi*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti. 144–162.

Robinson, P. 1980. *ESP (Maxsus maqsadlar uchun ingliz tili)*. Oksford: Pergamon.

Safire, W. 1998. Til haqida: Ushbu tarkibning yozi. *New York Times*, 1998 yil 19 avgust, 15.

Scott, MS 1974. Ingliz tilini bilish darajasi, tilni o'rganish yillari va o'qitish vositasi o'rtasidagi bog'liqlik haqida eslatma. *Til o'rganish* 24: 99–104.

Shih, M. 1986. Akademik yozishni o'rgatishda mazmunga asoslangan yondashuvlar. *TESOL choraklik* 20(4) (dekabr): 617–648.

Snow, M. va DM Brinton (tahrirlar). 1998. *Kontentga asoslangan sinf*. Nyu-York: Longman.

Qor, M., M. Met va F. Genesee. 1989. Ikkinchi/xorijiy tillarni o'qitishda til va mazmunni integratsiyalash uchun kontseptual asos. *TESOL* 23 chorak: 201–217.

Stoller, F. 1997. Loyiha ishi: til va tarkibni targ'ib qilish vositasi. *Ingliz tilini o'qitish forumi*. 35(4): 2–9, 37.

Stoller, F. va V. Grabe. 1997. Kontentga asoslangan yo'riqnomaga olti-T yondashuvi. M. Snow va D. Brinton (tahrirlar), *The Content-Ased Classroom: Perspectives on integrating Language and Content*. White Plains, NY: Longman. 78–94.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 222 Stryker, S.
va B. Leaver. 1993. *Chet tilidan tarkibga asoslangan o'qitish*

Ta'lim. Vashington, DC: Jorjtaun universiteti nashriyoti.

Wesche, M. 1993. Til o'rganishga intizomga asoslangan yondashuvlar: Tadqiqot muammolari va natijalari. M. Krueger va F. Rayanda (tahrirlar), *Til va mazmun*.

Leksington, Massa.: DC Heath. 80–95.

Widdowson, H. 1978. *Tilni muloqot sifatida o'rgatish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Widdowson, H. 1983. *O'rganish maqsadi va o'rganishdan foydalanish*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Vu, S.-M. 1996. O'rta maktab darajasida kontentga asoslangan ESL: Case study. *Prospekt* 11(1): 18–36.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil, 22-yanvar, 20:51:40 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.021> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers

Kitob DOI: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656

Qog'ozli ISBN: 9780521008433 18-bob

- Tilni vazifaga asoslangan o'qitish 223-243-

betlar DOI bo'limi: [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305)

[CBO9780511667305](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305) Cambridge University Press

18 Task-based Language Teaching Background

Task-based

Language Teaching (TBLT) til o'rgatishda rejalashtirish va o'qitishning asosiy birligi sifatida vazifalardan foydalanishga asoslangan yondashuvni bildiradi. Uning ba'zi tarafdorlari (masalan, Uillis 1996) uni kommunikativ tilni o'qitishning mantiqiy rivojlanishi sifatida taqdim etadilar, chunki u 1980-yillardagi kommunikativ tilni o'rgatish harakatining bir qismini tashkil etgan bir nechta tamoyillarga asoslanadi. Masalan: - Haqiqiy muloqotni o'z ichiga olgan tadbirlar til o'rganish uchun zarurdir.

- Ma'noli vazifalarni bajarish uchun tildan foydalaniladigan faoliyatlar o'rganishga yordam beradi.

– O'quvchi uchun mazmunli bo'lgan til o'quv jarayonini qo'llab-quvvatlaydi.

Vazifalar ushbu tamoyillarni qo'llash uchun foydali vosita sifatida taklif etiladi.

Til o'rgatish uchun kommunikativ doirada vazifalarga asoslangan yondashuvning ikkita dastlabki qo'llanilishi Malayziyaning aloqa dasturi (1975) va Bangalor loyihasi (Beretta va Davies 1985; Prabhu 1987; Beretta 1990) edi, ularning ikkalasi ham nisbatan qisqa muddatli edi. Vazifalarning roli ikkinchi tilni o'zlashtirish nazariyasining pedagogik ilovalarini ishlab chiqishga qiziqqan ba'zi tadqiqotchilar tomonidan qo'shimcha yordam oldi (masalan, Long va Crookes 1993). 1980-yillarning o'rtalarida tadqiqotchilar SLA tadqiqot vositalari sifatida topshiriqlarga murojaat qilganlarida, ikkinchi tilni o'qitishning potentsial qurilish bloklari sifatida vazifalarga qiziqish paydo bo'ldi. SLA tadqiqoti ikkinchi til o'rganuvchilar tomonidan qo'llaniladigan strategiyalar va kognitiv jarayonlarga qaratilgan. Ushbu tadqiqot til o'rgatishda rasmiy grammatik o'qitishning rolini qayta baholashni taklif qildi. Ko'pgina til sinflarida qo'llaniladigan grammatikaga yo'naltirilgan o'qitish faoliyati turi sinfdan tashqari tabiiy tilni o'rganish holatlarida qo'llaniladigan kognitiv ta'lim jarayonlarini aks ettiradigan hech qanday dalil yo'q. O'quvchilarni topshiriq ishlariga jalb qilish shakliga yo'naltirilgan faoliyatdan ko'ra o'quv jarayonlarini faollashtirish uchun yaxshiroq kontekstni ta'minlaydi va natijada til o'rganish uchun yaxshi imkoniyatlar yaratadi. Tilni o'rganish nafaqat o'quvchilarni singdirishga bog'liq, deb ishoniladi

2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT 129.215.17.188 IP tomonidan Cambridge Books Online'dan yuklab olingan.

"tushunarli kirish", lekin ulardan ma'noni muhokama qilishni va tabiiy va mazmunli muloqotni talab qiladigan vazifalarda.

Vazifaga asoslangan ta'limning asosiy taxminlari Feez (1998: 17) tomonidan quyidagicha umumlashtiriladi:

- Asosiy e'tibor mahsulotga emas, balki jarayonga qaratilgan.

- Asosiy elementlar aloqa va ma'noni ta'kidlaydigan maqsadli faoliyat va vazifalardir.

– Tilni o'quvchilar faoliyat va topshiriqlar bilan shug'ullanayotganda kommunikativ va maqsadli munosabatda bo'lish orqali o'rganadilar.

– Faoliyat va vazifalar quyidagilardan biri

bo'lishi mumkin: o'quvchilar real hayotda erishishlari kerak

bo'lganlar; sinfga xos pedagogik maqsadga ega bo'lganlar.

- Vazifaga asoslangan o'quv dasturining faoliyati va vazifalari qiyinchilikka qarab ketma-ketlikda.

– Vazifaning murakkabligi bir qator omillarga, jumladan, o'quvchining oldingi tajribasiga, topshiriqning murakkabligiga, topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan tilga va mavjud yordam darajasiga bog'liq.

Kommunikativ tilni o'qitish metodologiyasi bilan bog'liqligi va ba'zi taniqli SLA nazariyotchilari tomonidan qo'llab-quvvatlanganligi sababli, TBLT amaliy tilshunoslikda katta e'tiborga sazovor bo'ldi, garchi uning keng ko'lami amaliy qo'llanilishi kam bo'lsa va uning ta'siri yoki samaradorligiga oid hujjatlar kam bo'lsa-da, o'quv rejasini ishlab chiqish, materiallarni ishlab chiqish va sinfda o'qitish uchun asos sifatida.

Vazifaga asoslangan tilni o'qitish "vazifa" tushunchasini rejalashtirish va o'qitishning markaziy birligi sifatida taklif qiladi. TBLTda vazifaning ta'riflari har xil bo'lsa-da, umumiy tushuncha mavjudki, vazifa til yordamida amalga oshiriladigan faoliyat yoki maqsaddir, masalan, jumboq yechimini topish, xaritani o'qish va yo'nalish berish, telefon qo'ng'irog'i qilish, xat yozish yoki ko'rsatmalar to'plamini o'qish va o'yinchoq yig'ish: Vazifalar . . . asosiy yo'nalish sifatida ma'noga ega bo'lgan faoliyatdir. Vazifalardagi muvaffaqiyat natijaga erishish nuqtai nazaridan baholanadi va vazifalar odatda hayotdagi tildan foydalanishga o'xshashdir. Shunday qilib, vazifaga asoslangan o'qitish kommunikativ tilni o'qitishga nisbatan kuchli nuqtai nazarni oladi. (Skehan 1996b: 20)

Nunan (1989: 10) ushbu ta'rifni taklif qiladi:

kommunikativ vazifa [bu] o'quvchilarni maqsadli tilda tushunish, manipulyatsiya qilish, ishlab chiqarish yoki o'zaro aloqada bo'lishni o'z ichiga olgan sinf ishi bo'lib, ularning e'tibori asosan shaklga emas, balki ma'noga qaratilgan. Vazifa, shuningdek, o'z-o'zidan kommunikativ akt sifatida yolg'iz turishga qodir bo'lgan to'liqlik tuyg'usiga ega bo'lishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan

yuklab olingan. [http://dx.doi.org/10.1017/](http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022)

CBO9780511667305.022 Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

TBLT tarafdorlari vazifa tushunchasini

ishtiyoq va ishonch bilan qabul qilgan bo'lsalar-da, o'quv rejasini tuzishda vazifalardan birlik *sifatida* foydalanish ta'limda ancha eski tarixga ega. U birinchi marta 1950-yillardagi kasbiy ta'lim amaliyotida paydo bo'ldi. Bu erda vazifaga e'tibor birinchi navbatda yangi harbiy texnologiyalar va davrning kasbiy ixtisosligi bo'yicha harbiylarning o'quv dizayni tashvishlaridan kelib chiqadi. *Vazifalarni tahlil qilish* dastlab yakkaxon psixomotor vazifalarga qaratilgan bo'lib, ular uchun ozgina muloqot yoki hamkorlik mavjud. Vazifalarni tahlil qilishda ish joyida, asosan qo'lda bajariladigan vazifalar o'quv topshiriqlariga aylantirildi. Jarayon Smit tomonidan tasvirlangan: Operatsion tizim inson omillari nuqtai nazaridan tahlil qilinadi va vazifalar inventarini ishlab chiqish uchun asos bo'lishi uchun missiya profili yoki

oqim sxemasi tayyorlanadi. Vazifalar inventarizatsiyasi (ishdagi asosiy vazifalarning tavsifi va har bir vazifa bilan bog'liq bo'lgan aniqroq ish vazifalari) tayyorlanadi;

ishni tahlil qilishning tegishli usullaridan foydalanish. O'qitilishi kerak bo'lgan vazifalar va talabalar erishadigan malaka darajasi bo'yicha qarorlar qabul qilinadi. O'rgatish uchun topshiriqning batafsil tavsifi tayyorlanadi. Har bir vazifa uni bajarish uchun zarur bo'lgan muayyan harakatlarga bo'linadi. Muayyan harakatlar yoki topshiriq elementlari vazifani bajarishda ishtirok etadigan bilim va ko'nikma komponentlarini aniqlash uchun ko'rib chiqiladi. Nihoyat, maqsadlar ierarxiyasi tashkil etiladi. (Smit 1971: 584)

Shunga o'xshash jarayon "Tilni kompetentlik asosida o'qitish" deb nomlanuvchi o'quv dasturi yondashuvining asosini tashkil etadi (13-bobga qarang). Vazifalarga asoslangan treninglar bir nechta muhim masalalarni aniqladi. 1. vazifalardan foydalanishdagi real vaziyatlarni tahlil qilish 2. ularni o'qitish vazifalari tavsifiga tarjima qilish 3. o'quv topshiriqlarini batafsil loyihalash 4. sinfda o'qitish/ ta'lim berishda o'quv topshiriqlarining ketma-ketligi. Vazifalarni tahlil qilish va o'qitish dizayni dastlab qo'lda bajariladigan topshiriqlar bo'yicha yakkaxon ishni bajarish bilan bog'liq bo'lsa-da, keyin e'tibor jamoaviy vazifalarga qaratildi, buning uchun muloqot zarur.

Jamoa ishlash funktsiyasining to'rtta asosiy toifasi e'tirof etilgan: 1. *orientatsiya funktsiyalari* (jamoa a'zolariga topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni yaratish va tarqatish jarayonlari) 2. *tashkiliy funktsiyalar* (a'zolar topshiriqni bajarish uchun zarur bo'lgan harakatlarni muvofiqlashtirish uchun zarur bo'lgan jarayonlar) 3. *moslashish funktsiyalari* (jarayon a'zolari vazifani bajarish uchun o'z faoliyatini bir-biriga moslashtiradigan jarayonlar).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Joriy kommunikativ yondashuvlar 226 4.

motivatsion funktsiyalar (jamoa maqsadlarini aniqlash va vazifani bajarish uchun "guruhni faollashtirish") (Nieva, Fleishman va Rieck [1978], Crookes 1986 da keltirilgan) TBLT tarafdorlari til o'rgatishdagi vazifalarning mohiyati va funktsiyasini aniqlash va tasdiqlash uchun xuddi shunday urinishlar qilgan. Yuqorida aytib o'tilgan turdagi tadqiqotlar kasbiy vazifalarning mohiyatiga qaratilgan bo'lsa-da, 1970-yillarning boshidan beri umumiy ta'limda o'quv vazifalari ham katta e'tibor markazida bo'ldi. Doylning ta'kidlashicha, boshlang'ich ta'limda "akademik vazifa - bu o'quvchilar uchun o'quv dasturini ishlab chiqish mexanizmi" (Doyle 1983: 161). Akademik vazifalar to'rtta muhim o'lchovga ega bo'lib belgilanadi: 1. Talabalar ishlab chiqarishi kerak bo'lgan mahsulotlar 2. Ushbu mahsulotlarni ishlab chiqarish uchun ulardan foydalanishlari kerak bo'lgan operatsiyalar 3. Kerakli kognitiv operatsiyalar va mavjud resurslar 4. Hisobdorlik tizimi ishtirok etdi. Ushbu dastlabki tadqiqotlarda ko'tarilgan barcha savollar (va ko'plab taklif qilingan javoblar). O'qitish. Ushbu bobda biz vazifaga asoslangan tilni o'rgatishning muhim masalalarini ko'rsatamiz va vazifaga asoslangan o'qitish qanday bo'lishi kerakligiga misollar keltiramiz.

Yondashuv Til

nazariyasi TBLT birinchi navbatda til nazariyasidan ko'ra o'rganish nazariyasiga asoslanadi. Biroq, tilning tabiatiga oid bir nechta taxminlar TBLTga hozirgi yondashuvlar asosida yotadi, deyish mumkin. Bular: til birinchi navbatda ma'no yaratish vositasidir Kommunikativ tilni o'rgatishning boshqa realizatsiyalari bilan bir qatorda, TBLT tildan foydalanishda ma'noning markaziy rolini ta'kidlaydi. Skehanning ta'kidlashicha, vazifaga asoslangan yo'riqnomada (TBI) "ma'no asosiydir ... vazifani baholash natija nuqtai nazaridan" va bu vazifaga asoslangan ko'rsatma

"tilni ko'rsatish bilan bog'liq" *emas* (Skehan 1998: 98). Tilning bir nechta modellari ma'lumot beradi. Vazifaga asoslangan ta'lim tarafdorlari 1-bobda ta'riflanganidek, tilning strukturaviy, funktsional va o'zaro ta'sirli modellari tayanadilar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Tilni vazifaga asoslangan o'rgatish 227

mafkuradan ko'ra ko'proq qulaylik masalasidir. Masalan, Skehan topshiriqlarning lingvistik murakkabligini aniqlash mezonlarini muhokama qilishda *strukturaviy* mezonlardan foydalanadi: Til juda an'anaviy usullarda oddiyroq ko'rinadi, chunki lingvistik murakkablik tizimli dastur mulohazalari bilan cheklangan deb izohlanadi. (Skehan 1998: 99)

Boshqa tadqiqotchilar vazifa turlarining *funktsional* tasniflarini taklif qilishdi . Masalan, Bervik vazifa turlarini tasniflashda ikkita farqdan biri sifatida "vazifa maqsadlari" dan foydalanadi. Uning ta'kidlashicha, vazifa maqsadlari asosan "aniq didaktik funktsiyaga ega bo'lgan ta'lim maqsadlari" va "ishtirokchilar shug'ullanadigan faoliyat tufayli tildan foydalanishni talab qiladigan ijtimoiy (fatik) maqsadlar". (Bervik 1988, Skehan 1998da keltirilgan: 101). Foster va Skehan (1996) vazifalarni uch tomonlama funktsional farqlashni taklif qiladi - shaxsiy, hikoya va qaror qabul qilish vazifalari.

Vazifa turining bu va boshqa shunga o'xshash tasniflari Jakobson, Xollidey, Uilkins va boshqalar tomonidan taklif qilingan modellardan til funktsiyasi toifalarini oladi.

Va nihoyat, o'zaro ta'sirlarni o'rganish bo'yicha SLA tadqiqot an'analardan kelib chiqqanlar tomonidan taklif qilingan vazifalar tasnifi vazifalarning *o'zaro ta'sir* o'lchovlariga qaratilgan. Masalan, Pica (1994) interaktiv faoliyat va kommunikativ maqsadni ajratib turadi. Shuning uchun TBI tilning yagona modeli bilan bog'lanmaydi, balki til nazariyasining barcha uchta modelidan foydalanadi. leksik birliklar tildan foydalanish va til o'rganishda markaziy o'rin tutadi So'nggi yillarda lug'at ikkinchi tilni o'rganishda an'anaviy taxmin qilinganidan ko'ra muhimroq rol o'ynaydi. Bu erda lug'at lingvistik leksik tahlil va til pedagogikasining muhim birliklari sifatida so'zlarni emas, balki leksik iboralar, gap o'zaklari, oldindan tuzilgan tartiblar va birikmalarni ko'rib chiqish uchun ishlatiladi.

Ko'pgina vazifalarga asoslangan takliflar ushbu istiqbolni o'z ichiga oladi. Masalan, Skehan (1996b: 21-22) sharhlaydi: Garchi til o'rgatishning ko'p qismi til asosan tizimli, lug'at elementlari tarkibiy naqshlarni to'ldirish uchun ajratilgan degan taxmin ostida ishlagan bo'lsa-da, ko'plab tilshunolar va psixolingvistlar ona tilidagi nutqni qayta ishlash tabiatan juda tez-tez leksik ekanligini ta'kidlaydilar. Bu shuni anglatadiki, nutqni qayta ishlash so'zdan kattaroq butun ibora birliklarini ishlab chiqarish va qabul qilishga asoslangan (garchi tilshunolar tomonidan so'zlarda tahlil qilinishi mumkin bo'lsa-da), ular "o'chirilganda" hech qanday ichki ishlov berishni talab qilmaydi. . . . Ravonlik o'quvchining ikkilanmasdan ortiqcha to'xtab qolmasdan real vaqt rejimida til ishlab chiqarish qobiliyatiga taalluqlidir.

Bu ko'proq lex-ga tayanishi mumkin.
Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar aloqaning 228

ta ixchamlashtirilgan usullariga, chunki real vaqt rejimida nutq ishlab chiqarishning bosimiga faqat haddan tashqari qoidalarga asoslangan hisoblashdan qochish orqali erishildi. "Suhbat" tilning markaziy yo'nalishi va tilni o'ylashtirishning asosiy toshi hisoblanadi. TBIda o'quvchining mavjud lingvistik va kommunikativ resurslariga tayanib, nutq so'zlash va boshqalar bilan muloqot qilishga urinish ikkinchi tilni egallashning asosi hisoblanadi; shuning uchun TBLT doirasida taklif qilinadigan vazifalarning aksariyati suhbatni o'z ichiga oladi. Suhbatning rolini keyinroq ko'rib chiqamiz

bob.

TBLni o'rganish

nazariyasi kommunikativ tilni o'rgatish asosida til o'rganish tabiati haqidagi umumiy taxminlarga ega (14-bobga qarang). Biroq, ba'zi qo'shimcha o'rganish tamoyillari TBLT nazariyasida markaziy rol o'ynaydi.

Bular:

vazifalar tilni o'zlashtirish uchun zarur bo'lgan kirish va

chiqishni qayta ishlashni ta'minlaydi

Krashen uzoq vaqtdan beri tushunarli kiritish tilni muvaffaqiyatli o'zlashtirish uchun zarur (va etarli) mezon ekanligini ta'kidlab keladi (15-bobga qarang). Boshqalar esa, ikkinchi tilni etarli darajada rivojlantirish uchun nafaqat kirish, balki samarali mahsulot ham muhim ekanligini ta'kidladilar. Masalan, Kanadadagi tilni immersion sinflarida, Swain (1985) ko'rsatdiki, hatto yillar davomida tushunarli ma'lumotlarga ta'sir qilgandan keyin ham, immersion talabalarning til qobiliyati ona tilida so'zlashuvchi tengdoshlaridan orqada qolmoqda. Uning ta'kidlashicha, tildan unumli foydalanish uchun etarli imkoniyatlar tilni to'liq rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ta'kidlanishicha, vazifalar til o'rganishda asosiy jarayonlar hisoblangan kirish va chiqish talablari uchun to'liq imkoniyatlar yaratadi. Boshqa tadqiqotchilar ikkinchi tilni o'zlashtirishning zarur elementi sifatida "ma'no muzokaralari" ni ko'rib chiqdilar. "Bu o'yquvchi e'tiborini [o'yquvchi] nutqining o'zgartirishni talab qiluvchi (talaffuz, grammatika, leksika va boshqalar) ba'zi bir qismiga qaratadigan muzokara degan ma'noni anglatadi. Ya'ni, muzokarani o'zlashtirish uchun tetik sifatida ko'rish mumkin" (Plough and Gass 1993: 36).

Vazifalar ikkinchi tilni o'rganishning markazida bo'lgan muzokaralar, o'zgartirishlar, o'zgartirishlar va tajriba jarayonlarini rag'batlantiradi deb ishoniladi. Ushbu qarash tilni o'zlashtirishda suhbatning muhim ahamiyatiga umumiy e'tiborning bir qismidir (masalan, Sato 1988). TBLT muzokaralar va o'zaro hamkorlik bo'yicha SLA tadqiqotlariga tayangan holda taklif qiladi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Vazifaga asoslangan tilni o'rgatish 229

vazifasi kiritish-chiqarish amaliyotini rag'batlantirish, ma'noni muhokama qilish va tranzaksiyaga yo'naltirilgan suhbatni rag'batlantirish uchun asosiy nuqtadir. vazifa

faolligi va muvaffaqiyati motivatsiondir Vazifalar ham

o'quvchilarning motivatsiyasini yaxshilaydi va shuning uchun o'rganishga yordam beradi.

Buning sababi shundaki, ular o'quvchilardan haqiqiy tildan foydalanishni talab qiladilar, ular aniq belgilangan o'lchamlarga va yopilishga ega, ular formati va ishlashida xilma-xildir,

ular odatda jismoniy faollikni o'z ichiga oladi, ular hamkorlik va hamkorlikni o'z ichiga oladi,

ular o'quvchining o'tmishdagi tajribasiga murojaat qilishlari mumkin va ular turli xil

muloqot uslublariga toqat qiladilar va rag'batlantiradilar. Tinglash topshiriqlari bilan bog'liq

tajribani sharhlar ekan, bunday topshiriqlar "tabiiy takrorlash tufayli haqiqatan ham to'g'ri,

tushunish oson; o'quvchilar tinglashga undaydilar, chunki ular hozirgina

xuddi shu vazifani bajargan va buni qanday bajarganliklarini solishtirishni xohlaydilar" (Uillis

1996: 61-62). (Shubhasiz, boshqa o'qitish usullariga ishqibozlar ularning samaradorligi uchun

shunga o'xshash "dalil" ni keltirishlari mumkin.) O'rganishdagi qiyinchiliklarni muhokama

qilish va muayyan pedagogik maqsadlar uchun sozlash mumkin. Long va Crookes (1991:

43)ning ta'kidlashicha, vazifalar o'quvchilarga tegishli til

namunalarini taqdim etish uchun vosita

bo'lib xizmat qiladi - umumiy kognitiv qayta ishlash qobiliyatlarini qo'llash orqali ular muqarrar

ravishda qayta shakllantiriladigan kirish - va muzokaralar mumkin bo'lgan qiyinchilikni

tushunish va ishlash chiqarish

imkoniyatlarini etkazib berish uchun.

Ushbu da'voni batafsil qo'llab-quvvatlagan holda, Skehan vazifalarni tanlash yoki

loyihalashda kognitiv ishlov berish va shaklga e'tibor qaratish o'rtasida o'zaro kelishuv

mavjudligini taklif qiladi. Murakkabroq, kognitiv jihatdan talabchan vazifalarni kamaytiradi

o'quvchi xabarlarining rasmiy xususiyatlariga e'tibor berishi mumkin, bu aniqlik va grammatik rivojlanish uchun zarur deb hisoblangan narsa. Boshqacha qilib aytganda, agar vazifa juda qiyin bo'lsa, ravonlik aniqlik hisobiga rivojlanishi mumkin. U vazifalarni qiyinchilik darajasi bo'yicha ishlab chiqishni taklif qiladi, shunda o'quvchilar ravonlik va til shakllaridan xabardorlikni rivojlantirishga yordam beradigan vazifalar ustida ishlashlari mumkin (Skehan 1998: 97). U, shuningdek, topshiriqlardan o'quvchilarni tilning muayyan jihatlarga "yo'naltirish" uchun ishlatilishi mumkinligini taklif qiladi: Bunday kanallashtirilgan foydalanish nutqning ba'zi jihatlarga yoki aniqlik, murakkablik, umuman ravonlik yoki hatto vaqti-vaqti bilan tildagi muayyan tuzilmalardan foydalanish bo'lishi mumkin. (Skehan 1998: 97–98)

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 230

Dizayn

maqsadlari

TBLT ning eng so'nggi formulalariga to'liq asoslangan deb da'vo qilingan to'liq til dasturlariga bir nechta nashr etilgan (yoki to'liq amalga oshirilgan) misollar mavjud. Adabiyotlarda, asosan, vazifalarga asoslangan faoliyat misollarining tavsiflari mavjud. Biroq, boshqa kommunikativ yondashuvlarda bo'lgani kabi, TBLTd ham maqsadlar aniq o'quvchilarning o'ziga xos ehtiyojlaridan kelib chiqqan holda aniqlanishi kerak. Long va Crookes (1993) fikriga ko'ra, vazifalarni tanlash o'quvchilarning haqiqiy ehtiyojlarini sinchkovlik bilan tahlil qilishga asoslangan bo'lishi kerak. Bu milliy ingliz tili o'quv dasturi bilan qanday amalga oshirilganiga misol sifatida *Malayziya maktablarida ingliz tili o'quv dasturi* (1975) - milliy, vazifalarga asoslangan kommunikativ o'quv dasturidir. Ingliz tilidan foydalanish bo'yicha juda keng maqsad Malay tili ta'limning barcha darajalarida ingliz tilida o'qitishni muntazam ravishda almashtirgan bir paytda Ta'lim vazirligi tomonidan belgilab qo'yilgan edi. Milliy malay tilining yangi rolini hisobga olgan holda, ingliz tilining rolini aniqlashga urinish barcha Malayziya o'yrta maktab bitiruvchilariga *eng keng tarqalgan ingliz tilidagi mashg'ulotlarda to'yg'yi va samarali muloqot qilish qobiliyatini berish kabi keng maqsadni keltirib chiqardi*. Ushbu keng bayonotdan so'ng, o'yquv dasturini ishlab chiqish guruhi ingliz tilidan foydalanish mumkin bo'lgan turli ish holatlarini aniqladi. Oliy o'yquv yurtiga kirmagan, o'yrta maktab bitiruvchilari uchun ingliz tilidan kutilayotgan kasbiy (va bayzan dam olish maqsadida) foydalanish umumiy ingliz tilidan foydalanish maqsadlari ro'yxati sifatida bayon etilgan. Natijada yigirma to'rtta maqsad turli xil tadbirlar taklif qilingan doiraga aylandi. Ushbu tadbirlarning tarkibiy qismlari o'quv dasturida vaziyat, rag'bat, mahsulot, vazifalar va kognitiv jarayon sarlavhalari ostida aniqlangan.

Ushbu jarayon natijasida yuzaga kelgan o'quv dasturining umumiy ko'rinishi 14-bobda keltirilgan.

O'quv rejasi

An'anaviy til o'quv dasturi va vazifaga asoslangan dastur o'rtasidagi farqlar quyida muhokama qilinadi. An'anaviy o'quv dasturi odatda quyidagi toifalar orasidan kurs mazmunini belgilaydi: - til tuzilmalari - funktsiyalar - mavzular va mavzular - makro ko'nikmalar (o'qish, yozish,

tinglash, gapirish) -

kompetensiyalar - matn turlari - lug'at maqsadlari

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Tilni topshiriq asosida o'rgatish 231

O'quv rejasi mazmuni va ta'lim natijalarini belgilaydi va sinfda o'qitish va dizaynni yaratish uchun asos sifatida foydalanish mumkin bo'lgan hujjatdir.

o'quv materiallari. TBLT tarafdorlari o'quvchilarning ushbu toifalarning birortasini rivojlantirishga qiziqishlarini istisno qilmasalar ham, ular ushbu jarayonlardan foydalanish orqali ega bo'lishi mumkin bo'lgan o'ziga xos tarkib va ko'nikmalardan ko'ra, o'rganish jarayonining o'lchovlari bilan ko'proq shug'ullanishadi.

Shunday qilib, TBLT o'quv rejasi talabalar tomonidan dastur doirasida

bajarilishi kerak bo'lgan vazifalarni belgilaydi.

Nunan (1989) o'quv dasturi ikki turdagi vazifalarni belgilashi mumkinligini taklif qiladi: 1.

Ehtiyojlarni tahlil qilishda muhim deb topilgan va real dunyoda muhim va foydali bo'lib chiqadigan vazifalarni mashq qilish yoki takrorlash uchun mo'ljallangan real vazifalar; 2.

SLA nazariyasi va tadqiqotida psixolingvistik asosga

ega bo'lgan pedagogik vazifalar, lekin televidenie yoki televideniedan foydalanish zaruriy

misol bo'la olmaydi. birinchisiga va axborot bo'shlig'i vazifasi ikkinchisiga

misol bo'lardi. (Ta'kidlash joizki, 1-toifa vazifalarga e'tibor qaratish, ehtiyojlarni

tahlil qilish orqali ularni aniqlash va o'qitishni rejalashtirish va etkazib berish uchun

asos sifatida ma'lumotlardan foydalanish vakolatlarga asoslangan o'qitishda

qo'llaniladigan protseduralar bilan bir xil; 13-bobga qarang.)

Bangalor loyihasida (ingliz tilini boshlang'ich yoshdagi o'quvchilar uchun topshiriqlarga asoslangan dizayn), dastlabki o'nta vazifa turlarining quyidagi ro'yxatidan ko'rinib turibdiki, har ikkala turdagi topshiriqlardan

ham foydalanilgan:

Vazifa turi 1-misol. Diagrammalar va shakllanishlar Ko'rsatmalarga muvofiq alifboning raqamlari va harflari bilan diagramma qismlarini nomlash.

2. Og'zaki ko'rsatmalar to'plamidan geometrik figuralar/formalarni chizish 3. Soat yuzlari Belgilangan

vaqtni ko'rsatish uchun qo'llarni soatga joylashtirish 4. Oylik

taqvim Sayohat,

ta'til va hokazolar kontekstida kunlar va haftalarda davomiylikni

hisoblash 5. Xaritalar Tavsifdan

uyning qavat rejasini

qurish 6. Ma'lum bir maktab vaqt jadvalini va o'qituvchilar

uchun dars jadvallarini

tuzish. marshrutlar Sayohat tavsiflaridan marshrutlarni qurish

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 232 8.

Poyezdlar jadvali Berilgan ehtiyojlarga mos keladigan poyezdlarni tanlash

9. Yosh va tug'ilgan yil Tug'ilgan yilini ishlab chiqish 10 yoshdan boshlab.

Pul Mavjud pulni hisobga olgan holda sotib olinadigan

miqdorni aniqlash (Prabhudan

moslashtirilgan va Nunan 1989: 42–44)

Norris, Braun, Hudson va Yoshioka (1998) mavzular bo'yicha guruhlangan vakillik real dunyo vazifalariga misollar keltiradi. Masalan: *Mavzu: ta'tilni rejalashtirish Vazifalar*

– “afzallik millari” asosida qayerga

borishingiz mumkinligini hal qilish – parvozni bron qilish – mehmonxona

tanlash – xonani bron

qilish *Mavzu:*

universitetga ariza

berish Vazifalar – universitetga hujjat

topshirish – kafedra mudiri bilan

mos kelishi

– moliyaviy yordam haqida soʻrash – oʻzingiz

xohlagan va oʻqish huquqiga ega boʻlgan kurslarni tanlash, maslahatchi *maslahatidan*

foydalanish – telefon

orqali roʻyxatdan oʻtish –

toʻlovlarni hisoblash va toʻlash. Ushbu tasnif

1960-yillardagi Vaziyat tilini oʻqitish materiallari mualliflarining intuitiv taassurotlaridan

koʻproq narsani taklif qilishini koʻrish qiyin. *Syllabus dizayni* (1978). Vazifaning oʻlchamlari va

qiyinligini tavsiflash boʻyicha keyingi urinishlar ham taxminlardan tashqariga chiqmadi (qarang:

Skehan 1998: 98-99).

TBLT oʻquv rejasi uchun asos sifatida vazifalarni tanlashdan tashqari, topshiriqlarning tartibini ham aniqlash kerak. Koʻrdikki, vazifalarning oʻziga xos murakkabligi vazifalarni ketma-ketlashtirish uchun asos sifatida taklif qilingan, ammo vazifaning qiyinligi oʻzini aniqlash oson boʻlmagan tushunchadir.

Honeyfield (1993: 129) quyidagi mulohazalarni taklif qiladi: 1. Protseduralar yoki kirishdan natija olish uchun oʻquvchilar

nima qilishi kerak 2. Kiritilgan matn 3. Chiqish kerak boʻladi a) Til elementlari: lugʻat, tuzilmalar, nutq tuzilmalari, qayta ishlash

imkoniyati

va boshqalar. 20:51:46

GMT 2016. <http://dx.doi.org/10.1017/>

[CBO9780511667305.022](#) Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016

Vazifaga asoslangan til oʻrgatish 233 b)

Makro-koʻnikma va quyi koʻnikmalar c) Dunyo bilimi

yoki "mavzu mazmuni" d) Matnni qayta ishlash

yoki suhbat strategiyalari 4. Beriladigan yordam

miqdori va turi 5. Oʻqituvchilar va

oʻquvchilarning roli 6. Ruxsat etilgan

vaqt 7. Motivatsiya

8. Oʻrganish

uslubini

qiyinlashtirish 9.

Vazifaning qiyinligi tushunchasi: unga deyarli hamma narsani qoʻshish mumkin, masalan,

kun vaqti, xona harorati yoki nonushta oqibatlari!

Taʼlim va oʻqitish faoliyati turlari Biz vazifani nimadan

iborat boʻlishi haqida juda koʻp turli xil qarashlar mavjudligini koʻrdik. Binobarin, TBLT dagi

asosiy vazifa turlari va tegishli sinf faoliyatining koʻplab raqobatbardosh tavsiflari mavjud.

Breen vazifaning juda keng tavsifini beradi (1987: 26): Til oʻrganish vazifasini oʻrganish ishi

uchun tramplin sifatida koʻrish mumkin.

Keng maʼnoda, bu yangi tilda mavjud boʻlgan bilim va qobiliyatlarni takomillashtirish

va muloqot paytida undan foydalanish imkoniyatlarini taʼminlashning tizimli rejasi.

Bunday ish rejasining oʻziga xos maqsadi, tegishli mazmuni va ishlash tartibi

boʻladi. . . .

Oddiy va qisqa mashq vazifadir, shuningdek, maʼnoni oʻz-

oʻzidan etkazishni yoki oʻrganish va muloqot qilishdagi muammolarni hal qilishni talab

qiladigan yanada murakkab va keng qamrovli ish rejalari.

Har qanday til testi ushbu vazifalar spektriga kiritilishi mumkin.

Til oʻrgatish uchun moʻljallangan barcha materiallar - tarkibni oʻziga xos tarzda tashkil

etish va ular qabul qilgan yoki kontentni oʻrganish uchun taklif qiladigan ish

tartib-qoidalari orqali - vazifalar toʻplami sifatida koʻrish mumkin.

Prabhu uchun vazifa bu "oʻquvchilardan maʼlum bir fikrlash jarayoni orqali berilgan

maʼlumotlardan natijaga erishishni talab qiladigan va oʻqituvchilarga ushbu jarayonni

nazorat qilish va tartibga solish imkonini beradigan faoliyat" (Prabhu 1987: 17).

Poezdlar jadvalini oʻqish va maʼlum bir kunda maʼlum bir manzilga borish uchun qaysi

poezdgga borish kerakligini hal qilish ushbu taʼrifga koʻra tegishli sinf vazifasidir.

Crookes vazifani "odatda belgilangan maqsadga ega boʻlgan ish yoki faoliyat" deb taʼriflaydi

ta'lim kursining bir qismi sifatida, ish joyida yoki tadqiqot uchun ma'lumot olish uchun foydalaniladi" (Crookes 1986: 1). Bu ta'rif Prahbu tomonidan aniqlanganlardan juda farq qiladigan "vazifalar" to'plamiga olib keladi, chunki u nafaqat xulosalar, insholar va sinf eslatmalarini, balki, ehtimol, Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 234
ba'zi

lingafon xonalari, mashqlar, dialog o'qishlari va o'qituvchilar o'z ta'lim maqsadlariga erishish uchun foydalanadigan boshqa har qanday "vazifalar".

TBLT bo'yicha adabiyotlarda vazifalarni loyihalash va tavsiflash uchun asos sifatida vazifalarni toifalarga guruhlashga bir necha bor urinishlar qilingan. Willis (1996) ko'proq yoki kamroq an'anaviy bilim ierarxiyasiga asoslangan oltita vazifa turini taklif qiladi. U o'z vazifalariga misollarni quyidagicha belgilaydi: 1. ro'yxatga olish 2.

tartiblash
va saralash 3. taqqoslash 4.
muammolarni
hal qilish 5. shaxsiy
tajriba almashish 6. ijodiy vazifalar
Pica, Kanagy va

Falodun (1993) vazifalarni vazifani bajarishda yuzaga keladigan o'zaro ta'sir turiga ko'ra tasniflaydi va quyidagi *ma'lumotlarni* o'rganish uchun turli xil tasniflarni beradi: bir butunni tashkil

qiladi (masalan, uchta shaxs yoki guruh hikoyaning uch xil qismiga ega bo'lishi va hikoyani birlashtirishi kerak).

2. *Axborot bo'shlig'i vazifalari*: Bir talaba yoki talabalar guruhi bitta ma'lumotga ega va boshqa o'quvchi yoki guruh bir-birini to'ldiruvchi ma'lumotlar to'plamiga ega. Ular muzokaralar olib borishlari va faoliyatni yakunlash uchun boshqa tomonning ma'lumotlari nima ekanligini aniqlashlari kerak.

3. *Muammoli vazifalar*: O'quvchilarga muammo va ma'lumotlar to'plami beriladi. Ular muammoga yechim topishlari kerak. Odatda natijaning yagona qarori mavjud.

4. *Qaror qabul qilish bo'yicha vazifalar*: Talabalarga bir qancha mumkin bo'lgan natijalar mavjud bo'lgan muammo beriladi va ular muzokaralar va muhokamalar orqali birini tanlashlari kerak.

5. *Fikr almashish vazifalari*: Talabalar munozara va fikr almashishda qatnashadilar. Ular kelishuvga erishishlari shart emas.

Vazifalarning boshqa xususiyatlari ham tavsiflangan, masalan: 1. bir tomonlama yoki ikki

tomonlama: vazifa bir tomonlama ma'lumot almashishni yoki ikki tomonlama almashishni o'z ichiga oladimi 2. konvergent yoki divergent:

talabalar umumiy maqsadga erishadimi yoki bir nechta turli maqsadlarga erishadimi 3. hamkorlikda yoki raqobatda:

talabalar vazifani bajarishda hamkorlik qiladimi yoki bir-biri bilan raqobatlashadimi

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Vazifaga asoslangan til o'rgatish 235 4.
bir

yoki bir nechta natijalar: bitta natija bormi yoki ko'p turli natijalar mumkinmi 5. konkret yoki mavhum til: topshiriq konkret til yoki mavhum tildan foydalanishni o'z ichiga oladimi 6. oddiy yoki murakkab ishlov berish: vazifa nisbatan sodda yoki murakkab kognitiv ishlov berishni talab qiladimi: oddiy yoki murakkab tilga bo'ylagan talab: oddiy yoki murakkab til. 8. voqelikka asoslangan yoki voqelikka asoslanmagan: vazifa real dunyo faoliyatini aks ettiradimi yoki haqiqiy dunyoda topilmaydigan pedagogik faoliyatmi?

O'quvchilar rollari

TBI bo'yicha joriy takliflarda o'quvchilar uchun bir qator o'ziga xos rollar nazarda tutilgan.

Ulardan ba'zilari kommunikativ tilni o'rgatishda o'quvchilar uchun qabul qilingan umumiy rollarga mos keladi, boshqalari esa markaziy o'quv faoliyati sifatida topshiriqni bajarishga e'tibor qaratish orqali yaratilgan. Vazifa ishi nazarda tutilgan asosiy rollar: guruh ishtirokchisi Ko'p vazifalar

juftlik yoki kichik

guruhlarda bajariladi. Butun sinf va/yoki individual ishlarga ko'proq o'rgangan

talabalar uchun bu biroz moslashishni talab qilishi mumkin. monitor TBLTda

vazifalar o'z-o'zidan

emas,

balki o'rganishni osonlashtiradigan vosita sifatida qo'llaniladi. Sinf faoliyati talabalarning muloqotda tildan qanday foydalanilishini payqash imkoniyatiga ega bo'lishi uchun tuzilishi kerak.

O'quvchilarning o'zlari nafaqat topshiriqdagi xabarga, balki bunday xabarlar odatda

to'plangan shaklga ham "ishtirok etishlari" kerak.

Bell va Burnaby (1984) da til shaklini o'z ichiga olgan vazifaning xususiyatlari bo'yicha

o'quvchilarning mulohaza yuritishini qo'llab-quvvatlash uchun o'quvchilar tomonidan

boshlangan bir qator

usullar taklif qilingan.

tavakkalchi va innovator Ko'pgina vazifalar o'quvchilardan to'liq lingvistik resurslar va

oldingi tajribaga ega bo'lmagan xabarlarni yaratish va izohlashni talab qiladi. Darhaqiqat, bu

kabi vazifalarning mazmuni, deyiladi. Ko'pincha takrorlash, parafrazlash, paralingvistik

signallardan foydalanish (kerak bo'lganda) va hokazolarni mashq qilish kerak bo'ladi.

Lingvistik va kontekstual maslahatlardan taxmin qilish, tushuntirish so'rash va boshqa

o'quvchilar bilan maslahatlashish ko'nikmalarini ham rivojlantirish kerak bo'lishi mumkin.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 236

O'qituvchining roli

TBLda o'qituvchilar uchun qo'shimcha rollar ham o'z zimmasiga oladi, jumladan:

vazifalarni tanlovchi va ketma-ketligi.

O'qituvchining asosiy roli vazifalarni o'zi tanlash, moslashtirish va/yoki yaratishda, so'ngra

ularni o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va til malakasi darajasiga mos ravishda o'qitish

ketma-ketligiga shakllantirishdadir. o'quvchilarni topshiriqlarga tayyorlash

Ko'pchilik TBLT tarafdorlari

o'quvchilar yangi topshiriqlarga "sovuq" kirmasliklari kerakligini va qandaydir topshiriq

oldidan tayyorgarlik ko'rish muhimligini ta'kidlaydilar.

Bunday tadbirlar mavzuni tanishtirish, topshiriq bo'yicha ko'rsatmalarni aniqlashtirish,

o'quvchilarga vazifani bajarishni osonlashtirish uchun foydali so'z va

iboralarni o'rganish yoki eslab qolishga yordam berish va topshiriq tartiblarini qisman

namoyish qilishni o'z ichiga olishi mumkin. Bunday bog'lanish induktiv va yashirin yoki

deduktiv va

aniq bo'lishi mumkin. ongni

yuksaltirish TBLTning hozirgi qarashlari shuni ko'rsatadiki, agar o'quvchilar

topshiriqlarda qatnashish orqali tilni o'zlashtirmoqchi bo'lsalar, ular foydalanadigan va

eshitadigan tilning muhim xususiyatlarini kuzatishi yoki sezishi kerak. Bu "Formaga e'tibor

qaratish" deb nomlanadi. TBLT tarafdorlari ta'kidlashicha, bu talabalar vazifani bajarishdan

oldin grammatika darsini o'tkazishni anglatmaydi. Bu e'tiborni jamlashdan oldingi vazifalarni

bajarish, matnni o'rganish, parallel topshiriqlarni boshqariladigan ta'sir qilish va ta'kidlangan

materialdan foydalanishni o'z ichiga olgan shaklga yo'naltirishning turli usullarini qo'llashni

anglatadi.

O'quv materiallarining o'rni Pedagogik

materiallar O'quv

materiallari TBLTda muhim rol o'ynaydi, chunki u tegishli sinf vazifalarining etarli darajada

ta'minlanishiga bog'liq bo'lib, ularning ba'zilarini ishlab chiqish uchun katta

vaqt, zukkolik va resurslar talab qilinishi mumkin. TBLT da o'qitish uchun

ishlatilishi mumkin bo'lgan materiallar

faqat vazifa dizaynerining tasavvuri bilan cheklangan. Ko'pgina zamonaviy til o'rgatish matnlarida o'z ma'lumotlari orasida "vazifaga yo'naltirilgan faoliyat" yoki "vazifaga asoslangan faoliyat" ni keltirib o'tadi, garchi bunday kitoblarda keltirilgan vazifalarning aksariyati hamkorlikda o'rganish, kommunikativ tilni o'rgatish yoki kichik guruh faoliyatidan foydalanadigan o'qituvchilar uchun tanish sinf faoliyatidir. Bir nechta o'qituvchilar uchun resurs kitoblari mavjud bo'lib, ular namunaviy topshiriqlar to'plamini o'z ichiga oladi (masalan, Willis 1996).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Turli vaziyatlarga moslashtirilgan *vazifaga*

asoslangan til o'rgatish 237. Shuningdek, bir qator topshiriqlar to'plami o'quvchilar foydalanishi uchun darslik shakliga kiritilgan. Ulardan ba'zilari ko'proq yoki kamroq an'anaviy matn formatida (masalan, *Think Twice*, Hover 1986), ba'zilari multimedia (masalan, *Challenges*, Candlin and Edelhoff 1982) va ba'zilari topshiriq kartalari sifatida nashr etilgan (masalan, Malaysian Upper Secondary Communicational Syllabus Resource Kit, 1979). TBI uchun resurs sifatida turli xil realiyalardan ham foydalanish mumkin. realia TBI tarafdorlari iloji boricha asl materiallar tomonidan qo'llab-

quvvatlanadigan haqiqiy vazifalardan foydalanishni ma'qullaydi. Ommaviy ommaviy axborot vositalari bunday materiallar uchun boy resurslarni taqdim etishi aniq. Quyida bunday media-mahsulotlar atrofida qurilishi mumkin bo'lgan ba'zi vazifalar turlari keltirilgan.

Gazetalar -

Talabalar gazetani tekshiradi, uning bo'limlarini aniqlaydi va gazetaga kirishi mumkin bo'lgan uchta yangi bo'limni taklif qiladi.

– Talabalar tasniflangan bo'yimdagi misollar yordamida ish qidirayotgan e'lonni tayyorlaydilar.

- Talabalar o'yin-kulgi bo'limidan foydalanib, dam olish kunlarining ko'ngilochar rejasini tuzadilar.

Televizion -

Talabalar ob-havo hisoboti paytida qayd qiladilar va taxmin qilingan davr uchun ob-havoni ko'rsatadigan ob-havo belgilari bilan xaritani tayyorlaydilar.

- Informatsion reklamani tomosha qilishda talabalar "hayp" so'zlarini aniqlaydilar va ro'yxatga oladilar, so'ngra shov-shuv so'zlari ketma-ketligiga rioya qilgan holda parallel reklama yaratishga harakat qilishadi.

– Noma'lum serialning epizodini tomosha qilgandan so'ng, talabalar personajlarni (ma'lum yoki o'ylab topilgan ismlar bilan) va ularning epizoddagi boshqa qahramonlar bilan bo'lishi mumkin bo'lgan munosabatini sanab o'tadilar.

Internet -

Olingan kitob nomini hisobga olgan holda, talabalar uchta Internet-kitob sotuvchisining qiyosiy xarid tahlilini o'tkazadilar, narxlar, pochta jo'natmalari va etkazib berish to'lovlari ro'yxatini ko'rsatadilar va o'z tanlovini asoslab, sotuvchini tanlaydilar.

– Tokioda arzon mehmonxona topishga intilayotgan talabalar uch xil qidiruv tizimi (masalan, Yahoo, Netscape, Snap) yordamida qidirishadi, qidiruv vaqtlarini solishtiradilar va maqsadlari uchun eng foydali qidiruv tizimini aniqlash uchun dastlabki o'nta xitni tahlil qiladilar.

- Talabalar suhbat xonasida "suhbat" ni boshlaydilar, bu ularning hayotiga bo'lgan qiziqishni ko'rsatadi va javob beradigan birinchi uch kishiga javob ishlab chiqadi. Keyin ular javoblarni tartiblab, ushbu matn to'plamlari bilan kundalikni boshlaydilar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 238

Protsedura

Vazifa mashg'ulotlarini o'quv blokiga aylantirish usulini quyidagi Richards (1985) misolidan ko'rish mumkin. Misol vazifalar atrofida qurilgan asosiy komponentni o'z ichiga olgan til dasturidan olingan. Dastur qizg'in suhbat bo'ldi

Amerika Qo'shma Shtatlarida yozgi dasturda o'qiyotgan yapon kollejlari talabalari uchun kurs. Ehtiyojlar tahlili talabalarining ingliz tilida bajarishi kerak bo'lgan maqsadli vazifalarni aniqladi, jumladan: - asosiy ijtimoiy omon qolish operatsiyalari - yuzma-yuz norasmiy suhbatlar - telefon suhbatlari - kampusdagi intervyular - xizmat uchrashuvlari.

Keyin talabalar jamiyatda duch keladigan vaziyatlarga va ingliz tilida amalga oshirishlari kerak

bo'lgan operatsiyalarga qaratilgan rolli o'yinlar to'plami ishlab chiqildi. Har bir rolli o'yin topshirig'i uchun quyidagi format ishlab chiqilgan: *Vazifadan oldingi harakatlar* 1. O'quvchilar birinchi navbatda mavzu, vaziyat va keyinchalik rolli o'yin vazifasida paydo bo'ladigan "skript" bilan tanishtiruvchi dastlabki mashg'ulotda

qatnashadilar. Bunday mashg'ulotlar turli xil bo'lib, ular orasida aqliy hujum, reyting mashqlari va muammoni hal qilish bo'yicha topshiriqlar mavjud. Asosiy e'tibor mavzu haqida o'ylash, so'z boyligi va tegishli tilni yaratish va mavzu bo'yicha taxminlarni rivojlantirishga qaratilgan. Shunday qilib, bu faoliyat turli xil sxemalarni tuzish orqali o'quvchilarni rolli o'yin vazifasiga tayyorlaydi.

2. Keyin o'quvchilar tegishli mavzu bo'yicha dialogni o'qiydilar. Bu rolli o'yin vazifasida o'quvchi bajarishi kerak bo'lgan tranzaksiya turini modellashtirish va bunday operatsiyani bajarish uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan til turiga misollar keltirish uchun xizmat qiladi.

Vazifa faoliyati

3. O'quvchilar rolli o'yinni bajaradilar. Talabalar topshiriq va topshiriqni muhokama qilish uchun zarur bo'lgan ishoralar bilan juftlikda ishlaydi. *Vazifadan keyingi*

harakatlar 4. Keyin o'quvchilar o'zlari mashq qilgan bir xil rolli o'yin vazifasini bajarayotgan ona tilida so'zlashuvchilarning yozuvlarini tinglaydilar va ularning muayyan funktsiyalar va ma'nolarni ifodalash usullari va ona tilida so'zlashuvchilarning bajarish usullari o'rtasidagi farqlarni solishtiradilar.

Uillis (1996: 56-57) shunga o'xshash harakatlar ketma-ketligini tavsiya qiladi:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Tilni topshiriq asosida o'rgatish 239 Mavzu

va

topshiriqqa

kirish - T S ga vazifaning mavzusi va

maqsadlarini tushunishga yordam beradi, masalan, sinf bilan fikr almashish, mavzuni tanishtirish uchun rasmlar, mimika yoki shaxsiy tajribadan foydalanish.

- Ss oldindan topshiriqni bajarishi mumkin, masalan, mavzuga asoslangan g'alati so'zli o'yinlar.

- T foydali so'z va iboralarni ajratib ko'rsatishi mumkin, ammo yangi narsalarni o'rgatmaydi tuzilmalar.

- Ssga vazifani qanday bajarish haqida o'ylash uchun tayyorgarlik vaqti berilishi mumkin.

– Ss bajarilayotgan parallel topshiriqning yozuvini eshitishi mumkin (agar bu muammoning yechimini bermasa).

– Agar topshiriq matnga asoslangan bo'lsa, Ss uning bir qismini o'qiydi.

Vazifalar sikli

Vazifa

- vazifa Ss tomonidan (juftlik yoki guruhlarda) amalga oshiriladi va Ssga o'z fikrlarini ifodalash va aytmoqchi bo'lgan narsani aytish uchun mavjud bo'lgan tildan foydalanish imkoniyatini beradi. Bu matnni o'qish yoki yozuvni eshitishga javob bo'lishi mumkin.

– T aylanib yuradi va har bir kishining maqsadli tilda muloqot qilishga urinishlarini qo'llab-quvvatlab, kuzatib boradi.

– T Ss ga aytmoqchi bo'lgan narsani shakllantirishga yordam beradi, lekin shakldagi xatolarni tuzatishga aralashmaydi.

- Kichik guruhning shaxsiy hayoti doirasida o'z-o'zidan, kashfiyotchi suhbat va ishonchni mustahkamlashga urg'u beriladi.
- Vazifaning maqsadlariga erishishda muvaffaqiyat S.ning motivatsiyasiga yordam beradi.

Rejalashtirish

- Rejalashtirish keyingi bosqichga tayyorgarlik ko'radi, Ss dan butun sinfga topshiriqni qanday bajarganligi va natijasi qanday bo'lganligi haqida qisqacha hisobot berish so'raladi. edi.
- Ss qoralama va ular aytmoqchi yoki yozmoqchi bo'lgan narsalarni mashq qiling.
- T o'quvchilarga til bo'yicha maslahat beradi, iboralarni taklif qiladi va Ss ga tillarini jilolash va tuzatishga yordam beradi.
- Agar hisobotlar yozma shaklda bo'lsa, T lug'atlarni tahrirlash va foydalanishni rag'batlantirishi mumkin.
- Ommaviy taqdimot uchun zarur bo'lganda aniqlik, tashkiliylik va aniqlikka urg'u beriladi.

- Alohida talabalar ko'pincha bu imkoniyatdan foydalanib, muayyan til elementlari bo'yicha savollar berishadi.

Hisobot -

T ba'zi juftliklardan butun sinfga qisqacha hisobot berishni so'raydi, shunda hamma topilmalarni solishtirishi yoki so'rovni boshlashi mumkin. (Eslatma: Buning maqsadi bo'lishi kerak

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 240 tinglash

uchun boshqalar.) Ba'zan faqat bir yoki ikkita guruh to'liq hisobot beradi; boshqalar sharhlaydi va qo'shimcha ball qo'shadi. Sinf eslatma olishi mumkin.

- T stullar, ularning hisobotlari mazmuni bo'yicha sharhlar, ehtimol, takrorlaydi, lekin hech qanday ochiq-oydin jamoatchilik tuzatish bermaydi.

Vazifadan keyingi

tinglash - Ss bir xil vazifani bajarayotgan ravon ma'ruzachilarning yozuvini tinglaydi va ular topshiriqni o'zlari bajarish usullarini solishtiradilar.

Til diqqatini tahlil qilish - T

o'quvchilar

o'qigan matnlar yoki ular eshitgan yozuvlarning transkriptlari asosida tilga yo'naltirilgan ba'zi vazifalarni qo'yadi.

- Misollar quyidagilardan iborat: Mavzu yoki matn sarlavhasi bilan bog'liq so'z va iboralarni toping.

Transkriptni o'qing, s yoki s bilan tugagan so'zlarni toping va s nima ekanligini ayting anglatadi.

Oddiy o'tgan shakldagi barcha fe'llarni toping. Qaysi biri o'tgan vaqtga tegishli, qaysi biri yo'qligini ayting.

Transkriptdagi savollarning tagini chizing va tasniflang.

- T Ss off boshlanadi, keyin Ss davom etadi, ko'pincha juftlik.
- T yordam berish uchun aylanib ketadi; Ss individual savollar berishi mumkin.
- Yalpi majlisda T tahlilni ko'rib chiqadi, ehtimol tegishli tilni ro'yxat shaklida doskaga yozadi; Ss eslatma yozishi mumkin.

Amaliyot –

T kerak bo'lganda, doskada tilni tahlil qilish ishiga asoslanib yoki matn yoki transkriptdan misollar yordamida amaliy mashg'ulotlar o'tkazadi.

- Amaliy mashg'ulotlar quyidagilarni o'z

ichiga olishi mumkin: aniqlangan iboralarni xor bilan takrorlash va qisman o'chirilgan misollar asosida tasniflangan xotira uchun qiyin o'yinlar yoki ilg'or o'chirish uchun doskada o'rnatilgan ro'yxatlardan foydalanish (bir jamoa tomonidan boshqasiga o'rnatiladi) o'tgan zamon **fe'llarini** matnda mavjud bo'lgan mavzu yoki ob'ektlarga moslashtirish Kimning o'yini (jamoalarda) va yangi so'zlar bilan bog'liq so'zlar.

vazifalarni vosita sifatida ishlatishning pedagogik ahamiyati

Ikkinchi til sinflarida muloqot va haqiqiy tildan foydalanishni targ'ib qilish uchun va vazifaning

ta'rifi qarang, vazifalar mavjud

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan
yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Vazifaga asoslangan til o'rgatish 241

uzoq vaqtdan beri ko'p turli metodologik e'ytirishdagi o'qituvchilar uchun til o'rgatish texnikasining asosiy repertuarining bir qismi bo'lib kelgan. Biroq, TBLT vazifalardan foydalanishning boshqa mantiqiy asoslarini, shuningdek, vazifalarni loyihalash va ishlatishning turli mezonlarini taklif qiladi. Bu o'qitishda pedagogik hissaning asosiy manbai bo'lgan vazifalarga bog'liqlik va tizimli grammatik yoki boshqa turdagi o'quv rejasining yo'qligi TBLT ning hozirgi versiyalarini tavsiflaydi va uni Tilni malakaga asoslangan o'qitishdagi topshiriqlardan foydalanishdan ajratib turadi, vazifaga asoslangan boshqa yondashuv, lekin TTB asoslari va xulosalari bilan bog'liq bo'lmagan. TBLT ning ko'p jihatlari, masalan, topshiriq turlari bo'yicha taklif qilingan sxemalar, vazifalar ketma-ketligi va topshiriqlarning bajarilishini baholash kabi hali oqlanishi kerak. Vazifaga asoslangan til o'qitishning asosiy taxmini - u boshqa tillarni o'qitish yondashuvlariga qaraganda o'qitish uchun samaraliroq asosni ta'minlaydi - haqiqat emas, balki mafkura sohasida qolmoqda.

Bibliografiya va qo'shimcha o'qish Bell, J. va B.

Burnaby. 1984. *ESL savodxonligi uchun qo'llanma*. Toronto: Ontario ta'lim bo'yicha tadqiqotlar instituti.

Beretta, A. 1990. Bangalor loyihasini amalga oshirish. *Amaliy tilshunoslik* 11(4): 321-337.

Beretta, A. va A. Davies. 1985. Bangalor loyihasini baholash. *Ingliz tilini o'rgatish jurnali* 30(2) 121–127.

Breen, M. 1987. Talabalarining topshiriqlarni loyihalashdagi hissalari. C. Candlin va D.

Merfi (tahrirlar), *Til o'rganish vazifalari*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 23–46.

Braun, G. va G. Yule. 1983. *Og'zaki tilni o'rgatish*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Bygate, M. 1988. Kichik guruhlarining o'zaro ta'sirida og'zaki ifoda va til o'rganish birliklari. *Amaliy tilshunoslik* 9: 59–82.

Bygate, M., P. Skehan va M. Swain. (tahrirlar) 2000. *Vazifaga asoslangan ta'lim: tilni o'rgatish, o'rganish va baholash*. Xarlou, Esseks: Pearson.

Candlin, C. 1987. Vazifaga asoslangan til o'rganishga. C. Candlin va D.

Merfi (tahrirlar), *Til o'rganish vazifalari*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 5–21.

Candlin, C. va C. Edelhoff. 1982. *Qiyinchiliklar: Ingliz tilini o'rganuvchilar uchun multimedia loyihasi*. Xarlou, Esseks: Longman.

Crookes, G. 1986. *Vazifalar tasnifi: fanlararo ko'rib chiqish*. Texnik hisobot y 4. Gonolulu: Ikkinchi til sinfini o'rganish markazi.

Crookes, G. va S. Gass (tahrirlar). 1993. *Pedagogik kontekstdagi vazifalar*. Klivdon, Filadelfiya va Adelaida: Ko'p tilli masalalar.

Kun, R. (tahr.). 1986. *O'rganish uchun gaplashish*. Rouli, Massa.: Nyuberi uyi.

Doyle, W. 1983. Akademik ish. *Ta'lim tadqiqotlari sharhi* 53(2): 159–199.

Ellis, R. 1992. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish va til pedagogikasi*. Klivdon: Ko'p tilli masalalar.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan
yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

Joriy kommunikativ yondashuvlar 242

Malayziya maktablarida ingliz tili o'quv dasturi, Tingkatan 4–5. 1975. Kuala-Lumpur: Dewan Bahasa Dan Pustaka.

Feez, S. 1998. *Matnga asoslangan dasturni loyihalash*. Sidney: Ingliz tilini o'qitish va tadqiqot milliy markazi.

Foley, Jozef 1991. Til o'rgatishda vazifaga asoslangan yondashuvlar uchun psixolingvistik asos.

Amaliy tilshunoslik 12(1): 62–75.

Foster P. va P. Skehan 1996. Rejalashtirishning vazifaga asoslangan ta'limda ishlashga ta'siri. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar* 18: 299–324.

Green, JM 1993. Talabalarining kommunikativ va kommunikativ bo'lmagan faoliyatga munosabati: zavq va samaradorlik birga keladimi?

Zamonaviy tillar jurnali 77(1): 1–9.

Honeyfield, J. 1993. Vazifaning qiyinligiga javob berish. M. Tickoo (tahrir), *soddalashtirish: nazariya va amaliyot*. Singapur: Mintaqaviy til markazi. 127–138.

Hover, D. 1986. *Ikki marta o'ylab ko'ring*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Jonson, K. 1996. *Til o'rgatish va ko'nikmalarni o'rganish*. Oksford: Blekvell.

Lantoff, J. va G. Appel (tahrirlar). 1994. *Ikkinchi til tadqiqotiga Vygotskiy yondashuvlari*. Norvud, NJ: Ableks.

Legutke, M. va Tomas, H. 1991. *Til sinfidagi jarayon va tajriba*. London va Nyu-York: Longman.

Long, M. va G. Crookes 1991. Vazifaga asoslangan o'quv dasturini loyihalashning uchta yondashuvi. *TESOL* 26 chorak: 27–55.

Long, M. va G. Crookes. 1993. Kursni loyihalashda tahlil birliklari - topshiriq uchun holat. G. Crookes va S. Gass (tahrirlar), *Pedagogik kontekstdagi vazifalar: nazariya va amaliyotni birlashtirish*. Klivdon: Ko'p tilli masalalar.

Munby, J. 1988. *Kommunikativ dasturni loyihalash*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Nation, ISP (1990). *Til o'rgatish texnikasi*. Vellington: Ingliz tili instituti, Viktoriya universiteti.

Norris, J., J. Braun, T. Gudson va J. Yoshioka. 1998. *Ikkinchi til samaradorligini baholashni loyihalash*. Gonolulu: Gavayi universiteti matbuoti.

Nunan, D. 1989. *Kommunikativ sinf uchun vazifalarni loyihalash*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Pica, T. 1994. Muzokaralar bo'yicha tadqiqotlar: u ikkinchi tilni o'rganish, shartlar, jarayonlar, natijalar haqida nimani ochib beradi? *Til o'rganish* 44: 493–527.

Pika, T., R. Kanagy va J. Falodun. 1993. Ikkinchi tilni o'rgatish uchun kommunikativ vazifalarni tanlash va ulardan foydalanish. G. Crookes va S. Gass (tahrirlar), *Vazifalar va til o'rganish: nazariya va amaliyotni birlashtirish*. Klivdon: Ko'p tilli masalalar. 9–34.

Plough, I. va S. Gass. 1993. Suhbatdosh va vazifa bilan tanishish: o'zaro tuzilishga ta'siri. G. Crookes va S. Gass (tahrirlar), *Vazifalar va til o'rganish: nazariya va amaliyotni birlashtirish*. Klivdon: Ko'p tilli masalalar. 35–56.

Prabhu, NS 1987. *Ikkinchi til pedagogikasi*. Oksford universiteti matbuoti.

Richards, JC 1985. Rolli o'yin faoliyati orqali suhbatlashish qobiliyati.

RELC jurnali 16(1): 82–100.

Richards, JC 1999. Vazifa ishidagi grammatik bo'shliqni bartaraf etish. *Prospekt* 14(1): 4–19.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 20

243 Resurs to'plamlari: Yuqori o'rta

maktablar uchun ingliz tilini vazifaga asoslangan holda o'qitish. 1979. Kuala-Lumpur: Pusat Perbangunan Kurikulum, Kementarian Pelajaran Malayziya.

Robinson, P. 1995. Vazifaning murakkabligi va ikkinchi tildagi hikoya nutqi.

Til o'rganish 45(1): 99–140.

Sato, C. 1988. Tillararo rivojlanishda murakkab sintaksisning kelib chiqishi. *Ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar* 10: 371–395.

Skehan, P. 1996a. Vazifaga asoslangan ko'rsatmalarni amalga oshirish uchun asos.

Amaliy tilshunoslik 17(1): 38–61.

Skehan, P. 1996b. Ikkinchi tilni o'rganish bo'yicha tadqiqotlar va topshiriqlarga asoslangan o'qitish.

J. Uillis va D. Uillisda (tahrirlar), *Til o'rgatishdagi muammo va o'zgarishlar*. Oksford:

Heinemann. 17–30.

Skehan, P. 1998. *Til o'rganishga kognitiv yondashuv*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Smith, D. 1971. Vazifalarni tayyorlash. *AMA Nazorat treningi ensiklopediyasida*.

Nyu-York: Amerika menejment assotsiatsiyasi. 581–586.

Swain, M. 1985. Kommunikativ kompetentsiya: Rivojlanishda tushunarli kirish va tushunarli chiqishning ba'zi rollari. S. Gass va C. Madden (tahrirlar), *Input in Second Langus Acquisition*.

Rouli, Massa.: Nyuberi uyi. 235–256.

Willis, J. 1996. Vazifaga asoslangan ta'lim uchun moslashuvchan asos. J. Uillis va D.

Willis (tahrirlar), 235-256 *Til o'qitishdagi muammo va o'zgarish*. Oksford: Heinemann. 52–62.

Uillis, J. va D. Uillis (tahrirlar). 1996. *Til o'qitishdagi muammo va o'zgarishlar*.

Oksford: Heinemann.

2016-yil 22-yanvar, 20:51:46 GMT 129.215.17.188 IP tomonidan Cambridge Books Online'dan yuklab olingan.

<http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.022>
Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 2016

Kembrij kitoblari onlayn <http://>

ebooks.cambridge.org/ Til o'qitishda

yondashuvlar va usullar Jek C. Richards, Teodor S. Rodgers Kitob

DOI: <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305>

Onlayn ISBN: 9780501N: 9780501d 9780521803656 Qog'oz muqovali ISBN:
9780521008433 19-bob - Post-metodlar

davri 244-256-betlar DOI bo'limi: <http://>

dx.doi.org/10.1017/CBO9780511026730

Kembrij

universiteti 42.

19 Usullardan keyingi davr

Ushbu kitobda keltirilgan yondashuvlar va usullarni o'rganish natijasida biz so'nggi yuz yillikdagi til o'qitish tarixi ikkinchi yoki chet tillarini o'qitishning yanada samarali usullarini izlash bilan tavsiflanganligini ko'rdik. "Til o'rgatish muammosi" ning eng keng tarqalgan yechimi yangi o'qitish yondashuvi yoki usulini qabul qilishda yotadi. Ushbu tendentsiyaning natijalaridan biri dizaynerlik yoki brend nomi deb ataladigan usullar, ya'ni dunyoning istalgan nuqtasida foydalanish uchun tavsiflanishi va sotilishi mumkin bo'lgan qadoqlangan echimlar davri edi. Shunday qilib, to'g'ridan-to'g'ri usul 20-asrning boshlarida Grammatik tarjimaga nisbatan takomillashtirish sifatida ishtiyoq bilan qabul qilindi. 1950-yillarda Audiolingual Metod tilshunoslik va psixologiya fanlarining eng so'nggi tushunchalarini o'zida mujassam etgan holda oldinga yo'l beradi deb hisoblangan. Audiolingual usul 1970-yillarda, xususan, Qo'shma Shtatlarda so'na boshlaganligi sababli, audiolingualizmning obro'sizlanishi natijasida hosil bo'lgan bo'shliqni to'ldirish uchun turli xil guru usullari paydo bo'ldi, masalan, Silent Way, Total Physical Response va Suggestopedia. 1990-yillarga kelib ular sezilarli darajada kamaygan bo'lsa-da, vaqti-vaqti bilan yangi "yutuqlar" e'lon qilinmoqda, masalan, vazifalarga asoslangan ko'rsatmalar, neyrolingvistik dasturlash va ko'p intellektlar va ular turli darajadagi qo'llab-quvvatlovlarni jalb qiladi. Atlantika okeanining har ikki tomonida asosiy til o'qitish 1980-yillarda til o'rgatish metodologiyasi uchun tavsiya etilgan asos sifatida Kommunikativ tilni o'rgatish (CLT) ni tanladi va u bugungi kunda til o'rgatish uchun eng ishonchli asos bo'lib qolmoqda, garchi biz 14-bobda ko'rganimizdek, CLT bugungi kunda ko'proq umumiy va turlicha talqin qilinishi mumkin bo'lgan tamoyillar to'plamini anglatishi mumkin.

Ushbu kitobda til o'rgatishdagi yondashuvlar va usullar tasvirlangan. Biz yondashuvni tilni o'rgatishda asos sifatida foydalanish mumkin bo'lgan e'tiqod va tamoyillar yig'indisi sifatida tavsifladik. Quyida ushbu kitobda tasvirlangan yondashuvlarga misollar keltirilgan:

- Kommunikativ tilni o'rgatish – Tilni kompetensiyaga asoslangan o'rgatish – Kontentga asoslangan ta'lim – hamkorlikda o'rganish

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Usullardan keyingi davr

245

- Leksik yondashuvlar
- Ko'p intellekt
- Tabiiy yondashuv
- Neyrolingvistik dasturlash
- Vazifaga asoslangan til o'rgatish
- Butun til

Ushbu yondashuvlarning har biri (yoki hech bo'lmaganda to'liqroq ishlab chiqilgan va qabul qilingan) tilning tabiati, til o'rganish haqidagi asosiy nazariyalar va e'tiqodlar to'plamiga va tilni o'rgatish uchun olingan tamoyillarga ega. Biroq, ularning hech biri til o'rgatishda qo'llanilishi kerak bo'lgan ma'lum retseptlar va texnikalar to'plamiga olib kelmaydi.

Ular printsiplarni qanday qo'llash mumkinligi haqida turli xil talqinlar bilan tavsiflanadi. Ushbu moslashuvchanlik darajasi va turli xil talqinlar va qo'llash imkoniyati tufayli yondashuvlar uzoq umr ko'rishga moyildir. Ular individual talqin qilish va qo'llash imkonini beradi.

Ular vaqt o'tishi bilan yangi amaliyotlar paydo bo'lishi bilan qayta ko'rib chiqilishi va yangilanishi mumkin.

Boshqa tomondan, *metod* til va tilni o'rganishning ma'lum bir nazariyasiga asoslangan ma'lum bir o'quv dizayni yoki tizimini anglatadi.

Unda mazmunning batafsil spetsifikatsiyalari, o'qituvchilar va o'quvchilarning roli, o'qitish tartibi va usullari mavjud. Bu nisbatan vaqt bo'yicha aniqlangan va odatda individual talqin qilish uchun imkoniyat kam.

Usullar trening orqali o'rganiladi. O'qituvchining vazifasi usulga rioya qilish va uni qoidalarga muvofiq aniq qo'llashdir. Quyida shu ma'nodagi usullarga misollar keltirilgan: –

Audiolingualizm – Maslahat-o'rganish –

Vaziyatli tilni o'rgatish

– Jim yo'yl – Suggestopedia

– Jami jismoniy javob Yondashuvlar bilan

solishtirganda, usullar

nisbatan qisqa

yaroqlilik muddatiga ega. Ular

ko'pincha o'ziga xos da'volar va belgilangan amaliyotlar bilan bog'liq bo'lganligi sababli,

bu amaliyotlar modaga mos kelmaydigan yoki obro'sizlanayotganligi sababli ular yoqmaydi.

Usullarning gullab-yashnashi 1980-yillarning oxirigacha davom etgan deb hisoblash mumkin.

Biroq, usullar yondashuvlarga nisbatan ba'zi afzalliklarni taklif qiladi va bu shubhasiz ularning jozibadorligini tushuntiradi.

Yondashuvlarning umumiy tabiati tufayli, ko'pincha sinfda ularning taxminlari va tamoyillarini aniq qo'llash mavjud emas, chunki biz ushbu kitobda

tasvirlangan bir qator yondashuvlar bilan tanishdik. 22-yanvar, 20:51:59 GMT 2016-yilda IP 129.215.17.188

tomonidan yuklab olingan Cambridge Books Online-dan yuklab olingan o'qituvchiga ko'p narsa qoldi .

Joriy kommunikativ yondashuvlar 246 talqin,

mahorat va tajriba. Binobarin, ko'pincha yondashuv bo'yicha o'qitishning aniq to'g'ri yoki noto'g'ri usuli yo'q va amalga oshirilishini kutayotgan amaliyotning belgilangan to'plami yo'q.

Tafsilotlarning yo'qligi o'qituvchilar uchun, ayniqsa kam tayyorgarlik yoki

tajribaga ega bo'lmaganlar uchun umidsizlik va asabiylashish manbai bo'lishi mumkin.

Boshqa tomondan, metodlar boshlang'ich o'qituvchilar bilan kurashishi kerak bo'lgan ko'plab

muammolarni hal qiladi, chunki nimani o'rgatish va uni qanday o'rgatish bo'yicha ko'plab

asosiy qarorlar ular uchun allaqachon qabul qilingan. Bundan tashqari, uslub ixlosmandlari

umumiy maqsad, mafkura va xalq tiliga ega bo'lgan professional jamoani yaratadilar. Bu

tarafdorlarga fikr va tajriba almashishlari mumkin bo'lgan bir xil fikrdagi o'qituvchilar

guruhini taqdim etadi. Usullarni faoliyatning boy resursi sifatida ham ko'rish mumkin,

ularning ba'zilari o'z mafkurasidan qat'i nazar, moslashtirilishi yoki qabul qilinishi mumkin.

Hozirgi, Amaliyot va Ishlab chiqarishning "PPP" retsepti singari, usul yangi o'qituvchiga

sinfda bajarilishi kerak bo'lgan ketma-ket qadamlarning batafsil to'plamini ishonitirishni taklif qiladi.

Yangi yondashuvlar va usullarning qanchalik keng qabul qilinishi va o'qituvchilar amaliyotiga doimiy ta'sir ko'rsatishi, shuningdek, yondashuv yoki uslub talab qiladigan o'zgarishlarni kiritishning nisbatan oson yoki qiyinligiga bog'liq. O'quv dasturlariga o'zgartirishlar har xil turdagi. Ular o'qituvchilarning pedagogik qadriyatlari va e'tiqodlariga, ularning tushunchalariga ta'sir qilishi mumkin

til yoki ikkinchi tilni o'rganish tabiati yoki ularning sinfdagi amaliyoti va o'quv materiallaridan foydalanishi. Ba'zi o'zgarishlar osongina qabul qilinishi mumkin, boshqalari esa qarshilik ko'rsatishi mumkin. Shunday qilib, quyidagi savollar yangi yondashuv yoki usulning qay darajada qabul qilinishiga ta'sir qiladi: - Yangi yondashuv yoki usul qanday afzalliklarni taqdim etadi? U hozirgi amaliyotga qaraganda samaraliroq deb hisoblanadimi?

- Bu o'qituvchilarning mavjud e'tiqodlari va munosabatlariga, sinflar va maktablardagi tashkilot va amaliyotlarga qanchalik mos keladi?

– Yangi yondashuv yoki usul juda murakkab va tushunish va foydalanish qiyinmi?

- O'qituvchilar foydalanishi kutilgunga qadar u ba'zi maktablar va sinflarda sinovdan o'tganmi?

– Yangi yondashuv yoki uslubning afzalliklari o'qituvchilar va muassasalarga aniq yetkazilganmi?

– Yangi yondashuv yoki usul qanchalik aniq va amaliy? Uning taxminlari undan sinfdan qanday foydalanish mumkinligini aniq ko'rsatadigan tarzda bayon etilganmi?

Amaliylik asosiy masala. O'quv materiallari va darsliklariga osonlikcha aylantirilishi mumkin bo'lgan va qo'llanilishi maxsus tayyorgarlikni talab qilmaydigan metodologiya, odatda, ushbu xususiyatlarga ega bo'lmaganidan ko'ra osonroq qabul qilinadi.

Yangi o'qitish yondashuvi yoki usulini targ'ib qilish yoki tushuntirishda mavjud

bo'lgan qo'llab-quvvatlash tarmoqlari ham juda muhimdir. Bu erda vazirlik yoki bo'lim -

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Ta'limning *metodikadan*

keyingi davri, asosiy ta'lim ma'murlari, etakchi akademiklar, professional organlar va tashkilotlar yangi yondashuv yoki uslubni ilgari surishda muhim rol o'ynashi mumkin.

Ushbu kitobda keltirilgan tavsiflardan ko'rinish turibdiki, ba'zi yondashuv va usullar keng qo'llanilishi dargumon, chunki ularni tushunish va qo'llash qiyin, aniq amaliy qo'llanilmaydi, maxsus tayyorgarlikni talab qiladi va o'qituvchilarning amaliyoti va e'tiqodida katta o'zgarishlarni talab qiladi. Bu kitobda tasvirlangan ko'plab muqobil yondashuvlar va usullarga tegishli.

Shunga qaramay, usullar tushunchasi 1990-yillarda boshqa sabablarga ko'ra tanqid ostiga olindi va umumiy maqsadli usullar tushunchasida yashirin bo'lgan bir qator cheklolar ko'tarildi. Yigirmanchi asrning oxiriga kelib, asosiy tilni o'qitish metodlarni til o'qitishdagi muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlikni hisobga olishning asosiy omili sifatida ko'rmadi. Ba'zilar usullar va yondashuvlarning o'limi haqida gapirishdi va ba'zida "post-metodlar davri" atamasi ishlatilgan. Yondashuvlar va usullarga qanday asosiy tanqidlar bildirildi?

“Yuqoridan pastga” tanqidi

Yondashuvlar amaliyotda turlicha talqin qilish imkonini bersa-da, usullar odatda o'qituvchilarga nimani va qanday o'rgatish kerakligini belgilaydi. O'qituvchilar usulning asosi bo'lgan da'volarni yoki nazariyani e'tiqod bilan qabul qilishlari va ularni o'z amaliyotlarida qo'llashlari kerak. Yaxshi ta'lim - bu usul va uning belgilangan tamoyillari va usullaridan to'g'ri foydalanish deb hisoblanadi. O'qituvchilar va o'quvchilarning roli, shuningdek, darsda qo'llaniladigan faoliyat turlari va o'qitish usullari odatda belgilanadi. O'qituvchining roli chegaralangan; uning roli usulni tushunish va uning tamoyillarini to'g'ri qo'llashdir. Xuddi shunday, o'quvchilar ba'zan usulning passiv oluvchisi sifatida qaraladilar va o'zlarini uning mashqlari va faoliyati rejimiga bo'ysunishlari kerak. Usullarga nisbatan an'anaviy nuqtai nazardan o'quvchiga yo'naltirilganlik va o'qituvchining ijodkorligi tushunchasi mavjud emas: o'quvchilar o'quv jarayoniga turli xil ta'lim uslublari va imtiyozlarini olib kelishlari, o'qitish dasturini ishlab chiqish jarayonida ular bilan maslahatlashish zarurligi va o'qitish usullari moslashuvchan va o'quvchilarning ehtiyojlari va qiziqishlariga mos bo'lishi kerak. At

bir vaqtning o'zida o'qituvchining shaxsiy tashabbusi va o'qitish uslubi uchun ko'pincha kam joy mavjud. O'qituvchi o'zini yoki o'zini metodga topshirishi kerak.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Hozirgi kommunikativ yondashuvlar 248

Kontekst omillarining roli Ikkala

yondashuv ham, usullar ham ko'pincha dunyoning istalgan qismida va har qanday sharoitda qo'llanilishi mumkin bo'lgan o'qitish muammolarini hal qilish uchun universal echim sifatida ilgari suriladi. Yondashuvlar yoki usullarni qo'llashga urinayotganda, o'qituvchilar ba'zan til dasturini ishlab chiqishda boshlang'ich nuqta nima ekanligini, ya'ni o'qitish va o'rganish sodir bo'lgan kontekstni, jumladan madaniy kontekstni, siyosiy kontekstni, mahalliy institutsional kontekstni va o'z sinflarida o'qituvchilar va o'quvchilar tomonidan yaratilgan kontekstni diqqat bilan ko'rib chiqishni e'tiborsiz qoldiradilar.

Masalan, CLT rivojlangan mamlakatlardan (Buyuk Britaniya va Qo'shma Shtatlar va boshqa ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlar) juda farq qiladigan ta'lim an'analari ega bo'lgan mamlakatlarda Kommunikativ til o'qitishni joriy etishga urinishlar ba'zan "madaniy imperializm" deb ta'riflanadi, chunki CLTda nazarda tutilgan taxminlar va amaliyotlar "to'g'ri" deb hisoblanadi, maqsadli madaniyatni esa almashtirish zarurati ko'rinadi. Xuddi shunday, maslahat-o'rganish va hamkorlikda o'rganish ikkalasi ham o'qituvchilar va o'quvchilarning rollari haqida madaniy universal bo'lmagan taxminlarni keltirib chiqaradi.

O'quv dasturlarini ishlab chiqish jarayonlariga bo'lgan ehtiyoj

O'quv dasturlarini rejalashtiruvchilar o'qitish uslubi bo'yicha bahslarni kengroq ta'limni rejalashtirish qarorlarining bir qismi sifatida ko'rishadi. Ular an'anaviy ravishda

quyidagilarni o'z ichiga oladi: a) ma'lum fan kurslari yoki umuman o'quv dasturi bo'yicha o'qitish maqsadlarini sinchkovlik bilan tekshirish, barcha mavjud bilim manbalari va asosli xulosalar asosida. b) o'qituvchilar kelishib olgan maqsadlarga erishish mumkin bo'lgan usullar va materiallarni maktablarda ishlab chiqish va sinovdan o'tkazish. c) Rivojlanish ishlarining o'z

maqsadlariga qanchalik erishganligini baholash. Jarayonning bu qismi maqsadlarning o'zi haqida yangi fikrni uyg'otishi kutilishi mumkin. d) Yakuniy element - bu keyingi o'rganish uchun boshlang'ich nuqtani ta'minlash uchun olingan barcha tajribalarning fikr-mulohazalari.

(Nicholls va Nicholls 1972: 4)

Ushbu elementlar o'zaro ta'sir qiluvchi tizimlar tarmog'ini tashkil etuvchi sifatida qaraladi.

Shuning uchun o'qitish usulini tanlashni boshqa rejalashtirish va amalga oshirish

amaliyotlaridan ajratib bo'lmaydi (Richards 2000).

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Usullardan keyingi davr

249

Tadqiqot asoslarining yo'qligi

Yondashuvlar va usullar ko'pincha ikkinchi tilni o'rganish jarayonlari to'liq tushunilgan degan taxminga asoslanadi. Metod gurulari tomonidan yozilgan ko'plab kitoblarda odamlarning tillarni qanday o'rganishi haqidagi da'volar va da'volarga to'la, ulardan bir nechtasi ikkinchi tilni o'rganish bo'yicha tadqiqotlarga asoslangan yoki empirik tarzda sinovdan o'tgan. Ba'zi istisnolardan tashqari, masalan, Krashen, til o'rganishni o'rganayotgan tadqiqotchilar odatda o'zlarining tadqiqotlari natijalariga ko'ra o'qitish uchun retseptlar berishni istamaydilar, chunki ular mavjud bilimlar taxmini, qisman va o'zgaruvchan ekanligini bilishadi. Bunday tadqiqotlarning aksariyati ba'zi yondashuvlar va usullarda topilgan ko'pincha soddalashtirilgan nazariyalar va retseptlarni qo'llab-quvvatlamaydi. Skehan, masalan, situatsion tilni o'rgatish bo'yicha standart dars ketma-ketligini, shuningdek, taqdimot bosqichi, amaliyot bosqichi va ishlab chiqarishdan iborat boshqa usullarni sharhlaydi.

bosqichi (PPP dars modeli), bunday ketma-ketlik ikkinchi tilni o'zlashtirish tamoyillarini aks ettirmasligini ta'kidlaydi: PPP yondashuvining asosiy nazariyasi endi obro'sizlangan. Muayyan shaklga aniq e'tibor qaratish o'rganish va avtomatlashtirishga olib keladi degan ishonch (o'quvchilar o'qitiladigan narsalarni o'qitish tartibi bo'yicha o'rganishadi) endi tilshunoslik yoki psixologiyada katta ishonchga ega emas. (Skehan 1996: 18)

Sinf amaliyotining o'xshashligi yana bir tanqid

shundaki, o'qituvchilar uchun usulning asosiy tamoyillarini aniq aks ettiradigan yondashuv va usullardan foydalanish juda qiyin. Swaffar, Arens va Morgan (1982: 25) sharhladilar: Doimiy muammolardan biri bu muayyan metod uchun yaratilgan materiallarni taqdim etishda ishtirok etayotgan o'qituvchilar o'zlarining sinf amaliyotlarida ushbu usullarning asosiy falsafalarini haqiqatda aks ettiradimi yoki yo'qmi.

Swaffar va uning hamkasblari o'qituvchilarning turli usullardan foydalangan holda ularni sinfda qanday qo'llashini o'rganishdi va usullarni taqqoslash uchun ishlatiladigan ko'plab farqlar, ayniqsa sinfdagi faoliyatga asoslanganlar, amalda amalda mavjud emasligini aniqladilar: O'qitish faoliyatiga tayinlangan uslubiy belgilar o'z-o'zidan informatsion emas, chunki ular sinfda bir xilda qo'llaniladigan amaliyotlar to'plamiga ishora qiladi. Asosiy metodologiyalar orasidagi farqlar tartiblangan ierarxiyada, vazifalarga berilgan ustuvorliklarda topiladi. (1982: 31)

Braun (1997: 3) shunga o'xshash fikrni aytadi:

Umuman olganda, usullar til kursining dastlabki, boshlang'ich bosqichlarida juda farq qiladi va keyingi bosqichda bir-biridan farq qilmaydi. In

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 250

Jamoa tillarini o'rganish darsining dastlabki bir necha kunida, masalan, talabalar o'zlarining kichik doiralarida quloqlariga shivirlangan tarjima tilidagi noyob tajribalar to'plamining guvohi bo'lishadi. Ammo bir necha hafta ichida bunday sinflar o'quvchilarga mo'ljallangan boshqa o'quv dasturlariga o'xshab qolishi mumkin.

Ehtimol, shuning uchun turli yondashuv va usullarning video namunalari odatda chet tili sinfining birinchi darsini (yoki erta darsni) namoyish etadi. O'rta yoki yuqori darajadagi o'quvchilar bilan ishonchli video "namoyishlar" mavjud emas, ehtimol, Braun ta'kidlaganidek, bu darajada namoyish qilish uchun hech qanday o'ziga xos narsa yo'q.

Yondashuvlar va usullardan tashqari O'qitishni

o'rganishga qanday muqobil yondashuvlar brend nomidagi yondashuvlar va usullar doirasidan tashqarida mavjud? Bizning fikrimizcha, yondashuvlar va usullar bizning kasbimiz rivojlanishida markaziy rol o'ynaganligi sababli, o'qituvchilar va talabalar o'qituvchilari uchun ikkinchi va chet tillarini o'qitish uchun tavsiya etilgan asosiy o'qitish yondashuvlari va usullari bilan tanishish foydali bo'ladi. Asosiy yondashuvlar va usullar ko'p narsalarni o'rganish mumkin bo'lgan ko'plab jamoaviy tajriba va amaliyotga asoslanadi.

Shunday qilib, yondashuvlar va usullarni quyidagi tartibda foydali tarzda o'rganish va tanlab o'zlashtirish mumkin:

- turli yondashuv va usullardan qanday foydalanishni o'rganish va ular qachon foydali

bo'lishi mumkinligini tushunish -

til o'rgatish tarixini tavsiflovchi ba'zi muammolar va qarama-qarshiliklarni tushunish -

mulohaza yuritish va taqqoslash uchun

asos sifatida turli yondashuv va usullarga asoslangan til o'rganish tajribasida qatnashish -

o'qituvchining mavjud bo'lgan resurslari to'plamidan xabardor

bo'lish nazariya va amaliyotni turli xil nuqtai nazardan bog'lash mumkin Biroq, treningda

o'qituvchilar va o'qituvchilar o'zlarining mulohazalari va tajribasiga asoslangan yondashuv va usullardan

moslashuvchan va ijodiy foydalana olishlari kerak. Bu jarayonda ularni o'zgartirishga undash kerak

va ularni o'ziga xos qilish uchun foydalanadigan usullarni moslashtiring. Muayyan metodning texnikasi va protseduralarini o'rgatish, ehtimol, yangi o'qituvchilar uchun o'qitishga kirishish uchun zarurdir, chunki bu ularga o'quvchilar bilan yuzma-yuz kelishi kerak bo'lgan ishonchni ta'minlaydi va darslarni taqdim etish texnikasi va strategiyalarini beradi. Dastlabki bosqichlarda o'qitish asosan boshqalar tomonidan ishlab chiqilgan tartib va usullarni qo'llash masalasidir. Yondashuv yoki oldindan belgilab qo'yilgan usul, u bilan bog'liq faoliyatlari, tamoyillari va texnikasi tajribasiz odam uchun muhim boshlanish nuqtasi bo'lishi mumkin.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Post-uslublar davri 251

o'qituvchini o'ziga jalb qildi, lekin buni faqat shunday ko'rish kerak. O'qituvchi tajriba va bilimga ega bo'lgach, o'qitishning individual yondashuvi yoki shaxsiy uslubini ishlab chiqa boshlaydi, u o'rnatilgan yondashuv yoki uslubga tayanadi, lekin u o'qituvchining individual e'tiqodlari, qadriyatlari, tamoyillari va tajribasini o'ziga xos tarzda aks ettiradi. Bu o'qituvchi boshlagan yondashuv yoki usuldan voz kechishga olib kelmasligi mumkin, lekin o'qituvchi yondashuv yoki uslubni sinf haqiqatiga qo'shishi, o'zgartirishi va moslashtirishi sababli uni o'zgartirishga olib keladi.

O'qitishga shaxsiy yondashuvni ishlab chiqishda o'qituvchi uchun asosiy e'tiqod va tamoyillarga quyidagilar kiradi: - uning sinfdagi o'rni - samarali o'qitish va o'qitishning tabiati - o'quvchilar duch keladigan qiyinchiliklar va ularni qanday hal qilish mumkin - muvaffaqiyatli

o'quv faoliyati - samarali darsning tuzilishi. qarorlar (Richards 1998). Alohida o'qituvchi o'zi o'qiyotgan sinf turiga qarab (masalan, bolalar yoki kattalar,

yangi boshlanuvchilar yoki yuqori darajali o'quvchilar) turli vaqtlarda turli tamoyillarga

tayanishi mumkin. Quyida bunday tamoyillarga misollar keltirilgan (Bailey 1996): – Darsga barcha o'quvchilarni jalb qilish.

- Darsning diqqat markazini o'qituvchi emas, balki o'quvchilarga aylantirish.

- Talabalarning ishtiroki uchun maksimal imkoniyatlarni ta'minlash.

- o'quvchilarning mas'uliyatini rivojlantirish.

- O'quvchilarning xatolariga toqatli bo'ling.

- o'quvchilarning ishonchini rivojlantirish.

- Ta'lim strategiyalarini o'rgatish.

– Talabalarning qiyinchiliklariga javob bering va ularga asoslang.

– Talabadan talabaga maksimal miqdorda faoliyat ko'rsating.

- o'quvchilar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish.

- Ham aniqlik, ham ravonlikni mashq qilish.

- Talabalarning ehtiyojlari va qiziqishlarini ko'rib chiqish.

Ushbu tamoyillarning faqat bir nechtasiga ma'lum bir vaqtda ongli ravishda murojaat qilinadi. Ba'zilari o'qituvchilarga tanish bo'lgan yondashuv va usullardan olingan bo'lishi mumkin. Boshqalar esa, tajribaga asoslanib, vaqt o'tishi bilan shaxsan qurilgan.

Sinfdagi barcha amaliyotlar o'qituvchilarning tamoyillari va e'tiqodlarini aks ettiradi va o'qituvchilar orasidagi turli e'tiqod tizimlari ko'pincha o'qituvchilar o'z darslarini turli yo'llar bilan o'tkazishlarini tushuntirishi mumkin. Klark va Peterson (1986) ta'kidladilar:

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 252 –

O'qituvchilarning eng mustahkam yoki "asosiy" e'tiqodlari o'qituvchilarning o'z maktab o'quvchilarining yosh talabalari, ularga dars bergan o'qituvchilarni kuzatishi asosida shakllanadi. Keyingi o'qituvchilar ta'limi bezovta qilmaydi

bu erta e'tiqodlar, eng kamida, ehtimol, chunki u kamdan-kam hollarda ularga murojaat qiladi.

- Agar o'qituvchilar dastlab o'zlarining oldingi e'tiqodlari yoki tamoyillariga mos kelmaydigan ma'lum bir yangilikni sinab ko'rsalar va yangilik foydali yoki muvaffaqiyatli bo'lsa, unda muqobil e'tiqod yoki printsipni joylashtirish boshqa har qanday sharoitga qaraganda ancha oqilona bo'ladi.

- Ajam o'qituvchi uchun sinfdagi tajriba va hamkasblar bilan kundalik o'zaro munosabatlar e'tiqod va tamoyillar o'rtasidagi muayyan munosabatlarga ta'sir ko'rsatishi va vaqt o'tishi bilan ularning individual o'zgarishini mustahkamlashi mumkin. Shunga qaramay, katta tajriba bizning e'tiqodlarimizga ko'proq moslashishga va shu tariqa qat'iy pedagogik tamoyillardan voz kechishga olib kelmaydi.

Aksincha, aslida. Qanchalik ko'p tajribaga ega bo'lsak, biz "asosiy" tamoyillarimizga shunchalik ko'p ishonamiz va buni qilishdan unchalik ongli emasmiz.

- O'qituvchilarni o'z e'tiqodlari va tamoyillarini to'g'ridan-to'g'ri tushuntirishga jalb qiladigan kasbiy rivojlanish, keyinchalik moslashishning boshlang'ich nuqtasi sifatida aks ettirish va tanqidiy so'roq qilish orqali o'z-o'zini anglash imkoniyatini berishi mumkin.

- O'qituvchining, masalan, til, o'rganish va o'qitish haqidagi kontseptsiyalari inson tabiati, madaniyati, jamiyati, ta'lim va boshqalarga nisbatan kengroq e'tiqod tizimida joylashgan.

yoqilgan.

Shu sababli, o'qituvchining rivojlanishi uchun o'qitishning turli yondashuvlari yoki usullaridan qanday foydalanishni o'rganishdan ko'ra ko'proq narsa bor. Turli yondashuvlar va usullar bilan tajriba o'qituvchilarga o'qitishda dastlabki amaliy bilimlar bazasini berishi mumkin, shuningdek, o'qituvchilarning o'z e'tiqodlari, tamoyillari va amaliyotlarini o'rganish va rivojlantirish uchun ishlatilishi mumkin.

Oldinga qarash Til

o'qituvchisi kasbi yaqin yoki hatto uzoqroq kelajakda oldinga siljishini qanday his qilamiz? Ushbu kitobda o'rganilgan yondashuvlar va usullar biz til o'qitish kelajagini turli yo'llar bilan shakllantirishni davom ettiradigan bir qator muammolarni aniqladi. Bu masalalarga javoblarning ba'zilari yangi yondashuv va usullar shaklida bo'lishi mumkin; boshqalar mavjud yondashuv va usullarni takomillashtirish yoki qayta shakllantirishga olib kelishi mumkin, chunki o'qituvchilik kasbi yangi tadqiqotlar natijalariga va ta'lim nazariyasi va amaliyotidagi o'zgarishlarga javob beradi.

Dasturlar va pedagogikani o'zgartirish tashabbuslari kasb ichidan - o'qituvchilar, ma'murlar, nazariyotchilar va

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Usullardan keyingi davr 253

tadqiqotchi. Siyosiy, ijtimoiy yoki hatto fiskal xarakterdagi rag'batlantirish yoki talablar ham o'tmishdagi kabi o'zgarishlarga olib kelishi mumkin. Bu sohadagi alohida shaxslar va yetakchilar ham til o'qitishning kelajagini shakllantirishi mumkin. O'zgarish, shuningdek, mutlaqo kutilmagan manbalar tomonidan ham turtki bo'lishi mumkin. Shuning uchun biz o'tmishda til o'rgatish tendentsiyalariga ta'sir ko'rsatgan va kelajakda ham shunday davom etishini kutish mumkin bo'lgan ba'zi omillarni aniqlash orqali yakunlaymiz.

Hukumat siyosati direktivalari. Moliyaviy agentliklar va hukumatlar tomonidan javobgarlikka bo'lgan talablarning ortishi o'nlab yillar davomida muntazam ravishda ta'lim sohasidagi o'zgarishlarni keltirib chiqardi va kelajakda ham shunday davom etishi mumkin.

Kasb-hunardagi tendentsiyalar. O'qituvchilik kasbi o'zgarishlarning yana bir manbaidir. O'qituvchilar uchun kasbiy sertifikatlash, shuningdek, muayyan muammolar va sabablarni ilgari suruvchi professional tashkilotlar va lobbi guruhlari tomonidan muayyan tendentsiya yoki yondashuvlarni ma'qullash o'qitishga muhim ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Guru boshchiligidagi innovatsiyalar. O'qitish ba'zan ilm-fan emas, balki san'at sifatida tasvirlangan va ko'pincha kuchli ta'sir ostida shakllangan

o'z fikr maktablari va izdoshlari bo'lgan individual amaliyotchilar.

Gattegno, Lozanov va Krashen 1970 va 1980-yillarda bir qator o'qituvchilarni ilhomlantirganidek va Gardner bugungi kunda bo'lgani kabi, shubhasiz, yangi gurular shogirdlarni jalb qiladi va kelajakda o'qitish amaliyotini shakllantiradi.

Texnologiyaga javoblar. Internet, World Wide Web va boshqa kompyuter interfeyslari va texnologik innovatsiyalar salohiyati o'tmishda bo'lgani kabi kelajakda ham o'qituvchilik kasbining tasavvurini qamrab oladi va til o'qitishda o'qitishning mazmuni va shakliga ta'sir qiladi.

Ilmiy fanlardan ta'sir. Tilshunoslik, psixolingvistika va psixologiya kabi fanlar til va til o'rganish nazariyalariga ta'sir ko'rsatadi va til o'rgatishning alohida yondashuvlarini qo'llab-quvvatlaydi. Bu kabi fanlarda yangi nazariyalar paydo bo'lishi bilan ular kelajakdagi o'qitish nazariyasiga ta'sir ko'rsatishi mumkin. O'tmishdagi audiolingualizm va kognitiv kodni o'rganish o'z davrining lingvistik nazariyalarini aks ettirganidek, funktsional tilshunoslik, korpus lingvistika, psixolingvistika yoki sotsiolingvistikadan yoki hozir noma'lum manbalardan olingan yangi tushunchalar til pedagogikasini shakllantirishda asosiy rol o'ynashi mumkin.

Tadqiqot ta'siri. Ikkinchi tilni o'rgatish va o'rganish borgan sari intensiv tadqiqot va nazariya sohasi hisoblanadi. Ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar tabiiy yondashuv va vazifalarga asoslangan til o'qitishning rivojlanishiga turtki bo'ldi va bu, shubhasiz, til o'qitishning yangi yondashuvlarini rag'batlantirishda davom etadi.

O'quvchilarga asoslangan innovatsiyalar. Til o'rgatishda va boshqa sohalarda o'quvchilarga asoslangan fokuslar taxminan 10 yillik tsikllarda takrorlanadi, buni biz individuallashtirilgan ta'lim, o'quvchiga yo'naltirilgan o'quv dasturida, o'quvchida ko'rdik.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Mavjud kommunikativ yondashuvlar 254

ta'lim, o'quvchilar strategiyalari va Ko'p intellekt. Biz ushbu tendentsiyaning davom etishini taxmin qilishimiz mumkin.

Krossover ta'lim yo'nalishlari. Birgalikda o'rganish, butun tilga yondashuv, neyrolingvistik dasturlash va ko'p intellektlar umumiy ta'lim va boshqa joylardan ikkinchi tilda harakatlarni o'rgatishga o'tishni anglatadi. Bunday kesishuvlar, shubhasiz, davom etadi, chunki til o'qitish sohasi o'qitish va o'rganish nazariyalari ustidan monopoliyaga ega emas.

Boshqa fanlardan crossoverlar. Kognitiv psixologiya, psixoterapiya, aloqa fanlari, etnografiya va inson muhandisligi bilan uchrashuvlar til pedagogikasida o'z izini qoldirdi va bunday xilma-xil fanlar doimo ilhom izlayotgan sohaga qanday ta'sir qilishi mumkinligini ko'rsatdi.

Yondashuvlar va usullarning holatidagi o'zgarishlarga qaramay, XXI asrda ikkinchi va chet tillarini o'qitish sohasi o'tmishdagidan kam bo'lmagan nazariyalar, g'oyalar va amaliyotlarning fermentatsiyasi bo'lishini kutishimiz mumkin.

Bibliografiya va keyingi o'qish Bailey, K. 1996. Eng

yaxshi tuzilgan rejalar: O'qituvchilarning dars rejalaridan voz kechish bo'yicha sinfdagi qarorlari. K. Beyli va D. Nunan (tahrirlar), *Til sinfidan olingan ovozlari*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti. 15–40.

Braun, HD 1994. *Prinsiplar bo'yicha o'qitish*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall/Regents.

Brown, HD 1997. "Post-metod" davrida ingliz tilini o'rgatish: Yaxshiroq diagnostika, davolash va baholash sari. *PASAA* (Bangkok) 27: 1–10.

Klark, CM va P. Peterson. 1986. O'qituvchilarning fikrlash jarayonlari. M. Wittrock (ed.), *O'qitish bo'yicha tadqiqot qo'llanmasi*. 3-nashr. Nyu-York: Makmillan. 255–296.

Holliday, A. 1994. *Tegishli metodologiya*. Kembrij: Kembrij universiteti nashriyoti.

Kumaravadivelu, B. 1994. Usuldan keyingi holat: Ikkinchi/xorijiy tillarni o'qitish uchun rivojlanayotgan strategiyalar. *TESOL choraklik* 28, 27–48.

Nicholls, AH va H. Nicholls. 1972. *O'quv dasturini ishlab chiqish: amaliy qo'llanma*. London: Jorj Allen va Unvin.

Nunan, D. 1989. *Til sinflarini tushunish: O'qituvchi tashabbusi bilan harakat qilish uchun qo'llanma*. Nyu-York: Prentice Hall.

Pennycook, A. 1989. Usul tushunchasi, manfaatdor bilim va til o'qitish siyosati. *TESOL* 23 chorak: 589–618.

Pennycook, A. 1994. *Xalqaro til sifatida ingliz tilining madaniy siyosati*. London: Longman.

Phillipson, R. 1992. *Lingvistik imperializm*. Oksford: Oksford universiteti nashriyoti.

Prabhu, NS 1990. Eng yaxshi usul yo'q - nima uchun? *TESOL* 24 chorak: 161–176.

Richards, JC 1998. O'qituvchilarning maksimlari. JC Richardsda, *Treningdan tashqari*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti. 45–62.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

Post-metodlar davri 255

Richards, JC 2000. *Til o'qitishda o'quv dasturlarini ishlab chiqish*. Nyu-York: Kembrij universiteti nashriyoti.

Skehan, P. 1996. Ikkinchi tilni o'zlashtirish bo'yicha tadqiqotlar va topshiriqlarga asoslangan ta'lim.

J. Uillis va D. Uillis (tahrirlar), *Til o'qitishdagi muammo va o'zgarishlar*. Oksford: Heinemann. 17–30.

Swaffar, J., K. Arens va M. Morgan. 1982. O'qituvchining sinfdagi amaliyoti: vazifa ierarxiyasi sifatida metodni qayta aniqlash. *Zamonaviy tillar jurnali* 66(1): 24–33.

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 2016-yil 22-yanvar, 20:51:59 GMT tomonidan yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 21

bo'sh verso

Cambridge Books Online-dan IP 129.215.17.188 tomonidan 22-yanvar, 20:51:59 GMT 2016-yilda yuklab olingan. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667305.023> Cambridge Books Online © Cambridge University Press, 5201